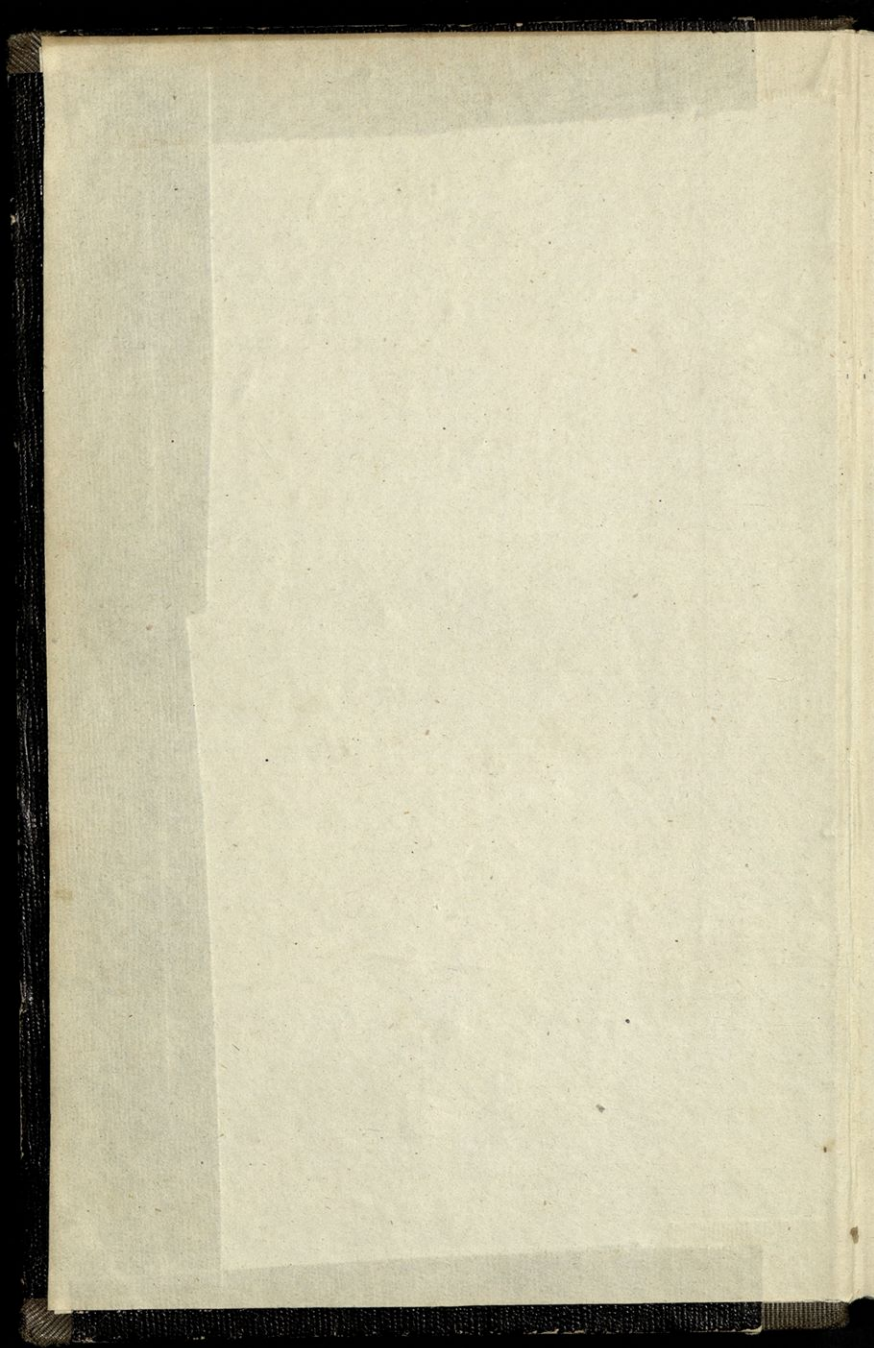

ali

Spominica

na čast

ss.

Hermagoru in Fortunatu,

sv.

Nikolaju

in ss.

Cirilu in Metodu.

Založili in na svetlo dali

Dr. A. Čebašek, L. Jeran, A. Lésar, J. Marn in Dr. L. Vončina.

J. Vrhovnik

V Ljubljani.

Natisnil Jožef Blaznik.

1863.

II, B, 25.889, e

[Handwritten signature]

* * *

Luč svete vere večno sije,
Prejemlje njo za rodom rod;
Nikdar minljivost ne zakrije,
Kar blagoslovil je Gospod!

*

Zgodaj je prisijala luč svete vere Slovanom, vzlasti Slovencem. V prvem veku po Kristusu že sta jo po sedanji domovini slovenski razširjala ss. Hermagora in Fortunat, mučenca in zavetnika naše škofije. Njima letos velja 1800letni god. — V četrtem veku je živel sveti škof Nikolaj, zavetnik naše stolne cerkve, in letos je minilo štiri sto let, kar slovi pod njegovim varstvom vstanovljena škofija ljubljanska. Njemu letos velja 400letni god. — V devetem veku je poslal Gospod Slovanom brata dva, ss. Cirila in Metoda, in

*

Bili so radostni Slovani,
Zaslišavši presladki glas:
Beseda materna naznani
Nebeških čudežev jim kras.

*

Radostni so mislili tedaj mnogi, da je napočila se Slovanom zlata doba, toda — bila je le zarja, ki pa ni rodila zlatega veka. Ločili so se Slovani v veri, ločili so se v besedi in pisanji. Preteklo je letos tisuč let, in veseli smo obhajali krog in krog slovanskima blagovestnikoma na čast 1000letni god. Ali je mar tisučni god Slovanom zlati vek? Nije —, ker še smo ločeni v pismenstvu, ločeni celó v verstvu. Le ko se sklenemo v pravi veri in sveti ljubezni, tedaj bo za nas Slovane v resnici zlati vek. In na to méri le-tá spominska knjiga vsa, ter s — slavnim imenom „Zlati vek“ na čelu — gre po svetu radovedno s pesnikom popraševaje: ♦

*

Al bo, ko tisuč let spet mine,
Osrečeni slovanski rod
V zavetji verne domovine
Obhajal še preslavni god?

* * *

V Ljubljani 1863.

J. Marn.

E
PROPRIO SANCTORUM
dioeceseos Labacensis

die IX. Martii.

In festo ss. Cyrilli et Methodii

Episcoporum Confessorum.

Cyrillus et Methodius germani fratres Thessalonicenses, exacta adolescentia, monasticum amplexi sunt institutum, in quo vitae sanctitate et doctrina floruerunt. Apostolico muneri jam maturi, Evangelium Illyricae genti annuntiavere. Idcirco Nicolaus summus Pontifex ipsos Romam evocavit, ut quae pro salute animarum gesserant, eidem significarent. Illi autem, accepto tam laeto nuntio, valde gavisi sunt, quod ab Apostolica Sede vocari mererentur.

Porro Nicolaus, sive qui ei successit Hadrianus secundus humanissime eos excepit, eorumque in propaganda religione studium vehementer miratus, utrumque episcopali dignitate auctum, tamquam pastores proprios gregi illi,

V god ss. Cirila in Metoda

škofov spoznovavcev.

Ciril in Metod, prava brata solunska (Tesaloničana), si izvolita po doveršeni mladosti mniški stan in slovita v njem s svetim življenjem in s svojo učenostjo. Ko dozorita za apostolsko delo, oznanujeta evangeli ilirskemu narodu. Zatorej ji pokliče papež Nikolaj v Rim, da bi, kar sta dušam v zveličanje storila, njemu naznanila. Ona pa, prejemši tolikanj veselo sporočilo, se zelo radujeta, da sta vredna, poklicana biti k apostolskemu sedežu.

Na to ji Nikolaj ali njegov naslednik Hadrijan drugi prav prijazno sprejme in, čudé se silno njuni prizadevnosti v razširjanji svete vere, povzdigne oba v škofovsko čast ter ji postavi za pastirja lastna tisti čedi, ktero sta zbrala

quem verbo et exemplo jam congregaverant, praefecit. Tunc acrius concredito sibi muneri instantes, divini verbi sonum usque ad ultimas Moraviae terras effuderunt. Verumtamen tam copiosae frugis invidens inimicus homo, interseruit zizania. Methodius namque malignantium laqueis irretitus, Romam, quo idcirco vocabatur, petere coactus est. Ibi vero cum ejus doctrina probata et collaudata esset, iterum illius Ecclesiae regimen eidem a Joanne Pontifice confirmatum est, datis in id Apostolicis litteris ad Moraviae principem.

Methodio petente, idem Joannes Octavus facultatem celebrandi divina officia suo idiomate Moravis elargitus est, ea adhibita lege, ut Evangelium latina etiam lingua caneretur. Ipsi quidem cum Illyricum idioma optime callerent, sacros codices in illud verterunt, excogitato itidem litterarum alphabeto, quod adhuc audit Cyrillianum. Emenso laborum cursu, ad coelos evolarunt. Eos autem tamquam Apostolos et Patronos Illyrica gens longe lateque ad extremos borealis orbis fines propagata agnoscit, et veneratur septimo Idus Martii. Corpora vero eorum asservantur Romae in Basilica sancti Clementis Papae, cujus corpus jam ab ipsis ex Tau-

že z besedo in djanjem. Tedaj sta še bolj goreče opravljaje službo sebi izročeno v kratkem razširila glas besede božje celo do zadnjih krajev moravskih. Ali sovražin človek, zavidljiv tako bogati setvi, zaseje ljuljke vanjo. Metod namreč omrežen z zadržgami hudobnih mora v Rim, kamor je bil za tega voljo klican. Ali ko je bil ondi njegov uk preiskan in pohvaljen, mu je bilo vodstvo tiste cerkve po papežu Janezu zopet poverjeno in dano mu je bilo zato apostoljsko pismo do poglavarja na Moravskem.

Na Metodovo prošnjo podeli ravno ta Janez osmi Moravanom pravico, obhajati službo božjo v svojem narečji, s tem pristavkom, da se evangeli poje tudi v latinskem jeziku. Ker sta onadva ilirsko narečje sicer prav dobro znala, sta predstavila vanj svete bukve; iznajdla pa sta tudi pismeno abecedo (azbuko), ktera se še sedaj imenuje Cirilica. Tek svojega djanja dopolnivši sta se preselila v nebesa. Ilirski narod pa, na dolgo in široko razprostrt do zadnjih pokrajin severnega sveta, ji časti za aposteljna in pomočnika, ter obhaja 9. sušca. Njune trupli pa se hranite v Rimu v cerkvi svetega Klemena papeža, čegar truplo sta poprej onadva iz

*rica - Chersoneso delatum fuit,
cum in Urbem vocati, summa
pietate atque observantia
Apostolica mandata sunt exe-
cuti.*

*Tavriškega - Kersona (Kri-
ma) bila tje prinesla, ko sta
v Mesto poklicana, z naj
večji vdanostjo in skerbnošjo
spolnila veleve apostolske.*

Oitre glasno zadonite,
Iskre v srcih oživite,
Rod slovenski se raduj!
Imaš dva svetnika zala;
Luč resnice prižigala,
Upanje ti vlila sta.

Modrijana, kar učila,
Evangeli razglasila,
Tisuč let spolnuje se.
Ogenj ta ne jenja greti,
Danes še žareče sveti
Unkraj groba v večni dom.

Ss.

Cirilu in Metodu.

Slovensko zemljo krije oblak temote,
Očetje naši v smertni senci spijo.
Jim zvezdic jasnih žarki ne svetijo
V ti strašni noči — v grozni noči zmote.

Bogá sinovi ne poznajo Slave;
Si zlate sicer zidajo hramove,
Al v njih častijo krive le bogove,
Malikom dim z njih dviga se v višave.

Triglav s človeškim rodом gospoduje;
Perunu silnemu se ogenj pali;
Se Ladi, Živi koljejo živali;
Kar terta da, se Kurentu žertvuje.

Kak dolgo bodo sini, Oče mili,
Od tebe v zmoti ločeni živeli,
Lažnjivim bogom pesmi slave peli
Okol altarjev častne vence vili?

Sej stal na Golgati je križ visoki
Za svet vesoljni. Tudi za Slovane
So kervavele Tvoj'ga sina rane,
Njih grehe spirali kervi potoki.

Narodi drugi križ že Tvoj častijo,
Poznajo že Mesija blago rojstvo,
Te molijo, o trikrat sveto Trojstvo,
Vstajenja srečnega se veselijo.

Pa zjasni lice si, moj narod dragi,
Naj se veselja serce tvoje taja,
Ker za-te solnce lepših časov vzhaja,
Se bližajo že dnovi srečni — blagi.

Ciril in Metod, učenika častita,
Nevtrudno v dežele slovanske hitita.
Oblake želita neverstva pregnati,
Luč vere narodom slovanskim prižgati.
Možaka častita Ciril in Metod
Slovanski osrečiti hočeta rod.

Ne strašita truda se težkega dela,
V kraje neznane hitita vesela.
Le dalje, le dalje čez hribe, doline,
Po ternjevih potih čez gole stermeine!
Možaka častita Ciril in Metod
Slovanski osrečiti hočeta rod.

Oblak beží — nebó se kaže jasno,
Na njem pa sije solnce sreče krasno.
Maliki studni v prahu zdaj ležijo,
Ostanki njih v valove se valijo.

Slovani hrame Večnemu gradijo,
Altarji Njemu sveti se bliščijo,
Na njih presveto Jagnje se daruje,
Oblak kadila k nebu se dviguje.

Zdaj tuga in smert spremeni se v veselje
Spolnujejo njima preserčne se želje,
Ker znamenje križa Slovan že objema,
In Kristovo vero in kerst že prejema.
Možaka častita Ciril in Metod
Osrečila blagi slovanski sta rod.

Al Kristova vera nikoli ne mine,
S spomina beseda pa ustmena zgine:
Zatoraj pa blagovest sveta dva brata
Slovanom v besedi slovanski podata.
Možaka častita Ciril in Metod
Osrečila blagi slovanski sta rod.

V hramovih pojejo keršanski sini:
„O trikrat Slava Tebi, Trojedini,
Da je dobrota Tvoja noč pregnala,
V srcih naših novo luč prižgala!“

„Vidva, ki vzeta v rajske sta višave,
Ozrita se na zemeljske nižave!
Nikar otrók nas svojih ne pustita,
Pri viru milosti za nas prosita!“

J. Bile.

Začetki keršanstva na Slovenskem.

Spisal Peter Hicinger.

Slovenska zemlja je iz nekdanjega časa do sedanjih dni prenašala razne vnanje spremembe; tudi njeni stanovavci niso ravno tisti iz perva ostali. Mnogoteri spominki razodevajo, da večina prvotnih stanovavcev, Tavriski ali Noričani in Panonci, je bila slovanskega naroda; od južne strani je vmes segala vejica traškega debla z Japodi, od večerne strani so se vrinili odlomki celtiškega plemena zlasti Karni; rimsko gospostvo je semtertje priverglo romanskih naselnikov.

V dneh velicega preselovanja evropejskih narodov je slovenska zemlja bila hudo potert prehod za severne in izhodne ljudstva, ki so vrele proti jugu in zahodu; mnogo prejšnjih stanovavcev té zemlje so poteptale in pomandrale divje druhali. Ostarelo deblo prvotnega slovanskega ljudstva se je pomladilo in ponovilo s prihodom novega slovanskega naroda, ki se je med leti 551 in 592 razširil in naselil poleg Drave, Rabe, Mure, Save in Soče, med Donavo in jadranskim morjem; ta narod se je v tistih selih ohranil do sedanjih časov, dasiravno so ga od severja Nemci in od izhoda Madžarji za velik del stisnili.

Če se zdaj vpraša po začetkih keršanske vere na slovenski zemlji, se odgovor razloči na dvojje; namreč, kakošen je bil začetek keršanstva pri prvotnih stanovavcih té zemlje in kakošen je bil začetek keršanstva pri novih slovenskih naselnikih.

I. Začetki keršanstva pri prvotnih stanovavcih slovenske zemlje.

Ob času rimskega gospodstva pod cesarjem Avgustom in dalje se je slovenska zemlja delila med tri dežele. Zemlja poleg Soče in jadranskega morja do julskih planin se je štela k Istriji in Veneciji, in s to vred k Italiji; julske planine namreč, ki segajo od Triglava do Snežnika, so Italijo mejile od té strani. Zemlja poleg srednje Save, dolnje Drave in Rabe je spadala k Panoniji, in zemlja poleg gornje Save, gornje Drave in Mure se je prikladala k Noriku; mejo med obojo to deželo so delali cetski hribje, ki so se znamovali od Šmarne gore poleg Ljubljane za Savo, Savinjo, Muro in Murico do Šmarne gore poleg Dunaja. V teh mejnikih se je tretjega stoletja toliko spremenilo, da se je zemlja ob gornji Savi, od julskih planin do Trojane, priložila k Italiji; ta odlomek slovenske zemlje, z Emono ali Ljubljano vred, se je imenoval Karniola ali mala Karnija; prvotna Karnija je obsegala samo zemljo poleg Soče in Taljmenta.

Ta razdelitev slovenske zemlje je delala svoj vpliv tudi pri vpeljevanji keršanske vere. Aposteljni Kristusovi so namreč tako ravnali pri oznanovanji sv. evangelija, da so se obračali zlasti na velike ali glavne mesta po deželah; kamor niso sami mogli dospeti, tje so poslali svoje učence zasajat seme svete vere; iz glavnega mesta se je potem nebeška resnica razširjala po deželi. Za slovensko zemljo so bile nekdani časi glavne mesta leté: Akvileja v Istriji in Veneciji, Sirmija v Panoniji, in Lavreak v Noriku; v té mesta so bili tudi poslani aposteljski učenci iz perva, za to stran nam stare zročila ondašnjih cerkev dajejo zanesljivo spričevanje, in to spričevanje se zaterduje tudi po drugotnih naznanilih.

Perva apostolska cerkev za slovensko zemljo je bila v Akvileji. Tista je zdaj le majhen kraj v Primorji, ne deleč od Soče in morskega brega, je bila pa v starih časih obilno veliko, sloveče in bogato mesto. Ko je tedaj s. Peter apostelj za terdno vstanovil svoj sedež v Rimu, je razposlal oznanovavce svete vere po zahodnih deželah; v Akvilejo pa je namenil ravno svojega bolj znamenitega učenca, s. Marka, ki je tudi spisal eno zmed štirih evangelij.¹⁾ Po nekterih naznanilih

¹⁾ De Rubeis Monumenta ecclesiae Aquilejensis. tom. I. p. 3.

bi se utegnilo soditi, da je ta apostolski mož že l. 44 prišel v Akvilejo, takrat, ko je bil s. Peter prvi pot v Rimu; bolj verjetni dokazi pa prihod s. Marka stavijo na poznejši čas, nekakošno na l. 63, ko je s. Peter drugi pot, s s. Pavlom vred bil v rimskem mestu. Iz prvega namreč je s. Marka bil le spremljevalec s. Pavla l. 42 in dalje, po tem se je povernil v Jeruzalem, l. 51 pa je potoval s s. Barnabom, in še le l. 61 in dalje je bil v Rimu pri sv. Pavlu, ko je bil ta apostelj prvi-krat v ječi; takrat je bil tudi s. Peter v tistem velikem mestu, in s. Marka se je zamogel z njim sniti, in takrat je tudi pisal evangelijske bukve. Na ta in ne na drugačni čas tedaj tudi spada poslanstvo tega učenca v Akvilejo.¹⁾ S. Marka je tedaj v Akvileji oznanoval s. evangeli; k ustni besedi je pridjal sveti spis, in resnico svojega oznanila je poterdil s čudovitimi deli. Ko se je pa v Rim povernil je vzel seboj vrednega svojega učenca, Hermagora; tega je postavil pred prvega apostelnov, da je s poklado rok tudi prejel evangelijsko poslanstvo.

Ko je po tem s. Marka po apostelnovem povelji v Egiptu v Aleksandriji delal za Gospoda, je v Akvileji s. Hermagora opravljal duhovno pastirstvo.²⁾ Razširjal je ondi sveto vero, zatiral malikovavske zmote, skazoval znamenja in čudeže; tako je skupaj zbral obilno množico Kristusovih vernikov. Da bi keršanska čeda stanovitno se oskerbovala, je v Akvileji odločil mašnikov in levitov; da bi se pa sveta vera še dalje razširjala po deželi, je druge mašnike in levite drugod razposlal, namreč v Tergeste ali Terst, in v druge mesta po Istriji in Veneciji. Sad njegovega evangelijskega djanja so bile perve mučenice in device akvilejske, Evfemija, Tekla, Doroteja in Erazma, ki so za vero in čistost dale glave svoje pod preganjavcev meč.³⁾ Pa apostolski mož je tudi sam svoj uk poterdil z lastno kervijo; v zadnjih dneh cesarja Nerona, nekako l. 68, je pod oblastnikom Sebastom bil tepen, pezan, z razbeljenim železom žgan, in na zadnje z mečem ob glavo djan. Za svojega naslednika je s. Hermagora odločil Fortunata diakona, pa tudi tisti je z njim vred dal življenje za Kristusa; vender neverska sila in grozovitost ni mogla več zatreti zasajenega keršanstva.

¹⁾ Zg. Danica l. 1863, stran 29 in 30.

²⁾ De Rubeis l. c. — Bolland. Acta Sanctorum m. Julio.

³⁾ Martyrologium rom. 3. sept.

Druga apostolska cerkev za slovensko zemljo je bila v Sirmiji ali v Sremu; to je v starih časih bilo znamenito mesto, zdaj pa se od tistega sledijo le razvaline blizu stoka Save in Donave, v vojaški meji poleg Mitrovca. V to mesto je s. Peter ravno v tistem času, kakor s. Marka v Akvilejo, to je krog l. 63, poslal s. Andronika, nekdanjega Kristusovega učenca.¹⁾ Tisti je bil l. 58 ali 59 še v Rimu; s. Pavel ga namreč v listu do Rimljanov veli pozdraviti, ter ga imenuje svojega sorodnika in sojetnika, ki je bil imeniten med aposteljni, ki je tudi pred njim veroval v Kristusa. S. Andronik je pot v Sirmijo nastopil s s. Domnijem vred, ki je bil za Salono v Dalmaciji namenjen; kot prvi panonski škof je Gospodov učenec oznanoval s. evangeli in razširjal Božje kraljestvo. Posebnega o njegovem djanji in koncu ni znano, pa sad njegovega truda ni poginil; Sirmija je ostala znamenito mesto keršanstva, dokler ni bila razdjana po napadu divjega naroda.

Tretja apostolska cerkev za slovensko zemljo je bila v Lavreaku, ki je bil kdaj poglaviten kraj, je pa zdaj mala vas blizu stoka Aniže in Donave v gornji Avstriji. Poleg starega zročila je s. Sir, apostolski učenec in škof v Paviji v severni Italiji, tudi potoval čez snežnike, ter je luč svete vere nesel v Lavreak; znamenja in čudeži so njegovim besedam dali večjo moč.²⁾ Sicer se je sveti mož zopet povernil na Italijansko, in je ondi našel srečen konec svojega življenja; pa zasejano seme svete vere v Lavreaku ni ostalo mertvo, znamenita škofija je ondi ostala do razdjanja tistega mesta.

Tako je bila keršanska vera zgodaj zasajena na vseh koncih slovenske zemlje, in se je potem dalje razširjala po deželi. Mlade sadeže je pervak apostolski s. Peter sam hotel ogledati, ter s svojo pričnostjo jih bolj pokrepčati. Staro zročilo namreč daje na znanje, da je ta apostelj pred svojo ločitvo s sveta krog l. 65 prehodil mnoge dežele razun Italije, da je tudi obiskal Venecijo in Istrijo, Panonijo in Dalmacijo. Na tem potovanji ga je spremljal s. Klemen, tudi apostolski učenec, ki je pozneje njegov naslednik bil na rimskem stolu.³⁾ Druzih aposteljnov in apostolskih učencev sicer nobeden ni prišel na

¹⁾ Farlati *Illyricum sacr.* tom. I. p. 414.

²⁾ Ughelli *Italia sacra* tom. IV. *Papienses Ep.* — *Canisii Lect. antiquae* t. III. p. 2.

³⁾ Farlati *Illyricum s.* tom. I. p. 235.

slovensko zemljo; vendar s. Pavel je došel precej blizu, ker je prehodil vse Ilirsko, tudi njegova učenca s. Tit, ki je bil v Dalmaciji in s. Lukež, ki je obšel severno Italijo.¹⁾

Kteri škofje da so na pastirskih stolih v Akvileji, Sirmiji in Lavreaku dalje sedeli, je malo znano za prve stoletja keršanske cerkve; le nekterih imena se prav vedo, kateri so pa večjidel v silnem preganjanji našli častito smert. V Akvileji se krog l. 170 ali pozneje nahaja s. Hilari škof, ki je z besedo in djanjem sveto vero dalje razširjal po Istriji in Veneciji; mučeniško krono je prejel s Tacijanom levitom, in s spoznavavci Feliksom, Largom in Smaragdom vred.²⁾ V Lavreaku je znan s. Maksimilijan škof, ki je najpred v bližnici razširjal keršansko resnico, po tem pa je v svoji gorečnosti se obrnil do domačega mesta Celeje ali Celja; ondi je v dneh cesarja Dioklecijana l. 284 bil ob glavo djan za Kristusa.³⁾ V Sirmiji pa je pisan s. Irenej škof, ki je z apostolskim naukom in življenjem množil Kristusovo čedo; za čas cesarja Dioklecijana pa je bil v ječo djan, terpinčen, po tem na posavskem mostu obglavljen in v vodo veržen.⁴⁾

Vendar med vsim preganjanjem se je Kristusova vera bolj in bolj razširjala po nekdanji slovenski zemlji; to kažejo novi škofovski stoli v sredi dežele, to pričujejo mnogoteri mučenci keršanski po raznih mestih ob začetku četrtega stoletja. Petovija ali Ptuj na Panonskem zna svojega prvega škofa s. Viktorina, ki je bil toliko učen, da je tudi več bukev s. pisma razloženih zapustil, je pa v preganjanji cesarja Dioklecijana l. 303 prejel mučeniško krono.⁵⁾ Siscija ali Sisek, kdaj glavno mesto v posavski Panoniji, vé za prvega škofa s. Kvirina, ki je v ravno tistem preganjanji l. 308 ali 309 v Sabariji ali Subotišči pred sodnika postavljen, in po tem s kamnom na vratu v vodi bil vtopljen.⁶⁾ Lepo število pa je keršanskih mučencev na slovenski zemlji, ki so za Kristusa smert prestali v zadnjem hudem preganjanji in nekaj še poprej. V Akvileji se štejejo mučenci s. Krizogon in Prot mašnika, Agapa in Kionija,

¹⁾ Farlati l. c. p. 255. — 2. Tim. 4, 10.

²⁾ De Rubeis Mon. eccl. Aquil. tom. I. p. 33.

³⁾ Pez Scriptores rer. Austr. tom. I.

⁴⁾ Martyrologium rom. 25. mart.

⁵⁾ Martyrolog. rom. 2. nov. — opp. tom. IV. s. Hieronymi.

⁶⁾ Ruinart. Acta Martyrum. tom. III. p. 165.

Irena, Feliks in Fortunat, drugi Fortunat in Hermogen, Kanci Kancijan in Kancijanila, Ciriaka in Muska, in še drugi; v Terstu s. Lazar in Apolinar levita, Evfemija in Tekla, Zenon in Justina, Just in Servul, Sergi in Bah; v Emoni ali Ljubljani s. Pelagi levit; v Sirmiji s. Montan in Maksima, Kvadrat, Teodozi in Emanuel, Inocenci in Sebastija, in še drugi; v Sabariji s. Rutili in dva tovarša; v Lavreaku s. Florijan in štirideset tovaršev; v Istriji s. Zoel, Servili, Feliks, Silvan in Diokel.¹⁾

Ko je keršanska cerkev l. 312 mir dobila po cesarji Konstantinu, je tudi na slovenski zemlji sveta vera časoma do celega premagala malikovavstvo. Nove škofije so bile vstavljene po bolj znamenitih mestih; v Sabarii ali Subotišči se naj pred l. 347 nahaja lasten škof, po imenu Florenci; v Emoni ali Ljubljani se za gotovo pervikrat l. 381 bere škof s. Maksim, ki se šteje tudi med mučence. V Tiburniji glavnem mestu za sredozemeljski Norik v gornji podravski dolini, je bila v petem stoletju že tudi gotovo lastna škofija; krog l. 460 se nahaja ondi imé škofa Pavlina. Tudi pobožne društva so se s prostostjo Kristusove cerkve vred kmali pokazale v lepem cvetu. V drugi polovici četrtega stoletja je Akvileja štela mnogo znamenitih mnihov; Kromaci in Heliodor, oba pozneje škofa, sta bila svetle luči med njimi, tudi s. Hieronim je več let živel v njih družbi, tudi Emona je imela svoje boguslužne minihe in device, katerim je ta učenik po listih dajal nauke. V Panoniji je ravno tačas budil duhovno življenje s. Martin, ki je bil rojen v Sabariji, pozneje pa škof v Turonih na Galijanskem; v petem stoletju pa je miništvo tudi v Noriku znalo svoje prijatle, s. Severin je bil oče in vodnik pobožnim osebam.²⁾

Vender ko je sveta cerkev pred neverstvom pokoj dosegla, ji je pa nasproti nastala huda vojska s krivoverstvom. Tudi slovenska zemlja je imela delež v tej vojski, in njeni škofje so se večjidel goreče poganjali za čisto katoliško resnico, bodi med svojimi duhovnimi čedami, bodi si na cerkvenih zborih; le nekteri zmed tistih so se zmotam dali preslepiti, zlasti Fotin v Sirmiji. Nasproti se v velikem Nicejskem zboru, ki je obsodil arijansko krivovero, l. 325 nahaja panonski škof Domen³⁾; v

¹⁾ Martyrologium rom. div. locis.

²⁾ Glej sledeče opazke.

³⁾ Mansi Acta Concil. tom. II. p. 702.

Sardiškem zboru l. 347 se berejo Fortunacijan iz Akvileje, Aprijan iz Petavije, Florenci iz Sabarije in Marka iz Siscije.¹⁾ V Ariminskem zboru l. 359 se je sicer Fortunacijan iz Akvileje pokazal slabega, in Germinijan iz Sirmije negotovega; kmali pa so se drugi bolj goreče vzdignili za nepopačeno resnico, kot Valerijan v Akvileji, in Marka v Petoviji; v Panonijo pa je s. Martin, takrat še minih, nalašč iz Galije prišel, svoje rojake zavračevat od krivega uka.²⁾ Pozneje v Akvilejskem zboru l. 381 so se s s. Valerijanom in s. Ambrožem vred krepko zoper krivo vero glasili s. Maksim iz Emone, Konštanci iz Siscije, in Anemi iz Sirmije.³⁾ Pozneje krog l. 400 se je Origenovim zmotam ustavljal s. Kromaci, in krog l. 440 Pelagijevim krivim naukom Januari, oba akvilejska škofa; s. Kromaci je tudi spodbudoval s. Hieronima k tolmačenju s. pisma.

Med tem je bilo poslednje gibanje starega malikovanja končano, ko je cesar Teodozi l. 394 vstajnika Evgenija zmagal v Vipavski dolini. Zdaj pa je nastopil drugačen zleg za slovensko zemljo. Komaj da je Teodozi l. 395 cesarstvo bil razdelil med svoja sina Honorija in Arkadija, unega za zahodni, tega za izhodni del, že so divji narodi Goti, Alani, Vandali, Huni in drugi začeli z vso silo dreti v rimske dežele, razdevati, ropati, moriti; med Donavo in julskimi planinami so bile povsod razvaline, reve in smertne podobe, in v tem so terpele tudi cerkve in cerkveni pastirji.⁴⁾ Leta 441 so Huni popolnoma razdžali Sirmijo, in ondašnja škofija je nehala za vedni čas; l. 452 so tisti Huni s svojim kraljem Atilom vzeli in razrušili Emono in tudi Akvilejo, vender obé mesti ste se po tem še vzdignile in pozidale. Potertim stanovavcem slovenske zemlje je bil v tistih dneh v južni strani tolažnik s. Niceta, akvilejski škof l. 458, v severni strani pa s. Severin opat, ki je krog l. 460 prišel v Norik, s Konštancijem Lavreaškim, in Pavlinom Tiburnijskim škofom vred.⁵⁾

Zahodno rimsko cesarstvo je l. 476 konec našlo po germanskih narodih, ki so pod kraljem Odoakarjem si osvojili

¹⁾ Mansi Acta Concil. tom. III. p. 42.

²⁾ Sulpit. Severus de vita B. Martini c. 2.

³⁾ Mansi Acta Conc. tom. III. p. 1. — De Rubeis l. c. tom. I. p. 40.

⁴⁾ Hieronymi opp. Ep. ad Heliodorum.

⁵⁾ De Rubeis l. c. tom. I. p. 149. — Pez Script. rer. austr. Vita s. Severini.

tiste lepe dežele, vendar nestanovitno so se v posesti verstili narod za narodom. Leta 489 je kralj Teodorik v posest vzel Ilirijo in Italijo, vstavil izhodnogotsko kraljestvo, ter je gospodoval od Donave do Rodana na Galijanskem; pod njegovo oblastjo si je slovenska zemlja zopet opočila, tudi v verskih rečeh si je zopet opomogla. Nahajajo se po tem tudi škofije pomnožene v teh strane; na Istrijskem v Poli se bere prvi škof Veneri l. 502, v Parenčiji l. 521 Evfrazi, v Tergesti ali Terstu l. 524 Frugifer, v Justinopoli ali Kopru l. 524 s. Nazari, v Pedeni ali Pičnu l. 579 Marcijan, na Noriškem v Celeji ali Celjil. 579 Janez.¹⁾ Škofija v Neapoli (tudi Novas ali Civitas nova, pozneje še le Emonija) ali v Novem gradu se je kesneje začela, in brez verjetnih dokazov nekteri škofo stare panonske Emone prilastujejo temu bolj novemu istrijskemu mestu.²⁾

Z množenjem posameznih škofij so se zravnale in poterdile metropolitne ali nadškofovske pravice. Cerkev glavnih mest, iz katerih se je kršianstvo razširilo po deželi, so se štele kot matere, in njihovim škofom so bili podruženi škofje drugih mest tiste krajine. Po takem je bila v Akvileji metropolija ali nadškofija za istrijske in venecijanske škofovske sedeže, za Emono, Tergeste, Polo in druge, in akvilejski škofje so se po tem imenovali patriarhi; v Sirmiji je bila metropolija za panonske škofje, za Siscijo, Petovijo, Sabarijo in druge; v Lavreaku pa za noriške škofje, Tibernijo in Celejo. Ko je bila Sirmija razdjana l. 441, so panonske škofje prišle deloma pod Lavreak, kakor je papež Simah l. 500 sam poterdil ondašnjemu škofu Teodoru, in zopet papež Agapit l. 536 škofu Gerardu; deloma pa so spadale pod Salono v Dalmaciji, in tedaj se siscijanska škofa Janez l. 530, in Konstantin l. 532 bereta med očeti Salonskega zbora z ondašnjim škofom Honorijem vred. Ko je pozneje tudi Lavreak bil stiskan po divjih Hunih ali Avarih, se l. 579 panonski in noriški škofje nahajajo v Akvilejskem zboru.³⁾

Med tem so na slovenski zemlji v državnih in narodnih rečeh nastopile velike spremembe. Izhodnogotsko kraljestvo ni

¹⁾ De Rubeis Monum. eccl. Aquil. tom. I. p. 161. 240.

²⁾ Glej na dalje v tem razlaganji.

³⁾ De Rubeis Monum. eccl. Aquil. tom. I. p. 178 et 419. — Farlati Illyr. s. tom. II. p. 173. — Hansiz Germania s. tom. I.

imelo dolzega obstanka; l. 539 so prišle ilirske dežele s Panonijo vred, l. 555 pa italijanske strani v oblast izhodnorimskega cesarja Justinijana; v Noriku in deloma v Veneciji so vmes Franki razprostirali svojo oblast, in njihovi škofje so v Tiburniji in Petoviji stavili mašnike. V Panoniji so bili ta čas naseljeni Longobardi, tisti so se l. 568 pod kraljem Alboinom, združeni tudi z mnogimi Noričani in Panonci, vzdignili proti severni Italiji, ter so ondi vstavili longobardsko kraljestvo; za njimi pa so v Panonijo prišli Avari, divji narod iz uralskih strani. Z Avari vred, in deloma še pred njimi so Slovenci začeli tastran Donave si jemati sedežev, ter so se do konca šestega stoletja razširili do Soče in gornje Drave. V starodavnih časih so Slovenci stanovali v severozahodni Rusiji, ob Ilmerskem jezeru in o virih Dnjepra, Dvine in Volge; v četrtem stoletji so stali poleg črnega morja in v Podonavji, s koncem petega stoletja pa so začeli siliti čez Donavo proti ilirskim in greškim deželam; v drugi polovici šestega stoletja so prišli pod jarm silovitih Avarov, ki so jih hudo stiskali in pred seboj dalje proti zahodu tišali. V Panoniji so se Slovenci vselili že z Avari vred l. 568; po vsem Noriku, po mejah Istrije in Venecije pa so se ustanovili še le pozneje ko l. 591; prvi boj z Bavarci, ki so prebivali unstran noriških mej, so imeli l. 595, in po Istriji so razsajali z Avari in Longobardi vred l. 598.¹⁾

Ta sprememba o stanovavcih slovenske zemlje, in zraven še žalostno odcepljenje akvilejske cerkve s poddruženimi škofi vred od rimskega apostolskega stola, je imela silno nesrečne nasledke za prvotno keršanstvo v teh stranah. Carigrški drugi zbor l. 553 je namreč obsodil nektare spise, ki so skrivoma obsegali Nestorjeve krive nauke; Macedoni, akvilejski patriarh, in z njim istrijanski in venecijanski škofje niso hoteli podpisati tiste obsodbe, ker so menili, da je nasprot besedam kalcedonskega cerkvenega zbora. Dopisi papežev Pelagija I. in II. in s. Gregorja niso bili v stanu preveriti drugač mislečih škofov; celo je patriarh Elija temu nasprot zbor sklical v Gradu l. 579, kjer so se razun družih zbrali škofje Sever iz Tersta, Janez iz Parencije, Adrijan iz Pole, Peter ali

¹⁾ Schönleben *Annales Carn.* p. 288 et 298. — Primeri list istrijanskih škofov l. 591 pri De Rubeis *Monum. eccl. Aquil.* tom. I. p. 273, in Pauli *Diac. historia Longob.* l. IV. c. 25.

Patrici iz Emone, Marcijan iz Pedene, Janez iz Celeje, Leonijan iz Tiburnije, Maksenci iz karniške Julije in Vigili iz panonske Skarabancije.¹⁾ S tem se je začelo očitno odcepljenje od rimske cerkve; v tem je ostal tudi novi patriarh Sever z drugimi škofi, dasiravno je greški cesar Mavrici, kteremu je Istrija podložna bila, tudi z državno močjo iskal razpor poravnati. Le nekteri škofje so se zopet povernili v zvezo z rimsko cerkvijo, pa tisti so mogli veliko prestat od nasprotnikov; med njimi je bil Firmin iz Tersta, in Peter iz Emone, tudi njegov naslednik s. Flori.²⁾ Prišlo je s tem razporom toliko daleč, da po smerti patriarha Severa l. 606 sta bila dva patriarha izvoljena, Janez v Akvileji za odcepljeno stran, in Kandidijan v Gradu za katoliško plat; in ta ločitev je terpela do l. 698, ko je papež Sergi akvilejskega patriarha Petra sprejel v edinost s sveto cerkvijo.³⁾

Pri takem notranjem cerkvenem razpertji ni čuda, če je vnjanja sila toliko ložje zaterla obilno lepega keršanskega sadeža na slovenski zemlji. Huni ali Avari so bili divji in grozovit narod; podveržene Slovence so silno tlačili, in v boj so jih pred seboj tišali, Slovenci pa so se tudi od njih navzeli divjote; vendar oboji, namreč Avari in Slovenci, so bili v svojih neverskih vražah hudi nasprotniki svete Kristusove vere. Koliko da se je bilo zastran keršanstva bati pred temi narodi, dajo besede s. Gregorja papeža na znanje, da namreč se mu pred njimi dela silna bridkost in strahota. Od druge strani se zopet bere, kako da so Avari in Slovenci pri svojih napadih vse končavali z ognjem in ropom, vse razdevali, da je bilo obilno joka in solz.⁴⁾ Skoraj vse škofije na slovenski zemlji so takrat našle svoj konec, in njihovi škofje so bili pregnani; s. Flori iz Emone je na poti v Jutrovo krog l. 600 umerl v Poli; neki škof iz Panonije, Janez po imenu, se je vstanovil v Novem gradu krog leta 599, in je dal začetek ondašnji škofiji.⁵⁾ Od Tiburnije, Pe-

¹⁾ De Rubeis Monum. eccl. aquil. t. I. p. 419. — Acta Concil. tom. IX. p. 923.

²⁾ Gregorii M. epist. l. II. n. 52; l. XII. n. 32. — De Rubeis Monum. e Aquil. tom. I. p. 282 et 288. — Dr. Kandler. Vicende della chiese Emoniese (ex antiqua notitia).

³⁾ De Rubeis Monum. eccl. Aquil. tom. I. p. 290—309. — Paulus D. l. IV. c. 34.

⁴⁾ Gregorii M. epist. l. IX. n. 10; l. X. n. 30. — Paulus D. l. IV. c. 25. 42.

⁵⁾ Antiqua notitia in dr. Kandler Vicende della chiese Emoniese. — Gregorii M. epist. l. IX. n. 10.

tovije, Sabarije, Celeje in Siscije se s koncem šestega stoletja ne najde nobeno škofovo imé več; poslednji ondašnji viši pastirji, ki so znani, so spredaj imenovani. Zmed ostalih metropolskih mest je Salona v Dalmaciji bila razdjana po Avarih in Slovencih l. 639, in škofov sedež je bil potem prenesen v Šplit; Lavreak v Noriku pa je bil razrušen po Avarih l. 737, in škofija je bile potem predjana v Pasavo.¹⁾ Samo akvilejska metropolija je ostala, pa med dva patriarha razdeljena, kakor je bilo zgorej povedano; tudi škofi na istrijanskem polotoku, v Terstu, Kopru, Novemgradu, Parenici, Poli in Pedeni so se ohranili.²⁾ Koliko da se je keršanskih vernikov od poprej še obdržalo v sredi novih slovenskih rodov in avarskih druhal, se ne da dopovedati. Toliko vendar je gotovo, da število keršenikov po slovenski zemlji takrat ni prišlo celo na prazno, in da na južni strani dereče Drave je bilo keršanstvo tudi manj zaterto, ker je od Akvileje sem luč s. evangelija še zmiraj svetila.

II. Začetki keršanstva pri novih slovenskih naselnikih.

V nastopu sedmega stoletja so novi slovenski naselniki že po vsi Panoniji, po Noriku in po delih Istrije in Venecije bili razširjeni. Po njih se je nekdanji sredozemeljski Norik imenoval Slavinija ali Slovenija, tudi Karantan ali Korotan, prejšnja posavska Panonija se je zvala Slovenska stran, Karniola pa se je glasila Krajna, in namesti stare Karnije je nastopila Furlanija. Slovenci so bili Avarom podložni mnogo let, dokler njihovega jarma niso mogli več prenašati; hrabri Samo se jim je ponudil za vojvoda krog l. 624, ter jih je oprostil težke sužnosti. Skozi 36 let jih je srečno vladal, branil tudi pred močnimi Franki, ter zmagal njih napad; pa po njegovi smerti so si Avari zopet moči povzeli, in so bolj ali manj nadlegovali Slovence.

¹⁾ Farlati *Illyricum* s. tom. II. p. 270. — Hansiz *Germania* s. tom. I.

²⁾ De Rubeis *Monumenta eccl. Aquil.* tom. I. p. 290 et sequ.

Med tem so Hrovatje in Serbi došli od severnih strani iz zatatranskih krajin, ter so l. 634 do 640 se naselili o meji posavske Panonije, v gornji Meziji in Dalmaciji, poleg doljne Save do jadranskega morja, in so tako Slovence omejili od južne pokrajne. Od zahoda so Longobardi stegovali svoje gospostvo do Soče in do Zilje, v Primorji so greški cesarji še obdržali oblast; ondašnji del Slovencev je bil tedaj tistim podložen. Zoper Avare in njihove stiske je pozneje krog l. 740 korotanski vojvoda Borut poklical Bavarce v pomoč, s tem pa je tistim, in posredoma Frankom prišel v pokoršino. Karol veliki, Frankonski kralj, si je l. 774 z Longobardijo vred popolnoma osvojil tudi Furlanijo, l. 777 z Bavarijo vred Korotan, l. 789 pa Krajno in Istrijo, in l. 799 po osemletni vojski vso Panonijo ali Avarijo. Tako je bila s koncem osmega stoletja vsa slovenska zemlja v oblasti Frankov.

Za nove neverske naseljence na slovenski zemlji so bili kristijani, ki so se od poprej še ondi obdržali, nekakošen kvas, katerega se je časoma vse ljudstvo navzelo, in tako Božjemu kraljestvu pridružilo. Za južno stran je bila akvilejska cerkev, če ravno po razcepljenji bolj ob moč djana, vendar zmiraj kakor svetilo na vihnem morji; po soedinjenji z rimsko cerkvijo pa so ondašnji patriarhi tudi bolj krepko začeli delati za popolno zmago keršanstva zlasti na južni strani dereče Drave. Vender se o tej reči le malo posebnih naznanil nahaja. O Ljubljani, ki je nastopila na mesto stare Emone, se terdi, da se je cerkev s. Petra še iz prvotnih časov ohranila, in da je bila cerkev s. Nikolaja v sedmem stoletji sozidana.¹⁾ V Lurni ali stari Tiburniji se naznanuje, da je patriarh Janez ali Kalikst v dneh papeža Zaharija in frankonskega kralja Pipina, to je krog l. 750, posvetil kapelo s. Petra.²⁾ Posebno se hvali s. Pavlin, ki je bil patriarh v dneh Karola velicega od l. 776 do 802. On se je veliko trudil zoper krivoverstvo tistega časa, je bil zategavoljo kot papežev namestnik na cerkvenih zborih v Cahih, Frankobrodu in Reznju l. 789, 792 in 794, je tudi imel cerkvene shode za svojo metropolijo v Foro Juliji ali Starem mestu l. 796, in v Altinu l. 799, ter je zraven spisal pravoverskih bukev zoper krive zmote. On je tudi si prizadeval za

¹⁾ Archiv für Krain b. II. str. 93. — Thalberg Epitome p. 91.

²⁾ Hansiz Germania s. tom. II. p. 90.

evangeljsko oznanovanje, s tem je korotanske ljudstva v Podravji in sosedne narode pripeljal k Kristusovi veri.¹⁾

Kar se tiče južne slovenske strani, so gotovo tudi teržaški škofje imeli delež o spreobrnitvi neverskih Slovencev, kolikor se zlasti tiče za Primorje in Kras in Pivko; med njimi so za ta čas znani škofje Gavdenci l. 680, Janez l. 759, in Mavrici l. 766. Tudi od hrovaške strani je utegnil doiti kak vpliv za boljše uterjenje keršanstva med Slovenci; zakaj Hrovatje so bili že v dneh papeža Janeza IV. in greškega cesarja Heraklija krog l. 640 soedinjeni s keršansko cerkvijo po mašnikih, ki so bili iz Rima poslani.²⁾

Kar je slovenske zemlje na severni strani dereče Drave, ondi je bilo za ponavljanje ali vpeljevanje keršanske vere toliko težje, kolikor huje so Avari svojo divjo silo razprostirali. V starem Lavreaku, od kodar bi bila luč s. evangelija utegnila svetiti čez noriške hribe, škofje niso imeli varnega mesta; Erhanfrid in Otgar, ki sta ondašnja cerkev vladala v l. 606 do 639, sta mogla iskati pribežališa v Pasavi, in ravno tako Brunon, škof za l. 639 do 689. V ta kraj je škof Vivilo za vedni čas prenesel svoj sedež, preden je bil Lavreak l. 737 popolnoma razdjan; tako pa se je mesto keršanskega uka dalje odtegnilo od slovenske meje.³⁾

Vendar zdaj je pa drugo mesto tehtno postalo za spreobrnitev slovenskega naroda v severni strani, namreč Solnigrad, ki ga je s. Rupert, poprej škof v Vormaciji poleg Rajne, pozidal iz razvalin stare Juvavije. Ta evangeljski mož je prišel l. 696 na Bavarsko do vojvoda Teodona; je ondi mnogo se trudil za vterjenje keršanske vere, po tem pa je potoval poleg Donave memo Lavreaka do panonske meje. Se zopet vernivši je prišel do razrušene Juvavije, ter je ondi vstanovil svoj sedež; sozidal je naj pred cerkev s. Petra, potem samostan za minihe, in še družega za nune. Na dalje je potoval po deželi okrog, je poterdoval vernike, stavil cerkve, in posvečeval mašnike; obhodil je tudi gorate strani, in prišel čez visoke Turrove, ter sveto vero oznanoval Slovincem. Došel je do koro-

¹⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. tom. I. p. 355 — 370. — Acta Sanctorum m. Jan. tom. I. p. 713.

²⁾ Farlati Illyricum s. tom. II. p. 280.

³⁾ Monumenta boica part. XXVIII. — Hansiz Germania s. tom. I.

tanskega vojvoda, je po njegovi prošnji mnogo ljudstva spreobernil in kerstil; tudi je več cerkev posvetil in mašnikov razposlal.¹⁾ Celó do Celjskega mesta, se pripoveduje, da je prišel, ondi vzdignil svetinje s. Maksimilijana škofa in mučenca, in poderto cerkev popravil in posvetil.²⁾ Po tem se je povernil na Bavarsko, ter je umerl krog l. 718.

Za s. Rupertom je sledil njegov učenec Vital na škofovskem prestolu; neverni Slovenci so takrat priderli v solnograško dolino, ter so med drugimi razdjali cerkev s. Maksimilijana.³⁾ Kaže se, da je tudi po korotanski deželi nastopila nova stiska za keršansko vero, zlasti ker so Avari ondašnje Slovence hudo nadlegovali; komaj postavljene cerkve so utegnile zopet poderte, in mašniki pregnani biti. Silna nadloga je storila, da je korotanski vojvoda Borut krog l. 750 Bavarce poklical na pomoč; bavarski vojvoda Odilon je sicer pregnal Avare, pa je deželo spravil pod svoje gospostvo. Ta zveza korotanskih Slovencev z Bavari je vendar bila na duhovno korist malovernemu narodu. Borutov sin Kakat ali Karast in stričnik Ketimar sta bila po keršansko izrejena na Bavarskem, in sta po tem keršanstvo podpirala v svoji domovini; s Ketimarom je prišel tudi mašnik Majoran v deželo krog l. 753.⁴⁾

V tistih dneh je bil s. Virgili škof v Solnemgradu; tega je čez nekaj časa prosil korotanski vojvoda, naj bi obiskal njegovo ljudstvo, in tisto v veri bolj poterdil. Ker je apostolski mož sam drugod imel opravilo, je poslal svojega podškofa s. Modesta in z njim več mašnikov na Korotansko; tedaj so bile na mnogih krajih cerkve posvečene, in duhovni pastirji postavljeni, zlasti pri Gospej sveti na mestu starega Viruna, v Liburniji ali nekdanji Tiburniji v gornji podravske dolini, in v Undrimah v gornji pomurski dolini. Po smerti s. Modesta je bil v Korotansko poslan mašnik Latin in za tistim drugi mašniki; pa večkrat se je med narodom vzdignil upor zoper sveto vero, in oznanovavci s. evangelija so mogli bežati. Celo huda vstaja je bila po smerti vojvoda Ketimara, tako da več let ni bilo nobenega mašnika v deželi. Ko je novi vojvoda

¹⁾ Rosweidus in vita s. Ruperti. — Hansiz l. c. tom. II.

²⁾ Stara Celjska kronika. — Hansiz l. c. tom. II.

³⁾ Liber traditionum eccl. Salisb. — Hansiz l. c. tom. II.

⁴⁾ Anonymus de Conversione Carentanorum. — Monumenta boica tom. II.

Valduh l. 769 ljudstvo nekoliko pomiril, je s. Virgili zopet poslal mašnika Hajmona, in za tem še druge duhovne pastirje na korotansko zemljo; tako se je keršanska vera časoma dobro vterdila med ondašnjimi Slovenci.¹⁾ Med tem pa je s. Virgili sam na drugi strani se trudil za razširjenje Kristusove cerkve; prehodil je kraje na severni strani visokih Turov do panonske meje, kjer se je takrat tudi mnogo Slovencev nahajalo, in je oznanoval nebeške resnice. Po njegovem nasvetu je bavarski vojvoda Tasilon l. 777 vstanovil Kremitški samostan blizu nekdanjega Lavreaka, da bi keršanska vera v tistih straneh imela boljšo podslombo; razun drugega je dal temu samostanu več slovenskih družin v last. Ravno ta vojvoda je že poprej l. 770 Atonu, Šarniškemu opatu, daroval in verh tega Aribonu frizinškemu škofu izročil kraj Indijo ali nekdanji Agunt v Bistriški dolini, in sicer iz tega namena, da bi evangeljski oznanovavci od tod neverni slovenski narod na pot resnice vodili. Tako je Slovincem tudi ondi, kjer so naj dalje segali v severji in zahodu, se odperl pristop v keršansko cerkev.²⁾

Vender ta čas je izhodna stran še pod jarmom grozovitih Avarov zdihovala, in apostolskim možem je bila ondi pot zaperta za oznanovanje s. evangelija. Zmaga čez ta divji narod, pri kateri so Frankom tudi zahodni Slovenci pomagali, je proti koncu osmega stoletja tudi ondašnji revni stan na boljše obrnila. Takrat je Arnonu, ki je bil l. 785 za s. Virgilijem kot nadškof prišel v pastirstvo Solnograške cerkve, Karol veliki sporočil, naj ljudstvo v nekdanji Panoniji med Dravo, Rabo in Donavo oskerbuje z naukom in cerkvenim opraviлом. Tedaj je pobožni nadškof l. 798 potoval v slovenske strani, je v veri poterdoval ljudstvo, posvečeval cerkve in odločeval mašnike; tako se je ondi pokazalo veliko koristi. Da bi se pa duhovno pastirstvo med slovenskim narodom bolje opravljalo, je bil Teodorik za podškofa postavljen; izročena mu je bila vsa korotanska zemlja in vse pokrajne na severni strani reke Drave do njenega iztoka v Donavo.³⁾ Ker so pa poprej ne samo v

¹⁾ Anonymus de Conversione Carent. l. c. — Primeri tudi napis na kamnitem vojvodnem prestolu, ki je stal na polji pri Gospej sveti, z besedami: MA VERI? MA SVETI VERI.

²⁾ Hansiz Germania sacra tom. II. — Meichelbeck Historia frising. tom. I. p. 38 et 66.

³⁾ Anonymus de conversione Carent l. c.

južni, temuč tudi v severni podravski strani akvilejski višji pastirji imeli višjo cerkveno oblast, se je zategavoljo patriarh Urs pritožil zoper nadškofa Arnona, ta pa se je zavračeval na odločbe papežev Caharija, Štefana in Pavla; tedaj je cesar Karol pravdo l. 811 tako razložil, naj Drava mejo dela med akvilejsko in solnograško cerkvijo. Ko je pozneje patriarh Maksenci o ravno tej reči delal nove ugovore, je cesar Ludovik l. 820 poterdil poprejšnjo razložbo, in tako je ostalo do novejših časov.¹⁾

V Solnemgradu je za Arnonom sledil Adelram v nadškofiji l. 821; on je za Teodorikom postavil Otona za podškofa v korotanski strani in njenih pokrajnah. Luipram, ki je prišel l. 836 na solnograški stol, je zopet odločil Ozvalda ravno tako za podškofa; on je tudi posvetil cerkev v čast Mariji Devici v Zalavaru, kjer si je bil panonski knez Privina sozidal terdnjavo; tudi je ondi vstavil mašnika Dominika, po njegovi smerti pa Svarnagala. Dalje so bile še druge cerkve sozidane in posvečene, namreč nova lepa cerkev v Zalavaru, in druge v Pešnici, v Ptujem, v Lendavi, v Kiseku, v Pečuhu in še po raznih krajih; cerkev v Sabariji ali Subotišči pa je še od poprej ostala. Luipramov naslednik v nadškofiji je bil l. 858 Adalvin; tisti je sam prišel v Zalavar, kjer je bil takrat Kocel knez namesti svojega očeta Privina, ter je ondi obhajal cerkveno opravilo, in postavil nadmašnika Altfrida, in pozneje Rihbalda. Dalje je posvetil cerkve v raznih krajih, namreč v Stradah, v Malem Celji, v Jablanici in še drugod; tudi je po vseh teh krajih odločil lastne mašnike.²⁾ Vse té naznanila kažejo, koliko da je bilo keršanstvo v sredi devetega stoletja uterjeno tudi v izhodni strani slovenske zemlje ali v nekdanji Panoniji. Hvala zavoljo apostolskega djanja med Slovenci pa gre še deloma frizinškim škofom iz Bavorskega. Tisti so namreč memo Indije ali Intihe v Bistriški dolini pozneje v devetem stoletju razun družih posest še dobili cerkev Marije Device na Otoku, s. Petra pri Liburniji, v Pusarnici in na gornji Beli v Korotanu; in njim ni bila skerb samo za množenje časnega marveč tudi za dušni blagor

¹⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. tom. I. p. 396 et 398.

²⁾ Anonymus de conversione Carent. l. c.

ljudstva.¹⁾ Ravno v arhivu frizinške cerkve so se našli naj starji spominki slovenskega jezika, namreč daljša in krajša očitna spoved, in cerkven govor; po vseh znamenjih se razodeva, da so ti spominki že iz devetega in desetega stoletja, ali iz dni frizinških škofov Hitona od l. 811, Anona od l. 855, Valdona od l. 889, in dalje Abrahama, kteremu je bila l. 974 darovana Loka na Krajnskem.²⁾

V dosedanjem razlaganju je bilo mnogo cerkev imenovanih, ki so se po raznih krajih na severni strani dereče Drave nahajale že v devetem stoletji, in so tedaj vredne, da se v spominu ohranijo. K tem bi se utegnile še pristaviti cerkve v Trebnem, v Ojstrovici, v Bitrinji, v Brezjah, na Kerki, v Mozirji, v Gurnici, v Velkovcu in pri s. Andreji v Labantski dolini, vse na Korotanski zemlji, ki se imenujejo v listinah kralja Arnulfa iz let 888 in 890.³⁾ Iz južne strani slovenske zemlje, ki je večjidel stala pod akvilejskimi patriarhi, se pogrešajo tako obširne naznanila iz tistih časov o posameznih cerkvah. Kralj Karoloman je sicer l. 879 v posebni listini patriarhu Valpertu poterdil vse posesti akvilejskega patriarhata, tudi zraven oblast čez podložne kerstne in glavne cerkve po imenu; pa tista listina je le pomanjkljivo naznanjena, da se imena teh cerkev ne morejo vediti.⁴⁾ Vender po družih znamenjih se zamore soditi za mnoge stare cerkve, ki so se že nahajale v devetem stoletji. Tako na Krajnskem v Ljubljani pri s. Petru, v Loki, v Kranji, v Radolici, v Cerkljah, v Mengšu, v Kamniku in v Cerknici. Dalje v Slovenski ali Posavski strani pri s. Vidu poleg Zatičine, pri Beli cerkvi, v Kerškem, v Trebnem, v Ribnici in v Metliki; po tem v Slovenjem gradu, v Celji, v Žičah, v Pilštanji in na Laškem. Na Korotanskem pa tastran Drave v Beljaku, v Rožeku, v Ukovem, pri s. Mohoru, pri s. Zenonu v Kapli in pri s. Mihelu poleg Pliberka.⁵⁾ Še dalje na Furlanskem ali v nekdanji Karniji pri s.

¹⁾ Meichelbeck *Historia Frisingensis* tom. I. p. 228, 355. — *Hansiz Germania* s. tom. II.

²⁾ Kopitar *Glagolita Cloz.* — Metelko *Lehrgebäude der slov. Sprache.*

³⁾ *Hansiz Germania* s. tom. II. — *Hohenauer Kirchengeschichte v. Kärnten.*

⁴⁾ *De Rubeis Monumenta eccl. Aquil.* tom. I. p. 445 et 447.

⁵⁾ *Klun Archiv für Krain.* — *Muchar Geschichte der Steiermark.* — *Hohe- nauer Kirchengeschichte v. Kärnten.*

Petru poleg Soče, v Divinu, v Solkanu, v Kanalu, v Volčah, v Bovcu, v Tominu, pri s. Vidu na gori in v Vipavi. Po tem na Istrijskim v Teržaški škofiji v Mujah, v Buzetu, v Jelšanah in v Slavini; v koperski škofiji pa v Piranu.¹⁾

Po takem načinu je bilo keršanstvo med slovenskim narodom tastran in unstran Drave o polovici devetega stoletja že na vse strani obilno zasajeno; neverstvo in malikovanje je bilo odpravljeno. Vender spreobrnjenci še niso bili toliko vterjeni v veri, ker oznanovavci s. evangelija, zlasti nemški dostikrat niso dostojno razumeli njih jezika; v dušnih potrebah se ravno zategavoljo niso mogli lahko posvetovati s svojimi duhovnimi pastirji. Tedaj se lahko sodi, koliko si je ljudstvo želelo taciuh učenikov, kateri so mu znali v domačem jeziku govoriti; ta želja je posebno obveljala unstran Drave v nekdanji Panoniji, kamor so mašniki iz Bavarskega naj bolj dohajali. Tu sta prav po višjem naklepu dva brata prišla hrepenečemu ljudstvu na pomoč, namreč ss. Ciril in Metod.

Ciril, iz perva Konštantin imenovan, in njegov brat Metod sta bila rojena v Solunu na Greškem v prvi polovici devetega stoletja; slavila ji je plemenita rodovina, učenost in pobožnost; samotarsko življenje sta si zbrala, in za mašnikov stan sta bila po tem v Carjemgradu odločena. Pravo keršansko resnico je Ciril naj pred oznanoval *Kazarom* ali *Kozarom*, čudskemu narodu poleg črnega morja; ondi je tudi našel svetinje s. Klemenapepeža, ki je na Tavriškem polotoku kdaj mučenstvo prestal za Kristusa.²⁾ Ta srečni pospeh prvega evangeljskega pota je spodbudil Cirila in tudi njegovega brata Metoda, da sta sklenila, še dalje se truditi v oznanovanji svete vere med drugimi narodi; in namenila sta se za slovanske ljudstva. Od doma jima je bil že znan slovenski jezik, ker je krog Soluna mnogo Slovencev bilo naseljenih; Ciril je potem krog l. 855 ali pa, kakor kaže dr. Fr. Rački (viek i djel. sv. Cir. i Met. II. st. 138—140), l. 862—3 znašel nov slovanski pravopis, in je tedaj pretolmačil berila in evangelije za cerkveno berilo v slovenski jezik. Oba brata sta po takem z drugimi evangeljskimi

¹⁾ Kandler Indicazioni per le cose storiche del Littorale.

²⁾ Acta Sanctorum m. Martii tom. II. p. 19 et 22. — Ginzel Geschichte der Slawenapostel Cyril und Method.

oznanovavci vred učila med bulgarskim narodom; ondi je Metod s podobšino poslednje sodbe spreobernal kralja Borisa. Glas o tem djanji je prišel do Rastislava moravskega vojvoda; tedaj je on prosil greškega cesarja Mihaela III., naj mu pošlje tacih, da bi njegovo ljudstvo poterdili v spoznanji keršanske resnice. Po takem sta sveta brata prišla l. 863 na Moravsko; veselo ji je ljudstvo sprejelo, in se je radovalo, ker je slišalo v svojem jeziku hvalo Božjo oznanovati.¹⁾

Do l. 867 sta zdaj Ciril in Metod opravljala evangelijsko službo na Moravskem; vojvoda Rastislav je na to občutil željo, da bi lastnega škofa imel v deželi, ker pasavska škofija, pod katero je Moravsko takrat spadalo, je bila preveč oddaljena. V listu je tedaj prosil papeža Nikolaja I., naj mu da sveta brata za škofa v deželi; z njim se je v enaki prošnji združil panonski knez Kocel, ki je tudi tako dobrih učencikov želel za svoje ljudstvo.²⁾ Po papeževem poklicu sta se Ciril in Metod napotila v Rim, in papež Hadrijan II., Nikolajev naslednik, ji je radostno sprejel, ker sta tudi seboj prinesla svetinje s. Klemenca papeža. Oba apostolska brata sta bila zdaj posvečena za škofa; pa Cirilu ni bilo dano, še dalje se truditi na zemlji, v Gospodov pokoj je bil poklican štirideseti dan po dohodu v rimsko mesto l. 868.³⁾

Tako je Metod sam ostal za apostolsko delo. Papež Hadrijan II. je v pospeh svete vere med slovanskimi narodi za koristno spoznal, za Moravijo in Panonijo posebnega nadškofa odločiti, in tako v novo obuditi panonsko metropolijo, ktere začetnik je bil apostolski učenec s. Andronik.⁴⁾ Tedaj se je Metod kot nadškof povernil iz Rima, zraven mu je bil dan Vihnik za podškofa; častno je bil sprejet pri knezu Kocelu, šel je dalje na Moravsko, je ondi se trudil v apostolskem delu, in svoj sedež je imel na vojvodovem dvoru v Velehradu. Začel je zdaj tudi sveto mašo in druge cerkvene opravila obhajati v slovenskem jeziku; tako je hotel ljudstvo v pravem spoznanji in v resnični pobožnosti bolj vterditi. Vender ni mu

¹⁾ Legenda bulgarica in vita S. Clementis ep. Bulgar. — Bily Geschichte der h. Slawenapostel.

²⁾ Legenda panonica in Archiv österr. Geschichtsquellen XIII. — Ginzel l. c.

³⁾ Acta Sanctorum. m. Martii tom. II. pag. 19 et 22.

⁴⁾ Legenda panonica l. c. — Joannis VIII. papae epist. ad Methodium archiep. Pannoniensem. — Ginzel Geschichte der Slawenapostel.

bilo dano svojega dela brez opovira izpeljevati; zlasti ko je Rastislavov stričnik Svatoopluk se vojvodstva polastil, je Metod našel veliko nasprotovanja. Tedaj se je apostolski mož l. 870 obernal v Panonijo, v drugi del svoje škofije; bil je pri knezu Kocelu zopet radostno sprejet, in se je ondi trudil v oznanovanji Božje besede in v obhajanju svetih opravil. Njegov poglavitni sedež je bil takrat v Salavaru; pa hodil je tudi sem ter tje po panonski deželi, dasiravno se od teh njegovih potov ne nahaja posebnih spominkov. Slovensko ljudstvo se je veselilo, ko je pri svetem opravilu slišalo ljube domače glasove; tedaj tudi za solnograškega nadmašnika Rihbald na ondi ni bilo več obstanka, in vernil se je nazaj k svojemu nadškofu.¹⁾

Početje Metodovo ni bilo po volji ne solnograškemu nadškofu Ditmaru ne pasavskemu škofu Engelmaru; pritožila sta se pri papežu, da Metod jima krati pravice v Panoniji in Moraviji, da sveto mašo opravlja v slovenskem jeziku, da raznaša tudi krive nauke. Še se je zbralo več nemških škofov v pričo kralja Karolomana, ki so apostolskega moža pred se vzeli v sodbo; konec te sodbe je bil, da je bil Metod s silo odvzet svoji škofiji, in v zapor djan. Papež Janez VIII. se je potegnil za Metoda, napotil l. 874 posebnega poslanca, da bi pravdo poravnal, in pri kralji zadobil prostost za Metoda.²⁾ Dokler je bil knez Kocel živ, je zdaj Metod brez opovirov zamogel duhovno službo v Panoniji opravljati, in tudi bližnjim sosedom proti jugu v korist biti. Vender ne kaže se, da bi bil on škofovo oblast razprostiral čez Korotan; razločno je v razlaganji o spreobrnitvi Korotancev iz l. 873 le zastran Panonije izrečena pritožba zoper Metoda; tudi je v pričo tega le panonski nadmašnik Rihbald pobegnil v Solnigrad, od korotanskega podškofa Ozvalda ali njegovega naslednika Salomona ni besede.³⁾ Tudi se ne da spričati, da bi bil Metod segal v duhovno pastirstvo akvilejskega patriarha na južni podravski strani; listina kralja Karolomana iz l. 879, kjer so poterjene pravice akvilejske cerkve, govori samo o tem, naj noben vernik ne napada ne posest tiste cerkve ne podružnih samostanov in cerkev; od kacega družega škofa, ki bi segal v akvilejske pravice, celo

¹⁾ Legenda moravica in Actis Sanctorum. — Legenda panonica l. c. — Anonymus de conversione Carentanorum.

²⁾ Legenda panonica l. c. — Joannis VIII. papae epist. ad Carolomannum r.

³⁾ Anonymus de Conversione Carentanorum. — Muchar Geschichte d. Steiermark.

ni glasu v tej listini, le od Gradjanskega patriarha govori druga listina iz l. 880.¹⁾ Nasproti je papež Janez VIII. l. 874 priporočil hrovaškemu vojvodu Muntimiru, naj se poverne pod panonsko nadškofijo; s tem namreč je papež hotel obvarovati, da bi se Hrovatje ne bili združili z greško cerkvijo, in po takem se ne odločili od rimske. V tem oziru je Metod verjetno tudi za akvilejsko cerkev storil svoje, in se pridružil opominom papeža Janeza VIII., da je tista ostala v edinosti s stolom s. Petra; zakaj Carigraški patriarh Foci je iskal tudi akvilejskega patriarha Valperta obrniti na svojo stran, in odcepiti od rimske cerkve.²⁾ Da djanje Metodovo ni bilo brez vpliva na južni podravski strani in proti jadranskemu morju, kaže tudi to, da se je slovenski obred v svetih opravilih razširil v dalmatinsko in istrijansko primorje, in se je ondi deloma še do sedanjih časov ohranil.³⁾

Krog l. 877 je panonski knez Kocel v boji zgubil življenje, in za njim je nastopil njegov sin Braclav, ki je bil bolj v prijaznosti z nemškim kraljem. Metod se zdaj tudi ni čutil dosti varnega pred svojimi nasprotniki; tedaj se je umaknil zopet v Moravijo, in je ondi pri vojvodu Svatopluku našel več prijaznosti kakor poprej. Takrat l. 878 ali 879, je česki vojvoda Bořivoj s svojo soprogo Ljudomilo prišel v Velehrad na dvor moravskega vojvoda; Metod ga je spreobernal h keršanski veri, je njega in vojvodinjo in trideset českih plemenitnikov kerstil.⁴⁾ V svojem apostolskem djanji sveti mož vendar ni imel pokoja; njegovi nasprotniki zmed nemške duhovšine so ga v novo tožili pri papežu Janezu VIII. V Rim poklican l. 880 je Metod skazal svojo pravovernost, je bil poterjen v svojem redu kot panonski in moravski nadškof, dopušeno je bilo tudi opravljanje Božje službe v slovenskem jeziku, in pohvaljena nova slovenska pisava. Na tej rimski poti je Metod zopet prehodil slovensko zemljo (vid. Hier. Megiser. *Annal. Carinthiae* pag. 568: „Methudius . . . sei auch ins . . . Steyerland, Khärndten und Crayn zu den Wenden kommen . . . etc.), in je tedaj svoje

¹⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. tom. I. p. 445 et 447. — Primeri Danico l. 1863 št. 2.

²⁾ De Rubeis l. c. pag. 450. — Joannis VIII. papae epist. ad Valpertum patr.

³⁾ Kopitar Glagolita Cloz. — Ginzel Geschichte der Slawenapostel Cirill und Method.

⁴⁾ Legenda Moravica in Actis Sanctorum.

izročene ovčice tastran Donave zamogel v veri bolj poterjati; pa tudi v akvilejskem patriarhatu je njegova beseda in njegov zgled zamogel edinstvo z rimsko cerkvijo bolj pokrepčati. Sicer je sveti mož tudi po taki dobri razsodbi apostolskega stola še mnogo nasprotovanja imel prenašati; v tem ga je papež Janez VIII. l. 881 tolažil s posebnim listom, ter ga za goreče apostolsko djanje dalje poterdil.¹⁾

L. 882 se je huda vojska vnela med nemškim kraljem Karolomanom in Moravskim vojvodom Svatoplukom; za Moravane je šel boj toliko po sreči, da niso samo svoje dežele oprostili, temuč so tudi panonsko stran pridobili, in Braclavu je po tem došla Slovenska stran med Savo in Dravo. Tedaj se je tudi stan s. Metoda premenil na boljše, in pokojno je zamogel svojo pastirsko skerb obračati na obojo stran, na Moravsko in na Panonsko; z novo vnemo in z neutrudnim hrepenenjem je delal v vinogradu svete cerkve, dokler ni mirno zaspal v Gospodu l. 885. V Velehradu, njegovem nekdanjem škofovem sedežu, počivajo neki njegovi častiti ostanki.²⁾

Pred svojo smertjo je s. Metod svojega učenca Gorazda odločil za naslednika v panonsko-moravski nadškofiji; vendar temu ni bilo dano dolgo ostati na tem mestu, ravno tako ne drugim učencem slovanskega aposteljna. Vojvoda Svatopluk namreč ni bil nič prav dober slovenskim mašnikom, in zraven ga je Vihnik, škof Nitravski in vedni Metodov nasprotnik, spodbadal. Tedaj so bili l. 886 Gorazd, Klemen, Naum, Angelar in Saba in drugi Metodovi učenci z vojaško silo izgnani iz Moravskega, ter so slovanski obred prinesli na Bulgarsko; lahko mogoče, da drugi pribežni mašniki so takrat slovanski obred tudi v istrijanskem in dalmatinskem primorju bolj razširili. Zdaj je Vihnik nekaj časa gospodaril v moravski in panonski cerkvi, pa nadškofovega stola ni mogel doseči; tudi se je mogel celo umakniti iz dežele, ko se je l. 890 začela nova vojska med moravskim vojvodom in nemškim kraljem.³⁾

Huda je bila vojska med Nemci in Moravani; nemški kralj Arnulf je poklical l. 892 Madžarje, divji čudski narod od Urala, na pomoč zoper vojvoda Svatopluka, kar je bilo na obojo

¹⁾ Joannis VIII. papae epist. ad Svatoplucum et ad Methodium.

²⁾ Legenda pannonica l. c. — Ginzel Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method. — Bily Geschichte der h. Slawenapostel.

³⁾ Legenda bulgarica l. c. — Annales Fuldenses.

stran v pogubo. Krepko se je sicer Svatopluk branil mnogim sovražnikom, pa l. 894 je umerl, in z njim je razpadlo moravsko gospostvo, ker njegovi sinovi niso bili edini med seboj. L. 894 so Madžarji začeli napade čez Donavo v Panonijo; kmali je bila ta dežela zgubljena za Moravane, in l. 896 jo je kralj Arnulf dal prejšnjemu knezu Braclavu. Vender Madžarji so svojo silo tudi dalje obernili; l. 899 so čez slovensko zemljo planili na Italijansko, l. 900 pa zopet na Nemško, in od slej so se pogostoma verstili njihovi napadi na sosedne dežele. Še le ko so bili l. 944 hudo natepeni na Slovenskem pri Ljubljani, in še huje l. 955 na Bavarskem pri Avgusti ali Augsburgu, po tem so začeli mirovati; vender izhodna Panonija je ostala v njihovih rokah, in je bila že l. 900 toliko razdjana, da ni bilo ne ene cerkve več ugledati po deželi¹⁾

Slovenska zemlja je po teh časih stala pod gospostvom nemških cesarjev, razun dela panonske strani, ki so si ga Madžarji osvojili; po svoji sredi pa se je po vnanjem še sem ter tje drugač razdelila. Korotansko ali Koroško se je v srednjih vekih stisnilo na krajše meje; Štajersko je izrastlo iz delov Korotana, Panonije in Slovenske strani; Krajnsko se je pomnožilo z delom Slovenske strani in Istrije; Goriško se je izločilo iz Furlanije. Tako je slovenski narod razcepljen v sedem dežel, in še tukaj so mu meje od severja skratili Nemci in od izhoda Madžarji blizo Drave in dolejne Mure, samo v jugu in v zahodu memo Hrovatov in Italijanov ni še posebnega na zgubi; vender zedinjen je pod enim državnim gospostvom, pod avstrijskimi vladarji, od trinajstega in šestnajstega stoletja sem.

Kar pa se tiče cerkvene razdelitve, je južna stran slovenske zemlje takraj dereče Drave do novejših časov stala pod akvilejskimi patriarhi, ravno tako, kakor letniki pod patriarhom Friderikom iz l. 901 pišejo, da je akvilejska cerkev imela oblast do panonske meje; samo majhen del je bival pod teržaškim in koperskim škofom. Vender, ker je bil akvilejski patriarhat toliko razširjen, so ondašnjim višjim pastirjem pomagali njihovi podškofje, zlasti teržaški in pedenski ali pičenski škofje.²⁾ Patriarh Bertold je l. 1238 z dovolitvo papeža

¹⁾ Annales Metenses et Fuldenses; Dandulus, Hermannus contr. et Regino Abb. in Chronicis. — Epistola episcoporum Juvavienses eccl. ad Joannem IX. papam a. 900.

²⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. — Chronicon aquilejense. — Klun Archiv von Krain.

Gregorja IX. hotel posebno škofijo v Gornjem gradu vstaviti, pa ta reč je takrat zaostala.¹⁾ Pozneje l. 1461 je cesar Friderik IV. z voljo papeža Pija II. vstanovil Ljubljansko škofijo, ter ji je vdelil mnogo farnih cerkev na Krajskem, Štajerskem in Koroškem; prvi Ljubljanski škof je bil Sigismund Lamberški l. 1463.²⁾ Akvilejski patriarhat je bil dalje l. 1750 po željah cesarice Marije Terezije z bulo papeža Benedikta XIV. razdeljen v dvé nadškofiji, goriško in videmsko; poslednji akvilejski patriarh je bil Daniel Delfin, prvi goriški nadškof Mihael grof Atemski.³⁾ Škofijske meje so bile dalje l. 1787 po volji cesarja Jožefa II. z bulo papeža Pija VI. drugač razločene; koroška in štajerska stran na južnem podravskem bregu je došla kerškemu, lavantskemu in sekovskemu škofu, in krajnska stran skoraj vsa ljubljanskemu višjemu pastirju.⁴⁾ Zopet je bila l. 1830 po volji cesarja Franca I. z bulo papeža Pija VIII. teržaška in koperska škofija v eno združena, in ljubljanska s Pivko in Vipavo pomnožena.⁵⁾ Tako stoji zdaj cela krajnska stran pod ljubljansko škofijo, primorska pa pod goriško nadškofijo in teržaško škofijo, in ostali Slovenci na Furlanskem so pod videmsko nadškofijo.

Severna stran slovenske zemlje unkraj Drave do madžarske ali ogerske meje je od desetega stoletja, iz dni nadškofa Ditmara vsa spadala pod solnograško nadškofijo. Zavoljo velike obširnosti té cerkvene krajine je l. 1070 nadškof Gebhard z dovolitvo papeža Aleksandra II. vstavil kerško škofijo; dalje pa je nadškof Eberard II. z dovolitvo papeža Honorija III. l. 1219 vtemeljil sekovsko, in z dovolitvo papeža Gregorja IX. l. 1228 lavantsko škofijo. Pervi škofje so bili na Kerki Ginter Krapfeldski l. 1071, v Sekovem Karol I. l. 1219 in v Lavanti pri s. Andreji Ulrik I. l. 1228. Meje teh škofij so bile iz perva le ozke in tesne; pa škofje so poredoma namestovali solnograške nadškofe v cerkvenih opravilih na Koroškem in na Štajerskem. L. 1786 so bile te tri škofije po volji cesarja Jožefa II. z bulo papeža Pija VI. vse razširjene, pridjana jim je bila še ljubenska škofija, tako da so obsegale

¹⁾ Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen. 21. Bd.

²⁾ Klun Archiv für Krain.

³⁾ Bulla Benedicti XIV. p. dat. Romae 6. jul. 1751.

⁴⁾ Bulla Pii VI. p. dat. Romae 20. sept. 1787.

⁵⁾ Bulla Pii VIII. p. dat. Romae 27. aug. 1830.

celo koroško in štajersko s slovenskim in nemškim delom.¹⁾ Poslednji čas l. 1857 je bila po želji cesarja Franc Jožefa I. z bulo papeža Pija IX. ljubenska škofija s sekovsko v eno združena, in meje ostalih treh škofij so bile tako razdeljene, da kerška obsega vso koroško deželo, lavantska skoraj vso slovensko stran južnega Štajerja, in sekovska nemško stran drugega Štajerja z malim slovenskim delom; in sedeži teh škofij so za kerško v Celjovcu, za lavantsko v Mariboru in za sekovsko v Gradcu.²⁾

Ostali del slovenske zemlje na Ogerskem ni imel lastnega škofa, dokler po spreobrnitvi Madžarjev kralj Štefan I. z dovolitvo papeža Silvestra II. l. 1000 novih škofij pod Ostrihomsko ali Gransko nadškofije ni vstavil. Po takem je slovenska stran ondi izperva spadala pod Djursko in Vesprimsko škofijo; še le l. 1777 je bila po volji cesarice Marije Terezije z bulo papeža Pija VI. iz obeh odločena Subotiška škofija, in v tisto so zdaj ogerski Slovenci vdeljeni. Pervi ostrihomski nadškof je bil Dominik l. 1000, prvi djurski Juri l. 1009, in prvi vesprimski Štefan l. 1009; v Subotišči na mestu stare Sabarije pa je bil prvi novi škof Janez Szilli l. 1777.³⁾

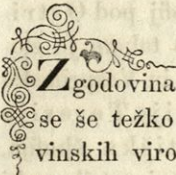
¹⁾ Bulla Pii VI. p. dat. Romae 23. oct. 1787.

²⁾ Bulla Pii IX. p. dat Romae 26. nov. 1857.

³⁾ Bonfinii rerum Hungar. dec. II. p. 205 et seq. — Diploma reg. dat. 17. Febr. 1777.

Iz cerkvene zgodovine krajnske zemlje.

Spisal P. Hicinger.

 Zgodovina krajnske zemlje, bodi si politična ali cerkvena, se še težko da v zvezi in versti pisati, ker mnogo zgodovinskih virov se je še le v poslednjem času odperlo, mnogo se jih le še pogreša. Posamezni oddelki se lažje dajo bolj popolnoma vrediti. Takih naj sledijo nekteri.

1. Škofje nekdanje Emona.

Za Emona, ki je kdaj stala na mestu sedanje Ljubljane, so mogli prejšnji krajnski zgodovinarji, n. pr. Schönleben in Valvasor, mnogo dokazov iskati, da bi njeno mesto prideržali krajnski zemlji, nasproti primorskim pisateljem, ki so to Emona po sili devali na sedanji Novigrad ali Čitanovo na Istrijanskem.¹⁾ Sedanji čas je ta pravda prav za prav pri kraji. Ostanki čveterovoglatega ozidja na zahodni strani Ljubljanskega mesta, v Gradišah in zlasti na Mirji, poprej in potlej najdeni zasledki starih tempeljn, pohištev, vodotočev in grobov, mnogo kamnov z napisi, mnogo orodja, posode in denarja, zlasti več napisov z izrečenim imenom Emona, verh tega naznanila starih pisateljev, vse to jasno spričuje, kje da je stala nekdanja Emona — tista Emona, ki je mnogo let pred Kristusom bila sozidana, je veljala za znamenito postajo na trgovski in vojaški poti med Donavo in jadranskem morjem, in se je štela iz perva k Panoniji, po tem pa je bila središče za malo Karniolo, in

¹⁾ Schoenleben Aemona vindicata in Apparatu Carnioliae. — Valvasor Ehre des Herz. Krain V. B. S. 232.

pervo mesto na vhodu lepe Italije.¹⁾ Nasproti pa o mestu, ki je kdaj stalo na selišču sedanjega Novega grada pri morji, ne govori noben greški ali rimski pisatelj, njegovega imena ne pové noben napisan kamen; še le konec šestega stoletja se pri s. Gregorji bere imé Novas, in po tem pri neznanem zemljopiscu imé Neapolis, v listini Karola velicega l. 801, in v listini patriarha Rodoalda l. 961 imé Civitas nova, v zadnje v listini cesarja Konrada II. l. 1038 imé Aemonia in to sicer pred ko ne, po novi vmišljiji.²⁾

Z vprašanjem za pravo stanje nekdanje Emone je strenjeno drugo vprašanje zastran emonskih škofov, kteremu mestu da naj se prilastujejo, ali panonski Emoni ali istrijski Emoniji. Za gotovo so znani trije emonski škofje, s. Maksim, ki se praznuje 29. maja in je imenovan v akvilejskem zboru l. 391, dalje Patrici ali Peter, ki je pisan v Gradjanskem zboru l. 579, in s. Flori, ki se praznuje 27. oktobra. Té škofo istrijski pisatelji več ali manj še sedanji čas prilastujejo istrijski Emoniji ali Novemu gradu; vender po tem, kar je bilo spredaj povedano, se tisti ne morejo lahko drugam pripisovati, kakor k panonski Emoni ali sedanji Ljubljani. Če je bila namreč panonska Emona toliko znana, zraven toliko razširjena, istrijska pa kdaj tako malo ali celo nič imenovana in zraven še majhna in stisnjena, je iz perva gotovo uno mesto pred dobilo svojega škofa, kakor pa ta tako malo pripravi kraj. Verh tega se je po naj novejših preiskavah pokazalo, da v Istriji sploh škofij ni bilo vstavljenih pred šestim stoletjem; od novograške škofije pa se še posebno bere pri s. Gregorji papežu, da se je še le s koncem šestega stoletja začela. Ta papež namreč piše v nekem listu l. 599, da neki škof Janez, pregnan iz Panonije, se je vselil v mestu istrijskem, ki se imenuje Novas, s kterim krajem pa je po škofiji združen otok, ki se imenuje Koperski, da pa dalje je uni škof posvetil družega, kteri bi pa ne bil imel stanovati v pred imenovanem mestu, temuč na tistem otoku.³⁾

¹⁾ Linhart Geschichte von Krain 1. Bd. S. 191. — Dr. Richter Geschichte der Stadt Laibach (im Archiv f. Krain). — Mittheilungen des histor. Vereins f. Krain 1856 S. 14 u. 29.

²⁾ Gregorii M. epist. ad Marin. l. IX. n. 10. — De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. tom. I. p. 390, 470, 510. — Anonymi Ravenatis Geographia.

³⁾ Ughelli Italia sacra tom. V. p. 220. — Dr. Kandler Pel fausto ingresso di Mons. ill. e rev. Bartholomaeo Legat, vescovo di Trieste. — Mit-

Jasno je iz teh besed, da Novigrad je še le po tistem pregnanem škofu dobil posebnega višjega pastirja, in da škofovski sedež je bil od prejšnjega časa že v Kopru, in sicer za Koper in Novigrad skupaj. Po takem razlaganju naj sledi govorjenje o emonskih škofih posebej.

Keršanstvo je v Emono zgodaj prišlo, ker je stala ravno na veliki cesti iz Italije proti podonavskim deželam. Verjetno je, da med tistimi mesti, v ktere je s. Hermagora, prvi akvilejski škof, mašnike in diakone poslal, je bila tudi Emona; vender lastnega škofa to mesto ni precej dobilo, težko pred četrtem stoletjem. Prvi med emonskimi škofi se imenuje s. Maksim. Ta škof se praznuje po celem nekdanjem akvilejskem patriarhatu ali po vsi Istriji in Veneciji 29. maja, in sicer tudi kakor mučenec; povsod je štet za emonskega škofa, samo v Veroni ravno ta dan obhajajo domačega škofa tega imena.¹⁾ V Novemgradu so hranjene svetinje nekega s. Maksima, za ktere se je kdaj terdilo, da je bil ondašnji škof; pa tiste svetinje so bile še le l. 1146 iz Rima tje prinesene, in zadevajo le s. mučenca ne škofa, kakor se da posneti iz kamnitega napisu. Na to tedaj se ne da staviti nobeno pravo spričevanje; praznovanje s. Maksima kot emonskega škofa po mnogih krajih vender deli zanesljivo naznanilo. Kaj tedaj se pa dalje vé o tem emonskem s. Maksimu? Prejšnje čase so na njega obračali popis terpljenja in smerti nekega svetega mučenca enacega imena, kateri pa je poleg starih listin terpel v Efezu na Azijanskem pod cesarjem Decijem, in ni bil škof. Schönleben je za to stran menil, da bi se v tistem popisu nektare besede mogle drugač brati, zlasti imé Azije premeniti v Asizijo, dalmatinsko mesto, in za njim je enako govoril tudi Valvasor; pa tisto menitev so izverstni pretresovavci zaverгли, in zatoraj se pravi zgodovinar ne more več opirati nanjo.²⁾

Ostaja po takem le en Maksim emonski škof, o katerem je zanesljivo pričevanje v spisih akvilejskega zbora l. 381. V tem zboru se je sošlo dva in trideset cerkvenih pastirjev, da bi

theilungen des hist. Verein f. Krain 1857 S. 165. — Gregorii M. epist. ad Marianum l. c.

¹⁾ Martyrologium romanum. — Bollandii Acta Sanct. m. maji tom. VI. p. 362.

²⁾ Acta Sanctorum m. maji tom. VI. p. 362. — Ruinart Acta sincera Martyrum. — Schoenleben Annales Carnioliae p. 191. Valvasor B. VIII. S. 438.

obsodili krivoverska učenika Paladijana in Sekundijana; prvo mesto v tem zboru sta imela s. Valerijan akvilejski, in s. Ambrož milanski nadškof, drugi škofje so pisani po svojih imenih in po svojih mestih, in vsacega besede so zraven zaznamovane. Med drugimi tedaj stoji ondi pisano: „Maksim Emonski škof je rekel: Da Paladi, kateri Arijevega bogokletstva ni hotel obsoditi, marveč ga je sam pričeval, je po pravici in zasluženji obsojen, to Bog že zna, in vernikov vest je enako obsodila.“¹⁾ To je tedaj zadosti jasna beseda o emonskem škofu Maksimu. Nahaja se pa o tem škofu še drugo naznanilo v milanskem zboru l. 390, ki je bil sklican zoper krivoverca Jovinijana; tudi ondi namreč je pisan Maksim škof emonski.²⁾

Zdaj se še vpraša, na kakošne vzroke se opira češenje tega Maksima kot svetnika, in po kakošni poti je on prišel v število mučencov. Kako v lepem cvetu da je bilo v Emoni keršansko življenje v drugi polovici četrtega stoletja, naznanujeta dva lista s. Hieronima do emonskih devic, in do Antona miniha v Emoni.³⁾ Taka okolišina daje svetlobo nazaj na višjega pastirja, ki je bil takrat v Emoni; dosti pobožnih ovčic pričuje o dobrem pobožnem pastirji. Med cerkvenimi očeti, ki so bili v pričo na akvilejskem zboru l. 381, so bili mnogoteri, ki se štejejo med svetnike; razun s. Valerijana akvilejskega in s. Ambroža milanskega nadškofa, so bili še s. Heliodor altinski, s. Filiaster brescijanski, s. Sabin placentinski, s. Basijan lavdenski. Kaj tedaj je čudnega, če toliko število svetnikov se še pomnoži s s. Maksimom emonskim? Res se kaže, da v tistem času keršanstvo še ni bilo celoma zmagalo v Emoni; ko je cesar Teodozi l. 394 na poti zoper vstajnika Evgenija prišel v to mesto, so mu razun starašinov v belo oblečenih, in duhovnov s špičastimi pokrivali opravljenih, naproti stopali paganski farji s škerlatom ogernjeni.⁴⁾ Pa znano je, da tudi drugod paganstvo ni bilo še popolnoma zaterto; ravno vstajnik Evgeni je bil podpornik starih praznih ver, in je po verhih julskih planin nastavil belih ma-

¹⁾ De Rubeis Monumenta eccl. aquil. tom. I. p. 81. — Mansi Acta Conciliorum tom. III. p. 601.

²⁾ De Rubeis Monumenta l. c. p. 81. — Acta Conciliorum edit. Romae tom. I.

³⁾ S. Hieronymi epistola ad Virgines Emonenses n. 10, et ad Antonium monachum Emonae n. 12. Opera tom I.

⁴⁾ Pagatus in Panegyrico apud Schönleben Annales p. 249, Valvasor B. XIV. S. 199.

likov z zlatimi strelami, dokler ni bil zmagan v vipavski dolini l. 394. Emona pa je bila ravno prehodišče vojakov in trgovcev, zmes narodov je skoz njo potovala; če tedaj je ravno že zgodaj utegnila glas s. evangelija prejeti, je tudi pozno zamogla zmote neverstva celoma pustiti. Ne kaže se napačno reči, da keršanstvo je v Emoni več zunaj mesta imelo prostora, kakor pa znotraj v ozidji; na selišči, kjer je pozneje stala naj starja farna cerkev v Ljubljani pri s. Petru, je pred ko ne tudi stala prva škofovska cerkev v nekdanji Emoni.

Kar se dalje tiče mučenstva s. Maksima, o tistem ni izrečenega spričevanja, pa ponuja se verjetno primerjanje. Precej po smerti cesarja Teodozija, ko je bilo rimsko cesarstvo razdeljeno med cesarjeviča Honorija in Arkadija, so začeli divji narodi od Donave vreti in dreti proti lepi Italiji; Gotje, Alani, Vandali in drugi narodi so poredoma prihajali po nekdanjih vojaških in trgovskih cestah proti Emoni, in so tišali čez julske planine na italijanske ravnine. Prav jasno tadašnji stan naznaujejo besede s. Hieronima: „Dvajset let sem je in več, kar se med Carigradom in julskimi planinami vsaki dan prelija rimska kri. Scitijo, Tracijo, Macedonijo, Dacijo, Tesalijo, Dalmacijo in vso Panonijo Got, Sarmat, Kvad, Alan, Hun, Vandal razdevajo, vlačijo, ropajo. Koliko blagorodnih oseb, koliko mater in devic je bilo tem zverinam v šalo! Vjeti so bili škofje, pomorjeni mašniki, in razni duhovni redovi; poderte so bile cerkve, k altarjem Kristusovim postavljeni konji, svetinje mučencev izkopane; povsod žalovanje, povsod stokanje, in obilna podoba nemile smerti.“¹⁾ V tacih okolišinah se lahko misli, da je tudi s. Maksima zadela sila, med mukami pričati o Kristusu, pravem Božjem Sinu. To se kaže celo verjetno, če se pomni, da kralj Alarik s svojimi Goti se je proti l. 400 na poti iz Panonije proti Italiji ravno pri Emoni nekaj časa ustavil.²⁾ Gotje so bili pa arijanskim zmotam hudo vdani, in so katoličane toliko bolj terdo nadlegovali; toliko poprej so tedaj svoj serd pokazali nad s. Maksimom, emonskim škofom, ker je bil znan kot goreč nasprotnik arijanske krive vere. Da je s. Maksima res kaj tacega zadelo, o tem pričuje češčenje, ki se mu skazuje kot mučencu.³⁾

¹⁾ Hieronymi epistola 35. ad Heliodorum. Opera tom. I.

²⁾ Zosimus l. V. c. 29.

³⁾ Primeri Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1857 S. 117.

Za s. Maksimom dolgo let ni noben emonski škof za gotovo znan. Sicer se pri prejšnjih krajnskih zgodovinarjih dalje berejo: Kast krog l. 370, Genadi krog l. 500, in Janez krog l. 504; ali drugač tisti opirajo svoje naznanila na to, da se imena teh škofov berejo v rimskih zborih l. 371, 501 in 504.¹⁾ Vender v zanesljivih izdajah djanja teh zborov se sploh ne nahaja noben emonski škof, še celo nobenega enacega imena ni ondi brati; samo v Kalcedonskem zboru l. 451 stoji Genadi hakmonski škof v Frigiji, pa ne hemonski ali emonski.²⁾ Po takem veljá le nekako pobožno izročilo za imena poprej rečenih emonskih škofov.

Še le v šestem stoletji se zopet nahaja imé emonskega škofa za gotovo; v djanji gradjanskega zbora l. 579 se namreč bere Patrici ali po drugem pisanji Peter škof emonske cerkve. Ta zbor je sklical patriarh Elija; poterdilo se je ondi prenesenje akvilejske škofije v Grad zavoljo nadlegovanja Longobardov; tudi se je ondi sklenilo, da ne kaže se pridružiti izreku Carigrškega cerkvenega zbora o trojnih krivoverskih spisih iz l. 553. Po takem so se istrijski in venecijanski škofje ločili od edinosti z rimsko cerkvijo, ktera je bila sklepe carigrškega zbora poterdila.³⁾ Vender pozneje so se nekteri istrijski škofje zopet obrnili v pokoršino do rimskega papeža s. Gregorja, če so ravno za tega voljo nadlogo terpeli od nasprotne strani; med temi se imenuje škof Peter, to je pred ko ne spredaj imenovani emonski škof.⁴⁾

V zadnje se nahaja še s. Flori kot škof v nekdanji Emoni; njegov god se obhaja 27. oktobra, in njegove svetinje se hranijo v Poli na Istrijskem; o njem je pisano, da je na poti v Carigrad umerl v Poli, in tedaj ondi pokopan bil.⁵⁾ Pred ko ne je bil on zmed tistih istrijskih škofov, ki so v rečeh carigrškega zbora se držali apostolskega stola, pa od druge strani dosti prenašati mogli; tisti so, kakor piše s. Gregor l. 599 v

¹⁾ Schoenleben Annales Carn. p. 236. — Valvasor B. VIII. S. 650.

²⁾ Mansi Acta Conciliorum tom. III. p. 460, tom. VI. p. 1090; tom. VIII p. 253.

³⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Aquil. tom. I. pag. 238. Mansi acta concil. tom. IX. p. 926.

⁴⁾ Gregorii M. epist. episcopis Histriae l. II. n. 52.

⁵⁾ Ughelli Italia sacra tom. V. p. 220. — Farlati Illyricum sacrum tom. I. p. 620.

Carigrad se napotili, da bi bili pri cesarji Mavriciji našli brambo.¹⁾ Po takem je s. Flori umerl l. 599 ali 600. Istrijski pisateljji sicer tako dobro s. Florija kakor Patricija prilastujejo novograški cerkvi v Istriji; temu nasprot velja pričevanje, ki je bilo že spredaj navedeno iz pisem s. Gregorja, da Novigrad je bil do tega časa še združen s kopersko škofijo, in da prvi škof, ki se je ondi vstavil, je bil Janez, iz Panonije pregnan višji pastir.

Za s. Florijem in dalje od konca šestega stoletja se ne nahaja noben škof več v panonski Emoni, ki se je po prihodu novih slovenskih narodov spremenila v Ljubljano. Stiskanje divjih Avarov in neverskih Slovencev je pregnalo cerkvene pastirje s sédežev na slovenski zemlji; in kar se je potem zamoglo še storiti za oskerbovanje vernikov ob Savi in Dravi, je prišlo akvilejskim patriarhom v nalogo; njim so deloma pomagali istrijski škofje, zlasti teržaški in pičenski. Sicer prejšnji kranjski zgodovinarji še nekatere škofove v Emoni ali Ljubljani hočejo najti, namreč Mavricija in Ozvalda.²⁾ Pa Mavrici je bil poleg gotovih naznanil krog l. 790 škof v Terstu, drugi Mavrici zopet poleg kamnitega napisa za papeža Janeza VIII. krog l. 880 škof v Novemgradu, Ozvald pa je solnograški podškof, ki ga je nadškof Luipram postavil pri Gospej sveti krog l. 850. Po takem gre vsi gotovi zgodovini nasproti, če bi kdo te škofove še hotel šteti za emonske ali ljubljanske.³⁾

2. Krajski naddiakoni v srednjih časih.

Škofija akvilejske cerkve se je v srednjih časih dalječ razširjala, od Livence in Taljmenta na Beneškem do Kolpe in Sotle na hrovaški meji, od jadranskega morja in Snežnika do Drave, skozi Furlanijo, Krajsko, Koroško, Štajersko. Akvilejski patriarhi so razun cerkvenih opravil v svoji in v podružnih škofijah od l. 1077 na dalje tudi deželsko oblast imeli čez Furlanijo, Istrijo in Krajno; mnogokrat so jih zadele papeževe in cesarjeve poslanstva. Po takem niso mogli povsod sami

¹⁾ Gregorii M. epist. ad Anatolium l. IX. n. 46.

²⁾ Schoenleben Annales Carn. p. 386. — Valvasor B. VIII. S. 652.

³⁾ Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1857 S. 122.

izhajati v oskerbovanji izročene čede; zatorej so jim bili v pomoč podružni škofje, in tiste so deloma pošiljali v posameznih sporočilih, deloma so jih odločevali v svoje vesoljne namestnike. Vender stanovitnega podškofa v kakem posebnem delu akvilejskega patriarhata ni bilo nikjer postavljenega, kakor nasproti so solnograški nadškofje imeli najpred svojega podškofa pri Gospej sveti, pozneje pa so vstavili škofe na Kerki, v Lavanti in Sekovem. Samo patriarh Bertold je l. 1238 pri papežu Gregorji IX. besedo na to obračal, naj bi se pičenska škofija prenesla ali pa nova škofija vstavila v Gornjem gradu; papež je tudi v to privolil, in sporočila dal do pičenskega škofa Popona, vender je ta reč zaostala iz neznanih vzrokov.¹⁾ Pozneje l. 1438 do 1456 je pičenski škof Martin v Ljubljani pri s. Nikolaji stal kakor namestnik izvoljenega akvilejskega patriarha Lavrencija, poprej lavantskega škofa, katerega vender papež Evgeni IV. ni hotel poterditi.²⁾

Po samem se nahajajo v cerkvenih opravilih na Krajskem ti podružni škofje akvilejskega patriarha: Bernard teržaški škof l. 1156 s patriarhom Peregrinom vred pri posvečevanju zatiške cerkve, Popo pičenski škof in patriarhov namestnik l. 1181 in zopet l. 1191, dalje l. 1254 Oton, in pozneje l. 1301 Ulrik pičenska škofa pri posvečevanju altarjev v Zatičini.³⁾ Pozneje se pri tacih cerkvenih opravilih nahajajo l. 1325 Kancijan, l. 1342 Gibert, in l. 1351 Janez novograški škofje; dalje l. 1402 Konrad škaderski, in l. 1417 Jernej placenski škof; zopet l. 1411 Janez in l. 1438 Peter, pičenska škofa.⁴⁾

Razun tacih cerkvenih opravil, ki so le po samem in o posebnih časih napadale, je bilo pa potreba vednega pazenja in gledanja na posamezne cerkve in njihove pastirje. Iz perva so tako skerb patriarhu prevzemali naddiakoni, ki so bili pri stolni cerkvi vstavljeni. Pervi akvilejski naddiakon se po imenu nahaja Sigifrid l. 813; dalje se bere l. 1100 Ulrik korarski predstojnik in naddiakon; l. 1135 je v vstanovilnem pismu zatiškega samostana, ki je imel svoj začetek po patriarhu Peregrinu, podpisan tisti ali drugi Ulrik naddiakon akvilejske

¹⁾ Archiv für österr. Geschichtsquellen. B. XXI. S. 175.

²⁾ Marianus Austria sacra Bd. V. S. 458.

³⁾ Manuscripta monasteria Sitticiensis.

⁴⁾ Manuscripta archivii capit. Labac. et alia.

cerkve; in še drugi ali tretji Ulrik se nahaja l. 1176. Dalje se berejo l. 1191 naddiakon Peregrin, l. 1208 Henrik, l. 1283 Janez, in l. 1295 Gilo, in še l. 1350 naddiakon Nikolaj. Zavoljo obilnih opravil duhovne sodnije pa so patriarhi začeli si jemati vesoljne vikarje ali namestnike; tak je bil l. 1307 Albert opat Sekstanskega samostana, l. 1342 Nikolaj, zaderski nadškof, l. 1402 Konrad škaderski, l. 1417 Jernej placenski, in l. 1468 Anton konkordijski škof.¹⁾

Še dalje se je potreba pokazala, da so bili tudi po deželi naddiakoni postavljeni za posebne krajine; l. 1122 je patriarh Gerard čividalskemu korarstvu dal naddiakonove pravice za cerkve po Furlaniji; l. 1169 se nahaja prvi naddiakon Valter za Koroško, in l. 1173 prvi za Savinjsko dolino ali spodnji Štajer namreč Bertold.²⁾ Pač verjetno je, da so se krajnski naddiakoni tudi v tistem času, proti koncu dvanajstega stoletja začeli; vender prvi po imenu se bere še le l. 1238, v ustanovilnem pismu velesovskega samostana, Henrik, Ljubljanski pleban ali župnik kot naddiakon za Krajnsko. Dalje je bil M. Ludovik, tudi Ljubljanski pleban, l. 1262 naddiakon za Krajno in za Slovensko stran; zavoljo svoje učenosti v cerkvenih pravicah mu je bila po apostolskem stolu izročena sodba med frizinškim in lavantskim škofom zastran Velske fare v gornjem Štajerji. Naddiakoni za Krajnsko in za Slovensko stran so bili dalje l. 1281 Peregrin, ljubljanski pleban, 1300 Janez bl. Ferentino, l. 1304 Vitigo, l. 1323 Gregor vodiški pleban, in l. 1339 Otokar; dalje l. 1357 Janez mengeški, l. 1361 Janez bl. Scheier ljubljanski, l. 1364 Henrik radolški, in l. 1385 Ulrik Gutenauer moravški pleban.³⁾ V petnajstem stoletji pa se kaže, da sta namesti enega nastopila dva naddiakona, eden namreč za Krajno, to je za Gorensko, eden za Slovensko stran, to je za Dolensko. Bereta se namreč l. 1441 Peter Polec, in l. 1471 Vilhelm Polec, oba moravska plebana, kot naddiakona za Krajnsko, nasproti se nahajajo l. 1414 Vilhelm Kozjaški, pleban pri Beli cerkvi, l. 1439 Andrej, kerški pleban, in l. 1452 Andrej Gal, zopet

¹⁾ De Rubeis Monumenta eccl. Akvil. variis locis.

²⁾ De Rubeis l. c. — Muchar Geschichte der Steiermark. — Hohenauer Kirchengesch. von Kärnten.

³⁾ Manuscripta archivii capit. Utinensis, Civitatis et Labacensis. — Valvasor B. VIII. S. 690.

pleban pri Beli cerkvi, vsi kot naddiakoni za Slovensko stran.¹⁾

Ko je Ljubljana l. 1463 prejela lastnega škofa Sigismunda Lamberškega, je Krajnska zemlja časoma dobila še več naddiakonov. Za cerkve akvilejskega patriarhata na gorenski strani so še ostajali posebni naddiakoni, in to službo so večjidel opravljali kamniški ali pa mengeški župniki; za cerkve ljubljanske škofije je deloma čul škofov vesoljni namestnik, deloma korarstvo, deloma stolni prošt kot naddiakon. Na dolenski strani so tudi še ostajali posebni nadmašniki, in tisto službo so imeli sploh ribniški župniki; zraven tega je zatiški opat l. 1464 prejel od patriarha naddiakonovo pravico za fare, ki so bile samostanu vdružene, ravno tako l. 1470 kostanjevski opat, l. 1600 novomeški prošt, in l. 1752 bistriški prelat. To je ostalo do nove razdelitve škofijskih mej na slovenski zemlji.²⁾

Kar je na krajnski zemlji cerkev stalo pod teržaško škofijo, je od kdaj slavinska fara poddružena bila naddiakonu teržaške cerkve, kakor je odločil škof Janez VII. l. 1406; druge cerkve so bile korarstvu tiste cerkve v oskerbovanje izročene, kar je poravnal škof Ulrik že l. 1247. V akvilejskem patriarhatu je bil l. 1570 v Gorici lasten naddiakon postavljen za avstrijansko stran; temu je bila tudi Vipava in Idrija podložna.³⁾

¹⁾ Manuser. archivii capit Labac., et monast. Sitticensis.

²⁾ Manuser. capit. Labac., monast Sittic., Landstrass., Rudolphsw. et Vallisjoc.
— Klun Archiv f. Krain.

³⁾ Kandler Indicazione per le cose storiche del Litorale. — Archiv. capit. Labac.

Ljubljanske škofije vstanovitev in mnoge dosedanje spremembe.

Spisal Anton Lésar.

I. Vstanovitev.

 Zgodovinarji so stalno doterdili, da je Emona stala na mestu sedanje Ljubljane. Tudi je gotovo, da sta s. Mohor žin Fortunat iz Ogleja sem prva sv. evangeli oznanovala po naših krajih okoli leta 63 po Kristusovem rojstvu, in dokazano je, da je Emona že zgodaj imela svojega škofa. Pervi, ki nam je znan po imenu, je sv. Maksim mučenec (l. 391), poslednji pa sv. Flori († l. 599). Preselovanje narodov je keršanske prednamce naše dežele silno stiskalo in pregnalo cerkvene pastirje z njihovih sedežev, ter je pretilo keršanstvo zatreti. Da se je vender ohranilo in da so se neverski Slovenci, ki so se po naših krajih vselili, pokristijanili, gre hvala zlasti oglejskim patriarhom in solnograškim nadškofom. Oglejski misijonarji so sv. vero oznanovali po notranjskih, dolenskih, nekterih gorenskih in štajerskih krajih do Drave, solnograški pa po gorenskih, tako da so se stikali z oglejskimi. Potem takem je prišla kranjska dežela pod dva škofa, ki pa nista mogla svojih silno obširnih škofij neposredno vladati, toraj sta si v pomoč volila podružne škofo in vesoljne namestnike in velike dijakone, o katerih se bere v sprednjem spisu.

Ko ste bile imenovane dve nadškofiji razdeljene v več škofij, je kranjska dežela prišla šesterim škofijam v oskerbovanje, namreč: teržaški, briksenski, kerški, lavantinski, zagrebski, večidel je pa še ostala pri oglejski.

Iz daljne zgodovine bodo bravci razvidili, kateri kraji so bili tej, kateri tej pridruženi, in do kdaj.

Rimsko-nemški cesar in vojvoda kranjski, Friderik III., spoznavši živo potrebo posebne škofije zlasti za Slovence, in iz hvaležnosti, da je bil po čudoviti prikazni sv. Miklavža l. 1458 rešen iz očitne smertne nevarnosti,¹⁾ sklene novo škofijo vstaviti v Ljubljani, in ta svoj sklep tudi doverši z vstavilnim pismom od 6. decembra 1461, v Gradcu pisanim.

S tem pismom je Friderik pri cerkvi sv. Miklavža v Ljubljani, ki je bila dosehmaj pod njegovim varstvom (patronatom) in oglejskemu patriarhatu podružena:

1. vstanovil v Ljubljani škofovski sedež s kapitelnom, t. j. s proštijo, dekanijo, desetimi korarstvi in štirimi namestnijami (vikarstvi);
2. prideržal je sebi in svojim naslednikom vojvodinje kranjske pravico: škofa, prošta, dekana, korarje in njihove namestnike voliti;

Opomin: Le enega korarja voliti je cesar pravico dal škofu; ta korar se imenuje korar „ad baculum“ t. j. škofove pastirske palice.

3. in njim odločil naslednje prihodke in sicer:

A. Škofu:

- a) grajšino na Goričanih nad Ljubljano;
- b) benediktinski samostan v Gornjem gradu (l. 1140 vstanovljen) na spodnjem Štajerju v celjskem okrogu;
- c) duhovnijo Šmartno (sv. Martina) pri Kranji;
- d) duhovnijo sv. Mihaela pri Plibergu (Bleiburg) na Koroškem (vse te duhovnije so spadale do tistih dob pod oglejsko škofijo) in

¹⁾ To nevarnost in prikazen Friderikovo nam predočuje velika obrazina v svetišči nad velikim oltarjem ljubljanske stolne cerkve. Bivši stolni dekan Janez Gregor Talničar (Dolničar) nam ji pa v svoji zgodovini sedanje škofijske cerkve tako le pripoveduje: „Leta 1458 sta cesarju Frideriku po življenji stregla vdova celjskega grofa Urha, ki so ji ga bili Ogri umorili, in Janez od Vitavic; po noči se pa Frideriku prikaže sv. Miklavž ter ga, — tako deželni rokopisi pripovedujejo, — resno opominja, naj se umakne v grad, ako hoče lesti ogniti se. Cesar to stori in uide preteči nevarnosti. Da se hvaležnega skaže za svoje rešenje, sklene sv. Miklavžu na čast vstaviti novo škofijo v Ljubljani, kar tudi dve leti pozneje stori.“

- e) duhovnijo sv. Petra zunaj ljubljanskega obzidja, ki je bila pridružena (vtelešena) samostanu presv. Trojice cistercijskega reda dunajskega Novega mesta (Wiener Neustadt).

B. Kapiteljnu:

1. Na Kranjskem:

a)	duhovnijo sv. Vida nad Ljubljano,	} pod cesarskim
varstvom in v
oglejski
nadškofiji.
b)	„ sv. Petra v Naklem,	
c)	„ sv. Križa v Svibnem,	
d)	„ sv. Marjete v Vodica,	
e)	„ sv. Jerneja v polju, vtelešeno samostanu cistercijskemu v Kostanjevci.	

2. Na Koroškem.

- f) duhovnijo sv. Miklavža pri Belaku, solnograški nadškofiji prišteto.

Verh tega je cesar še odločil:

C. Ljubljanskemu proštu:

- g) duhovnijo sv. Petra v Radoljci, pod cesarskim varstvom in v oglejski nadškofiji; in

D. Korarju „ad baculum“:

- h) kapelo sv. Petra na Pešati, ktera je bila tudi pod cesarskim varstvom.

Vstanovitev ljubljanske škofije je papež Pij II. z apostoljskim pismom, danim iz Pize 6. septembra 1462 poterdil, in v ta namen:

1. ljubljansko mesto oglejskemu patriarhatu iz oblasti popolnoma odvzel;
2. cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani v škofovsko cerkev nove ljubljanske škofije povzdignil;
3. cerkev sv. Petra zunaj ljubljanskih mestnih zidov od samostana cistercijskega Dunajskega novega mesta, in cerkev sv. Jerneja od kostanjevškega ločil;
4. vse duhovnije, v cesarjevem vstavilnem pismu imenovane, z vsemi njihovimi cerkvami a) odvzel oglejskemu insolnograškemu patriarhu, ravno tako tudi benediktinski samostan v Gornjem gradu na Štajerskem in grajšino Goričane nad Ljubljano; b) jih s škofijstvom in kapiteljstvom vtelesil

ali združil ter c) njih prihodke, kakor je cesarjevo pismo določilo, škofu in kapiteljnu dal, toda tako, da ostane škofu in kapiteljnu dolžnost, za dušno pastirstvo in službo božjo skerbeti po svojih pripravnih namestnikih.

5. cesarju Frideriku in vsem njegovim postavnim naslednikom v kranjski vojvodini prepustil ali priznal pravico, po milosti apostolskega sedeža voliti ljubljanskega škofa in v njegov kapitelj vse kanonike ali korarje zunaj enega, kterega naj škof svobodno voli;
6. je papež poterdil cesarjev predlog, da se prvič kapitelj izvoli tako, da je Radoljški fajmošter prošt, šent Vidski fajmošter dekan, vseh drugih duhovnij, kapiteljnu vtelesenih, predstojniki pa prvi kanoniki ali korarji škofovske ljubljanske cerkve, s tem pristavkom, da vsi izvoljeni ostanejo vse dni svojega življenja pravi fajmoštri svojih duhovnij, ohranijo svoje fajmošterske pravice in prejemajo vsak prihodke svoje duhovnije. — Po njihovi smerti pa naj voli kapitelj imenovanim duhovnijam svoje namestnike; in prihodke naj med seboj enakomerno delé („mensa communis“) vsi korarji, da pa proštu verh enakomernega dela še ostanejo prihodki radoljške duhovnije, korarju „ad baculum“ pa pešaške kapele.

Ravno ta papež Pij II. je s pismom, danim v Pizi 10. septembra 1462, škofijstvo in vso novo ljubljansko škofijo vsake podložnosti oglejskega in solnograškega patriarhata popolnoma rešil ter ji vzel v svojo neposredno oblast; to izjemo je pozneje poterdil tudi papež Pavel II. l. 1468.

Po tem takem je bilo za ljubljansko škofijo vse, kar je bilo treba, vstanovljeno in poterjeno, le škofa še ni imela nova škofija. Tudi to se je leta 1463 osmega junija zgodilo s pismom, s katerim je imenovani papež Pij II. ljubljanskemu kapiteljnu naznanil, da je po predlogu cesarja Friderika III. prvega ljubljanskega škofa poterdil Sigismunda Lamberga, žlahtnega Kranjca, o tistem času dvornega kapelana in cesarjevega milodarnika, nekdanjega fajmoštra v Šmartnu poleg Kranja. In temu papeževemu pismu velja 400letnica ljubljanske škofije.

Kmali se je pa pokazalo, da so bili prihodki, škofu in kapiteljnu odmerjeni, prepičli; toraj se je ljubljanski škof Krištof od Rauber s svojim kapiteljnom obrnil do rimskega kralja, izvoljenega cesarja, nadvojvoda avstrijskega Maksimilijana ter

prosil poboljška. Cesar je podpiral to prošnjo pri papežu, in bila je duhovnija sv. Kancijana v Kranju leta 1507 škofu in duhovnija sv. Martina v Dobu leta 1518 desetega decembra kapiteljnu vtelešena, obé pa ste bile odvzete oglejskemu patriarhatu. Pa tudi s tem še niso bili dohodki zadosti zboljšani, toraj je bila škofijstvu leta 1533 vtelešena še duhovnija sv. Pankracija v Slovenjem gradu na Štajerskem; kapiteljnu pa se je s tem pomagalo, da se je deset korarij skerčilo na štiri in da so popolnoma jenjale štiri namestnije.

Sčasoma so pa vender samitni dobrotniki izvirno število ljubljanskih korarij dopolnili in šest novih korarij vstanovili, in sicer:

1. leta 1704	korarijo	Kürchberg,
2. „ 1704	„	Wollwitz,
3. „ 1708	„	Lamberg,
4. „ 1718	„	Codeli,
5. „ 1721	„	Flachenfeld,
6. „ 1731	„	Schüffrer.

Leta 1825 pa ste bile korarii „Wollwitz“ in „Flachenfeld“ zavolj skerčenih prihodkov v eno samo združene in ste še do današnjega dné. In tako ljubljanski kapitelj 6 cesarskih in 5 samitnih (privatnih) korarij šteje, v vsem vkupej toraj enajst.

II. Spremembe.

Mnogo sprememb je ljubljanska škofija doživela, preden so jo jele vklepati sedanje njene meje, ki so ob enem tudi meje vojvodine Kranjske.

1. Od leta 1462 do leta 1507.

Izvirni ljubljanski škofii so bile pridružene le duhovnije, v cesarjevem vstavilnem in papeževem poterjilnem pismu imenovane; razprostirala se je toraj po treh deželah: po Kranjskem, po Koroškem in po Štajarskem, kjer je imela benediktinski samostan v Gornjem gradu z vsemi duhovnijami, namestnijami, kapelanijami in cerkvami, ki so bile imenovanemu samostanu pridružene. Meje teh duhovnij so bile tudi meje male izvirne ljubljanske škofije.

2. Od leta 1507 do leta 1786.

V tem času je ljubljanska škofija malo premenila in sicer razširila svoje meje.

Leta 1507 je škofi na Kranjskem prirastla duhovnija sv. Kancijana v Kranji, in l. 1518 duhovnija sv. Martina v Dobu; na Štajarskem l. 1533 pa duhovnija sv. Pankracija v Slovenjem gradu.

Leta 1533 dne 26. maja je cesar Ferdinand ljubljansko škofijo s tem počastil, da je škofu Krištofu, žlahtnemu Ravbarju, in vsem njegovim naslednikom dodelil žlahtno ime „knez.“

3. Od leta 1786 do leta 1787.

V tem kratkem času je ljubljansko škofijo naj večji prememba zadela.

Večji del kranjske vojvodine je bil združen z oglejskim patriarhatom; ko je bil pa leta 1751 zatert, je bil ves ta del kranjske dežele sklenjen z goriško nadškofijo, ktero je papež Benedikt XIV. namesti oglejskega patriarhata ustanovil s pismom 18. aprila 1752, ki se pričenja z besedami: „*Sacratissima militantis ecclesiae gubernacula.*“

Viditi, kako neprimerne da so škofije zlasti po naših slovenskih deželah, je cesar Jožef II. želel, da se bolje razdelé in zložé. V ta namen naj bi nehala goriška nadškofija, ki je memo Goriškega še segala po štirih deželah: po Kranjskem, po Štajarskem do Drave, po Koroškem in Tirolskem; duhovnije teh dežel pa naj bi se sklenile z njihovimi škofijami. Cesar te svoje želje razodene papežu Piju VI.; ljubljanskemu škofu Karolu, grofu Herberstajnskemu pa ukaže, vse svoje duhovnije in cerkve na Koroškem in Štajarskem oddati solnograškemu nadškofu Jeronimu ko metropolitu kerške in lavantinske škofije. To se tudi zgodi 19. junija 1786 z določilom, da se oddanih sedem duhovnij na gornjem Koroškem združi s kerško, šest družih na spodnjem Koroškem pa in vseh 34 duhovnij na Štajarskem v celjskem okrogu sklene z lavantinsko škofijo. Oddane duhovnije je imenovani solnograški nadškof 16. septembra 1786 sprejel in papež Pij VI. s pismom 4. aprila poterdil.

Za veliko to zgubo se je imela ljubljanska škofija po cesar Jožefovem predlogu na drugem kraji odškodovati. Cesarjeve želje so namreč bile, ljubljanski škofi dati bolj naravne

meje, in v ta namen pod enega višega pastirja postaviti vse verne gorenjskih in dolenskih in njih saj nekoliko tudi notranjskih kranjskih krajev, ker jih ne vežejo le npravne šege in navade, ampak tudi en jezik. Tudi te želje so se cesarju spolnile. S pismom 8. marca 1787, ki mu je začetek: „In universa gregis dominicae cura,“ papež Pij VI. ljubljanske škofije ni le za prejšnjo oddajo popolnoma odškodoval, temuč še le pomnožil jo je in v veči čast povzdignil.

V prvem obziru je došlo več kot 100 kranjskih duhovnij z vsemi svojimi podduhovnijami in cerkvami ljubljanski škofii in sicer vse tadajnje še ne ž njo združene duhovnije naslednjih 17 dekanij: ljubljanske, kranjske, loške, radoljske, kamniške (zunaj motniške duhovnije), moravske, šmarijske, litijske, trebanske, leskovske, novomeške, metliške, kočevske, ribniške, verhniške, cerkniške in idrijske.

Opomin 1. Le duhovnija idrijska (mestna) in duhovnija v spodnji Idrii (pri fari) s svojima podružnicama sv. Jožefa na Vojskem in sv. Magdalene na gori ste še ostale pri goriški, in motniška duhovnija (v sadanji kamniški dekanii) pri lavantinski škofii.

Opomin 2. Kapelanija v Črnem verhu je bila združena z Ipavo, tedaj sklenjena z goriško nadškofijo.

V drugem obziru je pa bila nadškofijska čast goriški škofii odvezta in ljubljanski podeljena. Z ravno tem papeževim pismom je bila pod metropolitansko oblast ljubljanske nadškofije postavljena združena senjska in modruška škofija; tudi je bilo izgovorjeno, da se ima namest goriške nadškofije vstanoviti škofija v Gradiški in tudi ta postaviti pod ljubljansko nadškofijo. Leta 1787 sedemnajstega decembra je bil ljubljanski nadškofii izvoljen prvi nadškof Mihael baron Brigido od Marenfels in Brezovic.

4. Od leta 1787 do 1830.

Leta 1788 dvajsetega avgusta je papež Pij VI. namest goriške nadškofije vstanovil gradiškansko škofijo s pismom: „Super specula militantis ecclesiae,“ v katerem je bilo določeno, da se imajo ž njo združiti bližnji kraji prejšnje goriške nadškofije, duhovnije teržaške in koperske škofije, ki ste jenjale, in nekaj duhovnij parentinske in polske škofije. —

Ko se je bilo to zgodilo, je ljubljanski nadškof Mihael Brigido ko metropolit, ki je bil 25. aprila 1788 posvečen in

8. junija 1788 nastopil škofijo, vse duhovnije prejšnje goriške nadškofije na štajarskem, koroškem, tirolskem in hrovaškem oddal škofijam dotičnih dežel, in sicer sekovski (6. nov. 1788), kerški (7. nov. 1788), lavantinski (8. nov. 1788), briksenski (3. febr. 1789) in zagrebski (17 febr. 1789).

Tako je bila tedaj nekdanja oglejska in poznejša goriška nadškofija popolnoma razkosana.

Toda ta razdelitev ni imela dolzega obstanka. Cesar Leopold I. je namreč želel, da bi se zopet pričela teržaška škofija; in papež Pij VI. mu je dopolnil želje s pismom: „ad supremum militantis ecclesiae regimen“ od 12. avgusta 1791, ter določil, da se z novo vstavljeno teržaško škofijo združijo vse duhovnije prejšnje teržaške in koperske, parentinske in polske škofije, in da se nova škofija teržaška postavi pod metropolitansko oblast ljubljanske nadškofije.

Leta 1792 je ljubljanska škofija od gradiškanske škofije dobila mestno duhovnijo v Idrii in duhovnijo pri fari (spodnjo Idrijo) z njenimi podružnicami sv. Jožefa na Vojskem in sv. Magdalene na gori.

Čast nadškofijska je bila pa ljubljanski škofii kmali odvzeta; prvi nadškof je bil tudi zadnji. Ko je namreč nadškof Mihael leta 1806 prestavljen bil na nadškofijski sedež Scepusijski ali cipski na Ogerskem, je cesar Franc I. papežu želje razodel, da se nadškofijska čast ljubljanski škofii odvzame in zopet podeli gradiškanski.

Leta 1807 je bilo tudi ime „knežije“ odvzeto in bil je Anton Kavčič in nekoliko časa tudi njegov naslednik Anton Alojzi Wolf le škof.

Papež 21. avgusta 1807 cesarju voljo spolni s pismom: „Quaedam tenebrosa caligo,“ toda z določilom, da ljubljanske škofije ne postavi pod oblast gradiškanski nadškofii, ampak da ostane neposrednje sklenjena z apostoljskim rimskim sedežem. In tako je bilo z ljubljansko škofijo do leta 1830.

5. Od leta 1830 do 1863.

Perva sprememba ljubljanske škofije v tej dobi zadeva le čast; cesar Franc I. ji zopet da častno ime „knežije“ 12. jan. 1826 in bil je Anton Alojzi Wolf zopet knezo-škof.

Po dosedanjih spremenih je ljubljanska škofija vse duhovnije in cerkve, ki so bile zunaj kranjske dežele, oddala sosednim škofijam dotičnih dežel, in dobila je v zamenjo duhovnije in cerkve

večega dela kranjske dežele. Ta doba pa ji je še poslednje njene duhovnije in cerkve v duhovsko skerb izročila.

Spoznavši veliko korist, da so deželne meje tudi škofijne, papež Pij VIII. s pismom: „in supereminenti apostolicae dignitatis specula“ 16. julija 1830 duhovnije in cerkve postojnske in bistriške dekanije teržaški, ipavske pa gradiškanski ali goriški škofii odvzame ter jih sklene z ljubljansko.

Tako je ljubljanska škofija vso kranjsko deželo razun ene same duhovnije pod svoje varstvo dobila, ali zgubila je čast neposrednje vezi z apostolskim sedežem in postavljena je bila s teržaško, parentinsko in veljansko škofijo vred goriški nadškofii pod metropolitansko oblast.

Leto 1833 pa je pridobilo še tudi zadnjo faro kranjske dežele ljubljanski škofii, namreč motniško v kamniški dekanii.

In od seh dob ima čisto vsa kranjska dežela enega višjega duhovnega pastirja, in sicer od 6. novembra 1859 visokočastitega g. g. dr. Jerneja Vidmar-ja, pet in dvajsetega v versti škofov ljubljanskih.

Naj še lesem pristavim splošnji razgled ljubljanske škofije po njenem imeniku za leto 1863.

Ona šteje:

1. Katoliških kristjanov latinskega obreda	513448
2. „ „ greškega obreda	101
3. dekanij	20
4. korarij (v Ljubljani in Novomestu)	16
5. duhovnij samostojnih	274
6. duhovnij nesamostojnih	34
7. kapelanij	236
8. družih duhovskih služeb	42
9. duhovnijskih cerkev	308
10. podružniških cerkev	1018
11. samostanskih cerkev.	7
12. kapelic	147
13. svetovnih duhovnov	629
14. redovnikov (frančiškanov in kapucinov)	53
15. redovnic (uršulink, milih sester)	90

Verh tega na Kranjskem prebiva kaci 240 razkolnikov t. j. ločenih grekov in okoli 147 luteranov t. j. lutrovih krivo-vercev ali protestantov.

O prvem stolnem mestu Metodovem.

Spisal Davorin Terstenjak.

Kakor je nekdanja Panonia čudopolna zavoljo svoje naravne kakšnosti, tako in še bolj čudovita je zgodovina te zemlje. Kakor je v severu okovljena s silnimi Karpati, katere prosti Rusi imenujejo: „kamenaji pas,“ misleči, da po Karpatih se obderžuje ravnovažje sveta, tako je v jugu brez vse brambe; skoz odperte velike ravnine so lahko potovali različni narodi in na telčnih pašnikih pasli svoje črede.

Na tej prostrani zemlji, skoz katero tečejo silne reke pospeševaje občenje in tergovino, v kateri ležijo velike ribopolne jezera, in se raztezujejo rodovitne polja, na katerih zrašča zlatorumena pšenica, — na tej zemlji je v starem svetu že stanovalo mnogo narodov raznega kolena.

Iztočno in severnoiztočno stran so posedovale traške plemena, na jugu so bile naseljene sorodne illyrske, in leta 52 pred Kristom so še prihruli sarmatski Jazygi v pokrajino med Tiso in Dunajem.

Več ko tri sto let pred temi pa je že tudi Ahašveroš evropski — nemirni veternjaški Vlah (Kelt, Gal) in sicer betve Skordiskov, Tavriskov in Bojev, tukaj razsajal, in resnično piše učeni Diefenbach: „Panonien wurde vielleicht noch häufiger und im höheren Grade als seine südöstlichen Nachbarländer zum Teufelsacker ermordeter Hekatomben, wenn wir diesen Gegensatz zum Gottesacker der friedlich Gestorbenen so nennen dürfen.“ —

Na tej lepi in rodovitni zemlji je že v predhistorični dobi živel Slovan, in sicer od Karpatov do morja jadranskega. V historični dobi so na iztoku njegove selišča segale tje do Du-

naja, na jugu do illyrskih Dardanov, in na zapadu do mej so-sednih in sorodnih Norencev.

Kerščanstvo je že zgodaj v Panonio se razširilo in sicer že v apostolskem veku neposredno po apostolih in apostolskih učencih, kar poterdjujejo nezaverljivi historični verniki.

Od potovanj sv. apostola Petra in njegovega neločljivega učenca sv. Klementa zagotavlja Hesychij škof salonski v Dalmaciji v začetku 5. stoletja, da je pervak apostolov sv. Peter po Moisiu, Panonii in Dalmaciji potoval — „*Illyricum universum, itemque Venetias, et Istriam et Dalmatiam et Panonias — cis et ultra Danubium obambulavit.*“¹⁾ —

Ker Hesychij terdi, da je prvi izmed paganov v kerščanstvo poklicani stotnik Korneli bil rodom Panonec iz Siska in se prvlje imenoval Boris,²⁾ in ime Cornelius še le dobil v zahvalo, da je v neki vojski nekega Kornelija — člena slavne starorimske rodbine smerti otel, in zategadel so stari kerščanski pisatelji Panone imenovali „*primitiae Christianorum*“, ter bi se dalo misliti, da je stotnik Boris-Cornelius utegnil kakošen vpliv imeti na potovanja sv. Petra v Panonio — domovino Kornelijevo.

Kakor je učeni Farlati³⁾ dokazal, je sv. Peter potoval iz iztoka skoz Tracio, Macedonio, Moisiej, dolnjo Panonio v Dalmacio in sicer okoli leta 43—49 po Kristu.

Njegov pot je deržal skoz staroslavni Srem (Syrmium), kjer je Epaeneta za predstojnika kerščanske občine postavil. Ta Epaenet je bil leta 56 v Kartago prestavljen, in namesto njega je bil zvesti učenec sv. Pavla — Andronik v Srem poslan, kateri je kot prvi škof v Panonii pasel čredo Kristovo.

Te historično gotove prigodbe omenja tudi ruski letopisec Nestor pisaje: „Bil je samo eden slovensk rod, — Sloveni so bili, kateri so kraj Dunaja stanovali, temu slovenskemu ljudstvu je bil apostol Andronik učitelj“ — in dalje: „v Moravo⁴⁾ je prišel tudi apostol Pavel, in je učil tam, — tam je

¹⁾ Farlat. *Illyr. sac. pag.* 256.

²⁾ Ime Boris je slovansko in nosili so je knezi in velikaši polabsko-slovanski.

³⁾ *Ibidem pag.* 234 — 241.

⁴⁾ Nestor misli Veliko Moravsko, katero je segalo do Drave.

nainer Illyrik (po drugem berilu Norik), kamor je Pavel dospel, tam so bili prvi Slovani, in tega naroda učitelj sv. Pavel.“ — Tako Nestor.

Salonski škof Hesychij očitno se pozivaje na pisma in listine in ustmene sporočila zagotavlja, da je Andronik bil prvi škof v Panonii: „in tabulis sirmiensis ecclesiae notatum vidimus, eam (Paulum) ipso anno, quo Clemens Caesaream venit Paulo Fabio et Vitellio Nepote cos. Hispaniam pervenisse — — et maxima ad Christi fidem conversa multitudo populorum Hierosolymam redisse Aquilio et Nonio coss. (leta 38) — et hac quidem illi ecclesiae dedit Andronicus, antiquus Christi discipulus, qui fuit primus Sirmii in Panonia episcopus.“¹⁾

Kakor so se iztočni Panonci iz Sremaoznali s kerščanstvom, tako so južni dobili izveličavni nauk Kristov iz Akvileje po učencu sv. Petra — evangelistu Marku, kateri je slovenskim Karnom (Kranjcem), posebno pa njegov učenec sv. Hermagor, oznanoval sv. evangeli. Pokristjanjenje starih Slovencev med Karpati in Adrijo se je toraj zgodilo neposredno po apostolskih moževih in res velika je ta milost previdnosti božje, vredna naše preserčne zahvale in vernosti do sv. evangelja.

Ali ni bil mirnim prebivavcem plodne in rodovitne Panonie odločen dolg pokoj. Markomanski boj je dal pogon izseljevanju Germanov iz svojih prvotnih sedežev, in divji Got se je (leta 180—215) prvi vzdignil, za njim grozoviti Vandali, Buri, Burgundi in Gepidi (leta 245), Skirri, Heruli, Turcelingi, Longobardi, in vse te nemške plemena je gnala divja želja do ubojstva in plenjenja v Panonio, Dacio, na Pontus, in kakor so razsajale te živinske ljudstva, nam pripoveda sv. Hieronim pisaje, da ni bilo od Karpatov do jadranskega morja več nobenege celega mesta in kerščanske cerkve, temuč da so altarji služili za jasli, in lepa zemlja panonska je bila podobna puščavi.

Z barbarstvom je prišlo krivoverstvo Arianisma, in Srem — apostolsko mesto — je postalo glavni sedež krivovercev.

Po mestih, v katerih so rimski naseljenci in domači rimskutarji stanovali, ni bilo več katoliškega kristjana; prebivavci po deželi pa so padli, ker niso imeli kerščanskih učениkov, zopet paganstvu v naročje.

¹⁾ Farlat. *ibid.* pag. 249. 261 — 262.

Kar ni razderla divjost germanska, je v drugi polovici petega stoletja pokončala ljutost hunska. Petovium, Celeja, Aemona, Akvileja — sami staroslavni sedeži kerščanstva so bile razderte mesta, in od prvotnih slovenskih stanovnikov med Karpati in jadranskim morjem menda ni ostala tretjina, in ta še se je bila pomešala s kervjo barbarov.

Ali božja previdnost, katera verti kolo zgodovine, je te pokrajine zopet povernila slovenskemu plemenu, katero je nje že v starodavnosti posedovalo, obdelovalo in izobraževalo.

Od germanskih narodov v zapuščenih deželah se mirno zopet naseljujejo Slovani, in ko je moč in oblast Hunov (leta 469) poterta, stopijo Slovani iz svojih sedežev v severni Evropi mogočno, in se razširjujejo proti jugu in zapadu, čez Dunaj in Labo, in takrat je bila skoro polovica Evrope njihova.

V zemljo nekdanjih vlaških Bojev in germanskih Markomanov se naselijo Čehi in Moravci; prek čez Karpate hitijo Sloveni, in se naselijo kraj desnega pobrežja avstrijske Dunave, pritiščijo jo skoro blizo vrat starega Juvava in do virov Drave, in še dan danas od Beča sem prek čez visoke Tore po dolnjem in gornjem Avstrijskem, po vsem Štajeru in Koroškem, oznanujejo slovenske imena rek in rečic, planin in gor, brežičev in hribčkov, mest in vesnic — njih pridnost in marljivost, in pokazali so večo kulturo, kakor divji roparji Germani, katerih potomci uboge Slovene, ki so njim pripravili lepo obdelane sedeže, tako brezbožno in nehvaležno zaničujejo. —

Zemljo starih iranskih Sarmatov obsedejo živi Polaci, neizmerno Skytio rusko pleme, iztočno Panonio, Trakio in Moisiej, rekel bi več ko polovico traško illyrskega polotoka, junaški Serblji — in bogato Posavino, za tergovino prikladno Dalmacio in rodovito Bosno pa Hervati.

Slovanske plemena takraj Karpatov so brez vsega velikega upora prijele kerščanstvo, kakor pervlje njihovi preddedovi Panoni, Norenci in Karni. Zgodovina nam ne kaže velikega kervavega preganjanja, celo ni pri Slovencih stare Karantanie, dasiravno so bili po prav neprikladnih sredstvih od nemških misijonarjev pokristjanjeni. Skoro je pričevalo tisuč in tisuč cirkvá in cirkvic njih gorečo bogoljubnost, in verstnik Helmold piše „da ni bilo za njega bogoljubnišega ljudstva, katero bi cirkev in svoje duhovne bolje ljubilo, kakor korotanski Sloveni,

pri katerih so vladale pravičnost in gostoljubnost, poštenost in mernost.“ —

Po tem kratkem historičnem vvodu se podam k svojemu predmetu, kateri je zapisan na čelu tega članka.

Božja previdnost ni si zvolila ponositega Srema, kjer je sv. Peter oznanoval sv. evangeli, Epaenet vladal kerščansko kerdelo in Andronik stoloval kot prvi škof, ni slavnega Petovia, kjer je sv. Viktorin terpel in pričeval resnico besede božje, ni Celeje starodavne, kjer je dobil sv. Maximilian krono mučeništva, ne bogatega Siska, kjer je sv. Quirin pričeval Jezu-Krista, čeravno so slovenske roke zopet postavile iz razvalin čedne mesta, v ktere je skoro, kakor pervlje latinska ploha — sedaj frankobavarska se vgnjezdila. Nasledniku sv. Andronika je bilo odločeno stolovati sicer v malem mestecu — ali v sercu Panonie kraj velikega blatenskega jezera.

Karl veliki si je vse one zemlje iztočno od Bavarske deloma kervavim bojem, deloma politično pretežnostjo svoji kroni neposredno ali posredno podčinil, in nje na dve mejni grofiji razdelil. S to politično delbo si je on hotel vse iztočne granice velike čarevine osegurevati, in zajedno vsako politično gibanje sosednih narodov nadgledovati, da uduši z berzo roko, če mu postane pogibeljno. V sredini teh dveh pograničanih grofij pušča še cesar Karl na dalje stareje, manje kneževine in grofije podveržene vendar pervim, in tako otegoti vsaki odpor in kristalizuje narodno moč in samostalnost.

To ustrojstvo ostane tudi bitno za njegovih naslednikov, ker tudi ti niso premenili ni misli ne sverhe, za katerih voljo se je osnovala.

Akoravno je Ludvik pobožni leta 825 to umnožano bavarsko kraljevino svojemu tretjemu sinu Ludviku izročil, je vendar še zmirom ostala stara politična namera.

Ti nemški mejni grofje in domači slovenski knezi so bili suzereni nemškega kralja.

Vendar Nemci niso bili samo zadovoljni z oblastjo čez Korotansko in Panonsko, temuč začenjali so se tudi mešati v noternjo opravljanje Velike Moravske. Ludvik nemški, da uzduši vsako težnost za samostalnostjo, sverže mogočnega Mojmira (846) in namesti na kneževsko stolico Rastislava (Rastica), kateri pa ni hotel biti orožje inostranske politike, temuč si je

prizadeval svojemu narodu priskerbeti samostalnost, v čemur ga je nekoliko podpiral mejni nemški grof Radbot.

Rastic sklene mir s svojimi sovražniki Bolgari, in se tako nemškemu Ludvik v upor postavi. Namesto sverženega Radbota Ludvik pokliče svojega nar. umnejšega sina Karlmana, in mu izroči vse mejne grofije, in tako so se te deželice vsredile v eni roki. Da Ludvik dobi zaveznika, podeli knezu Moravskemu Pribini, kateri z Rastislavom ni živel v prijateljstvu, zemljo, ki je znana v zgodovini pod imenom: kneževina Pribinova.

Tukaj, kjer je Pribina s pomočjo solnograških škofov postal kristjan, se je ustrojil prvi početek pozneje metropolije panonske.

Rimska stolica je doživela prav neugodno osodo v Carigradu, in tudi težnja solnograška ni se ji dopadla, zato papež Hadrian II. na prošnjo Kocelovo sina že umeršega Pribine postavi Metoda za škofa na stolici sv. Andronika.

Znana in skušena modrost rimskih papežev je tudi sadaj spoznala, da je potrebno bilo panonsko-moravskemu Slovenstvu posebno cirkveno središče, in ker je imela žalosten priklad Bolgarske pred očmi, ter ni se mudila osnovati slavne škofije panonske v osebi sv. Metoda. Ta metropolija je obsegala zemlje politiški podčinjene knezu moravskemu, knezu panonskemu, velikemu županu serbskemu, in deloma knezu koroškemu.

Stolico te metropolije so nekteri iskali v starodavnem Sremu, kar pa ni mogoče, ker je bil v rokah Bolgarov, kateri niso nikdar bili v zavezi s panonsko metropolijo, temuč so iskali nar. pervlje v Rimu, ter pa v Carigradu nezavisno cirkvo.

Ker je Metod začel svoje škofovsko delovanje v dolnji Panonii, v kneževini Kocelovi, in glavni grad kneza Panonskega Kocela, kateri se tudi veli „knez blatenski,“ je bil v današnjem Salavaru, ter je tudi Salavar bilo prvo stolno mesto Metodovo.

Salavar je po preiskavah kritičnih zgodovinopiscev „Mosaburg“ Pribinova, in to je tako dopričano, da ako bi jaz hotel nove dokaze navajati, bi bilo toliko, kot sove v Atinje nositi.

Podajmo se sadaj na blatensko jezero in pogledjmo si ostanke tega Slovincem toliko dragega in sv. kraja. Ako se podaš na

Pragarskem na iztočno železnico, te vozovlak nese čez široko petujsko polje, namočeno s kervjo silnih Rimljanov, divjih Gotov in brezbožnih Turkov. Peljaš se skozi stari Petovium nekdanji tudi last Pribino-Kocelovo.

Od onod na levo in desno obdan z obilnimi vinogradi pelja te vozovlak kraj široke Drave, mimo mesteca Ormoža, terga Središča, kjer stopiš na bogato medžimursko ravnino, in derdraš skozi lepi Čakovec, slaven zaradi svojih bistrh konjičev, od onod dalje naprej skozi ravnice in logove v blatno Kanižo, in pervlje, kakor misliš, si v Kostelu pred blatenskim jezerom. Ne celo dve uri od Kostela je Salavar. Salavarska cerkva je sozidana večidel iz kamnja starega Pribino-Kocelovega grada. Vas Salavar stoji v močvirni dolini s sitjem in terstjem preraščeni in z drugimi močvirskimi rastlinami. Vsa okolica je mužnata, zato je Anonymus Salisburgensis v resnici pisal: „Privinnae civitas munimen, castrum (var, varoš) in nemore et palude Salae“ to je: „grad blatenski“ — nemški „Moosburg.“

Eno uro od razvalin stoji sadaj kloster benediktinski „Sallaapathy.“ Okolica salavarska je koritnata dolina, skozi katero potok Sala teče, zato ime: Salavar. Na mnogih mestih teka rečica Sala pod šelinato zemljo (Torfboden). Na obeh bregih Sale so raztreseni brežički večidel z jelšami obraščeni. Madžari, kateri sadaj v ti okolici prebivajo, to hosto (nemus Salae) imenujejo: Salaligeth — Salolog.

Grad Pribino-Kocelov je stal na vzvišenem mestu, in dozdeva se, da je ta brežič človečja roka nametala. Kolikor se da iz ostankov tega grada spoznati, je grad bil četverovoglat, otočeni prikopom. Osnova grada kaže byzantinski slog. Od grada do blatenskega jezera je blizu polpet tisoč sežnjev. Dolgost grada znaša od severa do juga 34, od izhoda do zahoda 24 sežnjev.

V kotu med severno in izhodno stranjo je stala cerkev. Po stenah se še poznajo slikarije, in opominjajo na popis Anonymov: „Privinnae misit Luipramus archiepiscopus magistrus de Salzburch muratores et pictores, qui intra civitatem Privinnae honorabilem ecclesias construxerunt.“

Podvali so iz četverovoglatega kamna. Opeke (cigli) so dvoje, nekatere 11½ palcev dolge in 5½ široke in temnorudeče barve. V južni strani se vidi grobelj (crypta) podobna četverovoglato hiški.

Ko sem stal na razvalinah blatenskega grada, in premišljeval osodo Metodovo — sem se bridko razjokal. Pred očmi ste mi stale nesložnost in jalost — stare dedovini slovenskega plemena. Pribina je bil kot Slovan male hvale vreden! Bog ga naj sodi! Ali božja previdnost obrača in vodi namere posamnih ljudi in celih narodov, in kar je zagrešil kot Slovan, je popravil kot kristjan.

Ako ravno niso imeli Nemci z vpeljevanjem kerščanstva čistih kerščanskih namér, saj dan danas je pošten Nemec povedal: „Christianisiren war damals Germanisiren“; tako vendar goreče objetje kerščanske vere po Pribini pričuje in očituje bogoljubno dušo.

Plačal je s silovito smertjo svoj odpad od Moravcev, ki so ga ubili.

Njegov sin Kocel je bil blaga duša, vneti vsa za srečo svojih podložnikov. Škoda, da je tako malo časa sv. Metod stoloval v Kocelovi kneževini. Na temelju papeževega privoljenja je vvel v cirkveno liturgijo slovenski jezik, in po tih okolicah so se nar pervlje razlegali slovenski glasovi pri službi božji.

S kakošno radostjo da je narod te glase poslušal, in kako je bil vdan svojemu vladiki, se že vidi iz tega, da panonski nemški archipresbyter Richbald ni mogel tega terpeti, temuč se je s svojimi duhovni nazaj podal v Solograd.

Znano je, kako nepošteno je Solograd deloval proti Metodu in Kocelu. Bila je to dolgotrajna borba med nemško in slovensko cirkvo. Božja previdnost je vodila Kocelovo serce in Metodove djanja, da sta srečno zmagala nad zapletkami in lažnjivimi kovarijami nemškega škofijstva.

Papežu Janezu VIII. pa je ves slovanski svet dolžen nar večje priznanje in poštovanje, kateri je obsodil „taj gadni iz paganstva preostavši običaj“ (lastne besede papeževe) — pasovskega in solograškega škofa.

Ali knezu Kocelu ni bilo dolgo odločeno s svojim metropolitom sv. Metodom se dolgo veseliti. Že leta 873 ali početkom 874 ga je vzela nemila smert, ki dojde Karolingom v dober čas.

Ta kneževina sadaj ne pride več v slovenske roke, temuč je bila združena s Korotanskim. Karlmanov nezakonski sin Arnulf, kateremu je bila Karantania poverjena, je iz te panonske kneževine vstrojil posebno grofijo pod imenom Dudleba (Dud-

leipa). Stolni grad te grofije je bil Petuj. Nekakov grof Gozwin je bil prvi predstojnik.

Akoravno je ta stran Panonie po odloki rimske stolice spadala pod metropolijo Metodovo, vendar je že leta 874 solograški škof Theotmar sopet segnil v Metodovo metropolijo in Gozwinu v Petuji cirkev blagoslovil.

Metod vidivši, da v Kocelovem gradu nima več varnega stanovališča, in spoznavši, da v Panonii ne kaže več imeti svoje stolice, se poda v severno stran svoje metropolije — na Moravsko, kjer ga je svobodni narod moravski že željno pričakoval in z veseljem sprejel.

Sicer se je papež Janez pritožil pri Karlmanu čez derzavitost solograških škofov, naj se ne vtikajo v posle cirkvene zunaj svoje provincie, ali Metod ostane v Moravski do smerti, ktera je bila na cvetno nedelo 4. malega travna 885. — Ko pred vrata kloštra salaapathskega stopiš, zagledaš sledeči chronographicon:

Abbatla SaLaVarlensls DIVI Hadrianl
athLetae ChrIsl glorlosl gratla
Del faVente restltVta.

Opatstvo je toraj semkej prineseno bilo leta 1594. Že Anonymus Salisburgensis omenja, da je v Pribinovi cirkvi sv. mučenik Hadrian pokopan: „Privinna aedificavit munimen in inferiori Panonia in nemore et palude Salae, in qua ecclesia Adrianus humatus pausat.

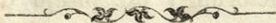
Kdo je bil ta sv. marternik Hadrian? Kerščanske legende nam imenujejo več sv. Hadrianov, ali nobena ne omenja, da bi ktereга truplo v Panonii počivalo. Vendar se nar perva misliti sme na Hadrijana Panonskega, kateri je bil škof v mestu sv. Andreji na Škotskem. Breviarium Aberdonense, dalje Hector Boëthius¹⁾, Acta Sanctorum²⁾ itd. pišejo o tem svetem možu, da je bil rodom Panonec in perva škof v Panonii, kjer je dosti paganov k kerščanski veri spravil. Bil je kraljeve kervi in je s 6600 kristjani odišel v Škotsko, kjer je tudi dosti paganov pokerstil, in bil za škofa pri sv. Andreji postavljen. Ko so Danci Škotsko napadli in poplenili, je škof Adrian pobegnil na škotski otok Maja, kjer je okoli leta 870 bil od Dancev umorjen.

¹⁾ Lib. 10 fol. 206.

²⁾ Joan. Bollandi Martius, Tom. I. pag. 326 — 328.

Znano je, da so se moravski Slovani že leta 487 v Panonii naselili, in da je kerščanstvo po nemških misijonarjih že na konci osmega stoletja v veliki Moravski razširjeno bilo. Mogoče je tedaj, da je Adrian bil moravsk Slovan, in iz kervi veliko-moravskih knezov. Pribinovo cirkvo v Salavaru je Luipram solnograški škof leta 850 blagoslovil, in ker je Pribina 861 umerl, je Kocel njegov sin in naslednik mogel truplo sv. Adriana, kateri je 4. sušca leta 870 bil martran, med letom 870 — 873 iz Škotskega v Salavar prenesti dati, drugač ne bi Anonym Salisburg. te okoliščine mogel omenjati, kateri je svoj letopis leta 870 — 873 sestavil. Utegnil je sv. Adrian celo Kocelove žlahte biti, in — Kocel iz poštovanja do nja po njegovo truplo poslati, da je hrani v svoji cirkvi.

Že leta 796 je Pipin Karlov sin vso zemljo na obeh bregovih Rabe tje do krajine, kjer Drava v Dunaj teka, podvergel pod cirkveno oblast solnograškega škofa Arna, torej je v tej dobi že kerščanstvo lepo cvetelo v Panonii. Ker so Obri ravno to leto v Panonii bili potolčeni in pregnani, se je kerščanstvo lahko razširjalo. Sv. Adrian je bil umorjen leta 870, ter se je mogel naroditi okoli leta 800, v katerem pa ni družega naroda v Panonii bilo razun slovanskega, ker Madžari so še le leta 894 do Tise prišli. Adrian je toraj brez dvombe bil Slovan, ali kaj ga je nagnilo, Panonio s 6600 kristjani zapustiti in se na Škotsko podati? Rešitvo tega vprašanja prepuščam drugim.

Sv. Klemen rimski papež med Sloveni.

Spisal L. Jeran.

 Sv. Ciril, véliki modrijan in slovenski verovést, je imenitne fresnice svojim poslušavcem rad dajal iz lešnikov lušiti. Vsnoval jih je v mične basni. Ako ti je drago, ljubi bravec, naj ti dam enega tacih lešnikov izgruditi. Sv. Ciril to-le piše, če tudi — ne mara — bolj obširno, kot bom jaz posnel.

Lepo lepo je neko noč mesec svetil. Opica je milega sijanja toliko vesela, da same dobre volje ne vé, kaj bi počela. Kar se primuzne lisica k nji in jo prav sladko tako-le nagovori: „Sestrica, kaj si danes tako vesela? daj, daj — tudi meni razodeni, kaj te je tako lepo razveselilo, da se s tabo vzradujem.“ — Opica reče: „Mila mesečina me je tako obilno razvedrila; vse se je raduje, tudi jaz jo ljubim.“ —

Lisica zopet spregovori in reče: „Ljuba moja, moram ti povedati — pa ne da bi bila zato huda — po tvojih rokah, tvojem nosu, tvojem pomenljivem očesu in po tvoji dostojni ponāši sodivši, sem zmiraj menila, da ti znaš vsako reč mem vsih žival nar boljše prevdariti. Iz nagibov, ki so ti sadaj toliko veselje obudili, pa mi je povzeti, da se ti k temu še do čuda odveč pogreša; kajti, bolj ko v svojem umovanji slabosti razodevamo, bolj deleč smo še za človekom. Jaz bi mislila, da le takrat smo na pravi poti, kadar pravo luč ljubimo, ktere izvir nikoli ne mine . . . Hvalim te, da luč ljubiš; da si se pa v minljivo mesečno svetlobo zaljubila, tega ne morem hvaliti. Nocoj se veseliš polne lune; kadar bo pa zašla, boš prihodnje noči prežalovala. Kakor ognjeno je bilo poželenje v ljubezni, tako skeleče se zamenja s strašnimi mukami, kadar je ljubljena reč zgubljena! Ker je tedaj modro, rajši ne ljubiti,

kakor pa v prihodnje zavoljo tega jokati, torej je s tem bolj svetovati, nič minljivega in nečimernega ne ljubiti . . . Kteri modrijan si bo iskal tacega veselja, ki mu terpljenje napravi? Ni li modrejše, malo časa žalovati, potlej pa se zmiraj veseliti? — Ako se tedaj hočeš svitlobe stanovitno veseliti, ljuba moja, raduj se nad svitlobo belega dneva, ki ni minljiva. Povém ti toraj, da v tem, kaj ljubimo, se kaže koliko modrosti imamo. Ali še nisi slišala, kaj je bil povedal prebrisani vrán kameleonu, ko je le-tá žaloval, ker se mu je bilo zlato v il spremenilo? „Zakleni zlato, pokrij ga z ilom, in pasi nad le-tém (ilom) svoje okó, kakor nad zlatom!“ — Po teh besedah se je lisica priporočivši poklonila, pa je šla. —

Jaz pa še ne grem, dragi čitatelj, temuč zdaj še le ti bom jel praviti, kar sem si namenil. Sv. Ciril je bil moder mož in o vsaki priliki rad o modrosti govori; tudi v tej basni pravo modrost pojasnuje.

Jaz pa ti bom v sv. Klemenu pokazal zaklad, iz ktereга je tudi sv. Ciril svojo modrost zajemal. Razložil ti bom nekoliko njegovega življenja, katero je tolikanj tehtniše, ker séga v sinjo starost, in toliko mičniše v teh bukvah, kolikor bolj je v zadevi z našima verovestoma ss. Cirilom in Metodom. Utegneš pa tudi še kaj slišati, česar sam ne pričakuješ.

I.

Več okolišin dokazuje, kako znan in častitljiv je bil nekoliko pred nami in v davnih časih sv. Klemen na Slovenskem.

1. To nam spričujejo že brezštevne hišne in osebne imena, ki so zanesljivo posnete po kerstnih imenih od tega svetnika, na ktereга so nekđaj neki prav pogosto kerševali, n. pr.: Klemen, Kleménec, Klemens, Klemenčič itd. Kakor marsikaj družega dobrega, tako se je tudi to lepo imé pri kerševanju opustilo, in le sem ter tje se ne mara kak star mož še tako imenuje. Le samo v primkih in hišnih imenih je spomin na nekdanjo imenitnost tega imena med Slovenci ohranjen, ker to se ne da tako lahko zbrisati.

2. Ako prav pomnim iz otročjih let, je bil sv. Klemen vsakemu otroku, vsakemu pastirju dobro znan in ljubljen svetnik. Znamenito je to, kar piše o tej reči naš rodoljub P. Ladislav Hrovat do gospod prof. M., rekoč: „Sv. Klemen je v blagem

spominu pri Slovencih, pa ne vejo zakaj? Zato, pač škoda, se njegov spomin počasi zgubljuje; nekdanj je mogel biti bolj v časti (restituatur et alatur pia memoria). Pri nas na Tuhinskem je bila stara navada, da sv. Klemen dan so vsi pastirji šli v cerkev — hoc est — v procesii k sv. Vidu in Alpibus. Tam je bila slovesna maša za zahvalo, da je Bog na prošnjo sv. Klemen obvaroval ovce volka, in govejo živino bolezen in nesreč. Vsak pastir je prinesel dar, ovčarji volne, volarji masla. Nesli so visoko v hrib svoje darove in po pridigi so šli okoli altarja k „ofru.“ Te lepe navade so se opustile, kar ranjki Lilek niso mogli hoditi po zimi na goro; — deplorandum! Slovenci so častili sv. Klemen, pa niso vedili, zakaj; — ali stara vera je dobra vera. Naš gosp. fajmošter B. bi utegnil še marsikaj zvediti o tem. V cerkvi sv. Vida na Planini so častili pastirji vse doline sv. Klemen za patrona; če se prav spominjam, je sv. Klemen v stranskem altarji.“

Tako naš rojak Ladislav v tej reči. Na Ipavskem imajo pregovor: „Sv. Klemen volku gobec zaklene,“ da ne more dróbnice tergati, — kar je očitno znamenje, da ta svetnik veljá tudi ondi za pastirskega pomočnika. V Idrii je stranski altar tega svetnika, kakor tudi v Laščah pri stari (zanesljivo 150letni) podružnici sv. Trojice. Pravil mi je tudi duhoven, kako so se njegov ranjki oče posebno priporočevali sv. Klemenu, pa da veljá na Dolenskem ta dan za posebno čislan sopraznik. Verh tega kroži ondi pregovor: „Sv. Klemen zimo zaklene.“ — Ne dvomimo, da je tudi drugod še marsikaj šeg o tem svetniku znanih, dosti je, da smo tukaj to reč sprožili. Da se pa spomin tega svetnika na Slovenskem poživí, je lepa prilžnost, enake reči v našem domačem cerkvenem listu „Zgodnji Danici“ razglasovati in obravnavati, kar tudi blagim domorodcem bodi iskreno priporočeno. Veliko namreč je na tem ležeče, da se mnogotere zadeve tega slavnega svetnika bolj razjasnijo.

3. Imenitniše in še bolj v jedro segajoče se nam zdí, kar p. Ladislav še na dalje piše ter pravi: „Druga je ta: pri nas, „provincia Franciscanorum Carnioliae,“ je sv. Klemen „patronus confessoriorum“ (pomočnik spovednikov); kako je pa to? Nobeden ne vé zakaj; ko sem bil na Dunaji, sem to pravil; pa so se mi vsi smejali, in ravno taka se je godila enemu bratov na Tirolskem. . . . Nemški frančiškani ne vejo nič od njega,

Lahi ga tudi nimajo. Večkrat smo se pogovarjali o tem; moja misel (hipotesis) je ta-le: V nekdanjih časih je pripadala naša okrajina (provincia) k bosanski (provincia st. Crucis in Bosnia), in še le o turških vojskah je postala samostojna, utpote quae non potuit communicare cum matre sua; kar je imela „alma mater“, ohranili so otroci, vzroke pa so pozabili. Med temi rečmi je tudi častitev sv. Klemen; kajti v krajih čisto slovenskih, blizo črnega morja, kjer je živel v pregnanstvu sv. Klemen, in od koder je prinesel sv. Metod njegove ostanke, gotovo je bil ondi Klemen v časti med ljudmi, et patres nostri exceperunt piam memoriam ex ore vulgi, dali so mu varstvo (patronat) „officii gravis“ (težkega opravila) ter ga sporočili sinkom, ki so ohranili „rem“, „causam“ pa so pozabili, — in od tod je prišlo, da mi frančiškani sv. Klemen imamo patrona spovednikov. Vse to je le moja misel, gotovega nič ne vém; pa vendar menim, da reč ni prazna, če še to pomislimo, kako zvesto se pri nas stare sporočila hranijo, in pa kako neradi kaj novega vpeljujemo.“

Prav hvaležen sem dragemu rodoljubu za te neprecenljive opombe, ki se nadjam, da mu ne bo neljubo, ker so tukaj na pravem mestu vsnovane. To reč nekoliko pojasniti in priložnost dati k nadaljnemu preiskovanju pa bi utegnila tudi naslednja posebna okoliščina:

4. Klemen I., papež, je sicer imenovan „Romanus“ ali Rimljan, vendar pa nekteri terdijo, da je bil domá iz „Philippi“ na Macedonskem. „Romanus“ je naj berže imenovan zavolj razločka od družih Klemenov, n. pr., „Alexandrinus“, ne pa kakor da bi bil ravno iz Rima domá. Temu podobno je tudi to, da ga sv. apostelj Pavel omenja v svojem listu do Filipljanov, kakor ondi znanega, ker pravi: „Prosim tudi tebe, zvesti tovarš, pomagaj jima (Sintilii in Evodii), ki ste se z menoj trudile v evangelii s Klemenom in drugimi mojimi pomagavci, katerih imena so v bukvah življenja.“¹⁾

Tukaj sv. Pavel naravnost pravi, da je Klemen z drugimi Filipljani vred ondi sv. evangelij oznanoval, in toliko verjetniši je, da so bili le-ti filipljanski domačini spreobrnjeni od sv. Pavla o njegovem obiskanji tega mesta, ker so bile celo žene vmés. Misliti je, da zavolj svoje posebne izverstnosti je potem

¹⁾ Fil. 4, 3.

sv. Klemen prišel v Rim in je bil lahko naslednjič „discipulus s. Petri,“ učenec sv. Petra, kakor ga branje imenuje. Tudi He-fele (v Kirchen-Lexic. Wetzer in Welte) pravi: „Jaz pa menim, da Klemen je bil Filipljan, in sicer kristjan iz nevernikov, ki je oznanovanje Pavlovo sam sprejel in po svoji zmožnosti podpiral. Na to kaže, ker Klemen je v listu do Filipljanov s tacimi osebami vred imenovan, ki so bile očitno ondi domá, da se nadalje v apost. djanji Klemen ko tovarš Pavlov omenja, in poslednjič da ste bile takrat verjetno Pavlova popotna tovaršija le dve ali k večjemu tri osebe, namreč Sila, Timotej, in morebiti Luka. Kako in kdaj je prišel Klemen iz Filipov v Rim, ne vemo; da je pa ondi škof bil in sploh da je iz apostoljskih časov, da je bil kakor s Pavlom, tako tudi z aposteljnomo Petrom v bližnjih zvezah, to spričuje z enim glasom keršanska nekdanjost.“ Naloga kritike je, razlušiti, kako se zedinva tudi to, ko je imenovan „Faustini filius, de regione Coeli montis;“ nam je dosti, da keršanska nekdanjost priča, da ravno ta Klemen, o katerem sv. Pavel do Filipljanov piše, je bil po sv. Petru za Linom in Kletom rimski papež.¹⁾ Brez tega je tudi po naši misli zastran domovine sv. Klemena le to gotovo, kar je v listu sv. Pavla do Filipljanov, ker drugo zastran njegove domačije, kakor tudi nekaj njegovega življenja je posneto iz nezanesljivih ali manj zanesljivih virov. Po Tertullianu in apost. vstanovilih (Constitutiones) je sv. Peter posvetil Klemena rimskega škofa.

Druga pomenljiva okolišina pa je ta, da nekdanje mesto Philippi, sedanje Filipopolje ali Filibeh, Filiba, je bilo v Macedonii, na severni strani od Grecije, in nekdanji Macedonci so bili veči del Iliri, to je, slovanskega rodú.²⁾ Po tem takem je vse lahko, da je bil sv. Klemen najberže sam ilirskega rodú, ali pa saj po svojem rojstvu v toliki zadevi s Slovani, kakor pozneje ss. Ciril in Metod, ki sta že v otročjih letih po svojih starših slovenski jezik govorila. Da je n. pr. sv. Pavel svoj list gerško pisal do Filipljanov, tej reči nič ne kazí, ker bile ste takrat latinšina in geršina besedi vsih olikanih ljudi. —

Po vsem tem se ni nikomur čuditi, da je sv. Klemen pri Slovencih v veliki časti, in da drugi narodi debelo gledajo, ako

¹⁾ Gl. tudi „Sv. pismo Ant. Alojzja“ list do Filip.

²⁾ Herders Convers. Lexic. IV besed. Macedonien.

jim Slovenec to in uno o tem častitljivem mučeniku in pomočniku pripoveduje. Tehtni razlogi tega češenja pa še nasledvajo.

Po tem vvodu pa bo tudi vsakemu Slovincu toliko mičniši slišati življenje samo tega vélikega papeža.

II.

Po listu sv. Pavla do Filipljanov (4, 3), kakor smo ravnokar vidili, je sv. Klemen iz verste apostolskih móž. Že Origen, Evzebij, Epifanij in Jeronim pišejo, da ta Klemen je tisti, ki je bil rimski papež in pisavec. Sveti očetje, zlasti sv. Jeronim, ga imenujejo apostolskega moža, sv. Klemen Aleksandrijski pa ga kliče celo aposteljna. Bil je mož poln žive vere in goreče ljubezni. Njegovo ime „Klemens,“ to je, Pohleven,¹⁾ spričuje njegovo serčno milino in dobroto; njegova ljubeznjiva vnema in apostolska serčnost, s katero je povsod delal za razširjanje sv. vere, to ga je storilo vrednega, da ga je sv. Peter posvetil duhovnega vladnika ljudstva ali škofa. In ko so bili zverstoma mučeni sv. Peter, Lin in Klet, je nastopil Klemen ko nastopnik, četerti rimski papež ali poglavar vsih vernikov.

Kdor je pa ob tistem času zasedel stol sv. Petra, si je bil svest, da bo kri pretil za Jezusovo sv. vero. Cesaril je takrat Domicijan, nečlovešk trinog, ki je z orožjem in potuho preganjal sv. vero, takrat še ne toliko po okrajinah, kolikor po rimskem mestu samem. Celó udje cesarske rodovine so za svojo zvestobo v Kristusa dajali življenje, kakor Flavia Domitilla, sestra Domicijanova. Kristjani so bili neusmiljeno preganjeni; izdajani so bili v naj grozovitniši smert. Bili so pa tudi serčni in junaški; nežne gospodičine in gospé so v nar bolj neusmiljenih mukah svojemu Zveličarju vernost ohranile. Tudi blagoserčni in miločutni Klemen je dobro vedil, kaj ga čaka, ko je (l. 91 ali 92 po Kristusu) zasedel Petrov stol, ali ni se bal, še le kopernel je po kroni spričevavcev. Bil je Klemen silno goreč v razširjanji sv. vere in za stanovitnost vernikov o preganjanji; pa tudi za ohranjenje njih junaških del. Rimsko mesto je razdelil v sedem pokrajin in v vsaki je postavil pisarja, ki je zapisoval čednosti, dela in djanja junakov in junakinj, ki so zavolj Kristusa kri in življenje dali.

¹⁾ Tudi ta primek živí med Slovenci.

Ob njegovem času je bilo v Korintu vstalo neko razpertje in razkolništvo med verniki. Sv. Klemen papež pa je Korinčanom pisal pismo polno ljubezni, očetovske dobrote in modrosti, in jih tako vmiril in zedinil, da se pozneje ni več kaj takega slišalo. Takrat je cerkev pod cesarjem Nervom mir imela. Ni pa bil dolgo mir; cesar Trajan namreč, berž ko je sedel na cesarski stol, je jel kakor volk daviti keršanske jagnjeta. Sv. Klemen z drugimi duhovni in verniki se je mogel v podzemeljske rake in dupline umakniti, in ondi so Božjo službo opravljali.

V njegovem življenji se bere tudi to-le:

Nekega dne so bili kristjanje v skriti kapeli pri Božji službi zbrani. Sisinij, plemenit Rimljan, se prikrade k njim natihome, nekaj da bi vidil, kaj kristjanje tam počnejo, nekaj pa da bi zvedil, če ni med njimi tudi njegova žena. Neverniki so namreč o kristjanih čudne reči natolcevali in blêdli. Bog pa je bil sklenil tudi njega za resnico pridobiti in je njegovo prederzno radovednost s slepoto kaznil. Nemogoč sam oditi se mora dati spoznati in prositi, naj ga izpeljejo. Sv. papež Klemen k njemu pristopi, nad njim moli, in Bog mu poverne svitlobo oči. Nato mu razlaga resnice Kristusove vere, katerim je stermeči nevernik serce odperl in prosil za sv. kerst. Jame pa zdaj čez mero pridno in goreče Sisinij sam nevernike učiti, in jih k sv. Klemenu kerstit pošilja.

Ravno to pa, pravi branje, je bilo vzrok, da trinog Trajan, vse te okolišine zvedši, Klemen reče poklicati in ga morati, da naj se vere v Kristusa odreče. Ker se sv. Klemen tega stanovitno brani, mora iti v pregnanstvo na tavriški polotok (Chersonesos taurica), kjer je že veliko kristjanov pregnanih v kamnolomih delalo, ker niso hotli svoje vere zatajiti.¹⁾

¹⁾ Tavriški polotok je sedanji polotok Krim, med azovskim in črnim morjem, s 360 □ miljami prostora, ki ga stika z rusovsko suho zemljo ožina Perekop. Na južni strani so visoke apnenske tavriške planine, in v tem delu, je misliti, da je bilo pregnanstvo nekdanjih kristjanov. Doline so rodovitne s smokvami, oljkami, vinom itd. Severni del je veči del peščenina s solnatimi jezerji, nezdravo sapo in nestanovitnim obnebjem. Prebivavstva utegne biti kaci 400,000 duš, veči del Tatarov, katerih se je pa lansko leto veliko v Bulgarijo preselilo. Zraven tih so ruski Slovenci, Greki, Judje in nemški naselniki. Boljši mesta so: Simferopol, Bakši Saraj, Sebastopolj, poprej glavna ladjostaja, od l. 1854 — 1855 od francosko-angleško-sardinske vojne oblegan

Ponižno je sv. Klemen sam delal v kamnolomih in druge vernike k potrpežljivosti budil, ter jih tolažil s plačilom v nebesih. S prelepim življenjem, serčno molitvijo, s čudeži je sv. Klemen v enem letu skorej vse otočane spreobernal, ki so malikovavske tempeljne podirali in zidali keršanske cerkve. Cesar zvé po malikovavskih služabnikih, kaj se godi na otoku, pošlje oblastnika Avsidiana, da naj kristjane k odstopu od njih vere primora in njih tempeljne podere. Z ognjeno vnemo spolnuje trinog trinogovo povelje, ali kmali se prepriča, da je njegovo delo prazno, dokler je Klemen med otočani. Ukaže torej svetnika zvezati, na čolnu v široko morje odpeljati, mu sidro (mačka) na vrat privezati in ga v morske globočine potopiti, da bi kristjanje njegovega trupla ne dobili.¹⁾ Med tem pa so verni ob bregu z veliko gorečnostjo molili, in ko Avsidian odide, dva Klemenova učenca verne k molitvi spodbudujeta, rekoč: „Morebiti dobrotljivega Boga preprosimo, da saj truplo svojega ljubeznjivega pastirja zopet v roke dobimo“. Uslišal je Bog njih molitev; našli so sveto truplo s sidrom in ga častili v tistem kraju, dokler se ni po družih neverskih ljudstvih njegov spomin zaterl. Prišel pa je čas, da so bile svetine tega svetega mučenca v Rim prenesene.

in močno razdert; Kerč, blizo nekđ. Panticapaeum-a (Mitridat véliki † 64 pr. Kr.), l. 1855 večidel razdjan; Teodosia ali Kaffa, zavetnik. Prebivavci v Krimu so bili že v 6. stoletji pred Kr. greški naselci, pozneje so gospodovali tukaj pontiški kralji in njih nasledniki do preselovanja narodov, o katerem se šteje do 70 ljudstev, ki so Krim obiskale, dokler niso poslednjič Tataři tukaj se ustanovili. Njih kani so mogli turškemu sultanu vojake dajati, ki so se hrabro obnašali, samo Krim je bila podložna Turku; v miru storjenem v Kučuk Kajnad-ži (1774) je bila Krim čisto samosvojna razglašena, ali poslednji kan jo je 1784 prodal Rusu. Od tistihdob se je veliko Rusov naselilo v Krimi. Znamenito bi bilo preiskati, od kdaj je to ime „Krim“, ker očitno je slovensko, kakor znani hrib tega imena blizo Ljubljane.

¹⁾ To se je neki zgodilo 23. listopada 101. Vladal je Klemen sv. cerkev skoz 9 let, od leta 91 ali 92 do 101.

Drugi z dosti podpertimi dokazi terdijo, da je Klemen vladal že nekako od l. 68 ali 69 pa do 77 in da je bil rimski stol zasedel precej po smerti sv. Petra, ker Lin in Klet da sta bila o življenji apostelnov v Rimu namestnika, ko je sv. Peter po družih krajih sv. evangelij oznanoval.

Pisanja sv. Klemenca se ločijo v zanesljive, nezanesljive in podtaknjene. Med zanesljive se šteje le edino pismo do Korinčanov, „Epistola I. Clementis ad Corinthios“, katerega sem spredej omenil.¹⁾ Nezanesljivo ali skoraj gotovo podtaknjen je kosec (fragment) nekacega II. pisma sv. Klemenca; dva lista ad Virgines (ktera pa nekateri za prava zagovarjajo). Očitno podtaknjene so: petere dekretalne pisma; redactio canonum et constitutionum Apostolorum; liturgia s. Clementis; homiliae et recognitiones, sploh Klementinke imenovane, katerih je 19. Po teh podtaknjenih Klementinkah bi bil sv. Klemen iz imenitne rimske, cesarju sorodne držine, njegov oče Faustinian, mati Matidia, brata Faustin in Faust.

III.

Na taviškem polotoku so se snovale in menjevale skozi dolge leta ljudstva z ljudstvi, vlade z vladami, pa tudi vere z verami. O preseljevanju narodov so prederli vojni severni narodi tudi v to okrajino. Poprejšnji prebivavci so bili nekaj pobiti, nekaj pa razgnani; tudi grob in kapela sv. Klemenca je bila posuta ter se je celo spomin tega svetnika ljudem zgubil.

Okoli prve srede devetega stoletja pa ste zasvetile v slovesnem Solunu preslavni zvezdi Ciril-Metod, v katerih prijazni svitlobi je imela tudi zatemnjena slava sv. Klemenca v novo zasijati. Izmed sedem otrok Leona, plemenitega ces. podvojvoda, sta si bila ravno imenovana nar boljši del izvolila, kateri jima ni bil in ne bo odvzet. Prav mlada rožica je bil še Konstantin, pozneje Ciril, in že ga je bila modrost sama. Njegova učilna sobica je razodevala lepo dušo plemenitega sinčka. Pod križcem na steni je imel zapisane besede: „O Gregorij, človek po telesu, ti si mi po duhu angelj; zakaj kakor Serafinov kateri poveljujejo tvoje usta gospod Boga!“ Modrijana Gregorija Nazijančana si je bil namreč v zgled in varha izvolil. Pri križcu je mladeneč molil, uče se bral in pisal ter se pripravljaj na imenitno nalogo, katero je bil Bog zapisal v knjigo njegovega življenja. Vse, kolikor

¹⁾ Po posled. preiskovanjih bi bilo to pismo pisano med smertjo apostoljskih pervakov in med razdjanjem mesta Jeruzalema, tedaj med l. 68 — 70 (Gl. Kirchenlexic. W. in W. besed. „Clemens“.)

se vé iz njegove mladosti, je silno prijazno in lepo. Enako izrejo je imel zanesljivo tudi njegov stareji brat Metod, o čigar mladih letih pa je manj znanega. Obéma so ostale na ponudbo prav imenitne službe, zlasti ker sta že po starših znala tudi slovensko govoriti; Solun je bilo namreč na pol slovensko mesto. Že je bil Metod po željah svojega očeta cesarsk poglavar — naj berže okrajine Strimonije, ki je bila slovenska.¹⁾ Ali Bog je bil izverstnima mladenčema odmenil drugo službo, ktere slava je neugasljivo in plačilo neminljivo.

Zapustila sta obá zgodej družbo, službe in prijetnosti cesarskega dvora, ker v svoji bistroumnosti in od Gospoda sta spoznala, da je boljše bolj samotno svojemu Stvarniku zvesto služiti. Metod bode torej kmali goreč redovnik in rožica pobožnosti in čednosti. Ciril, ko je bil že poprej Muhamedane v prepiru zavolj vere s svojo posebno modrostjo slavno premagal, se je tudi umaknil svetu ter šel v tiho samoto na morskem obrežji, in pozneje na goro Olimp k svojemu bratu.

V sveti samoti poterjena v vsakteri čednosti, sta mogla zopet prestopiti v očitnost. Poklicana sta bila ²⁾ k Kozarjem, na pol divjemu ljudstvu po obrežji Črnega morja. Judje in Mahomedani so namreč te divjake vabili k svoji veri; oni pa so po svoji zdravi pameti spoznali, da ne ena ne druga teh vér ne more prava biti ter so zagnali poslance k cesarju Mihaelu III. v Carigrad, naj jim pošlje učenikov, kateri jih bodo prave vere naučili. Posvetoval se je cesar Mihael s carigraškim patrijarhom ter pokliče sv. brata Cirila in Metoda, ktera poklic kakor Božji glas sprejmeta, se podasta z Olimpa v Carigrad in od onod se prepeljeta po Črnem morji v mesto Korsun (Cherson), kjer se velika reka Dnéster v morje izliva.

Korson je bilo znamenito trgovsko mesto. Zraven Grekov so po okrajini živeli Sloveni, Judje in drugi Azijanci so se shajali na trgovstvo. Za blago in robo od vsih strani sveta je bilo tukaj sejmiše. Tudi nebeška cvetlica, sveta vera Kristusova, je bila znana v tem mestu — kolikor toliko. Mesto Korsun je bilo na meji kozarske dežele, torej sta aposteljna tukaj nekaj časa ostala, da bi se jezika unega ljudstva priučila. Posebno imenitno je, da tukaj sta našla oddelke sv. evangelija, poslove-

¹⁾ Gl. Bily 1. zv.

²⁾ Nekteri menijo, da je bil šel sv. Ciril k Kozarjem.

njene, kateri so se zanesljivo pri Božji službi brali, in to je menda modremu Cirilu bilo podnet, da je pozneje vse sveto pismo in druge cerkvene bukve poslovenil.

V tem času pa, ko je bil sv. Ciril v Korsunu, ga je Gospod vdeležil prav posebne milosti. Našel je namreč svetinje sv. papeža in mučenca Klemen, ki je tukaj v tem kraju pred veliko leti za sv. vero umerl, — našel tudi ob enem sidro ali železnega mačka, s katerim na vratu je bil v morje potopljen. Veliko češenje do svetnikov in posebno do tega apostelskega moža, ki je vedil, da je v tem kraju svoje življenje sklenil in tukaj tudi počiva, — to ga je gnalo, da je z veliko skerblijavostjo opráševal, kje bi utegnilo biti pokopališe sv. Klemen. Nič ne more zvediti od prebivavcev, ki ko pozneji naselci na tavriskem polotoku niso vedili, kje in kod so se te reči godile. Po pisanih in besednih izročilih in po mnogi in serčni molitvi je bil pobožni iskavec tako srečim ter je dosegel kar je želel. S pomočjo ondotnega škofa Jurja in duhovstva je našel na nekem otoku Črnega morja podertine Klemenove cerkvice, njegove koščice in tudi železno sidro, s katerim je bil v morje potopljen. Z nezmérnim veseljem in hvaležnostjo do Boga je Ciril na svoji lastni glavi nesel svetinje na ladijo in od tod v stolno mesto Georgijo, ter so se ondi v glavni cerkvi hranile za tisti čas. Po Boll. so bile te svetinje najdene 30. grudna 861, po Kopitarji¹⁾ pa 30. pros. 861.

IV.

Po ti srečni dogodbi se sveta brata napravita naprej med Kozarje, k katerim sta bila poslana. Prav v kratkem času sta jih podučila, rešila neverskih zmót, in pa tistih, v ktere so jih bili zapletli Judje in Mohamedani ter sta ves narod za sv. vero pridobila in kerstila. Kdo bo dvomil, da ji je v tem podpiral sv. Klemen s svojimi prošnjami, katerega sta z iznajdenjem njegovih svetinj povečala? Silno razveseljena zavoljo tolikega vspeha se vrneta s svetinjami sv. Klemen v Carigrad, spremljevana s sto — in stoterim blagrovanjem spreobrnjenec. Nekateri njunih spremljevalcev so bili ko duhovni ostali med Kozarji; drugi so nosili svetinje sv. Klemen v Carigrad. Name-

¹⁾ Glagol. str. 66 poleg ostromirskega koled. od l. 1057.

njena sta zopet na sv. goro v samostan;¹⁾ ali Rastislav, knez moravski, zvedivši kaj se je godilo s kozarskim narodom, želi tudi on svojemu ljudstvu enake sreče. Ss. Ciril in Metod sta bila zdaj po previdnosti Božji z mnogoterimi vajami in pripravi za slovenski misijon popolnoma dozorela. Bila sta tedaj poslana tudi na Moravsko, oznanovat Slovenom zveličavnih nauk sv. evangelija. Veliko zaupanje in posebno ččenje sta mogla imeti do svetinj sv. Klemenca, ker tudi na to pot sta jih seboj vzela. Zanesla sta se, da pri vsem njunem delu bode obilno k vspehu pripomogla prošnja sv. Klemenca, kateri zdaj oslavljen pred sedežem Najvišega moli za blagoslov njunih apostolskih del. Sej sta bila njegovo pomoč že med kozarskim narodom obilno skusila, kajti ondi, kjer Judje in Mohamedani skoz mnogo lét in z vso silo za svojo stran niso mogli nič opraviti, sta dva tuja moža v redovniških haljicah v kratkem času vse ljudstvo Kristusu Zveličarju pridobila. Ravno to sta tudi med Sloveni doživela. Po vsi poti, kjer koli sta se mudila, se je ljudstvo v nezmernem mnoštvu zbiralo slišat tako modrih nauk v milem maternem jeziku. Gotovo je njih zvestobo v poslušnji tudi to mnogo povzdignilo, da sta nosila seboj telo spričevavca, ki je življenje dal za to vero, ktero oznanujeta, — in pa tudi, da sta imela seboj evangelije v slovenskem jeziku. Kjer koli sta aposteljna kaj časa s svetinjami postajala, so spreobrnjeni Sloveni v spomin postavili kapelo ali cerkvico, posvečeno v čast sv. Klemenca, ter so s tem, kakor tudi s skupnimi molitvami tega svetnika častili, in ob enem se spominjali besed ss. apostelnov, ki so ko živo oglje njih serca zadevale tako silno, da se je v njih vnetil in razširil oginij ljubezni do Boga in Zveličarja Jezusa Kristusa. Tako zamoremo slediti po tih spominkih vso pot naših vérovestov tje do Rima, pravi „Hlas“ nadalje. | Akoravno namreč stari spominki niso povsod tako ohranjeni, kakor kapela sv. Klemenca v Osvětiman-i ne deleč od Velehrada v lesu, vendar po vsi poti nahajamo vsaj sledi ustnega izročila, in če le-té tudi niso več žive v ljudskem spominu, so se gotovo svoje dni ko dragi spominki v mnogih deržinah hranile, in hranijo se mnogotere tudi še zdaj. Ko sta ss. aposteljna z Božjo pomočjo že polpeto leto na Moravskem delala z nar boljším vspehom, ji je papež Ni-

¹⁾ Primeri „Hlas“ v Berně č. 35, 1862.

kolaj I. v Rim poklical. Vzameta tedaj seboj nekoliko učencev, ki sta jih vredne cenila, da bi bili v Rimu škofje posvečeni,¹⁾ in se podasta s svetinjami sv. Klemenca proti Rimu (l. 867).

Po kateri poti? Bily pravi, da sta popotvala skoz same slovenske kraje, ki so veči del pripadali k véliko-moravskemu kraljestvu in so dalje tje do morja segli. Ali bi se ne dale tudi na našem Kranjskem še kake sledi najti, kod sta popotvala? Toliko je znano, da je veliko altarjev sv. Klemenca, zlasti po starih podružnicah po Kranjskem, — ob katerih potih, kjer sta utegnili iti, jih je nar več in nar starjih? Vém, da cerkvice in altariji niso iz tistega časa, ali ljudje so na mestih nekdanjih znamenj zidali dostikrat kapele, na mestih nekdanjih kapel cerkvice, in svetnika, ktereга so serčno častili in ljubili, niso radi z drugim zamenjali.

Že na poti je srečalo romarje žalostno naznanilo, da je slavni papež Nikolaj I. 13. listopada 867 umerl. Naslednik mu je bil ravno Sveti večer tistega leta izvoljen Adrijan II. Silno se je razveselil ta sveti cerkveni poglavar, zaslišavši da gredó tako slavni duhovni z Velehrada v Rim in seboj nesó svetinje sv. Klemenca. Veselje je bilo s tem večje, ker ta brata sta bila prišla na Moravsko ravno iz Carigrada, kjer je izdajski Fotij ali Focij s toliko potuho in hudobijo vse ljudstvo dražil k uporú zoper Rim in pravega namestnika Kristusovega. Ta sveta moža pa, ki sta v tako kratkem času spreobrnila Kozarje in tako obilno veliko slovensko ljudstvo za rimsko-katoliško vero navdušila, ter si po vsem Jutru toliko slavo in veljavo pridobila, sta s tem romanjem očitno spričevanje dajala, da sta pravovérna — v istinitem pomenu „pravoslavna“ sina matere sv. cerkve, da Rim spoznata za središče cerkvene edinosti. To je ves Rim z nezmernim veseljem napolnilo, in sprejeta sta bila s toliko slavo, s kolikoršno se tudi kralji le redkokrat sprejemajo. Ker sta namreč nesla v Rim telo nekdanjega papeža, jima je šel naproti sam sv. Oče s častitljivim spremstvom tje pred mesto. Sile duhovstva in nezmérne množice ljudstva od blizu in deleč so vrele naproti svetima apostelnoma, ki sta pred nekaj leti

¹⁾ Med potjo sta bila zlasti gostoljubno sprejeta tudi v južni Panonii, na meji sedanje hervaške dežele, kjer je gospodoval Kocel, Privinov sin, in samo iz te okrajine, se bere, je petdeset učencev spremljalo ta sveta učenika v Rim.

našla in zdaj v Rim prinesla, česar so tam že toliko lét in tako milo pogrešali. Papež, duhovstvo in ljud so šli z blagoslovljenimi svečami. Od vsih cerkev celega mesta se je razlegalo častitljivo zvonjenje, pobožno petje in vesele molitve so donele proti nebu. Neizrečeno so se Rimljanje radovali zavolj tega imenitnega darú, ki jim ga je Bog naklonil po svojih ponižnih in zvestih služabnikih. Vse je germelo proti cerkvi, kamor se je preslavni obhod v prvo obrnil. Po vsem tem je pa tudi vsegamogočni Bog razodel, da češenje njegovih zvestih služabnikov je res po njegovi volji in njemu prijetno. V pričujočnosti svetinj so se namreč pri tisti priči jeli goditi sterčenja vredne čuda nad bolniki in sključenimi; slehern, kakoršno koli bolezen je imel, je bil ozdravljen, ko je svetinjam češenje skazal. S temi čudeži usmiljeni Bog ni le samo mučeniške smerti sv. Klemenca počastil in njega pred svetom poveličal, temuč bilo je s tem tudi dokazano, da to je res telo tega svetnika. Pa še nekaj drugzega. S temi čudi je Bog tudi poterdil vero in djanje ss. Cirila in Metoda, ki sta v rimskem papežu spoznala in častila namestnika Kristusovega, — zaverigel in pogubil pa kovarstvo Focijevo v Carigradu, kterege žalostno zgodbo pojasnuje spis, ki za pričujočim nasledva v tej spominici.

Aposteljna v priserčni hvaležnosti do Boga, ki jima je toliko milost skazal po svetinjah sv. Klemenca, ta predragi zaklad zročita papežu Adrijanu.

Bila pa je že davno pred tem v Rimu cerkev, posvečena sv. Klemenu mučeniku. V to cerkev so djali tudi svetinje, telo tega svetnika, kjer počiva še dandanašnji. Ciril in Metod pa sta se vselila v nekem samostanu v Rimu. Kmali potem je papež sveta brata posvetil skofa moravske cerkve, njune učence pa duhovne in diakone, kateri še niso imeli svetih redov. To se je zgodilo 5. svečana 868. Toda modrijanu Konštantinu ali Cirilu ni bilo od Boga umenjeno, da bi kdaj več šel k slovenski čedi na Moravsko. Zbolel je in kmalo čutil, da se mu konec bliža. Na smertni postelji je milo prosil svojega brata: „Vem, da samoto ljubiš in se ti močno toži po samostanski samoti. Vender te prosim, . . . ne odrekuj se, ne opusti svojega učenjana na Moravi. Ostani pri tem dobrem ljudstvu, in uči jih resnice Božje!“ Umerl je nato 14. svečana 868. Milo so ga objokovali Metod in njegovi učenci, pa tudi Rimljanje so preserčno žalovali o to-

liki zgubi. Pogreb je bil tako slaven, kakor ga je ob tistem času imel le sam rimski papež. Sv. Metod je hotel pa njegovo truplo imeti v svojo domovino ter ga med redovnimi brati pokopati. Papež Adrijan ni nasprotval, rimsko duhovstvo in kardinali pa so ga pogovorili, da bi bilo nespodobno, ako bi tako slavnega moža, po katerem je rimsko mesto in cerkev dobilo tako drag zaklad itd., dopustili na drugo mesto prenašati. Ta svet je bil vseč sv. Očetu, in hotli so ga položiti v stolnici sv. Petra v svoj lastni grob. Metod pa je preserčno prosil, ako že brata ne more seboj vzeti, naj bi počival saj v cerkvi sv. Klemenca, katerega telo je z veliko pridnostjo in prizadevanjem najdel in v Rim prinesel. Ta želja se mu je tudi spopolnila z veliko radostjo. V marmorni rakvi ali trugi, v katero je bilo poprej na povelje sv. Očeta položeno, je bilo djano v nalaš za to pripravljeno grobišče v cerkvi sv. Klemenca na desni strani od altarja, kjer Bog dela veliko čudežev v hvalo in čast svojega imena po zasluženju in prošnji svojih svetnikov.¹⁾ Tako tedaj počivata skupaj dva slovenska aposteljna, eden zlasti s prošnjami, drugi s prošnjami in učenjem. Sv. Metod pa je bil od papeža Adrijana II. posvečen vikši škof za Moravijo in Panonijo, se je po željah svojega ranjcega brata res vernil v une kraje ter je do 17 let z veliko zvestobo in gorečnostjo opravljal svojo vikši pastirsko službo. 6. mal. travna 885 pa je tudi on svoje delavno življenje dokončal, in bil je z veliko častjo pokopan v Velehradu. Opravljali so njegovi učenci za njim mertvaške molitve v latinskem in slovenskem jeziku, in djali so ga v sinodalni cerkvi na levi strani v steno za altarjem Marije Device. Kakor telesa sv. Cirila v Rimu išejo, tako tudi za svetinje sv. Metoda dandanašnji ne vedó, milo po njih žalujejo in Boga prosijo — zlasti severni bratje naši, naj bi jih blagovolil razodeti — saj zdaj v poveličanje tisučletnice. — Bog jih usliši! —

¹⁾ Boll. p. 21. n. 11 in 12.

Razkolništvo izhodnje cerkve

v svojem začetku, razvitku in današnjem stanju.

Spisal dr. L. Vončina.

Vvod.

 Kolikor krepkejši se slovanski rod zlasti avstrijskega cesarstva okoli častitega ravno tisučletno-keršanskega Velehrada giblje, kolikor glasnejši in slavnije po vesoljnem katoliško-slovanskem svetu odmeva slava apostelskih bratov ss. Cirila in Metoda o tisučletnem veselo-hvaležnem spominu nju prvega prihoda med Slovane: toliko bridkejši žalost navdaja sercé slehernega svoji domovini kakor tudi s. katoliški veri, katero sta ss. Ciril in Metod oznanovala, zvesto vdanega Slovana, ko se o tem slovesnem in splošnjem gibanju ozira na tiste kraje, od katerih je z zarjo dnevne svetlobe napočila tudi zarja večne resnice za vesoljni svet sploh in za Velehrad posebej, ter se razlila potem po zahodnjih ali večernih slovanskih krajih.

Nekdaj keršanski Carigrad, ki si svoje dni o času svoje junaške kreposti pod svojimi perutami zbrane deržal velikanske matere keršanskih narodov: Jeruzalem, Antiohijo, Aleksandrijo in Rim, kje je dandanašnji tvoja in tvojih bližnjih sester nekdanja mogočnost in lepota? Nekdaj prestol vladarjev, katerih glas in povelje so spoštljivo sprejemale keršanske ljudstva od Evfrata do atlanškega morja, od arabskih in libijskih pušav do Donave in Rena, služiš zdaj v podnožje nar bolj zanikernemu sovražniku keršanskega imena! Nekdaj zal, ponosen in srečen, ko se je nad tvojimi poslopji razlivala in milo te ogrevala luč žarečega križa, — si zdavnej že po svojem keršanskem in družinskem (socialnem) značaju oterpnjen brez moči, brez življenja, odkar te namesti milega in gorkotnega solnca s. vere blede merzlotna

luč polomesca obsija! „Kako je pač otemnelo tvoje zlato, kako se spremenila tvoja nar lepši barva! Belejši kakor sneg so bili tvoji Nazarejci, — tvoji knezi; — čistejši kakor mleko, lepši kakor safir; zdaj pa je bolj čern kakor oglje njih obraz, in ne poznajo se na ulicah. Pota tvoje žalujejo, ker nikogar ni, da bi prišel k praznovanju; vse tvoje vrata so poderte. Postali so sovražniki tvoja glava, tvoji zoperniki so obogateli; tvoji otroci v sužnost peljani pred očmi stiskavčevimi. Zginila je od tebe vsa tvoja lepotija; svojo roko je sovražnik stegnili po vsem tvojem doželenem; v tvoje svetišče so se vrinili narodi, kateri nimajo hoditi v Božjo hišo. Kakor vdova je postala gospa narodov; kraljica deželá je davku podveržena.“¹⁾

Ta strašna, ta nesrečna osoda pa je zadela nekdaž tako mogočni in bogati, v keršanskem svetu tako sloveči Carigrad in njegov juternji svet zato, ker se je odlomil od debela cerkvenega drevesa, ko je odpadel od korenine, brez ktere ne more biti in ni pravega cerkvenega življenja, — zadela ga je taka nemila osoda, ker ni hotel ostati na skali, na katero je naš Gospod in Zveličar Jezus Kristus svojo cerkev sozidal. Razpor ali odlom Carigrada od središča cerkvene edinosti — od Rimske cerkve je plodna korenina vse bridkosti, vsih nadlog, ktere so težile in težé Carigrad in ž njim vred izhodnji ali juternji svet sploh; kterih nadlog nar večí in nar hujši pa je ravno ta, da ga ni domačega preroka, da ga ni Jeremija, ki bi sedé na razvalinah nekdanje lepotije, nekdanje mogočnosti svojega naroda neprenehoma zdihoval in z močnim glasom tožil: „Zbudil se je jarm mojih pregreh, v njegovi roki so skupej zvite in meni na vrat naložene; oslabljená je moja moč; dal me je Gospod v roko, iz ktere se ne bom mogel stergati. Pomisli Gospod, kaj se nam je prigodilo, ozri se in poglej naše osramotenje. Spreoberni nas, Gospod, k sebi, in spreobernili se bomo, ponovi naše dni, kakor spervenja.“²⁾

Naj ta razpor, to za zgodovino ne samo juternjega, ampak tudi večernega ali izhodnjega evropejskega sveta sploh toliko važno in pomenljivo dogodbo v njenem začetku in razvitku po gotovih, neoveržljivih zgodovinskih svedočbah tako na tanko razložimo, kakor je v pravo razumenje potrebno. K temu nas

¹⁾ Žalostne pesmi Jerem. pr. 4, 1. 7. 8; 1, 4. 5. 6. 10.

²⁾ Žalostne pesmi Jer. pr. 1, 14; 5, 1. 21.

vabi ne samo tisučletna slovesnost spomina ss. bratov Cirila in Metoda, ktera sta ravno v tistem letu 863 rimsko-katoliško kerkšanstvo v zapadnem slovanskem svetu vkoreninila, v katerem se je véz edinosti med Rimom in Carigradom v prvič očitno in določno (formalno) raztergala; vabi nas k temu tudi posebno goreča želja, po zmožnosti pripomoči, da o pojasnjenji pravih vzrokov, kateri so toliko grenak in nevgoden sad, sad razpora porodili, se obudi in ogreje želja zedinjenja ali združenja v sercu vseh tistih, kateri ne išejo družega, kakor resnice in v spoznani resnici pravega miru.

Naj bo tedaj sledeče zgodovinsko pretresovanje zernce v slovanski svét zasajeno, ktero s pomočjo Božje milosti doraseno v čversto košato cerkveno drevo bi pod svoje veje zbiralo in združevalo vse tiste, ktere sploh že po jeziku sorodne bi imela naravna bratovska ljubezin k edinosti nagibati in v edinosti ohraniti.

§. 1.

Prava cerkev Kristusova ravno zato razkolništva v sebi terpeti ne more, ker mora zavoljo vidne edinosti cerkve Kristusove tudi razkolništvo vidno biti.

Kakor je Gospod Jezus Kristus edin odrešenik vesoljnega sveta, edin pot, edina resnica, edino življenje¹⁾ vsem, ki se želé odrešenja vdeležiti, tako mora tudi edina in edino prava biti tista naprava, v kateri je on hotel ostati ko pot, resnica in življenje do konca sveta in kateri je zapustil sad svojega odrešenja, da bi se delil v večno življenje slehernemu, kterikoli ga zaželi. Edino tedaj, edino pravo mora biti tisto društvo, ktero je Gospod hotel zbrati in vstanoviti ko en hlev,²⁾ ko eno kraljestvo,³⁾ ko eno poslopje,⁴⁾ ko eno telo;⁵⁾ — edina tedaj in edino prava mora biti cerkev Kristusova. Da pa to edino pravo cerkev, da ta hlev, to čedo, to poslopje, to kraljestvo, ktero je postavljeno za vseljudi vseh časov in vseh krajev, sleherni viditi in spoznati zamore, mora ta edinost cerkve Kristusove, kakor cerkev sploh — vidna biti.

¹⁾ Jan. 14, 6.

²⁾ Jan. 10, 16.

³⁾ Mat. 14, 47. 20, 1...

⁴⁾ Mat. 16, 18; I. Tim. 3, 15; Efez. 2, 19. 20.

⁵⁾ I. Kor. 12, 5. Efez. 4, 4.

Če je pa temu takó, če prava cerkev Kristusova se kar misliti ne da drugač, kakor edina, in sicer vidno edina: ona ravno tako malo razpor ali razkolništvo v sebi terpeti in gojiti zamore, kakor dvojna ali trojna biti ne more. Pri tej in taki bistveni lastnosti prave cerkve Kristusove, po tej njeni vidni edinosti mora tedaj vse od nje se odlomiti in od nje odpasti, kar koli bi njeno edinost razcepiti in razdjati, in takó njo samo uničiti zamoglo; in da tak odlom, tak razpor ravno zavoljo vidne edinosti cerkve tudi viden biti mora, je pač samo po sebi očitno in jasno.

§. 2.

Edino prava cerkev Kristusova je cerkev, ktero je Kristus sozidal na Petru.

Da bi tak odlom ali razpor viden in očiten ostati in takó cerkev svojo edinost ohraniti zamogla, je Gospod Jezus svoji cerkvi, ko jo je sozidal, predstavil enega s posebno nalogo in s posebnim pooblastenjem, skerbeti, de se ohrani tista edinost, za ktero je tako goreče molil v svoji zadnji slovesni molitvi, preden se je v terpljenje in v smert podal, ko je prosil: „Sveti Oče! ohrani jih v svojem imenu, ktere si mi dal, da bodo eno, kakor tudi mi . . . Pa ne prosim samó za nje, ampak tudi za tiste, kteri bodo po njih besedi v mene verovali. Da bodo vsi eno, kakor ti Oče v meni in jaz v tebi, da bodo tudi oni v nas eno.“¹⁾ In ta eden s tako posebno nalogo, s takim posebnim pooblastenjem je bil Simon Peter, eden izmed dvanajsterih, ktere je Gospod Jezus postavil, da bi bili ž njim,²⁾ ktere je on sam aposteljne imenoval, in ktere je poslal, kakor je on od Očeta bil poslan.³⁾ Čeravno je pa Gospod Jezus vseh dvanajst, ktere je izvolil, poslal, če ravno je namreč, kakor njega Oče, tako tudi on vseh téh dvanajst pooblastil, učiti vse narode,⁴⁾ vse vezati in razvezati na zemlji⁵⁾ in storiti v njegov spomin, kar je on pri

¹⁾ Jan. 17, 11. 20. 21.

²⁾ Mark. 3, 14.

³⁾ Luk. 6, 13.

⁴⁾ Jan. 20, 21.

⁵⁾ Mat. 18, 18.

zadnji večerji storil:¹⁾ je On vendar le enemu iz med teh dvanajsterih ključne nebeškega kraljestva zročil, zraven pa tudi tako posebno oblast vezati in razvezati, da, karkoli ta eden zveže, nobeden drugi na zemlji razvezati, karkoli ta eden razveže, nobeden drugi zvezati ne more²⁾; le temu enemu je on izprosil tisto posebno zmožnost in krepost, po kateri on sam prost vse zmote v veri zna in mora brate svoje vse zmote varovati, v veri jih poterediti in v edinosti vere jih ohraniti;³⁾ le temu enemu je on svoje ovce in jagnjeta — vse, karkoli je v njegovi čedi, brez vsacega razločka v pašo izročil, ga pastirja vsega svojega hleva postavil.⁴⁾ In ta eden je ravno tisti Simon Peter, na kterega je Gospod Jezus svojo cerkev ko na trdnjo, nepremakljivo skalo sozidal; tako da nobeden, tudi sama peklena moč je nikoli ne more in ne bo mogla zmagati.⁵⁾

Tako je tedaj po volji in po naredbi Kristusovi eden iz med dvanajsterih, katerim je Jezus svoje oblasti izročil, — tako je Simon Peter imel cerkvi Kristusovi biti, kar je vogeljni kamen celi hiši na njem sozidani, kar je hišni gospodar družini, kar je učenik učencem, pastir čedi, poglavar podložnim, kar je glava vsem udom enega telesa; — po volji in naredbi gospoda Jezusa Kristusa ima Peter v cerkvi Kristusovi biti pervak, in sicer zató, da se v eni pravi cerkvi Kristusovi edinost, v edinosti red ohrani, ker brez pastirja ne čeda, brez gospodarja ne družina, brez poglavarja ne podložni v edinosti in v redu ne morejo ostati. „Kakor tedej edinost in z edinostjo red mora zmirom v cerkvi biti zato, da se zamore odverniti priložnost in nevarnost razkolništva, tako — pravi sloveči če ravno nekatoliški Hugo Groci⁶⁾ — mora tudi biti in ostati v cerkvi pervaštvo ali poglavarstvo. Zakaj, on nadalje pravi, če ni pervaštva, tudi preprirov konca nikoli biti ne more; ravno zató tudi današnji dan — o začetku 17. stoletja — se ne da pri protestantih nič najti, kako da bi se mogli prepri med njimi dognati.“ Ravno to resnico je spoznal

¹⁾ Luk. 22, 19;

²⁾ Mat. 16, 19.

³⁾ Luk. 22, 32.

⁴⁾ Jan. 21, 15 — 17.

⁵⁾ Mat. 16, 18.

⁶⁾ In voto pro pace eccl. ad art. 7.

in mnogoverstno razodeval vesoljni keršanski svet prvih časov; oznanovali so jo slavni stari cerkveni učeniki in očaki, med katerimi s. Jeronim kar naravnost pravi: „Zato je izmed dvanajsterih eden izvoljen, da ko je glava postavljena, se tudi odverne priložnost razkolništva;“¹⁾ „ta glava pa, ta pervak po besedah ravno tega s. očaka mora prav posebno oblast čez vse imeti; zakaj, drugač bi bilo lahko toliko odlomov ali razporov v cerkvi, kolikor je duhovnikov.“²⁾ In ko je poldrugo stoletje pred s. Jeronimom, namreč sredi tretjega stoletja, pravno izvoljenemu nasledniku s. Petra v Rimski cerkvi, Korneliju po imenu, se zoperstavil neki Novacian, ter od svoje stranke tudi v škofa Rimske cerkve izvoljen cerkev Jezusa Kristusa razklati si prizadeval; je glasoviti škof Kartagenski, s. Ciprian, vse svoje silne moči napel, da bi razkolništvo se odvernilo in tako cerkev Kristusova svojo edinost ohranila. V ta namen se je ta sveti cerkveni oče prizadeval v svojih listih in spisih dokazati ne samo, da cerkev Kristusova mora ena in sicer vidno ena biti, ampak tudi, kako da se ta ena, edino prava Kristusova cerkev zamore spoznati. In vidno znamnje te edino prave cerkve po s. Ciprianu je — stol Petrov, na kterege je bil veljavno izvoljeni Korneli posajen. Zakaj „ravno zato je Kristus, pravi ta s. oče, en sedež postavil, ravno zato je on pervaštvo vse časti in oblasti Petru izročil, da bi edinost cerkve, da bi edinost sedeža vedno vidna ostala;“³⁾ zato je ena cerkev na enem Petru sozidana, da edinost iz tega enega izvira in v tem enem se ohrani;⁴⁾ da bi namreč, kakor veje enega drevesa v eni korenini, kakor potoki ene vode v enem viru, tako tudi mnogoverstne oblasti ene cerkve v enem Petru, korenino, vir, glavo vidne svoje edinosti imele; tako da, kdorkoli se sedeža s. Petra ne derži ter se od njega odlomi, po besedah tega s. učenika kratko in malo le misliti ne smé, da je v cerkvi Kristusovi.⁵⁾

¹⁾ Adv. Jovin.

²⁾ In dial. contra Luciferianos.

³⁾ In l. de unit. eccl.

⁴⁾ „Una ecclesia a Chr. Dom. super Petrum origine unitatis et ratione fundata est.“ in ep. ad Januar. 70.

⁵⁾ In l. de unit. eccl.

§. 3.

In ta na Petru sozidana, edino prava cerkev je Rimska cerkev;
odlom od nje je bil tedaj vedno spoznan ko odlom od cerkve
Kristusove.

Ta stol Petra, prvaka izmed vsih apostelnov, to vidno
znamnje ene prave cerkve Kristusove je bil stol, ali — kar
je vse eno — je bila škofova oblast pri Rimski cerkvi,
ktero je po veljavni volitvi ob času s. Cipriana dobil Korneli;
to pa zato, ker je s. Peter cerkveno društvo v Rimskem mestu
vstanovil, ga oskerboval in vladal, in ko vladar tega Rimskega
cerkvenega društva, ko škof Rimske cerkve v Rimu umerl.
Kdorkoli je tedaj po smerti s. Petra ko njegov namestnik Rimsko
cerkev, ktero je on vstanovil in do smerti vladal, imel vladati
in oskerbovati, ta jo je vladal s tisto oblastjo, kakor Peter, ta
je stol Petrov, ta je Petrovo oblast čez Rimsko cerkev, zravno
pa tudi tisto prvaštvo posebnih oblast podedoval,
ktero je Jezus le Petru in sicer zato podelil, da bi se v nje-
govi cerkvi edinost vedno ohranila, in ktero prvaštvo ravno
zato, ravno zavoljo tacega njegovega namena, kakor cerkev
sama, do konca svetá ostati mora. Zavoljo tega prvaštva,
ktero je bilo s stolom s. Petra v Rimski cerkvi tako na tanko
sklenjeno, da kdorkoli je na sedežu s. Petra veljavno sedel, je
tudi njegovo prvaštvo veljavno podedoval, je pa tudi Rimska
cerkev in njén vladar ali škof med vsemi drugimi cerkvami, ki
so jih aposteljni ali njihovi učenci vtemeljili, nar veči čast in
nar krepkejši oblast že v prvih časih keršanskega véka imela,
kakor tudi veliki cerkveni učenik s. Irenej, Lionski škof proti
koncu družega stoletja to Rimsko cerkev „nar večjo in
nar starejšo in vsim poznano ko od nar bolj slovečih apo-
stelnov Petra in Pavla postavljeno“ imenuje in pravi, de ravno
zavoljo tacega njenega posebnega prvaštva — „propter
potiorem principalitatem“ vse druge posamezne cerkve, ktere
koli si bodi, edinost v véri ž njo deržati in hraniti morajo,¹⁾
tako da po mnenji s. Ireneja slehern, kateri če biti v pravi
cerkvi Kristusovi, se ravno tiste vére deržati mora, ktero hrani
in uči Rimska cerkev, kakor po besedah s. Cipriana mora sle-
hern združen ostati s stolom s. Petra v Rimski cerkvi, kateri

¹⁾ adv. haer. I. 3.

koli noče odcepljen ali odveržen biti iz cerkve Kristusove. Zató je pa tudi, kakor zgodovina prvih keršanskih stoletij spričuje, veljala splošnja šega ali navada, da kadarkoli se je o tem ali drugem dvomilo, ali je pravi ud cerkve Kristusove ali ne, se je tak mógel izpričati, da ravno tisto veruje, kar Rimska cerkev uči, in da je po tém v zavezi ali v društvu s stolom — s škofom Rimske cerkve; kateri tacega spričevanja ni dati zamogel, so ga imeli ko razkolnika ali razpornika, kateri ni v cerkvi Kristusovi. Takó je tedaj Rimska cerkev po svojih škofih ko naslednikih Petra, ko dedičih prvaštva aposteljskih oblast, ki ga je Gospod Jezus Petru izročil, — tako je bila ona potaki svoji lastnosti vidno znamenje splošnje cerkvene edinosti; tako je bila ona tudi vidno znamenje vsacega razpora ali razkolništva, katero je ravno zavoljo take njene lastnosti moralo iz nje izverženo biti, od nje odpasti.

§. 4.

Odlóma ali razkolništva izhodnje cerkve izvirni vzrok je čedalje veči hrepenenje Carigraških škofov po prvaštvu časti in oblasti čez druge cerkve. — Nekatere cerkve so po potu zgodovine od tod veči čast in oblast med drugimi dobile, da so slovele ko apostolske.

Nobeno razkolništvo se ni tako močno razširilo in tako dolgo vzdržalo, nobeno tedaj cerkvi Kristusovi toliko prizadjalo, kakor razkolništvo jutranje ali greške cerkve; pa tudi nobeno se ni tako dolgo gojilo in po mnogih zvijačah s takimi strastmi nazadnje na dan spravilo, kakor letó greško razkolništvo, ktereга prava mati je čez dalje večje in nikoli nasiteno hrepenenje škofov mesta Carigrada po prvaštvu časti in oblasti čez vse druge cerkve jutranjega svetá. —

Sicer po naredbi Kristusovi imajo le škofi ko namestniki aposteljnove tisto sveto cerkveno oblast, katero je Gospod Jezus svojim aposteljnóm izročil; izmed škofov pa gré Rimskemu škofu ko nasledniku Petra po naredbi ravno tistega Kristusa prvaštvo vse aposteljnove izročene oblasti; pa vender so zadéve cerkvenega življenja samé po sebi nanesele, da so se s časom med škofi in med pervakom vsih škofov, namreč med Rimskim škofom, mnoge verste vikše škofijske oblasti vvedle in vstanovile.

Tako, postavim, po splošnjem in posebnem spoštovanju do vsih apostoljskih naprav ni moglo drugače biti, kakor da se je posebno spoštovanje skazovalo tistim cerkvam, ktere so aposteljni ali sami ali pa po svojih učencih vstanovili, in ktere so tedaj ko aposteljske cerkve slovele. Aposteljni pa so pri oznanovanju Kristusovega nauka večidel poglavitnih in imenitnejših mest se deržali, zato ko v takih poglavitnih mestih je bilo življenje in gibanje céle dežele, in se je iz njih sème evangeljske resnice ložej po vsih krajih dežele razneslo. Kakor so tedaj v poglavitnih mestih perve cerkvene družine, perve aposteljske cerkvé se vtemeljile, tako so iz take aposteljske cerkve ko iz svoje matere druge cerkve na okrog po deželi se rodile, ktere so s poglavitno apostoljsko cerkvijo ko hčere s svojo materjo v zavezi ostale, ter pri vsaki priložnosti in v vsaki nevarnosti pri nji pomoči in varstva iskale. In od tód je samo po sebi na to prišlo, da so nektere cerkve veči čast in obilnejši oblast dobile memo družih; tako je prišlo, da so med škofi nekteri veči spoštovanje in veči oblast imeli, kakor drugi. K povikšanju take cerkvene časti in oblasti so po tém tudi veliko pripomogli cerkveni shodi ali zbori. Kolikorkrat so namreč poglavarji ali škofi posamesnih cerkvá v verskih in važnejših cerkvenih zadevah sploh se imeli posvetovati, je bilo tudi treba, v posebnem mestu sniti ali zbrati se in enemu izmed zbranih škofov posebno čast in oblast prepustiti, tacemu zbirališu predsedovati. Kakor pa ga ni bilo za take zbirališa bolj pripravnega mesta, ko mesto tiste cerkve, ktera je sploh ko aposteljska slovela: tako tudi ni bil z lepo kdo bolj vreden in pripraven, posvetovanje pri takem zboru voditi in obravnovati, kakor škof take aposteljske cerkve.

Med vsemi cerkvami pa, ktere so po takem potu, ali iz takih vzrokov k viši časti in oblasti dospéle, so nar veči stopnjo take škofijske časti in oblasti dosegle cerkve poglavitnih in nar bolj imenitnih mést jutranjega svetá: Jeruzalemska, Antiohijska in Aleksandrijska, na večernem svetu pa Rimska cerkev, ktere vse so aposteljna Petra ko svojega očeta častile, ko jih je on ali sam — kakor Jeruzalemsko — ali po svojem učencu — kakor Aleksandrijsko po s. Marku — vstanovil, ali pa ko škof oskerboval in vladal — kakor Antiohijsko in Rimsko. Škofi letéh cerkev, razun Jeruzalemske, ktera je koj od začetka že propadla po strašni osodi mesta Je-

ruzalema, ko so ga Rimljani pod Titom in potem pod Hadrianom popolnoma razderli, so bili tedaj nar vikši škofi — patriarhi imenovani; — njih patriarhalski oblasti so bili vsi viši škofi ali nadškofi — metropolitni — dotičnih krajev sveta, letém pa škofi posameznih škofijskih cerkev na toliko podverženi, da se je edinost cerkve ložej ohranila; in zraven so njim enako patriarhalsko ali tako imenovano eksarhalsko oblast imeli: Cezarejski vikši škof čez vse cerkve po Pontu in Kapadociji, Efežinski čez cerkve po Rimski Aziji in Heraklejski čez cerkve tadášnje Tracije.

Kar se je o tacih okolišinah in po takem zgodovinskem potu samo po sebi v cerkveno življenje vvedlo in vstanovilo, to je tudi cerkev ko svojo napravo določno spoznala in poterdila, in sicer v prvem vesoljnem zboru l. 325 v Niceji, ktereга 6. člen vелеva, „deržati se za naprej stare navade, po kateri Aleksandrijskemu škofu oblast gré čez cerkve po vsem Egiptu, po Libii in po Pentapolski deželi, tako, kakor tudi Rimskega škofa — ne ko pervaka ali papeža vesoljne, ampak ko vikšega škofa zapadne cerkve — oblast sega čez cerkve večernega ali zapadnega sveta. Ravno tako, pravi naprej 6. člen, naj se Antiohiški in drugim — gori omenjenim trém eksarhalskim — cerkvam taka njih viši cerkvena oblast ohrani.“ Tako je s tém 6. členom vesoljnega cerkvenega zbora vesoljno in formalno veljavo dosegla tista viši škofijska ali patriarhalska in eksarhalska oblast pri že imenovanih cerkvah, ktera se je pri tirjatvah posebnih pred omenjenih okolnost po potu zgodovine sama po sebi vstanovila.

§. 5.

Po nasprotnem potu je Carigraška cerkev take viši časti in oblasti iskala, in od strane izhodnjih škofov dosegla:

a) povikšanje časti v Carigraškem zboru l. 381.

Po drugem potu pa, in iz družih ne cerkvenih ampak sploh posvetnih vzrokov, je začela narašati in je narasla viši cerkvena čast in oblast škofom Carigraške ali Konštantinopolitanske cerkve. Ko letá Konštantinopolitanska ali od začetka imenovana Bizantinska cerkev po verjetnih zgodovinskih spričevalih pred čertim stoletjem škofov ni imela, tudi njeni škofje nobene viši cerkvene časti in oblasti niso imeli; temuč so bili podversteni

Heraklejskemu vikšemu škofu ali eksarhu vse Tracije, pod katero je spadalo mesto Bizanci. Od kar je pa cesar Konštantin prestol Rimskega cesarstva iz Rima v Bizanci — od tod po njem imenovani Konštantinopel — preložil, je zavoljo take posebne imenitnosti konštantinopolitanskega mesta, katero je potem novi Rim postalo, tudi škofo tega cesarskega mesta začelo zmirej močnej gnati, skerbeti za povikšanje svoje škofijske časti in oblasti, kar se pa ni dalo doseči brez krivice proti dosihmal veljavno vstanovljenim cerkvenim napravam.

Takemu hrepenenju po povikšanju škofijske časti, ktera bi se vjemala s posvetno imenitnostjo Konštantinopolitanskega mesta, je nar pred vstregel Carigraški zbor l. 381, kateri se sicer prišteva vesoljnim zborom, pa to veljavo je le s časom in le na toliko dosegel, kolikor je Rimska cerkev, mati in glava vsih drugih cerkev, spoznala in sprejela samo tiste sklepe, ktere je ta Carigraški zbor v verskih zadevah posebno zoper Macedonija in njegovo derhal odločil, kateri je tajil resnico, da je s. Duh pravi Bog od vekomaj. V letém zboru so zbrani škofje, katerih je bilo 150 — vsi iz jutranjih dežel — škofu cesarskega mesta nar viši stopnjo časti koj za poglavarjem vesoljne cerkve, za Rimskim škofom namreč, podelili v tretjem členu, kateri pravi: „Konštantinopolitanski ali Carigraški škof naj ima prvaštvo časti (koj) za Rimskim škofom, zato ker to mesto (Konšt.) je novi Rim.“¹⁾ S tem sklepom je bil carigraški škof vsim drugim škofom razun Rimskega v zadevah cerkvene časti predpostavljen; s tem sklepom je bilo overženo in poderto, kar se je v poprejšnjih časih po tirjatvi posebnih okolnost po zgodovinskem potu vstanovilo, in kar je vesoljna cerkev v Nicejskem zboru za pravo in dobro sprejela in poterdila; s tém sklepom so bile še posebno zaterte po pravičnem naravskem in djavnem (pozitivnem) potu pridobljene pravice glasovitih aposteljskih in patriarhalskih cerkev, Antiohijske namreč in Aleksandriške. In zakaj? Ali mar zató, ko je Carigraška cerkev se smela aposteljsko ali saj sploh starinsko imenovati in tako dokazati, da ji je zavoljo taci cerkveno veljavnih vzrokov s časom kaka posebna čast in imenitnost narasla? Nikakor ne. Ne iz taci cerkveno veljavnih, ampak iz čisto posvetnega vzroka, „zato ker je Carigrad bil novi Rim“, je

¹⁾ *Τὸν μὲντοι κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τα πρεσβεία τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ρώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ρώμην.*

bil sedež Rimskega cesarstva, le zato je zbor ne vesoljne cerkve, ampak 150 škofov jutranje cesarske države Carigrškemu škofu ne poterdil, kar je po cerkveno zgodovinskemu potu že posedoval, ampak vnovič podelil prvaštvo časti ne samo brez obzira, ampak naravnost nasprotovaje vsi poprejšnji zgodovini, nasprotovaje vesoljno veljavni določbi Nicejskega zbora, nasprotovaje duhu in načelom vesoljne cerkve sploh. Zato pa tudi ne samo Aleksandriška ampak tudi posebno Rimska cerkev se je temu na vse strani krivičnemu sklepu vedno zoperstavljala in ga tudi zaverгла; koliko da so se sami carigrški škofi krivice tega sklepa zavedili, se lahko odtód spozvame, da ga niso hotli z drugimi sklepi carigrškega zbora vred škofom Rimske cerkve naravnost naznaniti in predložiti, kakor 70 let potem Rimski škof ali papež Leon Veliki v listu do Anatolia, Carigrškega škofa letó kar naravnost očita, ko mu piše: Tiste določbe nekterih škofov (tist. 3. člena) niso tvoji spredniki nikoli tému aposteljskemu sedežu na znanje dali.¹⁾ In ta sklep, ta 3. člen Carigrškega zbora, ki je bil na toliko strani krivičen in je toliko cerkvenim načelom in napravam nasprotoval, je bil tudi kal, iz katerega je s časom razkolništvo izraslo; on je bil zibel, v kateri se je že tako rekoč Foci zibal; on je bil podlaga, na kateri se je nar popred 28. člen kalcedoneškega zbora, po tém priimek „vesoljnega Patriarha“, katerega so se Carigrški škofi polastili, in na zadnje očitni razpor izzidal, kar ima naslednje razlaganje dokazati.

b) povikšanje oblasti v Kalcedoneškem zboru l. 451.

Če ravno Rimska in ž njo vred zapadna cerkev sploh tega 3. člena konšt. zbora ni nikoli za veljavnega spoznala, so se Carigrški škofje vendar le v djanju po njem ravnali tako da so pri škofijskih zborih vsim škofom izhodnje cerkve predsedovali. Ker je pa tako prvaštvo časti prazno, če ne celó zasramljivo brez primerjene oblasti, so mogli in so v resnici začeli tudi po čezdalje veči cerkveni oblasti segati, ktero so tudi tim ložej dosegli, čim bolj so jim posebne okolišine izhodnjih cerkev v to stregle. Sicer po stari cerkveni navadi so škofi vsih tudi izhodnjih krajev v večih in imenitnejših cerkvenih zadevah na škofo Rimske cerkve, matere in glave vsih drugih se obra-

¹⁾ S. Leonis M. Epist. 106. n. 5. ed. Baller. T. I. p. 1165.

čali in od Rimskega škofa, ko naslednika Petra, ko pervaka vsega škofijstva zadnje in določne razsodbe v dotičnih zadevah pričakovali, kar je še posebno poterdil Sardicenski zbor l. 344 v 5. členu, po katerem sleherni škof, katerikoli bi se imel pritožiti čez druge škofove svojega kraja, od katerih je bil obsojen, je znal pritožbo svojo škofu Rimske cerkve predložiti in po njegovi razsodbi potem se ravnati. Letej navadi in letému zbornemu sklepu nasprot pa so škofi izhodnjih cerkev svoje pritožbe in imenitnejši cerkvene zadeve sploh cesarjem izhodnjega sveta predlagati začeli, kateri so že tako kaj dosti bili nagnjeni, tudi v čisto cerkvenih rečeh gospodovati. Kakor so tedaj škofi izhodnjih cerkev po takem tisti vstavi, ktero je Jezus Kristus svoji cerkvi dal, nasprotnem vedenju cerkveno prostost spodkopali spravlja je jo pod jarm posvetne oblasti, tako so tudi vstregli hrepenenju Carigraških škofov po večji cerkveni oblasti. Zakaj, kolikorkrat je imel cesar take njemu predložene cerkvene reči razsoditi, jih je razsodil ali po nasvetu svojega Carigraškega škofa, ali je pa dotične škofove kar naravnost nánj zavernil. Od tod je tudi prišlo, da ko so se take priložnosti množile, so škofi mesta Carigrada bližnje in tudi v mestu ravno nazoče škofove daljnih krajev okoli sebe zbirali v zборе tako imenovane *ἐκκλησίαι ἐνδοχόμεναι*, v katerih so ko namestniki cesarja, ko vikši sodniki zadeve in pritožbe med drugimi škofi razsojevali. In ko se je tako začela širjati viši cerkvena oblast Carigraških škofov, ko je njihova veljava pri cesarskem dvoru bila silno obilna, so jih škofi posameznih dežel k sebi vabili, da bi s svojo nazočnostjo v zboru domačih škofov posebno važno zadevo rešili in razsodili, kar je njih čast in oblast še posebno povikšalo, tako da so že lahko segali v poprejšnje pravice ne samo Heraklejskega nadškofa, kateremu so bili popred podversteni, ampak tudi v pravice nadškofov Efežinske in Cezarejske eksarhalske cerkve. In da bi ta oblast, po kateri so Carigraški škofje v djanju ravnali, in ktera je že narasla čez višo metropolitansko oblast nadškofov gori imenovanih eksarhalskih cerkev, njim tudi za naprej ostala zavarovana, je Carigraški škof Attik cesarja Teodozija pripravil, da je dal l. 421 postavo, po kateri brez privoljenja Carigraškega škofa ni smel nobeden za škofa biti postavljen po Tracii, Azii, Capadocii in Pontu, ktero pravico so dosihmal imeli dotični nadškofi: Heraklejski, Efežinski in Cezarejski.

Da bi pa ta če ravno po cesarjevi postavi poterjena oblast Carigraških škofov tudi vesoljno veljavnost v cerkvi dosegla, je imela tudi vesoljna cerkev to oblast spoznati in poterditi. In to poterjenje vesoljne cerkve pridobiti, je vse žile napenjal Carigraški škof Anatoli, ko se mu je pripravna priložnost ponudila v kalcedoneškem vesoljnem zboru l. 451, v katerem je bilo do 600 škofov zbranih, vsi iz izhodnjih krajev razun poslanca Rimskega škofa Leona Vel. V petnajsti in predzadnji seji tega kalcedoneškega zbora je Anatoli v ta namen predložil znameniti 28. člen, in toliko ložej tirjal, da so ga pričujoči sprejeli in poterdili, kolikor manj se mu je bilo bati kake opovire. Zakaj od ene strani ga je cesar Marcian v tem podpiral, od druge strani pa ravno tistih v tej seji ni bilo nazočih, kateri bi se bili znali temu členu zoperstaviti. Ni bilo namreč pri tej seji poslancev Rimske cerkve; ni bilo vikših škofov Aleksandriške in Efežanske cerkve, ktere ste ravno takrat bile spraznjene (brez pastirja); Heraklejskega nadškofa je namestoval neki Lucian, posebni prijatelj Anatolija, kakor mu je tudi Maksim Antiohejski posebno bil vdan iz hvaležnosti, da ga je na sedež Antiohejske cerkve spravil. In tako je brez vse težave v petnajsti seji bil sprejet ta znameniti 28. člen, kateri je z obzirom na mnoge zadeve vreden, da se semkaj postavi, kakor se glasi: „Mi, ki se postav svetih očakov na vse strani deržimo in določbo 150 škofov (3. čl. zbora Carigr.), ktera se je ravno kar brala, sprejmemo, smo tudi ravno tako sklenili o zadevah više oblasti presvete Carigraške cerkve, ktera je novi Rim. Po pravici so očaki stolu starega Rima prvaštvo oblasti podelili zato, ker je stari Rim bil mesto cesarskega sedeža; ravno iz tega obzira so tudi škofi, katerih je bilo 150, enako prvaštvo presvetemu stolu Novega Rima podelili (pripoznali), ko so po vsi pravici mislili, da mesto, ktero ko sedež cesarstva in zbora njegovih svetovavcov slovi in je tedaj ravno tako imenitno, kakor staro cesarsko mesto, tudi v cerkvenih zadevah ima povikšano biti in koj na drugi stopnji za unim (staro cesarskim mestom) statij; da tedaj vikši škofi po deželah Ponta, Azije in Tracije imajo le od s. stola Carigradske cerkve posvečeni biti“. S tem sklepom so tedaj škofi izhodnje cerkve v Kalcedoneškem

zboru poterdili tisto višo cerkveno oblast Carigraškega škofa čez cerkve Ponta, Azije in Tracije, katero je pred 30 leti cesar Teodozij podelil škofu Atiku. In kaka je podlaga, kaki so razlogi, na katere se ta sklep vpira? Edina podlaga, narimenitnejši razlog tega sklepa je — posvetna ali politična imenitnost mesta Carigrada. Zakaj, „ravno zato, ker je to mesto sedež cesarstva in cesarskih svetovavcov, je 150 škofov cerkvenemu stolu mesta Carigrada prvaštvo podelilo, in sicer enako prvaštvo, kakor so ga tudi očaki stolu starega Rima podelili, zato, ker je v starem Rimu bil sedež cesarstva“. Kdaj pa in kje so očaki stolu, ali cerkvi starega Rima prvaštvo cerkvene oblasti podelili, in sicer zato podelili, ker je bil stari Rim cesarsko mesto? Ali Rimska cerkev ni marveč od tod posebno svoje veljave, prvaštva vse cerkvene časti imela, in na vse strani vživala, ker je bila cerkev aposteljna Petra, ker je Petrov stol hranila, ker je njen škof bil naslednik Petrov in dedič prvaštva apostelske oblasti, katero je, kakor je bilo zgorej povedano, Gospod Jezus sam Simonu Petru izročil? Na taki edini podlagi, katero je Božji sin sam postavil, se je tedaj sozidalo in vstanovilo Rimske cerkve prvaštvo, ne pa na kakoršni koli si bodi človeški podlagi. Krivični so tedaj in vsi resnici in zgodovini nasprotni razlogi, na katere se je imel opirati in naslanjati sklep v zgorej navedenem 28. členu Kalced. zbora; in če razlogi sami veljati in stati ne morejo, tudi veljave ne more imeti to, kar se če ž njimi podpirati in na nje zidati. Tako je tedaj tudi ta večkrat omenjeni sklep z ozirom na cerkveno pravo in na cerkveno zgodovino sam po sebi bil krivičen in neveljaven, kakor tudi sklep ali 3. člen konštantinop. zbora, iz katerega se je kakor iz svoje korenine razvil. Zato pa tudi: kakor Rimska in zapadna cerkev sploh se je tistemu 3. členu konštantinopol. zbora vedno zoperstavljala, ter ga ni nikoli hotla sprejeti, tako tudi ni mogla sprejeti tega sklepa kalced. zbora, ter ga je naravnost zaverгла. In sicer še v 16. in zadnji seji kalced. zbora sta poslanca Rimske cerkve, škofa Paskazin in Lucenci, ko se jima je 28. člen, katerega je okoli 200 škofov podpisalo, prebral, na namestnika cesarja, na Anatolija in Vinkomala se obrnila, ter rekla: Po nalogi apostelskega stola se ima v zboru vse v najni nazočnosti goditi; ko bi se pa bilo včeraj, ko naju ni bilo zraven, kaj sklenilo, kar cerkvenim po-

stavam nasprotva, prosiva Vaše Vzvišenosti, da se to ali uniči, ali pa ta najna opomba v zapisnik zapiše, da veva, kaj da imava svojemu apost. škofu, poglavarju vsih cerkev sporočiti, da bo znal za naprej ravnati ko varh cerkvenih postav¹⁾ Zraven pa se je poslanec Lucenci še posebno pritožil, da zbor, „zaničevaje sklepe 318 škofov v Nicejskem vesoljnem zboru se je držal sklepa 150 škofov konšt. zbora kateri pa ni bil sprejet v cerkveni zakonik; in pravi na dalje: „Če so se tudi Carigradski škofi posebnih pravic dosihmal posluževali, jim take niso šle po cerkvenih postavah²⁾

Ko je Kalcedoneški zbor po takih govorih Rimskih poslancov čutil, da Rimska cerkev bo težko sprejela sklep v 28. členu, je bila Anatolija, Carigr. škofa edina skerb, kako da bi Rimskega škofa Leona na to pripravil, da bi ta sklep poterdil. V ta namen je zborna pismo, ktereга je 70 škofov podpisalo, potem pa tudi svoje lastno pismo papežu Leonu poslal, kteremu je tudi v enaki zadevi cesar Marcian pisal. V zbornem pismu pravijo med drugim podpisani škofi: . . . Mi smo staro navado, po kateri ima Carigraški škof nadškofe po Pontu, Aziji in Traciji postaviti, poterdili . . . kakor smo tudi poterdili sklep 150 škofov Carigr. zbora z zaupanjem, ker ste Vi tolikokrat z žarkom aposteljske svitlobe, ktera Vas obdaja, Carigraško cerkev razsvetlili. O ko bi Ti pač, presveti Oče! tudi ta naš sklep sprejel ko svojega! Tvoji poslanci so se sicer zlo zoperstavljali, . . . mi pa smo mislili, da se spodobi, da vesoljni zbor po želji cesarja poterdi cesarskemu mestu njegove višje posebne pravice, in smo si svesti bili, da boš tudi Ti, ko zveš, kar smo sklenili, to tako spoznal, kakor da bi bil sam sklenil. Zakaj vse, karkoli dobrega so sinovi storili, gre očetom v čast. Prosimo Te tedaj, počasti naš sklep s tem, da ga poterdiš.³⁾ Enako piše tudi Anatoli sam v listu do Leona, kakor tudi cesar Marcian.⁴⁾ Na to vse odgovori papež Leon v pismih do cesarja Marciana in cesarice Pulkerije, in do Anatolija, in pravi v pismu na cesarja: „Carigrad naj ima čast, ktera mu gre, in Bog ohrani mestu še dolgo to srečo, Tebe za vladarja imeti. Po drugi meri pa se posvetne,

¹⁾ Mansi T. VII. p. 450.

²⁾ Mansi T. VII. p. 442.

³⁾ Mansi T. VI. p. 155.

⁴⁾ Mansi T. VI. p. 171. 166.

po drugi Božje reči merijo ali razsojujejo (to se pravi: posvetna imenitnost mesta sama na sebi še ni pravi vzrok večji cerkvene oblasti in časti). Anatoli naj bo zadovoljen, da je s Tvojo pomočjo in z mojim privoljenjem škof tako velicega mesta postal; naj ima spoštovanje do cesarskega mesta, na stopnjo aposteljskega stola pa ga ne more povikšati. On naj tudi nikar ne upa, da bo smel samega sebe na škodo družih povikšati; zakaj posebne pravice in oblasti cerkev, ktere so sveti očaki pripoznali in postave častitega Nicejskega zbora odločile, se po krivici nikakor ovreči ne dajo. Zato neprenehoma skrbeti je moja dolžnost, ko meni je Bog varstvo (cerkvenih pravic) izročil, tako, da bi se mi moralo v pregreho šteti, ko bi se z mojim privoljenjem smele prelomiti postave, ktere je po razsvetljenju s. Duha Nicejski zbor določil. . . . Prosim tedaj Tvojo slavepolno milost, nikar ne poterdi krivičnega, edinosti in miru keršanstva toliko pogubnega ravnanja Anatolija, temu čkroti škodljivo njegovo hrepenenje, ko bile ne hotel sam od tega odstopiti. Stóri tedaj, karkoli se Ti po Tvoji keršanski in cesarski bogaboječnosti pripravno zdi, da omenjeni škof, v ohranjenje miru, postave očakov spoštuje; . . . naj jih ne zaničuje za naprej, da se samega sebe ne loči od cerkve“¹⁾

V pismu na Anatolija pa Leon papež temu kar naravnost očita, da se je sv. Kalced. zbora le poslužil, da zadosti svojemu ošabnemu hrepenenju po višji časti in oblasti; in pravi na dalje: Ta ošabnost, ta napuh, po katerem so le zavoljo verskih reči zbrani škofje nekoliko zapeljani, nekoliko pa primorani bili, tisti 28. člen poterditi, je prav pripraven, zmešnjavo v celo cerkev vvesti, zato so se mu Rimski poslanci prav po pravici zoperstavili. On sam — papež Leon — tudi nikakor svojega privoljenja dati ne more; zakaj, kar koli postavam Nicejskega zbora nasprotva, se mora kratko in malo zavreči in uničiti. Na določbo 150 škofov se on — Anatoli nikar naj ne opira; zakaj ta določba ni nikoli aposteljskemu stolu bila predložena, in je bila tudi od začetka že sama na sebi brez veljave . . . Pravice viših nadškofov posameznih dežel se ne smejo ovreči, kakor se tudi sploh ne dajo odvzeti

¹⁾ Mansi T. VI. p. 187.

nađškofom posebne pravice časti in oblasti, ktere po aposteljski imenitnosti svojih cerkev od starih časov že vživajo. On — Anatoli naj se tedej reši svoje ošabnosti in naj se poprime in derži duha ljubezni, zakaj če bo segel po tém, kar mu ne gré, zna po razsodbi cerkve zgubiti tudi še to, kar ima.¹⁾ In kakor v téh pismih do Anatolija in cesarja Marciana, tako je tudi papež Leon v pismu do Kalced. zbora, kterega sklepe v verskih zadevah poterdí, določno zaverigel 28. člen, kateri kakor tudi njegova podlaga ali korenina, namreč 3. člen 150 škofov Carigr. zbora je, krivično segajoč v stare in poštene pravice drugih, nasprotval zgodovini in cerkvenemu pravu, je nasprotval še posebno določbam častitega Nicejskega zbora. Takó se je Rimske cerkve škof, in vesoljne cerkve papež Leon skazal varha cerkvenega prava sploh, in posebnih pravic posameznih cerkev; in ž njim vred so tako ošabno in krivično ravnanje zavergli škofi zapadne cerkve, kakor tudi škofi po Egiptu in po nekterih krajih izhodnjega svetá.

§. 6.

Pri takem krivičnem čedalje bolj lakomnem hrepenenji po povikšanji čez vse druge cerkvene oblasti véz med Carigraško in Rimsko cerkvijo vedno slabši nastaja, dokler jo popolnoma razterga Focij.

Če ravno pa po vsem tem ne Anatoli ne njegovi nasledniki do Focija se niso mogli prederzniti, tega 28. člena v cerkvenozborni zakonik sprejeti, so se vendar le djansko ne samo po njem ravnali, ampak v svojem lakomnem hrepenenji po povikšanji svoje časti in oblasti so tudi začeli segati čez mejo, ktera jim je v tém členu bila določena. Tako je že komaj 30 let po tem Carig. škof Akaci se prederznil segati v pravice cerkve Antiohejske in Jeruzalemske.²⁾ In kolikor bolj jim je šlo od rok tako prederzno in ošabno počenjanje, toliko hujši je narašalo njih navadno lakomno hrepenenje tako dolgo, dokler so si kar naravnost prisvojili imé „vesoljnega patriarha“, kteremu imenu cerkveno zbornu veljavo pridobiti si je posebno prizadeval škof Joan Postnik (Jejunator), kateri je v Carigradu 588 v ta namen škofo ne samo svojega ampak tudi drugih patriarhatov zbral in v zboru jih na to pripravil, da

¹⁾ Mansi T. VI. p. 198.

²⁾ Baronii Annales ad ann. 484 n. 17 — 19. n. 22 — 31.

so mu to imé poterdili. Ko pa pripoznanje tega imena „vesoljni patriarh“ po potu naravske doslednosti ni moglo drugam peljati kakor k vesoljni temu imenu primerjeni cerkveni oblasti (ravno tako, kakor je tudi iz 3. člena carigr. zbora se razvil 28. člen zbora kalcedoneškega), so takemu početju Rimski škofi po svoji dolžnosti in pravici na vso moč se mogli zoperstaviti, ter so tudi posebno Pelagi II. in Gregor I. to imé ko prederzno, krivično in brezbožno zaverгли.¹⁾

Pri vsem tém pa so se Carigraški škofi tega imena poprijeli in deržali, in so, posebno ko so druge patriarhalske cerkve: Aleksandriška, Antiohejska in Jeruzalemska pod jarmom Mohamedancov omedlele, s toliko večí ošabnostjo vsled tega imena se vedli, kolikor bolj so jih v tem podpirali Carigraški ali Bizantiški cesarji, kateri so tako radi vse cerkvene tudi čisto verske zadeve samovlastno obravnovali. Po tém takem ni moglo drugač biti, kakor da ste se staro Rimska cerkev, ktera je neprenehoma čversto branila stare po zgodovini in po splošnjem cerkvenem spoznanji posvečene pravice, in novo Rimska ali Carigraška cerkev, ktera je vsim pravicam in vsi zgodovini nasprot na vse strani če dalje hujši čez meje segala, zmiram bolj ena od druge oddaljševale; takó ni moglo drugač biti, kakor da se je pot pripravljaj in na zadnje tudi pripravil Fociju, v katerem se je bila včlôvečila vsa zvijačnost, vsa lažnjivost, vsa ošabnost, vsa hinavšnost, ktera je kdaj na beli dan se prikazala.²⁾ Tacega moža je bilo toliko več treba, da se je raztergala popolnoma véz, ktera — če ravno vedno tanjši in slabši — je vender le še vezala izhodnjo cerkev z zapadno, kolikor izverstnejšega značaja je bil mož, kateri je ravno o tistem času 858 — 867 na Petrovem stolu sedel, namreč Nikolaj I., kateri, obdarovan z nar lepšimi darovi uma in serca, ni viši in svetejši naloge čutil, kakor načela večne resnice na vse strani varovati in braniti, in je tudi dosti zmožen bil, taki nalogi popolnoma zadostiti. Takemu možu nasproti je stal Focij, tudi mož silnega uma in silne učenosti, zraven pa popolnoma spačenega serca; in ž njim se je združilo vse, kar koli je bilo malopridnega in hudobnega na cesarskem bizantiškem dvoru. Bizantiški dvor sicer ni nikoli slovel o izgledih posebne pravič-

¹⁾ Baronii Annales ad ann. 587. n. 7...; ad ann. 595. n. 44...

²⁾ Gl. Baron. ad an. 861, 34..., Harduin V. 981..., Mansi XVI 257..., Migne T. CXXVIII. p. 1386.

nosti, posebne resničnosti in čednosti, tako da „bizantiško vedenje“ (byzantinische Wirthschaft) je celó v pregovor došlo; o času Focija pa je to vedenje bilo tako, da slabši in hujši se komaj misliti da. Vladal je namreč mladi Mihael III. s primkom „pijanec“,¹⁾ vdán mehkužnosti in vsi razujzdanosti na toliko, da se ni sramoval s svojo derhalijo svete cerkvene opravila in obrede, celó darilo svete maše po ulicah Carigraških očitno ko šema posnemati in oskrunovati. Njega samega pa je vladal in vodil njegov ujec Barda, kateri je že ko odgojitelj cesarjeviča k njegovi spačenosti in razujzdanosti dosti pripomogel, sam pa ko prvi minister cesarstva s svojo lastno nevesto v prešeštvu živel. Kolikor hujši je bila njuna razujzdanost, toliko hujši so nji v oči bodli lepi izgledi in svarivne opominovanja cesarjeve matere in sestre, kakor tudi patriarha ali škofa Ignacija, moža po volji Božji, kateri je Bardasu, ki po mnogem opominovanji nikakor ni hotel od svojega gerdega in pohujšljivega življenja odstopiti, kar naravnost in očitno presveto obhajilo odrekel, ko se je prederznil na dan ss. treh kraljev l. 857 k Gospodovi mizi pristopiti. Takih sitnih in neugodnih svarivcev se znebiti, je cesarju Mihaelu nasvetoval povelje, po katerem je Ignaci imel cesarjevo mater in sestro v samostan spraviti in zapreti, in ko se Ignaci te krivice nikakor ni hotel vdeležiti, je Barda Mihaela na to pripravil, da je Ignacija ko zaničevavca cesarskega veličanstva obsodil in odgnal k samotnemu življenju na otoku Terebintu, na njegovo mesto pa povzdignil Focija, popolnoma vrednega ko tretjega v lepo društvo. Bil je pa Focij cesarski družini soroden, in memo drugih imenitnih služb, ktere je opravljal, na zadnje prvi cesarjev tajnik. Postavljen za patriarha na mesto pregnanega Ignacija je mogel, ko je bil svetovnega stanú, še le tonzuro in potem vse druge duhovne rede prejeti, kar vse se je v petih dnevih, od 20 do 25 decembra zgodilo, kateri božični dan je v škofa bil posvečen od Gregora Azbesta, škofa Sirakuzanskega,²⁾ kateri, ko je vedno patriarhu Ignaciju nasprotoval, je po sklepu mnogih zborov svojo škofijsko oblast zgubil,³⁾ tako, da po cerkvenih postavah ni smel nobenih škofijskih opravil opravljati, tedaj tudi nobenemu duhovsko ali celo škofijsko posvečenje deliti.

¹⁾ Cantu VI. 397.

²⁾ Mansi T. XV. p. 518. . . .

³⁾ Mansi T. XVI. p. 232.

Pa v zadevi Focija se na vse to kakor na cerkvene postave in na pravico sploh čisto nič ni gledalo.

Pri vsem tem pa, da Fociju in njegovim pomagačem, cesarju in Bardasu ni bilo tako težko, s tisto silo in krivico, po kateri je bil na patriarhalski stol vrinjen, na njem tudi se vzderžati: je vender le Focij dobro vedil in čutil, da njegov stol nepremakljiv stati, da o njegovi časti in oblasti vsi dvomi se pregnati zamorejo le, ko poterjenje Rimskega papeža pridobi. In koliko zvijač, koliko laži, koliko hinavšine in druge hudobije se je v ta namen na dan spravilo? Ko je Ignaci z nekterimi, ki so mu zvesti ostali, v ječo bil spravljen, sta cesar in Foci l. 859 štiri škofe s cesarskim ministrom Arzabe v Rim poslala s silnimi darovi in s pismi, v katerih sploh prosita, da bi papež poterdil povikšanje Focija izvoljenega namesto Ignacija, kterega, ko je sam zapustil svojo patriarhalsko cerkev, je zbor škofov zavoljo take pregrehe odstavil.¹⁾ Ali modri in previdni papež Nikolaj, ki se ni znal prenaagiliti, pošlje dva škofa Rodoalda in Caharija v Carigrad ter jima naloži, da, kar Focija in Ignacija zadene, imata vse natanko preiskovati in njemu v Rim sporočiti; sama pa da nimata nikakor v teh zadevah kaj določiti. Ko ta dva poslanca v Carigrad prideta, sta Foci pa cesar nar pred skerbela, da se nobeden od Ignacijeve stranke poslancoma bližati ni mogel; zraven pa se je prilizovalo, obetalo, grozilo in vse tako počenjalo skozi tri mesce tako dolgo, dokler sta se poslanca dala premotiti in zapeljati, da sta, svoji vesti in dolžnosti nezvesta, stopila na stran Focija.²⁾ Ko je Foci to dosegel, zbere 861. l. 318 škofov, da bi se med njim in Ignacijem razsodilo. Ignaci, kterega so ta čas v Carigrad privlekli, pride, si svest pravičnosti svoje časti, v patriarhalski obleki v zbor, ktero je pa po povelji nazočega cesarja koj sleči mogel. Napred so ga silili, da naj se prostovoljno odpove patriarhalski oblasti; on pa od tega nič slišati ni hotel, temuč se oberne na pričujoče škofe, in tirja od njih, naj dokažejo, če morejo, da ni on po cerkvenih postavah pridobil svoje škofijske oblasti, ali ko so z mečem napadli nadškofa Ancyranskega, ki je hotel resnici na čast pričati za Ignacija, se nobeden ni upal več ziniti.³⁾ In da bi krivica svojo polno

¹⁾ Nicolai ep. 1. et 10. in Mansi T. XV. p. 160 et 141.

²⁾ Nicol. ep. 6. 10. 11. Mansi T. XVI. p. 246.

³⁾ Mansi T. XVI. p. 259.

mero dosegla, so pripravili v zbor 72 podkupljenih prič večidel iz nar nižjega stanú, kateri so po krivi prisegi imeli pričati, da se je Ignaci cerkvenim postavam nasprot le s silo vrinil na stol Carigraške cerkve. Če ravno je Nikét, škof iz Paflagonije, tém krivim pričam nasprot skazoval, de Ignaci je bil enoglasno zvoljen od škofov, kateri so po cerkveni postavi imeli voliti, če ravno je on, ko to vse ni nič pomagalo, nasprotnike v stiske spravil, ko jim je prašanje postavil: Če Ignaci ni pravi škof in patriarh, če njegova škofijska oblast ni veljavna, kako ste mogli čez enajst let ž njim občiti, kako more veljati vaša škofijska oblast, če vas je neveljaven škof posvetil? je ta zbor, zbor hudobije in krivice, kar si je namenil, vender le sklenil, in po tém sklepu so Ignaciju patriarhalsko obleko, ki so jo nanj vergli, hipoma odtergali v znamenje, da mu je tako tudi patriarhalska čast in oblast za naprej odvzeta. In to vse se je godilo v pričo in s pripoznanjem zaslepljenih Rimskih poslancov. Da bi pa ljudstvo ložej verjelo, da je bil Ignaci po pravici obsojen in odstavljen, je on imel to razsodbo svoje odstave sam podpisati, in ko se je na vso moč tega branil, so ga dali v groblju ali pokopališu Konštantina Kopronima čez dva tedna mnogoverstno terpinčiti, in na zadnje, ko vse to ni nič zdalo, je neki stražnik Teodor za roko ga prijel, jo siloma na papir spravil in ž njo znamenje križa narisal (namesto podpisa), pod katerega je Foci besede zapisal: „Jaz nevredni Ignaci spovem, da sem brez volitve škof postal in da sem ne po sveti dolžnosti ampak tiransko vladal“. Pa pri vsem tem Foci še ni bil brez vse skerbi; kakor da bi čutil, da ljudstvo ne bo verjelo, da je Ignaci v resnici kaj tacega sam podpisal, je on sklenil, da Ignaci mora sam to razsodbo v cerkvi očitno in na glas brati, potem pa bi se mu imele oči izrovati. Ali Ignaci se je tej nevarnosti umaknil, ko je skrivno pobegnil, in po pušavah, otokih in samostanih se okoli skrival tako dolgo, dokler je ljudstvo začelo puntati se o priložnosti strašnega potresa konec avgusta l. 861, katerega so vsi imeli ko strašno kazen Božjo zavolj v nebó vpijoče krivice, ktera se je Ignaciju godila. In takó mu je cesar na zadnje moral dovoliti, da je brez strahú živel v samostanu.¹⁾

Med tem pa sta papeževa poslanca v Rim se nazaj vernila

¹⁾ Mansi T. XVI. p. 238 — 246; Assemani bibl. juris orient. T. I. p. 124; Baron. 861,

in papežu le toliko sporočila, da Carigraški zbor je Ignacija odstavlil, Focija pa obče za patriarha spoznal; kako sta se pa ona sama pri tem vedla, sta, se ve da, zamolčala. Dva dni po prihodu poslancov pride tudi cesarski tajnik Leon v Rim, in izroči papežu Nikolaju zborne zapisnike, in pisma, ki sta ji cesar in Foci Nikolaju pisala. Ko papež koj po prvem sporočilu po zgorej imenovanih carigraških 5 poslancih ni hotel Focija pripoznati in odstave Ignacija poterediti, mu piše Foci v svojem pismu: „Vaša svetost, ki jo toliko lepih lastnost kinča, bi bila mogla na to ozir imeti, da sem jaz le prisiljen temu jarmu se mogel podvreči, in namesto me grajati, bi me Vi le imeli pomilovati. Če ravno sem se (te časti) na vso moč branil, so mi toliko silo storili, da so me zaperli ko hudodelnika, dokler sem se udal. Prijetno poprejšnje življenje sem mogel menjati s težavnim in trudapolnim.... In če se pri mojem tako naglem povikšanju ni gledalo na cerkvene postave, tega jaz nisem kriv ampak tisti, ki so me silili. Upiral sem se kolikor se je dalo, in ko bi bilo cerkvi v prid, bi se bil dal raji umoriti, kakor pa na to (visoko) mesto vzdigniti i. t. d. . . —¹⁾ Na vse te pisma in sporočila zbere Nikolaj koj duhovstvo svoje Rimske cerkve k seji, in naznani resnobno v nazočnosti Carigraškega poslanca, da nikakor noče spoznati ne Focija ko po pravici povikšanega, ne Ignacija ko pravično odstavljenega, zato ko svojima poslancoma nobene oblasti ni dal, po kateri bi bila smela čez Ignacija soditi. Ravno tako je Nikolaj tudi odgovoril cesarju Mihaelu in Fociju, kakor je tudi sploh v listu do vernih izhodnje cerkve razložil, zakaj da se ima Foci zavreči, Ignaci pa ko pravi in redovni patriarh imeti.¹⁾

Ko pa po tem neki Teognost, Ignacijev poslanec, v Rim pride in z drugimi svojimi tovarši vred pismeno in ustmeno papežu vse razloži, kar se je v Focijevem zboru l. 861 godilo, zbere Nikolaj I. l. 863 veliki zbor v Lateranski cerkvi, v katerem se je imelo nar pred soditi o zadevi poslancov, škofov Caharija in Rodoalda. Ko je Rodoald ravno tačas imel opraviti v Galiji, je bil le Caharija pričujoč; in ko ni mogel tajiti, kako da se je svoji dolžnosti, papeževemu povelju in vsi pravici nasproti vedel v Carigradu, je bil od svoje škofijske Ananjenske

¹⁾ Baron. ad ann. 861, 34...

cerkve odstavljen in izobčen; po tem pa je ta zbor izobčil Focija s sledečimi besedami: Foci, posvečen od Gregorja, nekdanjega Sirakuzanskega škofa, kateremu je po zbornem sklepu in s poterjenjem aposteljskega stola odvzeta bila oblast, svete škofijske opravila opravljati, se je še pri življenju našega duhovnega brata Ignacija, patriarha s. Carigraške cerkve, njegovega sedeža povlastil, in se ko ropar in prešeštnik v to cerkev vrnil. Potem je on... v zboru in v zavezi s takimi, ki so bili odstavljeni, obsojeni, izobčeni in s škofi, ki so bili škofile po imenu, se prederznil, našega brata Ignacija odstaviti in izobčiti. Čez vse to je on zaničevaje vse pravice, ktere sploh in po postavah vsih narodov poslancem gredó, vsih sredstev se poslužil, da je odvern timer poslanca aposteljskega stola od pota pravice in dolžnosti, ter ji je pripravil, da sta v zaničevanje s. Petra ravno to storila, kar jima je bilo naravnost prepovedano... In še do današnjega dne on cerkev Božjo mnogoverstno neprenehoma preganja... in nima mirú, dokler tudi tistih ne zapelje, kteri se še resnice deržé. Zato naj v imenu Boga vsegamogočnega, v imenu pervakov aposteljnov ss. Petra in Pavla po določbi s. Duha zgubi vse časti duhovskega stanu in naj ostane za naprej odveržen od vsake duhovne službe. Ko bi se pa le prederznil, za naprej še sedeti na stolu Carigraške cerkve tako, da Ignaciju ne bi bilo mogoče, svojo čedo pasti, naj ostane izobčen on in njegovi družniki...“ Ravno tako se je v tem Rimskem zboru določilo o zadevah Gregorja Sirakuzanskega, ki je Focija posvétíl, in drugih, ki so bili od Focija posvečeni. Vsi ti so bili duhovnih služb, ki so jih po Fociju krivično prejeli, odstavljeni; Ignacija pa, ko od tacih, kteri niso oblasti čez njega imeli, s silo in po krivici pregnan, je po sklepu tega Rimskega zbora „po oblasti, ki jo je Bog s. Petru podelil,“ na svojo poprejšnjo častno stopnjo, na svoj patriarhalski stol nazaj bil postavljen.¹⁾

Ali, če ravno je papež Nikolaj po svoji dolžnosti in po oblasti, ktero je ko naslednik Petra od Boga imel, brez vsacega obzira krepko in moško se poganjal in boril za pravico zoper krivico, vendar pri strašni bizantiški hudobiji, ktera je v tanki trojni zvezi med Mihaelom, Bardasom in Focijem vsako ne-

¹⁾ Nicol. I. ep. 7. et 10. in Mansi T. XV. p. 178 et 244.

dolžnost in pravico z nogami teptala, ni bilo mogoče, da bi se Rimskega zbora sklepi in njegove povelja bile dale izpeljati. Marveč so ti zborni sklepi, ki so v Carigradu bili razglašeni, bizantiško ošabnost in serditost le še hujši razkačili, v kateri razkačeni serditosti je tudi cesar Mihael papežu odgovoril s pismom, ktero se sicer več najti ne more; kako pa da je bilo pisano, se spovzame iz odgovora papeža Nikolaja na tó cesarsko pismo. V svojem pismu, ktero začne z besedami: Jaz sem že zgotovil prav prijazno pismo na Vas, ko mi pismo Vašega Veličanstva se izroči. Ker je pa to pismo polno psovanja in žaljenja, se je moje veselje otamnilo, in ne vem kaj boljšega početi, kakor Boga prositi za razsvetljenje, da bi vedil vam prav pisati“ . . . — v tém svojem pismu mirno, resnobno in temeljito zavračuje papež Nikolaj vse cesarjeve zvijače in napade, razlaga krivični pot, po katerem so carigraški škofi, cerkvene postave zaničujevaje, iskali svojo čast in oblast povikšati, in ko je še posebno razložil, kako prederzno, hudobno in krivično da je Foci z Ignacijem ravnal, („kar je, pravi papež, vsemu svetu znano,“) tirja on proti koncu, da oba, Foci in Ignaci v Rim prideta, ali pa, ko bi le sama priti ne utegnila, da naj saj pošljeta poslanca, ktere in kolikor jih hočeta; le od strane Ignacija bi morala priti med drugimi: Anton Cicikenski in Bazili Tesaloniški nadškof . . . Tudi cesar naj pošlje svoje poslanca, ktere koli hoče, da se bo ložej prepričal, kako se je vse po pravici godilo. . . .¹⁾ Ko tudi s tém pismom in s takim opominovanjem nič ni mogel doseči papež Nikolaj, pošlje on konec leta 866. tri poslanca, škofa Donata, mašnika Leona in diakona Marina z 9 pismi v Carigrad, med kterimi je bilo eno na cesarja, eno na vse škofo in nadškofe Carigraške cerkve, eno na Bardasa, eno na Focija, eno na Ignacija, eno na cesarjevo mater Teodoro in eno na cesarico Evdoksijo, v kterih sploh, kolikor mu je le bilo mogoče, prosi in tirja, da bi se vendar že enkrat krivica zaterla in čast skazala pravici.²⁾

Med tém pa, ko je papež Nikolaj na toliko skerbil in prizadeval si, zmešnjave izhodnje cerkve v red spraviti, se je tudi Foci tihoma pripravljal, kako da bi se nad Rimsko cerkvijo

¹⁾ Nicol. ep. 8. in Mansi T. XV. p. 187.

²⁾ Mansi T. XV. p. 216, 240, 265, 259, 269, 272, 276.

maševal, in papeževega jarma se znebil. Bardasa sicer ni bilo več pri življenji, ker ga je cesar Mihael o velikonoči l. 866 na enkrat dal prijeti in umoriti; pa kakor pred Bardasu, tako je Foci tudi vedil streči in prikupiti se Baziliju, po priimku Macedonenskemu, morivcu in nasledniku Bardasa. Letá Bazili namreč, čim bolj bi se prikupil cesarju, ni samo odgnal svoje zakonske žene in potem oženil se z neko Ingerino Evdokijo, cesarjevo priležnico, ktera se mu je bila že pristudila, ampak dal ali prodal je tudi še na verh cesarju svojo sestro Teklo, da bi mu v ravno tá gerdi namen služila, kakor dosihmal Ingerina. Foci pa ni samo ko gluh in slep molčal na vse to, ampak je tudi očitno blagoslavljal vrednega in pobožnega Bazilija.¹⁾ Začasno se mu tedaj nobene posebne ovire ni bilo treba bati pri vsih njegovih namerah, ki jih je na tihem koval zoper Rimsko cerkev. In kako je te namere izpeljal?

Ko poprej omenjeni Rimski poslanci s papeževimi pismi do mej bizantiške države pridejo, niso smeli naprej, ampak potem, ko so 40 dni odgovora iz Carigrada pričakovali, jim je bilo naznanjeno, da se v Carigradu pokazati smejo le, če na stranko Focija pristopijo. Se vé, da so to pogodbo kratko in malo zavergli, in ni jim ostalo drugo, kakor nazaj se verniti, dasi ravno niso nič opravili. Foci pa je med tem razposlal pismo na škofo in nadškofe izhodnjega svetá, v katerem jih vabi k zboru, ki bi se imel l. 867. v Carigradu obhajati. In da bi že za naprej povabljene zoper Rimsko cerkev in latince sploh hujši razdražil in takó svoj namen pri tém zboru ložej dosegel, sebe namreč in izhodnjo cerkev od Rimske popolnoma odlomil, je v vabilnem pismu latince mnogih zmot obtožil, ktere zmote so mu bile različne šege, ki so se med obema cerkvama vedno hranile in obderžale in o katerih je Rimska cerkev veči prostost dopuščala, kakor gerška ali izhodnja, ktera je že v svojem Trullanskem zboru l. 692. se prederznila, Rimsko cerkev grajati zavoljo nekterih, latincom posebno lastnih šeg. O tej zadevi toži in zdihuje Foci v svojem pismu: ..., „O žalosti! prišli so možje iz temotnih zapadnih krajev, ter ko divja zvér planili na ljudstvo Bulgarsko²⁾ da bi zaterli z zmotami in hudobnim vedenjem ta komaj vredjeni vinograd

¹⁾ Harduin T. V. p. 981.

²⁾ O Bulgarcih gl. stran. 104.

Božji. Pripravili so jih (Bulgarce namreč) na tó, da se o sabotah postijo, zraven pa dovolijo v prvem tednu štiridesetdanškega posta mleko piti in sir jesti. Oni so nadalje vzrokovali, da veljavno poročeni mašniki se več ne spoštujejo... ter jih ni bilo sram, tiste, ktere je mašnik birmal, z novič zopet birmati, ker to le na škofe spada. Ali se da veči neumnost misliti?... In po vsem tem so mero hudobije dopolnili, ko so verski zlog (Nicejo-konštantinopolitanski) spridili s tém, da so mu pridjali besedo „filioque“.¹⁾ Ktera kača jim je to v serce zasadila? Tako brezbožnost so uni škofi temote med Bulgarce raztrosili. To vse je moja dušo na smert ranilo, in mi je bilo, kakor da bi mogel gledati, kako kače in divje zverine moje sinove raztergujejo in morijo..... To vse Vam naznanim po stari navadi, in pošljite poslanca, kateri nas imajo podpirati, dokler tisto ljuliko izrujemo.“...²⁾ Koliko da se jih je na to vabilno pismo l. 867. v Carigradu zbralo, se ne vé gotovo, kakor tudi ne, kaj da se je v tem zboru godilo; gotovo je samo letó, da temu zboru ga ni bilo ne pred ne potlej enacega. Če ravno je namreč Foci razglasil, da jih je bilo blizo tisuč, med temi tudi cesar Mihael in Bazili Macedonski, nazočih, in da so ti vsi zborne sklepe podpisali: je dve leti po tém poslanec cesarja Bazilija Maced. v Rimskem zboru pred Gerki in Latinci očitno in pripravljen priseči pričal, da cesar Bazili ni sklepov tistega zbora nikoli podpisal, cesarja Mihaela pa da je Foci po noči enkrat na to pripravil, ko ga je prav pijanega dobil; zraven pa, kakor je nadalje dokazoval cesarski poslanec, „večina škofov, kateri se najdejo podpisani, niso sami podpisali, zakaj le malo jih je bilo, ki so se tiste hudobije Focija vdeležili in v resnici podpisali. Namesto podpisanih škofov so veči del podpisali imena škofov drugi, ktere je Foci v ta namen podkupil. Da bi pa podpisi med seboj nekoliko različni ostali, se je z mnogoverstnimi čerkami in z mnogoverstnimi peresi pisalo“.³⁾

Ravno tako so tudi sami patriarhalni namestniki in drugi nadškofi, katerih imena so bile v zapisnikih tega Foci-

¹⁾ Kar ta pristavek zadene, gl. naslednji sostavek.

²⁾ Photii ep. Baron. ad ann. 863; 34.

³⁾ Mansi T. XV. p. 810 . . ; T. XVI. p. 122. . .

janskega zbora podpisane, v osmi seji vesoljnega Carigraškega zbora l. 869 se zavzeli in togotili v tém, da so njih imena brez njihove vednosti v zapisnike prišle.¹⁾ In ne samo veči del podpisanih imen ampak tudi sami zapisniki so bili po spričevanju Gerkov skor popolnoma izmišljeni, tako da tacega zbora, kakor se je v zapisnikih našel, nikjer in nikoli ni bilo v resnici, ampak le v glavi in domišljavi zvitega in lažnjivega Focija; zato so bili ravno v ti osmi seji Carigr. zbora leti zmišljeni zapisniki na povelje cesarja Bazilija vpričo in v veselje vsih pričujočih v ogenj verženi in pokončani. Toliko zvijač, toliko laži, toliko hinavšine, toliko hudobije je bilo treba, da je Foci mogel razglasiti: Po sklepu zbora vesoljne izhodnje cerkve (po sklepu njegovega izmišljenega zbora l. 867) je papež Nikolaj odstavljen, in izobčen sleherni, katerikoli se prederzne, za naprej še ž njim občiti; toliko hudobije in krivice je bilo treba, dokler je Foci Carigraško in ž njo izhodnjo cerkev sploh od Rimske cerkve, od glave in središča cerkvene edinosti popolnoma odlomil in razkolništvo formalno vvedel, če ravno takrat še le začasno.

§. 7.

Foci odstavljen in pregan; pregnano tudi ž njim njegovo razkolništvo.

Zakaj kmali se je v zadevah bizantiškega vladarstva vse spremenilo. Bazilij namreč, ki ga je cesar Mihael na mesto Bardasa postavil, se ni samo pijančevanju, kakor je bilo pri cesarski družbi v navadi, s časom popolnoma odpovedal, ampak je tudi skušal, cesarja od tega pijančevanja odvrčevati. S tem si je pa tako serditost cesarja naklonil, da je bil vedno v nevarnosti, da se mu ne bi danes ali jutri kaj tacega primerilo, kakor svoje dni Bardasu. Te vedne nevarnosti se znebiti, je on sam po noči 23. septembra l. 867 Mihaela cesarja, ravno ko so ga pijanega na posteljo spravili, dal umoriti, drugi dan potem pa je samega sebe ko cesarja razglasil, in ljudstvo ga je ravno tako z glasnim veseljem ko cesarja pozdravljalo, kakor se za umorjenega Mihaela nobeden več zmenil ni, tako da je bil kakor siromak brez vse slovesnosti pokopan. Če ravno nekteri

¹⁾ Mansi T. XVI. p. 134. . .

Fociju¹⁾ na čast pripovedujejo, da je Foci novemu cesarju Baziliju s. obhajilo ukratil, ko je drugi dan po umorjenju Mihaela v cerkev prišel, vendar resnico te pripovedi sam overže s svojim pismom do Bazilija, v katerem mu štiri leta potem njegovo nehvaležnost naravnost očita, ko mu piše: „Nočem spominjati najnega starega prijateljstva, ne svetih priseg, ki si mijih storil, tudi ne, da sem te jaz v cesarja pomazilil, in da si iz mojih rok svete skrivnosti prejel . . .“²⁾ Pa pri vsem tem, da je Foci koj pripravljen bil, morivca svojega cesarja, gospoda in prijatla ko pravega naslednika spoznati, ga očitno v cerkvi s. Sofije maziliti in s. obhajilo mu podeliti, ga je vendar Bazilij koj drugi dan po tém odstavlil in v samostan Skepe pregnal, Ignacija pa je s posebno slovesnostjo v splošno veselje ljudstva v Carigrad ukazal dopeljati in na patriarhalski stol posaditi. Ko je pa Foci neke važne pisma iz patriarhalskega arhiva znaknil, je cesar vradnika Baana za njim poslal s poveljem, da ima leté pisma nazaj dati. Focije sicer terdil in prisegal, da se ne zavé, da bi bil kaj tacega storil; med tém pa so Baanasovi služabniki zapazili Focijeve strežaje, kako da so sedem zapečatenih žakljev (ali torb) v germovje spravljali, v katerih so se tudi v resnici najdlji zapisniki dveh Focijevih zborov zoper Ignacija in Nikolaja. In to gerdo goljufijo Focijevo je cesar sam po tem svetovavcem na znanje dal.¹⁾

Ko je Foci bil odgnan, Ignaci pa zopet na svojem patriarhalskem stolu, je bila cesarja Bazilija in Ignacija edina skerb, vse to, kar se je med tem v Carigradu godilo, papežu naznaniti ter ga za pomoč prositi, da bi se Carigraška cerkev, ktero je Foci v tako zmešnjavo spravil, ložej v red postavila. Pisala sta tedaj oba papežu Nikolaju, in poslala ne samo svoje poslance, ampak tudi Foci je mogel poslati in je poslal ko svojega namestnika Petra, nadškofa Sardenskega, in ž njim še nekoliko drugih. Pa preden so ti poslanci v Rim prišli (mesca avgusta 868), je Nikolaj I. že davno (13. novembra 867) umerl. Nalogo tedaj, ki je bila namenjena Nikolaju, je

¹⁾ Zonaras. Annal. I. XVI. c. 8; Leo Gramm. Chronogr. p. 471.

²⁾ Ep. 97. ed Montoc. p. 136. Baron. 871, 18.

³⁾ Mansi T. XVI. p. 257 . .

imel rešiti njegov naslednik Hadrijan II., kateri je tudi, ko so ga Carigraški poslanci pozdravili in svoje pisma mu izročili, v cerkvi s. Petra Carigraške poslance in blizo 30 latinskih škofov v zbor zbral. Ko se je po očitni in natančni preiskavi o zadevah med Focijem in Ignacijem sleparija, lažnjivost, hinavšnost in sploh v nebo vpijoča hudobija Focijeva znovič na dan spravila, se je na zadnje v tém zboru sklenilo, da vse, kar koli je Foci v zborih svojih družnikov zoper Ignacija in papeža Nikolaja koval in izkoval, se ima zavreči in uničiti, on sam pa naj po takih strašnih hudobijah bo odveržen in izobčen, kakor tudi vsi tisti, kateri bi se prederznili, za naprej še ž njim se pečati. Kterikoli pa, če ravno so pred njegove hudobije deležni bili, od njega odstopijo in Ignacija ko pravega svojega poglavarja za naprej spoznajo, naj se sprejmejo v cerkveno občenje.¹⁾ S temi sklepi svojega zbora in s pismi na cesarja Bazilija in Ignacija pošlje koj po tem l. 869 Hadrijan II. svoje poslance, škofa Donata in Štefana in diakona Marina v Carigrad, in jim prida še posebno pismo, imenovano „libellus satisfactionis“ s poveljem, da v svoje društvo ne smejo nobenega vzeti, kterikoli ne sprejme in ne podpiše tega pisma v znamenje, da se v resnici odpove Fociju in pristopi k Ignaciju. 25. septembra l. 869 pridejo Rimski poslanci v Carigrad, in ko so bili od cesarja, duhovstva in ljudstva s silnim veseljem in posebno slovesnostjo sprejeti, se je 10 dni po tem — 5. oktobra — občni ali vesoljni Carigraški zbor začel, k kateremu so bili nar pred pripušeni le tisti škofi, kateri so Ignaciju zmirom zvesti ostali, po tem pa tudi taki, ki so sicer od Ignacija bili odpadli, zdaj pa v znamenje, da svojo pregreho spoznajo, pismo „libellus satisfactionis“ sprejeli.²⁾ Ko poglaviten namen tega zbora ni bil drugi, kakor vse to popraviti in vrediti, kar je Foci spridil in poderl, je tudi Foci sam pred zbor mogel stopiti; pa na vse prašanja in opominovanja ni ne ust odperl, k večemu le toliko, da je zdihnil: „Bog me sliši, če tudi molčim;“ in ko so mu na to opomnili, da si s tem, da molči, nič ne bo pomagal, je on odgovoril: „Sej tudi Jezus, če ravno je molčal, je bil obsojen“. O téj prederznosti so se vsi zavzeli in razserdili, in so ga spustili

¹⁾ Mansi T. XVI. p. 128 . .

²⁾ Mansi T. XVI. p. 37 . . 319 . .

za nekoliko časa z opominovanjem, da naj svoje krivice spozna in se verne na pot pravice in resnice.¹⁾ Osem dni potem je Foci bil zopet k sedmi seji v zbor pripeljan, in ko na vprašanje: „ali misli spoznati in izpovedati svoje pregrehe,“ od tega ne on ne njegov tovarš Gregor Sirakuzanski nič slišati ni hotel, je zbor v nazočnosti cesarja ga izobčil z besedami: Dvorniku Fociju, ki se je vrinil, anathema! Fociju obsojenemu razkolniku, ki je laži in krive nauke koval, anathema! . . tako tudi Gregorju Sirak. in vsem njegovim družnikom in pomagačem.²⁾ In ko je še v deveti seji trinajst tistih 72 prič, ki so zoper Ignacija v Focijevem zboru l. 861 krivo prisegli, očitno dokazalo in izpovedalo, kako da so bili od cesarja Mihaela k krivi prisegi prisiljeni, se je njim in tudi drugim, katerih zbor ni mogel dobiti in pred se pripeljati, očitna pokora na 7 let naložila;³⁾ in tako je zbor nalogo svojega namena doveršil, tako je razkolništvo, ki ga je Foci vvedel, bilo odvernjeno, takó je izhodnja cerkev z zahodnjo bila zopet zedinjena, kar je zbor sam v zbornem listu vsem vernim in v posebnem listu papežu Hadrijanu veselja poln naznanil.⁴⁾

§. 8.

Veselje o zedinjenji in miru med obema cerkvama se začne kmalo kaliti o zadevah Bulgarcev.

Ali splošno veselje zavolj tega zedinjenja in miru med izhodnjo in zapadno cerkvijo se je kmalo začelo kaliti in sicer posebno, ko se je tretji dan po končanem Carigraškem zboru začelo pretresovanje o zadevah Bulgarcev. Zemlje namreč pod Donavo proti Balkanu, v ktere so se v sedmem stoletji Bulgarci vrinili, so, če ravno v političnih zadevah podveržene bizantiškemu vladarstvu, v cerkvenem obziru zmirom spadale pod oblast Rimskega škofa, ko patriarha zapadne cerkve, ktereга cerkveni namestnik v tistih zemljah, v deželah stare Rimske Ilirije, je bil od leta 378 skoz in skoz nadškof Tesaloniški, dokler je l. 732 cesar Leon

¹⁾ Mansi T. XVI. p. 74 . .

²⁾ Mansi T. XVI. p. 96—133.

³⁾ Mansi l. c. p. 143 . .

⁴⁾ Mansi l. . . 196. . .

Izavraški, silni sovražnik in preganjavec podoboslovstva, leté dežele z roparsko silo oblasti Rimske cerkve odtegnil in stolu carigraškega škofa podvergel. Pa pri vsem tem, da so té dežele po silnem roparstvu, po očitni krivici Carigraški cerkvi bile pridružene, pri vsem tem, da so Bulgarci perve semena keršanske vere dobivali iz Carigraške cerkve, je vendar njih kralj Bogoris, ko je že sam s. kerst prejel, se tim bolj začel ozirati na Rimsko cerkev, čim manj so gerški misijonarji Bulgarcem zamogli vstreči in kaj zdatnega med njimi opraviti. Poslal je tedaj Bogoris l. 866 poslanca v Rim k papežu Nikolaju s prošnjo, da bi mu poslal vredne duhovne učeníke za njegovo ljudstvo in odgovoril na več ko sto vprašanj o cerkvenih rečeh. Tri mesce po tem, v novembru l. 866, pošlje Nikolaj dva škofa Pavla in Formoza ko svoja poslanca z drugimi duhovni Bulgarcem in jim odgovori na prašanja v 106 odgovorih, v katerih se, kakor Neander¹⁾ pravi, njegova pastirska modrost kaj lepo razodeva. S temi odgovori, in z Rimskimi duhovni, kateri so v kratkem vse ljudstvo pridobili, so bili Bulgarci in njih kralj tako zadovoljni, da je Bogoris — po s. kerstu Mihael imenovan — vse druge misijonarje iz svoje zemlje odpravil, sebe in svoje Bulgarce služabnike Rimske cerkve imenoval, in 867 druge poslanca v Rim poslal s prošnjo, da bi papež še več duhovnov poslal in Formoza Bulgarcem dal v nadškofa.²⁾ Ko pa Nikolaj Formoza ni mogel Bulgarcem pripustiti, je njihov kralj Mihael začel od Rimske cerkve se odvrčevati in toliko bolj se Carigradu bližati, kolikor prijetneši veter ga je sploh od Carigrada napihljal, od kar je bil cesar Mihael umorjen in Foci pregnan. Poslal je tudi on svoje bulgarske poslanca v Carigraški vesoljni zbor l. 869, kateri so ravno k koncu zbora, k zadnji seji 28. februarja 870 prišli. Tri dni po tém je cesar Bazilij té poslanca Bulgarcev z Rimskimi poslanci, patriarha Ignacija in namestnike drugih patriarhalskih cerkev v svoj dvor povabil, in ko so bili vsi zbrani, so Bulgarski poslanci željo razodeli, da bi se pri té priložnosti določilo, kateri viši škofijski oblasti da imajo Bulgarci podverženi ostati, ali Rimski ali Carigraški. „Rimski, odgovoré na to papeževi poslanci, zakaj vi

¹⁾ IV. 55.

²⁾ Baron. ad ann. 867, 1—3, 869, 73.

s svojim kraljem ste se Rimski cerkvi izročili, od nje ste škofe in duhovne si izprosili, kateri še zmirom med vami delajo“. Ko so pa patriarhalni namestniki nasprot terdili, da Bulgarci pod Carigraško cerkev spadajo zato, ker tisti čas, ko so Bulgarci v te kraje prišli, so gerške duhovne v njih našli, so Rimski poslanci začeli pravico Rimske cerkve do Bulgarcev v cerkvenih zadevah bolj razlagati, in so v ta namen dokazovali, kako da je od pervanjih časov že (do Leona Izavriškega, do l. 732) zdanja Bulgarska zemlja po svojih poprejšnjih deželah: Epiru, Tesaliji in Dardaniji pod oblast spadala apostolskega Rimskega stola; kako da je ravno ta apostolski stol svojo cerkveno oblast čez Bulgarce po vsi pravici zopet pridobil posebno s tém, da je on (ap. stol) na lastno prošnjo Bulgarcev vse to ljudstvo k s. veri spreobernal, in da so Bulgarci s svojim kraljem prostovoljno cerkveni oblasti Rimskega stola se podvergli, kateri potem tudi čez tri leta že njihove cerkvene reči oskerbljuje po svojih škofih in duhovnih, ki so še zmiraj med Bulgarci. Na zadnje pa so še resnobno in določno izrekli, da ne njim, ne kateremu drugemu ne gre, o teh zadevah kaj določiti, ampak samemu apost. stolu, kateri ima dosti veljavnih pisem in drugih razlogov za dokazo in brambo te svoje pravice do Bulgarcev. In ko so patriarhalni namestniki ali vikarji vse te spričevanja zaničevaje le terdili in sklenili, da Bulgarija, ko del gerškega cesarstva tudi carigraški cerkvi mora podveržena ostati, so Rimski poslanci ta sklep v imenu apost. stola zaverгли, patriarha Ignacija pa pri Bogu in njegovih ss. angeljih zarotili, da z ozirom na pismo papeža Hadrijana, kateri ga je na Carigraški stol zopet nazaj spravil, naj se varuje, za Bulgarce ktereга škofa posvetiti, ali pa sploh ktereга kjé poslati, dokler med Carigraško in Rimsko cerkvijo ta stvar ne bo pravično in veljavno dognana. Na to Ignaci odgovori, da se bo varoval vsega, kar koli bi merilo v zaničevanje apost. stola, saj on ni več tako mlad, da bi si dal kaj otéti, pa tudi ne tako star in bebast, da bi sam kaj počenjal, kar bi imel nad drugimi grajati.¹⁾ Če se po vsem tem že čudno zdi, kako da so Bulgarski poslanci ravno k koncu zbora prišli, zakaj da je cesar koj tretji dan po končanem zboru njih in Rimske poslanca in nekoliko drugih k

¹⁾ Vita Adriani II. Migne T. 128; p. 1391.; Baron. 869, 68 . . .

sebi povabil, v svojem dvoru zbral, in k dotičnim pogovorom le enega tolmača dopustil, kateri je besede latincev gerkom, gerkov pa latincom tako prestavljal, kakor je bilo cesarju všeč :¹⁾ tako vse to dovelj pojasnuje pismo papeža Hadrijana pisano 10. novembra l. 871 na cesarja Bazilija, v katerem papež britko toži, kako da je cesar svoje poprejšnje prijazno obnašanje proti apost. stolu popolnoma spremenil, kar se posebno iz tega povzame, da je vedni in stanovitni stari navadi nasprot, katero je celo njegov prednik cesar Mihael še spoštoval, Rimske poslanca kje v en dan brez vse brambe pustil, ko so se nazaj v Rim podali, tako da so na tem dolgem in nevarnem popotovanju sami sebi prepušeni morskem tolovajem v roke padli, kateri so jih oropali in komaj komaj jim življenje pustili. Ta sprememba cesarja Bazilija o svojem obnašanji proti ap. stolu se pa še, kakor na dalje toži Hadrijan, v tém razodeva, da ko bi cesar svojega poprejšnega značaja se zvesto in stanovitno deržal, patriarh Ignaci lastnovoljno se ne bi bil mogel prederzniti, koj potem, ko so Rimski poslanci odšli, za Bulgarce škofa posvetiti, ter ga z mnogimi drugimi duhovni in mnihi v Bulgarijo poslati nasprotovaje tisti obljudi, ki jo je dal Rimskim poslancem.²⁾ Tako je tedaj po navadnih bizantiških silah in zvijačah, tako je po tistem bizantiškem pravnem načelu, po katerem v zaničevanje vseh zgodovinskih in pozitivnih pravic le tó za pravo veljati zamore, kar se po potu obilnejši oblasti ali kačjega tihotapstva doseže, Bulgarija cerkveni oblasti Rimske cerkve bila odtergana, in Carigraškemu stolu prisvojena. Ko pa apost. stol po svojih navadnih in nepremakljivih načelih nikakor ni mogel in ni smel odstopiti od zgodovinskega in stalnega, pozitivnega prava, ko Rim, kakor dandanašnji, ravno tako tudi takrat nikakor ni mogel spoznati in pripoznati tiste čudne logike, po kateri „doveršene zgodbe — faits accomplis“ — imajo podloga biti splošno veljavnega prava, se je o takem terdovratnem „non possumus“ Rimskega stola začela zopet tergati vez, po kateri je Carigraški zbor l. 869 — 870 izhodnjo in zapadno cerkev v sesterni ljubezin združil. In kolikor bolj se je ta vez tanjšati in tergati začela, toliko ravnejši in gladkejši pot se je pripravljajl Fociju nazaj

¹⁾ Mansi T. XVI. p. 11; Baron. 869, 75.

²⁾ Mansi T. XVI. p. 206.

k patriarhalskemu stolu, ktereга ni mogel doseči in obderžati drugač, kakor da je to slabo vez spet popolnoma raztergal.

§. 9.

Tako se zopet pot pripravlja Fociju k patriarhalskemu stolu, in k razkolništvu, ktero se s smertjo cesarja Bazilija I. 886 zopet začasno odverne.

Če ravno je Carigraški zbor Focija odstavil in izobčil in ž njim tudi družnike njegove, so vendar škofi in drugi duhovni, ktere je Foci posvetil in vredil, večidel Ignacija se ogibali in Focija toliko stanovitnejši se deržali, kolikor hujši je bila ojestrost zborne določbe, po kateri sveti rédi, ktere je Foci delil, so bili ko neveljavni spoznani, po kateri so tedaj tudi Focijanski duhovni in škofi svoje cerkvene službe imeli zgubiti. Zvesta stanovitnost letéh Focijanov od ene strani, od druge pa če dalje veči mlačnost proti Rimski cerkvi zavoljo Bulgarcev je Focija s terdnim upanjem navdajala, tako da veči želje in močnejšega hrepenenja v svojem samotnem življenji v Stenonu (takraj Bospora) ni imel kakor, da bi le še enkrat cesarju se bližati in njegovo prijaznost si pridobiti zamogel. Pisal je v ta namen cesarju Baziliju in njegovemu ministru Baanesu tako milo in ginljivo, da bi se kamnate serca morale omečiti;¹⁾ pisaril je takó tudi drugim cesarskim dvornikom in svojim prijatlom sploh takó dolgo, dokler si je po svojem zvestem prijatlu Teofanu, dvornem diakonu in oskerbniku cesarske bukvarnice, pot k cesarju pripravil, kateri ga je l. 875 v svoje poslopje „Magnaúra“ vzel, in mu svoja sina Konstantina in Leona v odgojenje izročil. S tem je Foci pa tudi že vse drugo in posebno patriarhalski stol dosegel; kakor ga je cesar Bazili tudi v resnici koj tretji dan po smerti Ignacija († 23. oktobra 878) na tega mesto postavil. Ko je pa bilo veliko škofov in duhovnov Ignacijeve stranke, ki tudi zdaj — po smerti Ignacija — Focija ko pravega patriarha niso hotli spoznati, je nektere z darovi in obljubami pridobiti si prizadeval, druge pa, ki se niso dali premotiti, je tiransko preganjal;²⁾ od druge strani sta pa ne le on sam in cesar poslala poslanca s pismi v Rim, ampak je tudi

¹⁾ Ep. 97, 114, 91. ed Montac.; — Baron. 871, 18.

²⁾ Nicetas, vita s. Ign. in Mansi T. XVI. p. 286 . . , p. 446.

druge nadškofe in škofe svojega patriarhalskega okrožja pripravil, da so podpisali pismo na papeža, katerega jim pa Foci, kakor pripoveduje Niketa,¹⁾ ni dal brati, tako da niso prav vedili, kaj da so podpisali. Če ravno so té pisma večidel se pogubile, nam je vendar njih zapopadek znan po odgovornih listih papeža Joana VIII., naslednika Hadrijana. Leta papež Joan je že mesca aprila 878 škofa Pavla in Evgena v Carigrad poslal s pismi na cesarja, na Ignacija in na Bulgarce, v katerih je razlagaje pravice Rimske cerkve do Bulgarcev tirjal, da se Bulgarci zopet v zavezo z Rimsko cerkvijo spravijo. Ta dva poslanca sta prišla v Carigrad po smerti Ignacija, in če ravno nista hotla občiti s Focijem ko naslednikom Ignacija, sta vendar ostala v Carigradu, dokler je prišel — o jeseni l. 879 — tretji poslanec, kardinal Peter s papeževimi odgovornimi pismi na cesarja, na Focija, na škofe in na druge. Cesarju piše papež med drugim: . . . „Vi zahtevate od mene, da bi se apost. stol usmilil, in da bi mi sprejeli prečastnega Focija v občinstvo cerkvenega društva, ter njega ko patriarha spoznali, da cerkev Božja ne ostane na daleč še razklana in pohujšana. Ko smo tedaj Vašo prošnjo na vse strani pretresli, določimo z ozirom na okolnosti časa, da za naprej naj bo pozabljeno vse, kar se je dozdej o zadevi Focija godilo. . . Ko je tedaj Ignaci, patriarh blazega spomina umerl, ko vsi škofi in duhovni carigraškega okrožja želé, spoznamo Focija ko svojega brata in somašnika, kateri zahteva da se mu podeli odpušanje potem, ko bo v zboru zavoljo svojega poprešnjega vedenja zadostil. . . Zraven pa tudi zahtevamo, da vse škofe in duhovne, ktere je Ignaci posvetil, ljubeznjivo sprejmete, in jih na njihove prejšnje mesta postavite“. . . ²⁾ Fociju pa piše Joan VIII.: . . Iz tvojega pisma, polnega hvale do nas, spoznamo tvojo ponižno vdanost proti nam, ali toliko hvale nam nikakor ne gré. . . Če ravno bi se nas bilo imelo poprašati, preden so te na patriarhalski stol posadili, smo vendar, ki si po smerti Ignacija njegov stol prevzel, hvaležni Bogu saj zato, da se je tako mir dosegel. . . Ko pa se ne sme grajati, če se kdo milostivega skaže tistemu, kateri se boljša: bo tudi tvoja dolžnost pred zborom, kakor je sicer

¹⁾ l. c.

²⁾ Mansi T. XVII. v. 136 , ,

navada, po zadostenji usmiljenje si izprostiti. Če se tedaj popolnoma poboljšaš, če vse, kateri so zavoljo tebe pregnani zopet spraviš v službe, ktere jim grejo, in če vsi enoglasno tebe na patriarhalski stol zahtevajo, tebi tudi mi odpustimo zavoljo miru carigraške cerkve. . . Tvoja posebna skerb in dolžnost pa naj bo, Bulgarijo Rimski cerkvi precej nazaj izročiti. . . Ko bi pa hotel za naprej še škofe za Bulgarijo posvečevati, ali pa z Bulgarskimi skofi sploh občiti pred, ko bodo nam pokoršino skazali, tako ostaneš tudi ti ž njim vred izobčen“.)

Iz teh papeževih listov se vidi, da je Joan VIII. na prošnjo cesarja Bazilija, Focija in drugih škofov Carigraške cerkve sicer privolil, da ko je Ignaci že umerl, Foci zna patriarhalski stol zavoljo miru Carigraške cerkve obderžati, pa le s to pogojo, da popred zboru zadosti, t. j., da očitno pred zborom svoje poprejšne pregrehe in krivice spozna in se jih očitno spove, zraven pa tudi se vsi oblasti do Bulgarije odpové in jo Rimski cerkvi nazaj izroči. Kako pa so Bizantinci, cesar, Foci in njegovi škofi sploh leté pisma sprejeli in potem se vedli? Ne da bi bili papeževe pisma zaverгли, njegove poslanca iz Carigrada zapodili, in papeža kar naravnost odvernili in dali mu vediti, da on se nima čisto nič mešati v njih reči in zadeve; ne, takega če tudi ne postavnega in pravičnega vendar le očitnega, moškega in nekoliko poštenega ravnanja niso bili zmožni; temuč po potu gerdih, zaničljivih zvijač, laži in sleparij, ki se le misliti dajo, so svoj namen po stari navadi gledali doseči. Narpred je Foci pisma, ki ji je papež njemu samemu in cesarju pisal, prestavlja je jih iz latinskega na gerško, popolnoma spridil tako, da nekatere stavke je kar naravnost izpustil, druge pa, ki njemu niso bili po volji, tako preuredil, da vse svarila in grajanja v latinskih papeževih pismih so se pod roko in peresom Focija spremenile v pohvalo in silno občudovanje njegove učenosti, modrosti, gorečnosti za Božjo čast. i. t. d.²⁾

Potem je zbral 383 škofov svojega patriarhalskega okrožja v zbor, pri katerem so bili tudi trije pred imenovani Rimski poslanci in zraven njih namestniki drugih izhodnjih patriarhov.

¹⁾ Mansi T. XVII. p. 148; T. XVI. p. 502.

²⁾ Mansi T. XVI. p. 506; T. XVII. p. 150. 411.; Baron. 879, 38.

Namén tega zbora bi bil imel biti, da bi Foci napred bil moral pred vsimi spoznati in spovedati krivico, po kateri je v prvič patriarhalskega stola se polastil, in potem nasprotoval Ignaciju in ga preganjal, zaničevaje pri vsem takem početju apostoljski stol; in po takem zadostenji bi ga zbor imel še le spoznati za pravega tudi od apost. stola poterenega patriarha. Ali Foci je tudi to vse drugač obernal. Stopil je v zbor mesca novembra 869 ne ko taki, kateri bi imel še le za patriarha poteren biti, ampak ko pravi, že od vsega sveta spoznani patriarh; namesto, da bi bili po vedni in občni navadi poslanci Rimske cerkve predsedovali in zborne opravila vodili, je on to vodstvo in predsedništvo sebi prisvojil; in potem, ko je papeževe pisma takó, kakor jih je on prestavil, dal prebrati, so on in njegova posebna prijatla: Caharija Kalcedoneški in Prokop Cezarejenski v svojih govorih dokazovali, kako da je tega zbora bilo treba posebno zato, da Rimska cerkev očitno pokaže in pove, da ona spozna Focija, in da ona tedaj ni kriva preprirov in razpurtij, ktere so Carigraško cerkev motile takó dolgo, dokler so nekteri terdovratneži (Ignacijeve stranke) Fociju nasprotvali. Po taki zvijači je tedaj v tem Carigraškem zboru na to prišlo, da Rimski poslanci, kateri bi bili imeli biti sodniki, so skoraj morali prevzeti nalogo, v imenu Rimske cerkve njeno poprejšno vedenje proti Fociju obžalovati; kar vse je Foci toliko ložej dosežel, ker je od ene strani imel za se vse škofe svojega patriarhalstva, katerih edina skerb je bila, njemu dopasti, od druge strani pa Rimski poslanci brez tolmača gerških govorov niso razumeli, zraven pa tudi, ko so spridenega Carigraškega zraka se nekoliko navzeli, se svoje dolžnosti niso dosti terdo in zvesto deržali. Sprožili so sicer prašanje zavoljo Bulgarije v drugi seji, ali ko se jim odgovori, da s to rečjo se nima zbor pečati ampak cesar, niso te reči več obravnovali, ampak so veči del kimali k vsemu, kar je Foci s svojimi sklenil.¹⁾ Tako tedaj ta zbor ni bil nič družega, kakor prijetna priložnost za Focija, s povikšanjem svoje slave in svojega imena Rimsko cerkev v sramoto in zaničevanje pripraviti, in tako nasititi svoje tiho hrepenenje maševati se nad Rimsko cerkvijo zavoljo vsih nadlog, ktere mu je ona že tolikokrat vzrokovala.

¹⁾ Mansi. T. XVII. p. 374. . .

Ko papeževi poslanci s pismi cesarja in Focija v Rim nazaj pridejo, ni Joan VIII. mogel na tanko zvediti, kaj in kako se je v Carigraškem zboru godilo; zato je tudi v pismih, v katerih je cesarju in Fociju odgovoril, le sploh izrekel, da nobene veljave imeti ne more vse to, kar koli bi bili njegovi poslanci svoji dolžnosti in svoji nalogi nasprot določili.¹⁾ Ko je pa vse to na tanko zvedil, je narpred Focija²⁾ potem pa tudi svoje poslanca, ki jih je Foci zapeljal, očitno izobčil³⁾ in to izobčenje Focija so tudi poterdili njegovi nasledniki Marin in Štefan VI. Se vé, da Foci na vse to ne samo čisto nič ni gledal, ampak da je Rimsko cerkev v mnogih svojih pismih, kakor posebno v pismu do nadškofa Oglejskega,⁴⁾ verskih zmot, posebno o nauku od s. Duha, dolžil, in jo sploh na vso moč ogerdoval tako dolgo, dokler se je mogel na cesarsko moč opirati. Ali smert cesarja Bazilija 1. marca 886 je tudi ošabno Focijevo mogočnost zadela in pokopala. Komaj je namreč Bazilijev sin Leon Modri vladarstvo nastopil, je bila njegova prva skerb Focija odpraviti, nekoliko zató, da bi izhodnjo cerkev zopet združil z zapadno, nekoliko pa tudi zato, ker je Foci s svojim posebno zvestim drugom in pomagačem, opatom Santabarom, skušal med Bazilijem in njegovim sinom Leonom zdražbo vvesti. Odstavil je tedaj Leon Focija in ga pregnal v Armenski samostan Bodri, kjer je še pet let živel do smerti, do l. 891.

S Focijem je sicer tudi razpor ali razkolništvo med izhodnjo in zapadno cerkvijo, ktero je on pod cesarjem Mihaelom in zadnje leta cesarja Bazilija popolnoma vvedel, bilo pregnano in pokopano; zgodovina pa vendar njega ko očeta tega velikega razkolništva ima in imenuje, — in to po vsi pravici. Zakaj v njem je vsa bizantiška ošabnost, vse carigraško lakomno hrepenenje po povikšanju cerkvene časti in oblasti in po neodvisnosti od pervaštva apostelske oblasti svojo polno mero, svojo zadnjo stopnjo doseglo; v njem se je nar bolj živo razodela, v njem se je popolnoma včlovečila vsa tista zvijačnost, goljufivost in prederznost, ktera z zaničevanjem resnice in pravice, z zaničevanjem vsega zgodovinskega in pozitivnega (stavnega) prava

¹⁾ Ep. 250. 251. in Mansi T. XVII. p. 184. .

²⁾ Mansi T. XVI. p. 448.

³⁾ Leo Allat. ep. II. de templis. Graecor. p. 42.

⁴⁾ Baron. 883, 5.

je zavezo med izhodnjo in zapadno cerkvijo, med hčerami in materjo če dalje bolj tanjšala in slabela; v njem je vse tako bizantiško početje, katero je v znanem 3. členu Carigraškega zbora l. 381 svojo plodno korenino zasadilo, popolnoma dozorelo in pravi formalni odlom od glave in središča edinosti cerkve Kristusove v sad porodilo. Po vsem tem sme tedaj razkolništvo izhodnje cerkve Focija v resnici svojega očeta imenovati, katero če ravno je bilo koj ž njim pokopano, vendar ni ž njim umerlo, ni ž njim ko mrtvo ampak le ko omamljeno v grobu ležalo tako dolgo, dokler se je po pripravnih okolištinah zopet gibati, na dan prikazovati začelo, in na zadnje popolnoma iz groba vstalo, tako da potem se ni več odverniti, do današnjega dneva se ni več zatreti zamoglo. Omamljeno pa in na videz mrtvo je razkolništvo sledeče stoletje po Focijevi smerti ležalo, ker v tem žalostnem desetem stoletji je cerkveno življenje sploh nekako oterpnelo, apostoljski stol pa še posebno strašna osoda zadela, da je mogel zdihovati pod jarmom sužnosti, v katero so ga spravile malopridne stranke, ki so se za vladarstvo čez Rimsko mesto pulile, ter, da bi to vladarstvo bolj vstanovile, so na stol s. Petra s silo vrinovale svoje može, kateri sem tje niso bili ne po Božji volji, ne s. stolu in cerkvi v čast in v prid. Pri takih žalostnih okoliščinah je hodilo vse po svojih potih, kakor je vedilo in znalo; Rimski cerkev, ki je od smerti Focija do konca desetega stoletja, tedaj v 110 letih vidila trideset papežev na stolu s. Petra, se ni mogla dosti pečati z izhodnjo in Carigraško, letá pa tudi ne z Rimsko, razun da se je o volitvi novega patriarha po stari navadi poslala v Rim prošnja za pripoznanje in poterjenje novoizvoljenega, ali pa prav za prav od cesarja imenovanega. Tako postavim je okoli 935. leta cesar Roman poslal prošnjo v Rim s silnimi darovi, da bi pridobil privoljenje, svojega šestnajstletnega, že popolnoma spridenega sina Teofilakta spraviti na patriarhalski stol Carigraške cerkve. Ko je tadašnji papež Joan XI., sin gerde Marocije in Alberika Rimskega poglavarja,¹⁾ ravno takrat tretje leto že v ječi zapert zdihoval, je cesar Roman toliko ložej svoj namen dosegel, in 16letni Teofilakt je bil patriarh.

¹⁾ Damberger Kritikheft zu B. IV. S. 200..

§. 10.

Focijevo razkolništvo se po stoletnem spanji zopet gibati začne, dokler ga Mihael Cerulari popolnoma vstanovi.

Čim bolj je že proti koncu desetega stoletja pod papežema Joanom XV. in Gregorjem V. cerkveno življenje se gibati začelo, je tudi Focijev duh, je tudi prikazen razkolništva iz groba se vzdigovati in strašiti začela; tako po patriarhu Sisiniju, ki je l. 995 ravno tako kakor nekdej Foci Rimsko cerkev zmot dolžil. Njegov naslednik Sergi, ki je bil Focijevega rodu, je celo ime papeža iz imenika svoje cerkve izbrisal v znamenje, da noče ž njim občiti. Koj potem sta sicer cesar Bazilij II. in patriarh Evstati s papežem Joanom XIX. (1024 — 1033) prijaznost ponovila, pa le zato, da bi bil dovolil, da bi se Carigraška cerkev po svojem izhodnjem svetu ravno tako smela vesoljna — ekumenična — imenovati, kakor se Rimska po celem keršanskem svetu vesoljna imenuje. Z dovoljenjem takega zahtevanja bi Rimska cerkev sama bila pripoznala novo papeštvo za izhodnji svet in ona sama bi takó eno cerkev Kristusovo v dve raztergati imela. To nevarnost pa je odvernil posebno Viljem, sloveči opat Dižonski, s svojim pismom na papeža.¹⁾ Ko tedaj Rimska cerkev ni hotla sama s svojo lastno roko cerkvene edinosti razklati, je Mihael Cerulari, drugi naslednik gori imenovanega Evstatija, prevzel to nalogo, izhodnjo cerkev od apostolskega stola popolnoma odломiti, razkolništvo ponoviti in vstanoviti in tako doveršiti delo, ki ga je Foci začel.

Letá Cerulari, razun umnosti in učenosti Fociju popolnoma enak, je l. 1043, ko še ni bil duhovnega stanú, po cesarju Konštantinu Monomahu patriarhalsko čast dosegel, in koj ne samo imé „vesoljnega patriarha“ si prisvojil, ampak tudi druge patriarhe izhodnjega sveta svoji oblasti podvreči skušal. Zraven pa je v svojem sovraštvu do Rimske cerkve latincom vzel cerkve in samostane, ki so jih v Carigradu imeli, in eden njegovih domačih duhovnov se je celo prederznil, po posvečeni hostiji Latincev z nogami teptati.²⁾ Ko je po izhodnjem svetu vse, kolikor mu je bilo mogoče s sovraštvom do Latincev na-

¹⁾ Rudolfi Glabri hist. lib. IV. in Migne, T. 142. p. 671.

²⁾ Mansi T. XIX. p. 679.

vdal, je iskal tudi l. 1053 latince med seboj razdražiti in tudi njih od Rimske cerkve odverniti s svojim čez vso mero ošabnim pismom do Joana Tranenskega škofa v Apuliji, katero Apulijo je tudi Leon Izavraški siloma vzel patriarhalski oblasti Rimske cerkve. V tem pismu Cerulari v svojem in v imenu Leona Akridanskega, nadškofa Bulgarcev, Latincom napred očita, da še zmiraj opresne kruhe imajo, in se takó Judovskih šeg in postov deržé. „Zraven pa tudi, piše na dalje, je pri vas sabota¹⁾ kakor pri Judih posebni dan o času 40danskega posta, pri vsem tem, da je Kristus saboto odpravil.... in kdorkoli tedaj se ne znebi ne sabote ne opresnih kruhov, ni ne jud ne kristjan, ampak leopardu enak, katerega dlaka po besedah s. Bazilija ni ne prav črna ne prav bela. Tudi malikovavei ste vi, saj na pol, ko jeste meso zadušenih žival, v katerih kri zastane. Ali ne veste, da duša v kervi prebiva, in da se tedaj s kervjo tudi duša živali vživa? . . . Potem pa tudi ne pojete Aleluja o postnem, ampak le o velikonočnem času.... In tako zapeljujete sebe in ljudstvo. . . . Če češ tedaj svojo dušo rešiti, skerbi in ne miruj, dokler škofi in duhovni (zapadne cerkve sploh) sebe in ljudstvo ne poboljšajo. Bog ti bo plačal“. . .²⁾ Letó pismo je Joan Tranenski kardinalu Humbertu, ki je ravno takrat s papežem Leonom IX. bil v spodnji Italiji, pokazal, Humbert pa ga je v latinsko prevedeneega izročil papežu, kateri je koj potem v obširnem listu v 41 stavkih Mihaelu Cerul. in Leonu Akrid. spodobno odgovoril. „... Britko žalost smo občutili, piše papež, ko smo zvedili, kako da se vidva prederzneta, aposteljsko in latinsko cerkev, pred ko sta jo zaslišala, očitno obsoditi, in posebno zavoljo opresnih kruhov. To je prav nespametno . . .; 1020 let je že, kar Rimska cerkev po smerti Kristusovi zadnjo večerjo praznuje, in zdaj bi se imela pri vas učiti, kako da naj to praznovanje obhaja. Vi ne pomislite, kaka prederznost je, terditi, da Bog Petru ni razodel, kako da se ima zadnja večerja obhajati, . . ali pa tudi terditi, da ko je Kristus obljubil svoji cerkvi, da peklenske vrata jo ne bodo zmagale, bi se to vendar le v eni reči zgodilo. . . . Nikar ne psovajte Latincev ko opresnikov (acimite), če hočete s s. Petrom v miru ostati. . . . Cari-

¹⁾ Pa ne ko praznični, ampak ko postni dan. Velik razloček!

²⁾ Mansi XIX. p. 635.

graška cerkev, ki jo je Konštantin, latinec, postavil, je hči Rimske cerkve, pa ji je že veliko, veliko prizadjala. Od začetka že je Rimska cerkev vse preganjanja in vojskovanja imela prestati in je vse zmagala; zdaj pa se hči, kateri nikoli ni bilo treba vojskovati se, prederzne, s svojo materjo ko z otrokom ravnati, in mleko ji ponujati. . . . Kakor slišimo, ste Latincom v Carigradu vse cerkve in samostane zaperli in odvzeli, dokler se vaših šeg ne poprimejo. Rimska cerkev se o tem vse drugači vede. V Rimu in zunaj Rima je veliko gerških cerkev in samostanov, in ne samo se jim (vašim cerkvam in samostanom) ni nikoli sila delala, da bi svojim šegam se izneverili, temuč jih opominjamo, te šege hraniti; zakaj Rimska cerkev vé, da zveličanju vernih nikakor škodovati ne morejo različne šege, če ena in edino prava vera, ktera po ljubezni dela, vse enemu Bogu izročuje. To bi tudi vi vediti imeli; ali vi (Cerulari) ste cerkvenim postavam nasprot kar naravnost na škofijski stol bili povzdignjeni, ko ste bili še svetovnega stanú . . . Rimska cerkev je zmirom terdna ostala v veri, in če ravno se mi ne smemo Petru primerjati po lastni vrednosti, smo vendar njegov naslednik v službi, in moramo po vsi svoji nevrednosti tirjati, da nas vsak ko takega spoštuje, ter ne smemo terpeti nobene ošabnosti, ktera se zoper apost. stol vzdiguje. To bi bilo vsi cerkvi v škodo . . . Nikar ne bodite nevošljivi Rimski cerkvi zavoljo njenega pervaštva. Če nočete z glavo v zavezi ostati, tudi udje cerkvenega telesa biti ne morete. Ko je to pismo že preobširno, vam bomo v drugem odgovorili na tó kar nam očitata. . . Bog naj bo milostiv vam in meni, da bo konec prepira¹⁾

Na to pismo sta si cesar in Mihael Cerul. prizadevala, papeža potolažiti, pa ne iz popolnoma čistega namena, ampak zato, da bi od Latincev ložej dobila pomoč, za ktero je cesar papeža prosil zoper Normance, ki so v spodnji Italiji eno mesto za drugim bizantiškemu cesarstvu jemali. Papež poln veselja pošlje l. 1054 poslance: Humberta in Friderika, kardinala, in Petra nadškofa Amalfitanskega v Carigrad s pismoma na cesarja in na Cerularija, v katerih papež svoje veselje razodeva, da sta oba tako pripravna skerbeti za

¹⁾ Mansi XIX. p. 635 . .

ohranjenje miru. In kakor v pismu do cesarja še posebno pripoveduje, kaj da je že vse počel, da bi ukrotil divje Normance, tako Cerularija še posebno zavračuje zavoljo prederznosti, po kateri si prilastuje ime „vesoljnega patriarha“, segaje zraven tudi v pravice drugih izhodnjih patriarhov, in sklene z besedami: Upamo od Boga, da vse to, kar se čez te govori, ne bo resnično, ali pa da se boš kmalo poboljšal“.¹⁾ Ali vse to veselje in upanje papeža Leona je bilo ravno tako prazno, kakor malo je bilo kedaj v resnici mar Cerulariju, svojo bizantiško kožo odvreči, svoj nezmerni napuh in svojo neznano lakomnost zatreči. Zato tudi Rimski poslanci ne samo nič niso dosegli, ampak so le priložnost dali, da to, kar je Cerulari vedno v svojem spačenem sercu gojil, je v svoji pravi in gotovi podobi koj na svitlo prišlo. Sicer se je Niket učen mnih, ki je tudi zoper Latince pisal, po očitnem pogovoru s poslanci pričo cesarja vdal in svoje zmote očitno zaverigel; Cerulari pa razkačen, da ga Rimski poslanci niso spodobno (kakor je bila navada pri bizantiških škofih) pozdravili, ni hotel drugač ž njimi pečati se, kakor v zboru, v katerem pa bi bili imeli sedeti še le za vsemi nadškofi gerške cerkve.²⁾ Ker pa poslanci, ko namestniki poglavarja vesoljne cerkve Kristusove, se temu vsi navadi pretečenih stoletij in vsemu cerkvenemu pravu nasprotnemu vedenju niso mogli pa tudi ne smeli prikloniti, se jim tudi Cerulari ne samo ni hotel bližati, ampak jim je tudi prepovedal, darilo s. maše obhajati³⁾ tako da ni bilo drugač, kakor da so poslanci morali se zopet domu verniti ter niso nič opravili. Preden so pa iz Carigrada šli, so 16. julija v cerkvi s. Sofije med službo Božjo očitno pred vsem ljudstvom pismo na altar položili, v katerem so zanikernega in terdovratnega Cerularija slovesno izobčili z Leonom Akridanskim in vsemi družniki;⁴⁾ in so potem cerkev in Carigrad zapustili, prah od nog otresovaje z besedami: „Bog naj vidi in sodi“. Cerulari je pa po takem odhodu poslancaev narpred ljudstvo tako razdražil zoper Latince, da ni mirovalo pred, kakor da je mogel cesar dati očitno tepsti dva tolmača

¹⁾ Mansi XIX. p. 663.

²⁾ Baron. 1054, 30.

³⁾ Mansi l. c. 678.

⁴⁾ Baron. 1054, 19; — v. Hunkler: Leo IX. p. 298.

poslancev, nekega Pavla in njegovega sina Smaragda. Potem pa je tudi Cerulari, da bi slovesnejši izobčil Rimske poslance, na svoje škofe in nadškofe razposlal povabilno zborna pismo, v katerem je zopet toliko laži, kolikor stavkov. Toži namreč v tem pismu čez poslance „brezbožne iz tamnih zapadnih krajev“, da so vso pravoslavno (izhodnjo) cerkev izobčili zato, ker njeni duhovni brade ne strižejo, ko verskemu zlogu besede „filioque“ pristaviti nočejo, ker se ženijo i. t. d.“ Koliko je pa vendar papeževo imé, njegova čast in oblast še v izhodnem svetu veljala, se vidi iz tega, da Cerulari se ni upal, po resnici povedati, da so poslanci v imenu papeža njega in njegove izobčili, ampak tudi o té reči takó le laže v tem svojem pismu: „Letí (brezbožni) so se vedli ko Rimski poslanci, pa niso ne iz Rima prišli ne od papeža poslani, ampak od Argira (cesarskega namestnika v spodnji Italiji), in pisma, ktere so prinesli, niso bile prave in resnične, ampak izmišljene. . . . Zato so se tudi bali, se ž njim — s Cerularijem — v zboru sniti, . . . zato je tudi cesar po njihovem odhodu njihove tolmače dal pretepsti in . . . patriarhu zapovedal, da pismo izobčenja, ktero so ti Latinci na altar položili, se ima sežgati, kar se je tudi 24. julija zgodilo.“¹⁾ — Ravno take laži ponavlja tudi v pismu do Petra, patriarha Antiohejskega in se še zraven togoti, da on, kakor tudi Jerzalemski in Aleksandriški patriarh še zmirom ime papeža v imenikih svojih cerkev terpé, z opresniki (acimiti) občijo, celó sami tudi sem ter tje opresni kruh vživajo. Potem pa graja posebne šege Latincev, med drugimi tudi té, da si (Latinci) brade strižejo, da njih škofi perstane nosijo, da podob in relikvij svetnikov ne spoštujejo, da dvema bratoma pripuščajo, slehernemu eno sestro v zakon vzeti, i. t. d.²⁾ V tem in takem duhu je odvrčeval Cerulari vse po izhodnjem keršanskem svetu od zapadne cerkve, od središča cerkvene edinosti; po takem potu je gledal ustanoviti in razširiti Focijevo razkolništvo, dokler ga je cesar Izak Komnen l. 1059 pregnal ko nemirnega in nevarnega puntarja; razkolništvo pa je od tistega časa vedno vzdržalo se ko plodna korenina vsih nadlog, pod kterimi izhodnji svet do današnjega dneva zdihuje.

¹⁾ Mansi l. c. p. 811 . . .

²⁾ Baron. 1054. p. 215.

Taka sta bila moža, ki sta do verha dognala tisto silno razkolništvo, katero je napuhnjena ošabnost spočela, samopridna lakomnost porodila, in terdovratno zaničevanje vsake viši oblasti, in vsega prava v krilu laži, krivice in zvijač hranilo in gojilo. Res je sicer, da je tudi Rimska cerkev po svoji terdovratnosti, po svojem nepremakljivem nasprotovanju k temu razkolništvu kaj dosti pripomogla, ali ga celó vzrokovala; pa vzrokovala ga je, kakor resnica laž, pravica krivico, neskončna svetost Božja človeško hudobijo sploh vzrokuje. Vzrokovala ga je, kakor je Jezus Kristus sam, ki „ni prišel mirú prinesť na zemljo, ampak meč“,¹⁾ vzrokoval serdito sovraštvo in hudobijo Farizejev, Saducejev in pismoukov in zraven še toliko preganjanja samega sebe in svojih spoznovavcov; vzrokovala je to razkolništvo Rimska cerkev, ko ni hotla, ko ni mogla in ni smela vdati se in pripoznati krivico za pravico, laž pa za resnico. In ravno pri taki terdovratni brambi načel pravice in resnice, po kateri se je moglo nazadnje iz cerkvenega telesa ločiti vse, karkoli je nasprotvalo duhu in načelom Jezusa Kristusa, ravno pri taki svoji terdovratnosti je Rimska cerkev odvernila od zapadnega sveta strašno osodo, kateri je pripadel izhodnji keršanski svet in ktere se do današnjega dneva ni mogel rešiti.

§. 11.

Vse prizadevanje, razperte cerkve zopet zediniti, ostane prazno, in zakaj?

Tisti napuh in tisto sovraštvo do Rima in do Latincev sploh, ktera sta razkolništvo porodila, sta ga tudi za naprej gojila in vzdržala, tako da vse prizadevanje, to kar se je razklalo, zopet zediniti in spraviti, je dosihmal večidel prazno ostalo. Večkrat namreč se je skušalo in prizadevalo, to zedinjenje razpertih cerkev doseči, in sicer ne samo od strane Rimske cerkve ampak tudi od strane Carigraške cerkve, ali prav za prav od strane Carigraških cesarjev, pa ne iz enakih nagibov in namenov. Rimska cerkev, ko cerkev Petra, ko glava in središče cerkvene edinosti, ni mogla imeti in ni imela pri takem svojem prizadevanji drugega namena,

¹⁾ Mat. 10, 34. .

kakor pod svoje materino krilo zopet spraviti to, kar se je po krivici in hudobiji nekterih od njé odlomilo; njej ni moglo in ji tudi ni nič tako na sercu ležalo, kakor zedinjenje samo na sebi po odpravljenem razkolništvu. Vse drugači pa so se vedli v té zadevi Gerki; od njih se ne more reči, da bi kdaj njih Carigraška cerkev, ko glava razkolništva, zapušeni in zaničevani materi, namreč Rimski cerkvi, se bila bližala z vročo in resnično željo, ž njo zopet združiti se, ampak skušali so to združenje in zedinjenje ponoviti le gerški cesarji, in to ne iz posebno čistih nagibov, ne zavoljo miru in zedinjenja samega na sebi, ampak kakor je skušnja učila, le bolj iz samopridnih nagibov, le toliko namreč, kolikor jim je bilo v posebnih silah in stiskah pomoči Latincev treba.

Da od tega prizadevanja, razkolništvo odpraviti, nekoliko posamezno navedemo, je papež Urban II. v ta namen, da bi zedinjenje pospešil, l. 1098 Gerke, posebno iz spodnje Italije v mesto Bari v zbor povabil, v katerem je s. Anzelm, sloveči učenik in nadškof Kanterburški, versko resnico, „da s. Duh tudi iz Sina izhaja“, tako izverstno in določno skazoval, da Gerki, ki niso mogli nič ovreči, so kar žalostni iz zbora se pobrali.¹⁾ Urban in latinska cerkev sploh je smela toliko obilnejšega sadu o tem prizadevanji pričakovati, kolikor prijetnejši in pripravnejši so bile za to zedinjenje ravno tačasne okolnosti. Tri leta pred namreč je Carigraški cesar Aleksi Komnen poslal poslanca k zboru v Piacenco s prošnjo do papeža, da bi mu Latinci prišli na pomoč zoper Turke, pred kterimi se je Carigrad že tresti začel. Papež Urban ni samo te pomoči obljubil, ampak je tudi kmalo potem v Klermonskem zboru silne zbrane množice z gorečo svojo besedo tako vnel in navdušil, da vsi pričujoči so se vneli od želje in hrepenenja, svojo kri in svoje življenje zastaviti v to, da bi se keršanskemu svetu zopet pridobile in prisvojile nar draži in nar imenitnejši njegove svetišča, kraji namreč, ktere je Gospod Jezus Kristus s svojimi nogami, s svojimi čudeži, s svojo presveto kervjo posvetil. Turk pa, nar hujši in nar gerši sovražnik in zopernik keršanskega imena ogerdoval in oskrnoval. In ta goreča želja, to živo hrepenenje se je v tistih časih žive vere, v časih keršanskega junaštva ko ognjen plamen mahoma raz-

¹⁾ Mansi T. XX. p. 947.

širilo po vsih krajih in kotih keršanskega sveta, tako da trume razne starosti in raznih stanov so se začele razlivati in so se skoro dve stoletja razlivale proti jugu in po juternjih deželah, da bi z znamenjem s. križa zaznamovane odgnale iz nar svetejših in nar večega spoštovanja vrednih krajev divjega zaničevavca s. križa. Se vé, da te mnogotere križanske trume so marsikaj smeti in soderge pobrale in vlekly seboj iz zapadnega svetá v juternje dežele; se vé, da niso ravno vsi velikaši in plemenitaši, ki so si dali znamenje s. križa pripeti, iz zgolj čistega namena brez vsih samopridnih nagibov se podali v boj zoper nejeverne Turke, kakor se tudi ne da tajiti, da ravno iz taciš samopridnih nagibov so se izlegli marsikteri prepiri, kateri so dovelj pripomogli, da poglavitni in pervanji namen teh križanskih vojsk, osvojenje namreč svetih častitih krajev za keršanski svet iz rok nejevernikov, se ni dal doseči; pri vsem tem se pa vendar le smé prašati: Ali bi Mohamedanci in Turki že delj ko tisuč let do današnjega dneva v sramoto vesoljnega keršanstva mogli in smeli gospodovati čez sveti grob našega Zveličarja, ko bi Carigraška cerkev bila zmožna, s svetim ognjem žive vere in goreče ljubezni do Kristusa vneti in navdušiti svoj izhodnji svet takó, kakor se je vnel zapadni keršanski svet o glasu svojih nar viših pastirjev, Rimskih papežev? Ali bi Carigrad kdaj, ali bi do današnjega dneva imel zdihovati v sužnosti in pod jarmom polomesca, ko bi Bizantinci, saj v svoj lastni prid, svoje moči bili združili s silnimi križanskimi trumami, odgnati in ukrotiti ne samo keršanstvu sploh, ampak njim še posebno nevarnega silnega sovražnika? Kraljevanje polomesca nad Carigradom je Evropejskemu svetu dosihmal že marsikaj prizadjalo, ter mu tudi dandanašnji ne služi ravno posebno v blagor; kakšen pa bi pač imel biti današnji stan ali položaj zapadne Evrope, ko bi zapadno keršanstvo pred osem sto leti roke bilo križem deržalo, ali pa celo škodeželjno kakor koli si bodi podjarmljenje bizantiškega svetá od strane Turkov pospeševalo? Na vse te in take prašanja ve zgodovina dost določno in gotovo odgovoriti; kakor ona tudi zna kaj dosti povedati od tiste hudobne bizantiške nezvestobe in sleparije, ktera je bila križanskim trumam v hujši nevarnost in v veči škodo, ter jih je obilnejši pokončevala, kakor vse sile nejevernih Turkov. Vir teh in takih hudobij je pa bilo tisto strastno sovraštvo do Latincev, ktero je razkolništvo sploh porodilo in

razkolnike potem tako zaslepilo, da ne samo niso marali za to, da bi gasili ogenj pri sosedovi hiši, ampak da so ga še celo podpihovali in podkurovali, če ravno je imelo tudi lastno pohištvo pogoreti. Po tem takem se pa tudi ni čuditi, da te križanske vojske, namesto da bi bile k zedinjenju razpertega izhodnjega in zapadnega keršanskega sveta pripomogle, so razpor le še bolj razširile in uterdile; ni se čuditi, da po takih britkih skušnjah, po praznem dvestoletnem prizadevanji je zapadnemu svetu upadla gorečnost in serčnost, da je nekako oterpnjen gerško razkolništvo pripustil samo sebi na poti k strašni osodi, ktere o pravem času in o pripravi priložnosti ni hotlo odverniti.

Ko je temu tako bilo, so tudi poznejše prizadevanja, obe cerkve, gerško in latinsko zediniti, brez pravega sadu ostale. To zedinjenje doseči si je posebno prizadeval papež Gregor X., ki je koj potem, ko je s smertjo Ludovika IX. s. kralja francoskega l. 1270 tudi upanje ugasnilo, svete kraje Turkom odvzeti, k velikemu zboru v Lionu l. 1274 Carigraškega cesarja Mihaela Paleologa, ko je dve leti pred že sam željo zavoljo zedinjenja razodel, patriarha Jožefa in druge škofo izhodnje cerkve povabil. In zares so prišli poslanci cesarja in so pridali pisma cesarja in škofov iz jutrovih dežel, v katerih cesar in škofi pripoznajo vse to, kar Rimska cerkev o pervaštvu Rimskega papeža, o izhajanju s. Duha od Sina in od Očeta in o terpljenji v vicah uči. Zraven pa je še poslanec Jur Akropolita očitno pričal, da je od cesarja posebno pooblasten v imenu cesarja pri svoji in pri duši cesarjevi priseči, da cesar vero Rimske cerkve za pravo spozna, da se je zvesto držati hoče in od nje nikoli odpasti noče.¹⁾ Ali veselje o tem zedinjenji se je kmalo v žalost spreobrnilo. Če ravno si je cesar prizadeval, zedinjenje vzdržati, je od druge strani patriarh Jožef s svojo če dalje veči in močnejši stranko toliko ložej nasprotoval in od združenja odvrčeval, ko se je papež Martin IV., ki je bil preveč Francozom vdan, v političnih rečeh s cesarjem razperl tako, da se je po njegovi smerti 1282 pod sinom in naslednikom Andronikom II. vse zopet raztergalo in poderlo, in sicer s tako besnostjo, da Andronik ni samo prepovedal, očeta spodobno pokopati, ampak da je celó tudi zapovedal, da se v cerkvah za ranjcega očeta moliti ne smé, zato ko je go-

¹⁾ Mansi T. XXIV. p. 27.

tovo pogubljen zavoljo strašne pregrehe, ker se je z Latinci združil. Potem pa je ukazal vse cerkve, v katerih so zedinjenci svete opravila opravljali, zapreti in znovič posvetiti, škofo pa, ki so tudi pisma v Lion poslane podpisali, je dal tepsti in iz cerkve v pričo celega zbora vreči, če ravno so na kolenih milosti in odpušenja prosili.¹⁾ Pri vsem tem je njegov sin Andronik III., ko je očeta 1328 odgnal in v samostan zaperl, prosil papeža Joana XXII. in Benedikta XII., da bi pripravila zahodnje vladarje v pomoč zoper Turke, ki so se Carigradu zmirom bolj bližali, in je pri ti priložnosti želje do zedinjenja razodeval. Joan XXII. pošlje tudi v ta namen dva škofa v Carigrad; ali če se je ravno ljudstvo samo v teh okolišinah pripravno kazalo k zedinjenju, se vendar patriarh ni hotel spustiti v pogovor s papeževima poslancoma. Tako je vse to početje zopet prazno ostalo, kakor tudi prizadevanje papeža Benedikta XII., s katerim sta l. 1339 mnih Baarlam in Benečanski Dandolo v imenu ravno tega cesarja o té zadevi imela opraviti. Ko so namreč Gerki zahtevali, da se jim narpred pomoč da zoper Turke, Latinci pa, ko jim niso mogli upati, nasprot tirjali, da naj se nar pred z Latinsko cerkvijo združijo, je vse pri starem ostalo.²⁾ Pa vendar, ko je nevarnost od strane Turkov le vedno hujši nastajala, je 30 let potem cesar Joan V. Paleolog sam v Rim se podal, razkolništvu se slovesno odpovedal l. 1379 in prosil papeže Innocenca VI. in Urbana V. za pomoč zoper Turke, ki so že Adrijanopol l. 1361 vzeli;³⁾ pa vse prošnje papežev do vladarjev zapadne Evrope, da bi jih k pomaganju pripravili, niso nič zdale. Pri vsem tem se je o tem zedinjenji med cesarji in papeži pridno naprej delalo, posebno med Joanom VII. in Martinom V. po tega smerti (l. 1430) pa Evgenijem IV. njegovim naslednikom, kateri je potem, ko je učeni in sloveči kardinal Nikolaj Kuzanski v Carigradu pot k zedinjenju pripravljal, ne samo cesarja Joana in škofo izhodnjih cerkev k zboru v mesto Feraro povabil, ampak tudi na svoje stroške preskerbel vse, karkoli je bilo k popotvanju k zboru in iz zbora v Carigrad nazaj, kakor tudi k stanovanju in živežu za izhodnje goste v

¹⁾ v. Georgii Pachymeris Hist. Andronici l. I. c. 2. . . ; Nicephori Gregorae Hist. Byz. l. VI. 2. p. 171. edit. Bonnens.

²⁾ Niseph. Greg. Hist. Byzant. l. X. c. 8. p. 501. ed. Bon.

³⁾ Leo Allatius de eccles. occ. aty. or. perpet. cons. l. II. p. 843.

Ferari potrebno. Mesca februarja l. 1438 pridejo: cesar s svojim bratom, patriarh Jožef, Izidor nadškof cele Rusije, Besarion, učeni Nicejski nadškof, poslanci treh drugih patriarhov in mnogo drugih škofov in duhovnov, vsih skupej blizo 700 v Feraro. Ko so bili častno in slovesno sprejeti, so se začeli pogovori med obema strankama o rečeh, o katerih je bilo treba porazumljenja in zedinjenja. Nar več truda in prepиров so prizadjali pogovori o verski resnici „da s. Duh iz Očeta in iz Sina izhaja“ in o pristavku te resnice ali tega stavka k zlogu verskih resnic. O tej zadevi se je ves čas v zbornih sejah govorilo tako, da je vsaka stranka šest svojih nar bolj izverstnih in učenih mož v ta pogovor izvolila, med katerimi so posebno sloveli pri latincih: Kardinal Julian in Joan Černogorski, sprednik reda s. Dominika, pri Gerkih pa: Besarion Nicejski in Marka Efežinski nadškof. Ko ta reč v štirih mescih le še ni bila toliko dognana, da bi se obe stranke bile popolnoma porazumele, je papež zavoljo kuge, ki je začela v Ferari razsajati, mesca februarja l. 1439. zbor v mesto Florencijo preložil, kamor so se nazadnje tudi Gerki podali, ki bi bili nar raji vse pustili in domu se podali, ko bi jim cesar bil hotel dovoliti. V Florenciji se je tedaj o resnici od s. Duha naprej govorilo, in sicer posebno med Markom Efež. in Joanom Černogorskim tako dolgo, dokler Marka ni samo moral obmolkniti ampak tudi osramoten odstopiti, ker mu je nasprotnik Joan očitvidno pred vsemi dokazal, kako gerdo in krivično da Gerki ravnaajo, ko so kakor v drugih rečeh, tako tudi o resnici od izhajanja s. Duha iz Sina pisma starih s. očakov izhodnje cerkve v svoje na'mene spridili, posebno pismo s. Bazilija proti Evnomiju Arijancu, v katerem ta s. očaj, kakor se iz popolnoma čistega rokopisa, ki ga je Nikolaj Kuzanski iz Carigrada s seboj prinesel, vidi, kar naravnost uči, da s. Duh ne samo iz Očeta ampak tudi iz Sina izhaja, ktero besedico: „in iz Sina“ pa so Gerki v svojih prepisih tega pisma s. Bazilija izpustili.¹⁾ Po tem in takem osramotenju, ktero je Marka doletelo, so Gerki začeli sami udajati se, posebno ker je od ene strani cesar na to živo jih opominjati začel, od druge strani pa učeni Besarion v svojih govorih skazoval in tudi po besedah mnogih starih

¹⁾ Harduin T. IX. p. 227.

očakov izhodnje in zapadne cerkve določno dokazal, kako da ste bile o tej verski resnici obe cerkve vedno ene misli; tako, da če ravno je Marka Efež. porazumljenju v tej reči na vso moč nasprotoval in Latince kar naravnost krivoverce psoval, so vendar 8. junija l. 1439 razun terdovratnega Marka vsi Gerki se o tej verski resnici z Latinsko cerkvijo združili v silno veselje posebno Jožefa, Carigraškega patriarha, ki je koj drugi dan po tem umerl, pred smertjo pa še pismeno staro Rimsko cerkev — aposteljsko, in njenega škofa — namestnika Jezusa Kristusa imenoval.¹⁾ Ko se je ta nar hujši težava srečno odpravila, ste se obe stranke o drugih še različnih rečeh²⁾ ložej porazumele, tako da 6. julija l. 1439, ko so pismo sprave in zedinjenja cesar in vsi drugi nadškofi in škofi, razun Marka Efež. podpisali, se je občno veselje zedinjenja obeh cerkev s posebno slovesnostjo obhajalo.

Ali kmalo potem, ko so se Gerki domu vernili, so to splošno veselje začeli kaliti sivi oblaki, ki so se od juga proti zapadu vzdigovali. Že koj potem namreč, ko se je po Carigradu razglasila novica o zedinjenji, so mnih in drugi duhovni ljudstvo zoper to zedinjenje tako razdražili, da je cesarja in druge vse ravno tako zaničljivo sprejelo, kakor je edinega Marka ko pravega moža, ko vrednega svetnika hvalilo in povzdigovalo. Letá pa, če ravno je v Florenciji cesarju obljubil, da bo v Carigradu podpisal pismo zedinjenja, je zdaj še le začel razdraženo ljudstvo še bolj dražiti in podpihovati; zraven pa je tudi nekoliko sam, nekoliko pa s pomočjo svojega tovarša, nekega Siropula, v mnogih pismih na toliko obrekoval, psoval in sploh ogerdoval Florentinski zbor in vse, ki so pismo zedinjenja podpisali, da če ravno so Gerki sami, ki so bili pri zboru, te laži in obrekovanja pismeno ovračali, vendar ni bilo drugač, kakor da so marsikteri škofi od zaveze z Rimsko cerkvijo zopet odpadli in k razkolništvu pristopili, kterege glava je bil Marka v družbi s patriarhi Jeruzalema, Antijohije in Aleksandrije, ki so v zboru Jeruzalemskem l. 1443 Metrofana, Carigraškega patriarha odstavili in celo cesarju napovedali izobčenje, ako ne bi hotel odpovedati se zedinjenju. Letá je sicer zvest ostal v zavezi z

¹⁾ Harduin T. IX. p. 398 . . p. 406.

²⁾ O téh gl. sledeči spis.

Rimsko cerkvijo; odverniti pa vendar ni mogel, da se ne bi bilo dalje razširjalo tisto zarašeno básno sovraštvo do Rimske cerkve, po katerem je Marka Efežinski pred smertjo tirjal od svojega prijatla Jurja Školarja prisego, da hoče vedno Rim sovražiti, vedno zoper zedinjenje se vojskovati, na smertni postelji pa ukazal, da nobeden zedinjenec pri njegovem pogrebu se prikazati ne sme. In to besno sovražno razkolništvo, katero se je iz Focija v Cerularija, iz Cerularija v Marka Efež. izlilo, je toliko globokeji samo sebi grob kopalo, kolikor terdovratnejši je odvrčevalo vsako perložnost k zedinjenju; tako, da ko je zadnje in vsled Florentinskega zedinjenja toliko veselo upanje slana merzlega sovraštva terdovratnih razkolnikov poparila, je tudi zadnja ura odbila ošabnemu bizantiškemu napihovanju. Sicer je še o zadnji, o enajsti uri, ko so Turki že na Carigraške vrata terkali, papež Nikolaj V. na prošnjo Konštantina XII. v Carigrad poslal ko svojega poslanca Izidora, kardinala in metropolita Ruskega l. 1452; ali Focijev sovražni duh je razkolnike tako zaslepil, da se cerkev, v katerih so Latinci svete opravila opravljali, niso samo ogibali, kakor da bi bile oskrunjene, ampak da so tudi sploh punt vzdignili zoper Latince, tako, da so leti mogli pobrati se iz Carigrada, kakor ravno pred 400 leti so morali Rimski poslanci žalostni pete odmakniti iz Carigrada zavoljo ošabne terdovratnosti Cerularija. In nekoliko mescov potem 29. maja l. 1453 se je Carigrad spremenil v Štambul. Po strašni moritvi, po strašni gnusobi razdjanja si je prilastil Mohamed veličanski Carigrad, kateri o pravem času ni hotel spoznati, kar mu služi v blagor; zginilo je iz višav veličanske cerkve s. Sofije znamenje s. križa in odmaknilo se je bledemu polomescu, kateri je imel za naprej vsemu svetu oznanovati, da mesto, katero v svojem merzlotnem sovraštvu se ni hotlo dati od ljubezni ogreti, tudi vredno ni bilo, kinčano ostati z bliščobo s. križa, znamenja odrešenja in vira svete, goreče ljubezni. Tako se je pri vsem poprejšnjem zgodovinskem razlaganju nad Carigradom in njegovem razkolništvom gotovo skazala resnica pregovora:

„Kdor se povišuje, bo ponižan.“

§. 12.

Stan razkolniške izhodnje cerkve sploh, in Carigradske posebno pod Turško vlado.

S tém podjarmljenjem Carigrada so Turki tudi podjarmili in svoji oblasti podvergli oblast carigradskega patriarhaštva. Od začetka je sicer Mohamed II. Gerkom, da bi jih ložej v Carigradu prideržal, nekoliko prostosti pustil, kakor tudi patriarhu Gennadiju II., ki je bil prvi pod novo turško oblastjo zvoljen, pervanje pravice zavaroval; ali ko so gerški razkolniki začeli toliko hujši med seboj se prepirati, kolikor manj so imeli z Latinci opraviti, so čedalje bolj v sužnost Turkov se zapletali tako, da že tretjega naslednika gori omenjenega Gennadija, namreč Marka, je sultan zavolj razpertij med duhovni odstavil, kakor je tudi zavoljo taci razpertij Markov sprednik Joazaf I. v svoji togoti v vodo se vergel. Ko je Marka bil odstavljen, je ena stranka razkolnikov sultanu ponudila 100 zlatov v tó, da bi njenega zemljaka Simeona Trapecunškega za patriarha postavil. Sultan ni samo tega poprijel se, ampak s tem se je tudi vvedla navada, po kateri je imel in ima prav za prav le sultan imenovati in deliti patriarhalsko čast in sicer tistemu, kateri več obljubi in ponuja, kar je pa zraven tudi priložnost dalo k tisti še hujši napaki, da sultan postavljenega že zopet zna odstaviti in odstavlja, kakor in kadar se mu zdi, posebno kadar kdo več zlatov za patriarhalski stol ponuja. Od tod sta se vstanovila tista davka, katerih enega *πεσχήσιον* imajo patriarhi koj ko so imenovani, drugega pa *χαράτζιον* vsako leto odrajtovati. Davek *πεσχήσιον* posebno je če dalje večí narašal zavoljo dražb, po katerih je eden družega pregnati ter patriarhalsko mesto si prisvojiti prizadeval takó, da večidel je tisti, ki je bil že odstavljen, s časom v drugič, sem ter tje tudi v tretjič bil zopet na poprejšnje mesto postavljen. Pri takem kupčevanju, pri taki dražbi doseči patriarhalsko čast, je pa moralo tudi samo po sebi na to priti, da patriarhi, ki so svoje žepe izpraznili, so, da bi zopet nekoliko napolnili jih, svojim škofom, leti pa iz enakega vzroka svojim duhovnom posebne davke nakladali, in tém davkom primerjene cerkvene službe jim delili. Tako se je gerda prodaja in kupčija cerkvenih služb, tako se je tista po apostelnih že in potem vedno v cerkvi prokleta simonija, ktera ko rak

cerkveno življenje izjeda, vgnjezdila v izhodnjo razkolniško cerkev, ter gospoduje skoz in skoz do današnjega dneva tako, da bi se smeli na perste naštetí Carigraški patriarhi, kateri bi čez tri leta se na patriarhalskem stolu vzderžali, ali pa celó na njem umerli.¹⁾

Po taki nevredni sužnosti, v kateri je nekđaj mogočni Carigraški patriarhalski stol popolnoma turških vladarjev v oblasti, po mnogih in hudih prepirih, ktere ta patriarhalski stol ravno s tem, da je vedno na bobnu ali na dražbi, vzrokuje in goji med razkolniškim škofijstvom, je to splošno ali vesoljno Carigraško razkolništvo s časom druge razkolništva porodilo, tako da potém, ko so se cele dežele, namreč Rusija, starogerški polotok, južni kraji Avstrije, Černagora in Ciperški otok, od Carigraškega patriarhalstva odlomile, je njegovi oblasti ostalo podverženih kakih 9 milijonov, pa tudi med temi je posebno pri bulgarskem in slovanskem narodu če dalje večí gibanje in teženje, se oteti oblasti Carigraškega patriarhalstva, kar so Bulgari tudi večí del že dosegli. Pri vsem tem namreč, da je Carigraški patriarh popolnoma pod sultanom, ima on vendar do svojih škofov in duhovnov popolnoma prosto oblast, zraven pa je on s svojimi škofi imel tudi sodnijsko in kaznovavsko oblast čez svoje verne sploh tudi v posvetnih rečeh, tako, da od te strani je gerško škofijstvo namestovalo oblastnike ali vradnike turške vlade, dokler je sultan Abdul-Medjid s svojim Hat-Humajem od 18. februarja l. 1856 patriarhu to posvetno oblast čez cerkvene podložne odvzel. Ko so pa ti škofijski oblastniki, po svoji národnosti zgolj Gerki, Slovane po navadi hujši tlačili, kakor sami Turki, je tudi sovraštvo med obema narodoma in uporstvo slovanskega ljudstva proti cerkveni oblasti gerške ali carigraške cerkve vedno večí in hujši naraslo, tako da, kar še do zdaj od Carigraškega patriarhalstva po slovanskih krajih ni popolnoma odpadlo, se ga tudi dolgo časa za naprej več deržati ne more.²⁾

In kakor se Carigraško patriarhaštvo, kterega oblast je nekđaj segala po vseh krajih izhodnjega cesarstva, po svojem vnvanjem stanju čedalje bolj v posebne dele, ki od njega od-

¹⁾ Pitzipios: l' Eglise Orientale, Rome 1855, II. 82 . . .

²⁾ Doellinger, Kirche und Kirchen p. 158 . .

padajo, tako tudi po svojem notranjem življenji če dalje bolj hira in omaguje, nekoliko že zavoljo gori omenjene simonije, nekoliko pa tudi zavoljo silne nevednosti svojega duhovstva, v katero se, kakor neki Laskarato v svojih pismih do nadškofa Cefalonije kar naravnost toži,¹⁾ brez vsega ozira na vednost in vrednost jemljejo in koj pri altarji ali na leci vidijo taki, ki so včeraj še ali pred malo dni bili strežniki, mornarji, kmeti i. t. d. Pri tem hiranji je že tako deleč prišlo, da celo v verskih rečeh se Carigraško razkolništvo na turško vlado obrača. To se sicer ne bi dalo verjeti, ko ne bi bil sam patriarh Antimos v svojem zboru l. 1848 o téh zadevah očitno govoril in rekel: „O bolj težkih in zvutih rečeh se pogovarjajo trije patriarhi²⁾ s Carigraškim patriarhom, zbornim predsednikom. Če se ne morejo porazumeti, se ta reč po postavni navadi vladi (turški) v določbo predloži.“ Picipios, ki o tem piše, pripoveduje tudi, kako da se je pri priložnosti, ko so gerški in armenski duhovni se prepirali zavoljo tega, ali se sme pri maši voda vinu primešati ali ne, v resnici to prašanje turški vladi predložilo v razsodbo, ktera pa je na to odgovorila: Ker je vino nečista, po koranu zaveržena pijača, se imajo same vode poslužiti.³⁾ Kar pa drugač verske resnice in cerkvene šege zadene, se jih izhodnje razkolništvo s posebno skerblijvostjo vedno terdno in nepremakljivo derži; in vse prizadevanje Luteranov (posebno od leta 1570—1580) kakor tudi Kalvincov o začetku sedemnajstega stoletja, gerško razkolništvo v svojo družbo spraviti, je ostalo ne le prazno ampak protestantom sploh v toliko veči zasramotenje, kolikor bolj so ravno gerški razkolniki o tacih priložnostih staro, občno in aposteljsko veljavo verskih resnic Rimske cerkve pojasnili in poterdili. Patriarh Ciril Lukaris se je sicer vdal Kalvincom in si je začel prizadevati, svojo gerško cerkev pokalvinčiti; ali zavoljo tacega početja so ga gerški škofi v mnogih zborih odvergli, dokler ga je na zadnje sultan ukazal zadaviti in v morje vreči (1638.) —

Tako je tedaj in ostane po vsem tem razkolniška cerkev Carigraškega patriarhalstva obsojena k ti posebni in

¹⁾ *Τα μυστήρια τῆς Κεφαλονίας*. 1856.

²⁾ Namreč Aleksandriški, Antiohejski in Jeruzalemski, ki so le po imenu patriarhi in v Carigradu stanujejo; gl. Doelling. „Kirche und Kirchen“ 160.

³⁾ Pizipios, l' Eglise orientale I. 140.

čudni nalogi, da pri vsem svojem zarašenem in nezadušljivem sovraštvu do Rimske katoliške cerkve mora venderle hoté nehoté letó cerkev braniti zoper vse kakoršne koli si bodi protestanske nasprotnike, spričevaje namreč aposteljsko starost, nespremenljivost, občno veljavnost in vrednost vsih posebno pa tistih verskih resnic in naprav v katoliški cerkvi, ktere sovražniki ko nove po človeški domišljavi znajdene in v cerkev Kristusovo vvedene napadajo in zaničujejo; od druge strani pa ravno ta cerkev Carigraškega patriarhalstva ima tudi nalogo, v svoji sužnosti, v svoji revšini, v hiranju svojega dušnega življenja vesoljnemu svetu razodevati strašno in žalostno osodo, kateri pripade posamezna cerkev od korenine, od stebila cerkvene edinosti odlomljena. —

§. 13.

Razkolništvo Ruske cerkve v razméri do Carigraške in Rimske cerkve. Sklep.

Kakor je bilo malo pred omenjeno, se je iz ravno kar razloženih vzrokov razkolništvo Carigraškega patriarhalstva, katero je od začetka segalo ne samo po vsih krajih, ampak tudi čez meje izhodnjega ali bizantiškega cesarstva, s časom v mnoge kosove razklalo in tako druge razkolništva porodilo, med kterimi je posebnega ozira vredno razkolništvo Ruske cerkve. Če ravno se ne da tajiti, da v drugi polovici desetega stoletja, o času cesarja Ottona V. in perve keršanske knežinje Olge ali Helene († 969) so tudi latinski misijonarji seme evangeljskih resnic med Rusi sejali,¹⁾ se je vendar spreobernenje Vel. kneza Vladimira, vnuka Olginega, in po njem Ruskega naroda sploh pospešilo in dognalo po misijonarjih carigraške z Rimsko čez celo deseto in polovico enajstega stoletja zopet zedinjene cerkve, s katero je tedaj tudi mlada Ruska cerkev kakor s svojo materjo v terdni zavezi ostala, ter od nje perve svoje škofo dobivala od 988 do 1051. Veliki knez Jaroslav (1019 do 1054), ki si je posebno prizadeval, svoje ljudstvo v duhu in po načelu keršanstva izobraziti, je sicer l. 1051 po smerti Teopempta, kterega Nestor prvega metropolita v Rusiji imenuje,²⁾ ruske škofo v metropolitansko mesto Kiev

¹⁾ Pertz Monum I. 624; III (V) 856; Schloetzer V. 106. Annal. Nestor.

²⁾ Strahl's Kirchengesch. I. Thl. S. 76 . .

povabil, in jim ukazal voliti novega metropolita brez ozira na carigraškega patriarha; ali po smrti kneza Jaroslava in Hilariona, prvega od carigraške cerkve neodvisnega metropolita Ruske cerkve, so Carigraški patriarhi zopet imenovali posvečevali in pošiljali v Kiev metropolit ali poglavarje ruske cerkve, in so si ravno s tém pervaštvom cerkvene oblasti čez Rusijo zavarovali. Pri vsi tej tanki zadevi ruske cerkve s carigraško se pa vendar Rusija dolgo časa ni zapletla v razkolništvo po Cerulariji v Carigraški cerkvi vstanovljeno, ampak je ostala v miru in prijaznosti z Rimsko cerkvijo saj do metropolita Nicefora († 1121), ki je prvi v družbi z gerškimi razkolniki latinsko cerkev sovražil in s pismi napadal.¹⁾ Njegovi nasledniki so se proti Rimski cerkvi dosti prijazno obnašali, posebno tisti, ki so bili Rusi po rodu in ne iz Carigrada vrinjeni Gerki. In takó je Ruska cerkev visela med Carigraško in Rimsko; če ravno oblasti Carigr. patriarhalstva podveržena, se je vendar Carigraškega razkolništva le memogrede, le sem ter tje poprijela in vdeleževala, večidel pa do Rimske cerkve prijaznost in spoštovanje hranila, dokler je že znani metropolit Izidor v Florentinskem zboru svojo Rusko cerkev slovesno in resnično v zedinjenje z Rimsko katoliško cerkvijo spravil.²⁾ Že pred Izidorom se je viši škofijska oblast, katero je imel čez vso Rusko cerkev Kievski metropolit, na dvojno razklala. Ko je namreč metropolit Focija (1409 — 1431) Litvance, ki so ravno kar — o začetku 15. stoletja — keršansko vero sprejeli, s silnimi davki tlačil in zató, ker so se šeg latinske cerkve poprijeli, sovražil in mnogoverstno žalil, je litvanski knez Vithold, Jagelonov stric, svoje in tudi škofo spodnje ali južne Rusije povabil k zboru v Kiev in Novogorod l. 1414, ki so krivičnega in ošabnega Focija izobčili, in sebi metropolita izvolili, nekega Gregorja Zamblaka, ki je v Kievu sedež obdržal, izobčeni Focija pa je imel svoj metropolitanski sedež v Moskovi. Od tod sta bila dva metropolita v Rusiji: Kievski, katerega oblast je obsegala cerkve po južni, in Moskovski z viši oblastjo po severni Rusiji. Po smrti Focija Moskovskega in Gerasima Kievskega metropolita sta

¹⁾ Strahl I. c. 128.

²⁾ Glej §. 11.

sicer oba stola pod gori imenovanim Izidorom bila zopet združena, pa le na kratko. Ko se je namreč Izidor iz Florentinskega zbora l. 1439 nazaj v Rusijo vernil, ga je sicer ljudstvo in duhovstvo po južni Rusiji in v mestu Kievu s slovesnim veseljem sprejelo zato, ker je pristopil k zedinjenju z Rimsko cerkvijo, ravno zato pa so ga toliko bolj zaničevali in preganjali Moskoviški duhovni, ki od zedinjenja nič niso hotli slišati; in od tega časa ste ostale ločene in si nasprotvale obé metropolitanske cerkve, Moskoviška v razporu in Kievskaja v združenju z Rimsko cerkvijo, v katerem zedinjenju je ostala Kievskaja in sploh južno-ruska cerkev čez 70 let. Ta razpor med Kievskim in Moskoviškim metropolitom je sicer pripomogel k temu, da zaveza med Rusko in Carigraško cerkvijo je če dalje slabši in tanjši nastajala; od druge strani pa je ravno ta razpor Rusko cerkev ložej spravil pod jarm knežovske oblasti, pod katerim do današnjega dneva podjarmljena leži. Ko so namreč Moskovičani Izidora odstavili in zaperli, niso hotli več od Carigraškega patriarha svojega metropolita sprejemati; ampak to oblast, metropolita na Moskoviški stol postavljati, so si prisvojili Veliki knezi, ki so s to oblastjo vred vse druge pravice cerkvene oblasti sploh v svoje roke dobili, posebno od kar je Ruska cerkev popolnoma od Carigraškega patriarhalstva odpadla, kar se je zgodilo l. 1589. pod Carigraškim patriarhom Jeremijem II. Ko je namreč letá patriarh sploh, — dobro znan po svojem krepkem zavračevanju Luterancov, ki so si prizadevali (izhodnjo) gerško cerkev na svojo stran spraviti, — v silnem uboštvu, v katero je samega sebe pripravil s tem, da je v trinajstih letih trikrat mogel dosti drago kupiti patriarhalški stol, prišel v Rusijo prositi miloščine zase in za svojo Carigraško cerkev, se je knez ali car Fedor I. Ivanovič te priložnosti poslužil, ter je po svojem zvitem svetovavcu Borisu Godunovem Jeremija pripravil k pripoznanju in privoljenju, da Rusija lastnega patriarha dobi in obderži. In zares je Jeremija ne le sam Joba zadnjega Moskoviškega metropolita za prvega Ruskega patriarha posvetil, ampak tudi koj, ko se je v Carigrad vernil, v zboru nekoliko škofov leto novo Rusko od Carigraškega ločeno patriarhalstvo poterdil. Od tod je Ruska cerkev postala prosta in nevisna od vsake vnanje cerkvene oblasti, je pa toliko bolj in toliko pred vso svojo notranjo prostost in samostalnost zgubila,

kolikor močnejši so knezi ali cari po neomejenem vladarstvu tudi v cerkvenih zadevah hrepeneli; tako da na zadnje je tudi zginilo patriarhalstvo, ko je le 110 let, do vladarstva Petra Velikega terpelo.

Če ravno je oblast patriarhov v cerkvenih rečeh bila prazna in votla, je vendar silna čast in silno spoštovanje, v katerem je Rusko ljudstvo svoje patriarhe imelo, cara Petra na toliko v oči bodlo, da ni mogel miru imeti, dokler se ni znebil te prikazni, ktera ga je motila in mu je znala nekoliko nevarna biti v prizadevanji, Rusijo po novih kopitih prenarediti. V ta namen je tedaj po smrti Hadrijana († 1700), zadnjega patriarha, od leta do leta odlašal družega patriarha imenovati, ter je svojega ljubljenca Štefana Javorskija postavil ko oskerbnika patriarhalskih opravil, ki je imel v tem oskerbovanji se posvetovati s škofi, ki so zdaj eden, zdaj drugi v Moskovo prihajali in začasno tam stanovali. To je terpelo 20 let, med katerim časom je skušal, spoštovanje do patriarhalske časti v ljudstvu posebno tudi s tem zatreti, da je vpeljal igre, ktere so šle v posmehovanje in zaničevanje patriarhalske časti. Ko je bilo tako vse napeljano in pripravljeno, je Peter l. 1720 povabil metropolit in škofo svojega carstva v Moskovo, in jim narpred predložil, da naj se zedinijo z Rimsko katoliško cerkvijo, o katerem zedinjenji je sicer večkrat in mnogoverstno svojo željo razodeval.¹⁾ Da bi mu pa na tem zedinjenju v resnici in iz prav čistega namena bilo kaj ležalo, se ne da tako lahko terditi, kakor dvomiti, ali pa celó tajiti z ozirom na ravno kar omenjeni zbor l. 1720, v katerem je Ruskemu patriarhalstvu k večnemu miru zaklenkalo. Ko so namreč zbrani metropoliti in škofi carov predlog zavoljo zedinjenja z Rimsko katoliško cerkvijo zaverгли, se Peter vzdigne ter pravi: „Razun Rimskega papeža, patriarha zapadnega svetá, jaz nobenega družega pravega in zakonskega patriarha ne poznam; ko tedaj temu nočete biti podložni, boste za naprej samo meni podverženi.“ S temi besedami je izročil škofom pravila, po katerih je imel za naprej cerkvene reči oskerbovati „sveti in vedni zbor,“ ki ga je car osnoval in na mesto patriarhalstva vstanovil. Po Petrovi osnovi je ta

¹⁾ Theiners neueste Zustände der kath. K. beider Rit. in Pohl. u. Russl. S. 111

zbor imel obstati iz 12 udov, med katerimi tudi en svetoven ko sporočevavec (procurator) carjev. Leta sporočevavec predlaga v carjevem imenu reči, ktere zbor ima pretresovati in potem o njih sklepati; sklepi pa nimajo veljave ter se ne smejo spolniti, dokler jih car ne poterdi in po svojih ukazih ne naznani. Tako je tedaj s tem svetim zborom vsa, in zlasti tista škofijska oblast uničena, po kateri imajo „ko od s. Duha postavljeni pasti čedo Gospodovo in vladati cerkev Božjo;“¹⁾ ta sv. zbor pa ni nič drugega, kakor samo na sebi mertvo truplo, ktero le na toliko živeti in se gibati zamore, na kolikor se ga car poslužuje zgolj le v ta namen, da carske postave, ktere zgolj cerkvene reči zadevajo, saj po svojem vnanjem licu v posvečeno cerkveno haljo zavite pred ljudstvo pridejo, tako da edini car in njegova volja je vir vse oblasti kakor v posvetnih politično-socialnih tako tudi zgolj cerkvenih zadevah, in njegovi oblasti, njegovi volji se ne sme noben škof, noben metropolit, noben cerkveni zbor zoperstaviti. Pa ravno zato, ker je car glava ne samo deržave ampak tudi cerkve Ruske, ravno zató, ker je ni ne v deržavi, ne v cerkvi oblasti razun carjeve, Ruska cerkev ne pozna ne zborov, ne prave škofijske, ne metropoliške oblasti, ktero zadnjo je Peter s patriarhalstvom vred odpravil;²⁾ ravno zato, ker je car vse v vsem, je Ruska cerkev tudi carska cerkev, v kateri ni prostora ne za Kristusa, ki je obljubil ostati pri svoji cerkvi do konca svetá,³⁾ ne za s. Duha, brez kterega ne more biti prava cerkev Kristusova. Ni se tedaj čuditi, da je Ruska cerkev tako oterpnjena, da je v nji tako malo dušnega gibanja in cerkvenega življenja. Kar narpred njeno duhovstvo zadene, obstoji med višim in nižjim duhovstvom tak silni razloček, kakor med gospodarjem in tlačanom. Niži duhovni ali popi namreč, ki morajo že, preden duhovski stan nastopijo, oženjeni in z redkim izjemkom, kakor Indiški bramini, popovske kervi ali popovskega rodu biti, so že po svojem silnem siromaštvu, po kterem morajo večidel sami svoje zemljiša obdelovati, zraven pa tudi po svoji splošnji nevednosti prisiljeni priklanjati in s tlačansko po-

¹⁾ Djanje ap. 20, 28.

²⁾ Gl. Schmitt, Kritische Gesch. der neugr. u. russ. K., u. Hermann, Geschichte des russ. Staates. IV. 350 . .

³⁾ Mat. 28, 20.

koršino pripogovati se vsakemu višemu; posebno pa škofu, ki zna popa, kadar če in kakor če, odstaviti in odgnati,¹⁾ ali pa tudi očitno pred drugimi bičati dati.²⁾ Škofe car imenuje zlasti iz mniškega stanú, in ne tirja se pri tem imenovanji navadno nič drugega od njih, kakor da so pri lepi in terdni telesni postavi, carju iz cele duše in iz celega serca vdani in izverstni v vsem, kar svete cerkvene opravila zadene. Na vednost in druge škofom drugač potrebne lastnosti se ne gleda, in tudi ni treba gledati, zato, ker — kakor je že bilo omenjeno, škofi le v Božji cerkvi imajo vladati, ne pa v carski, v kateri jim gre le poslušati in v duhu pokoršine vse carske povelja spolnovati in skerbeti, da jih drugi natanko spolnujejo. In kakor duhovstvu, tako tudi ljudstvu ni posebnih vednost treba; zato je tudi duhovstvo sploh mutasto, kakor se tudi ne najde z lepo cerkev, naj bo še tako lepa in prostorna, ktera bi v oznanovanje Božje besede leco imelo. Navadno so do najnovejših časov samo dvakrat v letu popi svete govore v cerkvi morali imeti, in to o nar viših carskih praznikih; govor pa, v katerem se je morala posebno razlagati silna moč in silno veličanstvo cara in sveta dolžnost pokoršine do njega, se ni smel imeti pred, kakor ko ga je dekan, dekanovega pa škof pretresil in poterdel. Še le po smerti cara Nikolaja (l. 1855) se je začelo sem ter tje večkrat in ne da bi bilo treba pred govore na dekansko ali škofijsko cedilo spraviti, pri Božji službi pridigovati ali rékati; da je na to prišlo, sta posebno pripomogla sloveča govornika oče Souaillard, iz reda s. Dominika, kateri je l. 1858 v katoliški cerkvi v Petrogradu pred silno množico pravoslavnih Rusov pogostoma pridigal, in pravoslavni Petrograški prošt Polijsadov.³⁾ In kolikor bolj pogostoma se bo glasila beseda večne resnice v cerkvah Ruske države, kolikor bolj se po spričevanji slavnega Gagarina⁴⁾ Rusko duhovstvo začne dramiti iz dolzega dušnega spanja in pečati se z bogoslovskimi védami, toliko bolj in hitreje se bo začelo tajati ledeno ogrinjalo razkolništva, ktero Rusko cerkev pokriva, toliko pred se bo če dalje bolj razširilo spoznanje, da razpor med

¹⁾ Ami de la Religion 30. dec. 1858.

²⁾ Doellinger, Kirche u. Kirchen. s. 177; Dolgorukov, La vérité sur la Russie, s. 346.

³⁾ Ami de la Rel. 24. febr. 1859.

⁴⁾ Wird Russl. kath. werden? s. 31 . .

Rusko in latinsko cerkvijo ni tako širok ne tako globok, da si te obe cerkve ne bi mogle roké podati k tistemu resničnemu zedinjenju, ktero prav za prav med obema cerkvama ni bilo nikoli popolnoma in na vse strani raztergano. Ne samo da so škofi južno-zapadnih cerkev v Rusiji, kolikor so se zamogli prosto gibati, večidel v zedinjenji z Rimsko cerkvijo ostali, odkar se jih je šest s Kievskim metropolitom l. 1596 pod papežem Klemenom VIII. Rimski cerkvi pridružilo,¹⁾ ampak Ruska cerkev ni prav za prav nikoli takó kakor Carigraška od Rimske odpadla, in če ravno se kakor razkolniška cerkev obnaša in vede, vendar formalno, očitno in veljavno ni Ruska cerkev ko cerkev sploh nikoli raztergala, zaverгла in uničila tiste vezi, z ktero jo je njen metropolit Izidor v Florentinskem zboru z apostoljskim stolom v edinost spravil, nikoli se ona očitno in formalno ni odpovedala tistim verskim resnicam, o katerih se je v Florentinskem zboru z Rimsko cerkvijo združila. Neki pravoslavni Rus, kakor sploh terdijo Kirejevski v Moskovi, kateri o teh zadevah obilnejši govori v važni in znameniti knjižici: „La Russie est — elle schismatique? Aux hommes de bonne foi par un Russe orthodoxe. Paris chez Franck. 1859,“²⁾ kar naravnost pravi: Ruska cerkev je s sedežem pervaka aposteljnov po tanki niti v zavezi, ktero nit, če ravno je ljudstvo še ne vidi, bo vendar le usmiljeni Bog ob svojem času tako čvrsto in močno storil, da se ne bo dala raztergati . . . Brez vsega premislika tedaj lahko terdim, da Rusija je katoliška, da si se tega ne zave, in da po svoji lastni volji ni nikoli bila razkolniška, in ko bi imel pri spovedi odgovoriti na vprašanje, kaj mislim od papeževe oblasti, bi na to vprašanje odgovoril z besedami naših cerkvenih knjig, na ktere se moje prepričanje opira.“³⁾ Leté cerkvene, liturgijske knjige namreč na več krajih papeža na Petrovem stolu imenujejo poglavarja keršanske cerkve, glavo svetega zbora, kateremu gre oblast čez patriarhe izhodnje cerkve.⁴⁾ In vendar, če ravno take določne in zanimive spričevanja saj

¹⁾ v. „Magnus Dominus“ in Gagarin: Wird Russl. katholisch werden? p. 66.

²⁾ Hist. pol. Bl. 46. Bd. p. 693.

³⁾ l. c. p. 45. 46.

⁴⁾ l. c. p. 39.

teoretično zmirom obstoječe zaveze med obema cerkvama se v vsih cerkvah, v rokah vsacega popa znajdejo, se vendar navadno redko kdo najde, ki bi ga té tako rekoč rimsko-katoliške knjige k potrebnemu premišljevanju in spoznanju pripravile. In od kod to pride? Od tod, ker je duhovstvo, kakor Kirjevski toži, v semeniših, katerih začetek ne sega čez leto 1810, odgojeno sploh v duhu Focijevem tako, da po semenškem odgojenji se duhovstvo navzame zmot, presoj in sovraštva zoper Rimsko cerkev, katero sovraštvo in ktere presoje je Foci po izhodnjem svetu zasejal in gojil, če ravno v djanji in v resnici Ruska cerkev noče imeti in nima nobenega občenja s Focijansko Carigraško cerkvijo. Ni se tedaj čuditi, da Focijev duh, da duh sovražnega nasprotovanja navdaja tudi Rusko duhovstvo, tako, da v mnogoterih pismih in dopisih v časnike se ta duh pri tej in uni priložnosti razodeva. Poseben hrup se je od strani Ruskih bogoslovcev vzdignil zoper Rimsko cerkev pred osmimi leti, ko je resnica neomadežanega spočetja ko verska resnica slovesno bila razglašena, če ravno, kakor Kirjevski terdi,¹⁾ je ravno ta resnica po izhodnji cerkvi tako domača, in se v njeno poterjenje toliko spričevanj v starih katekizmih, litanijah in molitvah v čast prečiste Device Marije v Ruski cerkvi najde, da ko bi papež hotel to resnico tajiti, bi ga ravno Ruski bogoslovci krivoverstva lahko obdolžili, ker bi iz svojih liturgiških knjig prav lahko dokazali, da to versko resnico ko svojo spozna in varuje izhodnji keršanski svet saj od časov s. Krizostoma (†407).

Goji se pa v semeniših ta Focijanski duh in ž njim staro Focijansko sovraštvo proti Rimski cerkvi zató, ker so semeniša carske naprave in imajo služiti tisti carski politiki, ktera vedno namerava v Carigrad,²⁾ in dokler ta carska politika ne bo primorana od tega pota, ktereга nepremakljivo zadnji namen in konec je Carigrad, odstopiti, tako dolgo bo tudi Foci, ali prav za prav njegov duh, duh sovraštva zoper Rim v Rusiji všeč in potreben, tako dolgo bo Ruska vlada mogla odvrčevati in odganjati vse, karkoli bi utegnilo močnejši in čverstejši storiti tisto zavezo z Rimsko cerkvijo, ktera po spričevanju starih cerkvenih knjig ni bila nikoli popolnoma

¹⁾ l. c. p. 41 . .

²⁾ l. c. p. 26.

raztergana. Po vsem tem je razkolništvo Ruske cerkve le bolj prisiljeno in po vnanjem vvedeno in gojeno kakor pa, da bi bilo v domači cerkveni zemlji vkoreninjeno in na domači cerkveni zemlji izraslo; to razkolništvo je po vsih svojih notranjih žilah le bolj in narpopred carsko-politiško, in potem še le cerkveno; tako, da se po vsi pravici sme upati, da kadar bodo politiški stebri, na ktere se to razkolništvo opira, o rešenji tako imenovanega orientalskega prašanja, o rešenji tako važnih zadev izhodnjega svetá spodkopani in poderti, bo tudi razkolništvo samo po sebi se zrušilo. Dokler se pa Ruska politika svojega starega načela derži, da izhodnje razkolništvo ji je posebno pripravno sredstvo v razširjanje svojega carstva po izhodnjem evropejskem in aziaškem svetu: tako dolgo se bo tudi bala in ogibala na vso moč Rimsko-katoliškega duha, tako dolgo tudi ni misliti, da bo stopila Rusija v pravo in resnično prijaznost z Rimom, ali da bi se svojim katoliškim podložnim pravično skazala. Od todi tedaj tudi pride, da kolikor bolj živo se ta ali uni izmed carjev pravega Ruskega vladarja v duhu Ruske politike zavé, tudi katoliška cerkev v Rusiji ima toliko hujši preganjanje terpeti. V živem spominu je še, in tedaj dobro znano, koliko si je po izgledu carinje Katarine II. prizadeval ranjki car Nikolaj I., da bi katoliško cerkev s korenino vred izroval iz posameznih krajev obširne ruske deržave. Kakor je namreč Katarina potem, ko je s Kievskim metropolitom vse škofijske stole, ki so bili v zedinjenji z apostolskim stolom, razun enega, v Polocku zaterla, s trinoškim neusmiljenim preganjanjem več ko sedem milijonov svojih z Rimsko cerkvijo zedinjenih podložnih prisilila, da so od Rimske cerkve odpadli in pristopili k carski razkolniški cerkvi, tako tudi čas vladarstva Nikolaja I. za katoliško cerkev ni bil družega, kakor čas vednega preganjanja. Ko so narpred po ukazu l. 1832 samostani reda s. Bazilija in ž njim vred tudi učilišča za bogoslovce in duhovne zedinjene cerkve bili vzdignjeni, so se zedinjene škofijske cerkve v Volhiniji, v Polocku, Vilni in Varšavi po ukazu l. 1834 dale razkolniškim škofom in tako v razkolniške spremenile, kakor se je potem tudi z drugimi farnimi cerkvami sploh godilo, na ktere so se kar po sili pošiljali in postavljali Rusko razkolniški popovi, ki so imeli nalogo, na vso moč, z lepo in s silo, z obetanjem in terpinčenjem ljudstvo od katoliškega obreda in od katoliške cerkve sploh

odvračevati in k carskemu razkolništvu prisilovati. Kar koli se je med zedinjenimi duhovni ali velikaši prederznilo upirati se ali nasprotovati, je moralo vse brez usmiljenja v Sibirijo; žene in otroci teh, ki so zavoljo stanovitnosti svoje bili pregnani, so se izročili razkolniško-ruskim samostanom, v katerih so na zadnje morali se vdati in odpasti od katoliške cerkve. Toliko ložej je Ruska vlada pod Nikolajem ta namen, porusiti vse, kar je bilo katoliškega v Rusiji, doseči zamogla, kolikor bolj sta ji k temu pripomogla zedinjena katoliška škofa, izdajavca Jože Siemaszko in Lucinski, ktera sta se še bolj vneta skazovala v preganjanji vsih, ki se niso dali porusiti, kakor sami razkolniki, posebno po smerti vrednega Bulhaka, metropolita Vilneskega, ki se jima je, kolikor je mogel, do svoje smerti, 1838 l. krepko zoperstavljal. In tako jih je bilo do l. 1839 od Rimsko-zedinjene cerkve odterganih blizo dva milijona, katerih odpad od Rimske in združenje z Rusko cerkvijo se je slovesno obhajalo in vednemu spominu izročilo z medaljo, ki se je v ta namen zlila z napisom: „Po sili razdjano l. 1596, v ljubezni zedinjeno l. 1839.“¹⁾ Kakšna da je ta medalja, povedati ne moremo, ker je nismo vidili; to pa lahko terdimo, da ko bi bila v stanu, barvo svojo spremenjati, bi ona vendar le vedno rudeča morala biti in ostati od silne sramote o taki očitni in nesramni laži, ktero po vesoljnem svetu oznanovati je bila reva obsojena. Skrivala in skrila bi se reva iz zgolj sramote, ko bi mogla, posebno o zdanjih časih, ko ravno tisti kraji, ki jih je „ljubezin“ z Rusko cerkvijo zedinila, nekako čudno z vilami in s kosami v rokah celemu svetu skazujejo, kako da jih zgolj hvaležnost žene, povračevati tisto ljubezin, ktera je njih cerkveno in narodno življenje v zgolj ljubeznipolnem objemanju zadušiti nameravala, s korobačem, s palico, z mušketom, z ječo in s Sibirijo ljubezen do zedinjenja jim vlti si prizadevala.

Pa kakor je rusko carstvo od ene strani vse žile napenjalo, vse, posebno kar je bilo z Rimsko cerkvijo zedinjeno, prignati k zavezi s carjevo cerkvijo in sploh porusiti: tako se od druge strani niso mogle odverniti mnoge druge cerkvene družbe, ktere je carjeva državna cerkev s časom porodila in v svojem krilu morala gojiti, brez volje in moči, jih za svoje hčere spoznati.

¹⁾ A. Theimer's neueste Zustände der kath. K. beider Ritus in Pol. u. Russl.

Šteje se pa taci družnikov posebnih cerkvenih družb, ki so od državne carjeve cerkve odpadli, in pod splošnim imenom „Razkolniki“ carstvo in njegovo cerkev če dalje bolj po kertovsko spodkopujejo in razjedajo, do 13 milijonov.¹⁾ Nar močnejši med temi razkolniškimi družbami so staroverci, ali tisti, kateri državni cerkvi nasprotovajo in jo sovražijo zató, ker je, kakor terdijo, s starinskimi slovanskimi cerkvenimi knjigami, ktere je patriarh Nikon (1652 do 1666) popravljaj in spremenil, zaverгла tudi staro pravoslavno vero, zraven pa tudi zaverгла in izdala svojo prostost in nezavisnost, ko se je izročila carstvu pod Petrom I., ktereга tedaj imajo Staroverci ko pravega antikrista. Leti Staroverci, katerih je kakih 9 milijonov²⁾ so do zadnjih let bili brez lastnih škofov in duhovnov; kolikor bolj se je pa njih družba množila, toliko več so si tudi upali, tako da, kakor Dolgorukov piše,³⁾ že l. 1844 je neki staroverski škof v južnih krajih Avstrije sina nekega Moskovškega trgovca metropolita za Ruske Staroverce posvetil, ki sicer ne stanuje v Rusiji, ima pa vendar sebi podložnih šest staroverskih škofov, katerih eden Sofroni v Moskovi stanuje. Vlada jih sicer ni nikoli terpela in jih ne terpi, temuč jih je ko cerkvene in državne sovražnike z mnogimi kazni preganjala. Pa vse to ni nič pomagalo, nekoliko zavoljo posebne stanovitnosti in terdovratnosti Starovercov, nekoliko pa tudi zato, ker so si znali mir in prostost pri Ruskih činovnikih z lepim denarjem zagotoviti, tako, da činovniki so navadno med seboj zavidni tistemu, ki ima več Starovercov v svojem okrožji, in se sploh činovnik toliko srečnejši šteje, kolikor več ima Starovercov med svojimi podložnimi.⁴⁾

Razun Starovercev se ločijo drugi od carsko-državne cerkve odlomljeni razkolniki v take, ki imajo svoje popove, in take, ki jih nimajo. Unim, ki so svoj dom in svoje posebno svetišče na otoku Vjetka imeli, dokler jih je carinja Katarina l. 1764 z vojaško silo razgnala, se prištevajo Starodubovci, Peremazanovstinci, Jevlevštinci, Dosi-

¹⁾ Golowine, Autocratie Russe. Leipz. 1860.

²⁾ La vérité sur la Russie. p. 366.

³⁾ l. c. 368. . . u. hist. pol. Bl. 46. Bd. p. 605 . . .

⁴⁾ La vérité sur la Russie. p. 366.

teovštinci, Černobolci. Razkolniki brez popov pa, pri katerih kmetje in ženske tudi duhovne opravila opravljajo, razpadajo v Pomorence ali tiste, ki kerst ponavljajo, Teodozinci, Filiponci, Duhoborci, Novošenenci, Čuvstveniki, Samokreštinci, Samostrigolštinci, Akulinovštinci, Subodniki in Molokani, kateri zadnji so med vsemi drugimi nar mlajši, in štejejo okoli enega milijona družbenikov, ki so po vsi Rusiji raztreseni.¹⁾ Če ravno se leté družbe, ki jih na tem kraju ni treba obširnejši popisovati, po svojih posebnih načelih in šegah med seboj ločijo, so vendar vse v sovraštvu do carsko-deržavne cerkve zedinjene.

Tako je tedaj carska ali deržavna Ruska cerkev vedno med dvema nevarnima sovražnikoma, katerih se toliko manj zamore ogniti in znebiti, kolikor večí je od leta do leta nju moč in krepost. Od ene strani namreč razne družbe ali stranke razkolnikov to carsko cerkev in ž njo tudi njeno podlago — veličanstvo carstva — če dalje bolj spodkopujejo in spodjedajo; od druge strani pa plaši ko prikazen Rusko deržavno cerkev Rimska katoliška cerkev, ktera je in ostane carsko Ruski cerkvi in Ruskemu carstvu tako dolgo nevarna, dokler to carstvo se ne odpové tisti zarašeni, več ko stoletni politiki, ktera name-rava na Carigrad in na vse, kar se je kdaj po jugu in izhodu Carigrada deržalo. In če je gotovo, da tanke niti mreže leté carstvene politike so se kaj dosti pred osmemi leti pri Sebastopolu pretergale, če je gotovo, da pri Sebastopolu se je Rusiji rana zasadila, o kateri hira še dandanašnji na toliko, da ne davno še tako mogočna tako bogata Rusija je primorana v marsikteri zadevi, posebno pa današnji dan o Poljskem rovarstvu svojo slabost, svoje onemaganje očitno razodevati pred vsim svetom in pred svojimi Rusi, ki so dosihmal kakor verske resnice se deržali te misli, da „sveta Rusija“ in „sveti car“ ima nalogo od Boga, svojo oblast in svojo mogočnost čedalje bolj po svetu razširjati v poveličanje pravoslavne cerkve,²⁾ če je tedaj sploh gotovo, da današnja Rusija ni več tista Rusija, kakor se je dozdevala in tudi bila do najnovejših ča-

¹⁾ N. preuss. Ztg. 21. Dez. 1859. — Strahl, Beiträge zur russ. Kircheng. Halle 1827; Schloetzer in Augustheft der N. Berliner Monatssch. 1802.

²⁾ Kopitar in dem Wiener Jahrb. d. Lit. Bd. 28, S. 247.

sov:¹⁾ se tudi sme upati in pričakovati, da tudi razkolništvo carske Ruske cerkve in ž njim Focijansko sovraštvo do Rima se bo toliko bolj in toliko pred ugasilo, kolikor manj bo to razkolništvo imelo služiti v izpeljavo carsko političnih namér, kolikor bolj bodo tedaj tudi njegove prave korenine, ktere so mu dosihmal hrano dajale, vsahnile in odmerle. K temu upanju in pričakovanju nas še posebno vabi ta gotova resnica, da po zdanjem stanu svetá Rusija se ne more več ograjati s Kineškim zidom in odvrčevati zraka in sape, ki pihlja od večera proti jutru. Kakor se je o tem zraku in o tej sapi večerne Evrope že sploh začel mečiti in tajati led tistega bizantiškega absolutizma, ktereга je z razkolništvom vred Rusko carstvo iz Carigrada podedovalo, in o katerem se dosihmal v obširni Rusiji ni smelo ne samo gibati, ampak tudi ne čutiti in ne misliti drugači, kakor le po carstveni volji in po carstveni misli:²⁾ tako se tudi razkolništvo carske cerkve trese toliko hujši o nekaki vročinski bolezni, kolikor menj se zamore zavarovati o katoliškem zraku, ki se čedalje bolj čez Ruske meje vsiluje. Saj še sam car Nikolaj, ki je s trinoško silo gledal zatirati in tudi do leta 1840 zaterl skoraj vse, kar je v Rusiji in na Poljskem bilo zedinjenega z Rimsko katoliško cerkvijo, se je posebno potem, ko je stal pred Gregorjem XVI. čutil primoranega, saj nekoliko popraviti tisto v nebó vpijočo krivico, ki jo je vzrokoval katoliški cerkvi. In zares se je l. 1847 začel na toliko bližati svetemu apostoljskemu stolu, da so naš s. oče Pij IX. že 3. julija l. 1848 veselja polni katoliškemu svetu smeli naznaniti važno novico, da so za nektare zapušene cerkve spodnje Rusije, za nadškofijsko cerkev namreč v Mohilevu in druge s to združene škofijske cerkve pastirje imenovali, za druge posebno za nadškofijsko Varšavsko in nektare ž njo združene pa da upajo, v kratkem jih imenovati.³⁾ Naj se tedaj Rusko razkolništvo tudi današnji dan še upira zraku Rimsko katoliškega svetá, kolikor le more in hoče, otéti se mu po stanu zdanjega svetá vendar nikakor ne more; in kolikor

¹⁾ Dvajset let je tega, kar je car Nikolaj določil, da se smejo tudi v Rusijo vvesti železnice; pri tej priliki je Kanerin, minister denarstva rekel caru: Volja Vašega Veličanstva se bo spolnila; ali čez deset let Rusija več ne bo Rusija. Hist. pol. Bl. Bd. 46.

²⁾ Dolgorukov v Hist. pol. Bltt. 46. Bd.

³⁾ Litterae apost. „Universalis Ecclesiae cura.“ Acta Pii IX. 134.

bolj bo duh katoliške resnice in katoliške ljubezni se razširjal in prevladal po silnih planjavah in gorah velikanske Rusije, toliko več se jih bo tudi zbudilo iz razkolniškega spanja, ki bodo spoznali in čutili to, kar je spoznal in čutil ruski kapitan Čadajev, ki v nekem važnem pismu l. 1820 tako le toži: „Od kar nas je ena častilakomna glava (terma) odtergala iz vesoljne bratovske zaveze z družimi narodi, ter nas v naše razkolništvo vklenila, smo mi sicer ostali kristjani, ali sad kersanstva nam ni dozorel. Kakor nezakonski otroci smo mi brez zaveze z drugimi ljudmi, ktere bi svoje prednike, svoje starše smeli imenovati, brez upanja kaj podedovati, na ta svet prišli, mi smo prav posebno ljudstvo, izimek izmed vsih narodov in sploh taki, ki nimamo pravega mesta v kolu človeškega rodú.¹⁾

To in tako če dalje bolj občno čutilo in spoznanje bo med tēm, ko gerško-carigraška cerkev z gerško narodnostjo če dalje bolj propada, silne čede Ruske razkolniške cerkve, ktera šteje do 45 milijonov duš, tim pred in ložej z glavo in središčem edinosti prave cerkve Kristusove zedinilo, ko od ene strani Rusko razkolništvo ni ne iz tistih strastnih in hudobnih korenin izraslo, ne na taki podlagi se vzderževalo, kakor gerško carigraško razkolništvo, od druge strani pa Rusko cerkev, kakor je bilo pred omenjeno, že njene lastne starocerkvene knjige k prijaznemu združenju z Rimsko cerkvijo vabijo in napeljujejo, kteremu združenju različnost o liturgiji ali cerkvenih obredih in narodnih šegah toliko manj zamore nasprotovati, kolikor bolj se Rimška cerkev vedno načela derži, varovati in spoštovati starinske častivredne šege in obrede izhodnje cerkve.²⁾

In kadar na to pride, kadar se bo o prijaznem sestriskem združenju z Rimsko cerkvijo vžgal v Rusiji tisti ogenj s. vere, ki ga je razkolništvo pred vsim oskrunjenjem skritega varovalo enako tistemu svetemu ognju, kterega od duhovnov izraelskega ljudstva, ko je imelo v Babilon odpeljano biti, v suhem zdencu shranjenega je Nehemija v podobi goste vode (aquae crassae) najdel:³⁾ ta-

¹⁾ Histor. pol. Bl. Bd. 46. p. 681.

²⁾ Glej §. 10; Responsa Nicolai I. ad consulta Bulgarorum in Mansi T. XV. p. 401; Constit. Clementis VIII. „Magnus Dominus“ et Benedicti XIV. „Allatae sunt“ bei Gagarin: Wird Russland katholisch werden. S. 66 und 79.

³⁾ II. Makab. 1, 19. .

krat bo tudi Ruska cerkev, o tém plamečem ognju svete vere oživljena in ponovljena, ž njim razsvetljevala in ogrevala v veselje in slavo katoliško-slovanskega svetá neizmerne kraje severne in srednje Azije, ki jih še ledena tema nejevere in malikovavstva zakriva. Da bi se to upanje in to pričakovanje kmali in čedalje bolj spolnovalo, naj podeli vsegamogočni Bog po prošnjah tistih dvéh bratov, ss. Cirila in Metoda, ktera je po svoji neskončni milosti izvolil, da sta prva njegovo presveto ime slovanskemu narodu oznanovala, in o katerih ko svojih apostelnov češnji se zbirajo dan za dnevom tekočega leta po-božni Slovani raznih krajev v veličastnem tisučletnem Velehradu.

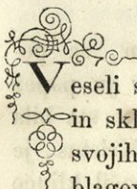

Verski razločki

med staroversko ali pravoslavno in edino pravo rimsko-katoliško cerkvijo.

Spisal dr. A. Čebašek.

Vvod.

 Veseli se slovanska zemlja, povzdigni svoj glas mati Slava, in skliči nezmerno množico svojih otrok na častiti praznik svojih duhovnih očetov, na veseli spomin tisučletnice svojih blagovestnikov, ss. Cirila in Metoda, ki sta ti došla iz južnega podnebja kakor lepi svetli zvezdi v temni noči, sta ti donesla luč sv. vere ter sta ti oznanovala nje večne resnice v ljubem slovanskem jeziku, ti opravljala službo Božjo v serčni domači besedi! In res se sprebudujejo različni slovanski narodi, se ozirajo radostnega in hvaležnega serca proti svojima blagima apostelnoma ter se med seboj vnemajo za vredno obhajanje slavnega spomina, in vabijo tudi bližnje brate se vdeležiti redke slovesnosti.

Sicer je našim krajem že popred, že v prvih stoletjih posijalo zlato solnce Božjega nauka. Sv. Hermagora, učenec sv. Marka, je že perve čase pošiljal iz staroslavne Akvileje oznanovavce Božje besede v te kraje; sv. Maksimilijan je v Celju, sv. Viktorin na Ptujem, sv. Kvirin v Siseku za Božje kraljestvo se trudil in življenje dal. In ko je silna povodenj preselovanja narodov zaterla mlado setvo keršanstva, so spet pošiljali slavni škofje Akvilejski in Solnograški svoje duhovne poslance v slovanske kraje obdelovat nograd Gospodov; vendar Slovanom ptuji po jeziku so se dostikrat trudili brez posebnega sadu in pospeha. Zato pošlje na prošnjo slovanskih knezov Rastislava, Svatopluka in Kocela gerški cesar Mihael III. učena in modra

brata Konstantina (Cirila) in Metoda iz mesta Soluna. Vajena slovanskega jezika sta vsa spretna in vneta za ta sveti poklic med Slovani, ter jim prineseta, kakor prelepo pravi vsim Slovincem dragi pisatelj, svete vere luč, pa tudi prave omike ključ, namreč edino pravo katoliško vero, katero oznanujeta v jeziku vsim razumljivem, in vpeljeta novo po nju zloženo abecedo, ter v slovansko prestavita sv. pismo in druge cerkvene bukve. Tako sta kerstila imenitne kneze, pa učila moliti in brati tudi priprosto ljudstvo, in kmalo je zginila neverska zmota, zbežala je temna nevednost; zakaj terdno se je vkoreninilo čisto keršanstvo, oživljati je jelo novo slovstvo, napočil se Slovanom svitli dan resnice in omike; in dasiravno so še poznej iz Carigrada pošiljali misijonarje v daljno Rusijo, imata vender tudi za te severne kraje naša aposteljna velike zasluge po svojem cerkvenem jeziku.

Ko sta se pet let trudila v nogradu Gospodovem, se podata v Rim, k apostoljskemu stolu sv. Petra, kjer ju papež Adrijan II. posveti škofa in postavi viši pastirja. Dobro sta bila namreč prepričana, da viši Pastir naših duš, Jezus Kristus, je postavil sv. Petra poglavarja svoje cerkve, njemu zročil ključe svojega kraljestva, njemu ukazal pasti vso čedo, ovce in jagnjeta. Dobro sta vedila, da le tisti so udje edine Kristusove cerkve, kateri se derže vidnega poglavarja, naslednika sv. Petra. Vedila sta, da ta je zares apostoljska cerkev, kateri je Kristus izročil vso resnico in zaklad svojega zaslužnja, kateri je obljubil in poslal sv. Duha, da po njem ostane steber in podpora resnice. Vedila sta, kar pišejo sv. očetje, da kjer je Peter, tam je cerkev¹⁾ ter da zavoljo višji oblasti rimske cerkve se morajo vse z njo v veri vjemati²⁾. Zato se po zgodnji smerti sv. Cirila sv. Metod, zdaj viši škof Moravskega kraljestva še dvakrat poda v Rim do papeža Janeza VIII., da je bilo očitno vsemu svetu, da je in hoče biti v edinosti s pravo rimsko katoliško cerkvijo.

Kakor rumena zarija napoveduje lep dan, tako se je obetala takrat zlata doba za različne slovanske plemena od ene strani po ti za vselej vkoreninjeni keršanski veri, od druge strani po novi pismenosti, ktere poglavitna stvarnika sta bila ss. Ciril in Metod, ter se je takrat začela razvijati in razširjati po široki

¹⁾ Ambr. in ps. 40.

²⁾ Iren. I. III. c. 3.

slovanski zemlji, ker slovanska beseda odmeva od baltiškega morja do jadranskega, od beneškega do črnega morja doné različne slovanske narečja, ki se dotikajo po duhu in rodu. Sicer so tudi to slovstvo o mnogih časih zadevale neugodne okolišine, vendar tudi take neugodnosti so slovanskega duha le okrepčale ter se v novi dobi z novo močjo gibati in dvigati začnja. Sicer se pogreša tudi popolnoma sloga v slovanskih jezikih, in v pospeh pismenosti in dušnega razvitka sploh bi bilo močno želeti, da bi imeli vsi Slovani, kakor Nemci, Lahi in drugi narodi, en pisaven jezik. Vender tudi različenost ima svojo lepoto, kaže posebne značaje posameznih kolen, ter budi posamezne veje mogočnega debela k toliko večji rodovitnosti ali delavnosti.

Vendar veliko bolj obžalovanja vredna je za slehernega, ki je prepričan od edino zveličavne katoliške vere, druga nesloga Slovanov, namreč verska ali cerkvena. Komaj so se zbrali slovanski narodi v edino Kristusovo cerkev, ki kakor dobra mati prejme in objame vse otroke na vzhodu in zahodu, na jugu in severji, se že začne ta lepa edinnost spodkopovati s sovražnim razkolništvom, ktero je prizadjalo Kristusovi nevesti toliko žalosti, in na ktero keršansko serce ne more misliti, da bi se mu milo ne storilo.

V sredi 9. stoletja, tedaj že ob času naših apostelnov, se namreč vzdigne Foci, prevzetni in častilakomni Carigradski patrijarh, zoper Rimskega papeža Nikolaja I., ga noče več spoznati za višjega poglavarja sv. cerkve in Kristusovega namestnika, ter z obrekovanjem in lažmi podpiha ljudstvo zoper rimsko cerkev, kakor bi napčno učila, in ji očita, da ima v saboto post, da prikrajšuje 40danski post, da ne dovoli oženjene v mašnike posvetiti, da ne pusti sv. birme po mašnikih deliti, da napčno uči o izhaji sv. Duha, in druge zmišljene ali nebistevne razločke očita latinski cerkvi. Sicer se za zdaj razkolništvo ni deleč razširilo, in se je pod Focijevimi, nasledniki spet poravnalo; pa to od Focija vsekano rano ponovi in še hujši stori v 11. stoletji prekanjeni patrijarh Mihael Cerulari in spet očita katoliški cerkvi post v saboto, da se posluži pri sv. maši opresnih kruhov, da zavživajo od kervi in zadušenega, da v veri moli od sv. Duha, „ki od Očeta in Sina izhaja“ in druge zmišljene ali malenkaste reči. — Kmaló je to žalostno ločenje kakor kužna bolezen dalje segalo po Jutrovem in je ločilo čedalje več

udov od zdravega telesa, posebno se je širilo po krajih, ki so bili pod oblastjo carigradskih patrijarhov, ne le pri Gerkih, tudi pri Bolgarih, Rusih in družih Slovanih, da so zapustili dobro, staro mater, katoliško cerkev, zgubili čisto resnico in še bolj keršansko ljubezen.

Cerkvena zgodovina je vedno živa priča, koliko so si prizadevali v mnogih časih rimski papeži, ločence spet zediniti, in sicer v znanih cerkvenih zborih: Bariškem (1098), Lateranskem IV. (1215), Lugdunskem II. (1279); kako so Inocenci III. l. 1209; Honori III. l. 1227, Inocenci IV. l. 1244 tudi Ruse v ljubeznjivih listih k zedinjenju vabili, in deloma tudi zedinili; kako lep uspeh za to slogo je obetal tudi za Slovane imenitni vesoljni Florentinski zbor (1439), kjer je zmed razkolnikov razun Besarijana, Nicejskega metropolita, Izidor, ruski metropolit v imenu vse ruske cerkve za zedinjenje nar več pripomogel. Tudi poznej l. 1595 pod papežem Klemenom VIII. se je južno-zahodnje Rusko spet zedinilo; in ob času carja Petra I. si je prizadevala francoska „Sorbonne,“ spet zediniti rusko carstvo s katoliško cerkvijo; in ta trud za zedinjenje od katoliške strani še ni nehal in opešal.

Pa napuh, sebičnost, ter druge strasti in malopridni nagibi, ki so bili pravi vzrok ločitve, so vselej kot strupena sapa spet spridili nadepolni sad, in tako vidimo žalostnega serca še vedno to starodavno rano razkolništva ne le na Jutrovem pri Gerkih in družih izhodnjih narodih, ampak tudi pri silni večini Slovanov; zakaj zmed blizo 70 milijonov razkolnikov je komaj šesti del Neslovanov, in zmed velikega števila Slovanov jih tiči skoraj tri četerti, to je, obilno dosti čez 50 milijonov v žalostnem razkolništvu; tudi naše cesarstvo šteje blizo 3 milijone ločencov. Zato otožnega serca spoznamo: Desetkrat bolj vesela bi bila tisučletna spomenica slovanskih apostelnov za nas katoliške Slovane, ko bi ne bilo stare kervave rane sploh in posebno ne pri sinovih ene matere Slave.

Zakaj kdo je v stanu izreči nesrečo, ki je prišla in še izvira iz te žalostne ločitve? Vprašam le: Od kod žalostni stan jutrovih krajev, de so se lepe dežele spremenile v gole pušave? Od kod solzá vredni stan izhodnje cerkve sploh, ki je nekdanj slovela v neizrečeni lepoti in rodila blagega sadú obilno? Zakaj so svete mesta Jeruzalem, Betlehem, Nacaret že toliko sto let v rokah nevernikov? Zakaj je nekdanje imenitno izhodnje ce-

sarstvo tako žalostno končalo in že več sto let hira pod turškim jarmom? Zakaj so na severji ločeni Rusi vedno sovražni svojim bratom Poljakom? Kaj je bilo vzrok toliko grozovitosti in prelivanja kervi, preganjanja in pregrehe med kristjani? Ali ni tih in sto drugih ne imenovanih zlegov košata mati ravno razkolništvo, ki v svoji slepoti resnico kazi, čednost podkopuje, omiko zatira, samo hira in drugim boljši stan zavидуje, in kakor zimski mraz pomori nar lepši cvet in mladike, ktere je pognalo keršansko solnce resnice in ljubezni?

Kteri dobri kristjan ne obžaluje te rane? Kdo ne želi iz serca, da bi se že enkrat zacelila, in se spet v veri in ljubezni zedinilo, kar se je po neugodnih okolišinah v neizrečeno nesrečo ločilo? Ali je pa mar nemogoče zediniti cerkvi, ki ste bile toliko sto let združeni v veri in ljubezni, ki imate še zdaj ravno tiste vire razodenja Božjega, ki ste si tako blizo, da ji loči le videzno ali od razkolnikov nalaš popačeno? — To zedinjenje, ki bi bilo vsemu keršanstvu v neizrečeno korist, ker bi bila to gotova zmaga resnice in Jezusovega križa čez ves svet, bilo bi v obiln prid obema cerkvama, ker bi s tim namreč tudi katoliška dobila novo rast in moč, ločena pa bi bila rešena stare zmote in obvarovana zmirej novih zmot, bi zadobila od glave novo moč, bi vnovič oživila in spet se vernila k nekdanji slavi. Ktero keršansko serce bi torej ne želelo tega zedinjenja, in bi ne pripomoglo rado vse taisto doseči in pospešiti?

Ne bom našteval, koliko so v ta blagi namen danešnje dni storili naš viši cerkveni poglavar Pij IX.; ne bom preiskoval, koliko je k temu pripomogla deleč razširjena od nepozabljivega škofa Slomškega vpeljana bratovšina ss. Cirila in Metoda; ne bom razkladal, kteri so še zdaj pglavitni vzroki ločitve ali zaderžki zedinjenja v cerkvenem ali politiskem obziru: le eno opomnim, namreč, da vzrok te nesloge je deloma tudi nevednost, ker pravoslavni, in dostikrat tudi katoliški verni ne vedo, ktere bistevne resnice in nebistevne reči ločijo razkolnike od katoličanov. Kakor sicer, je tudi tukaj nevednost mati mnogoverstnih razpertij in drugih žalostnih nasledkov, ki iz njih izvirajo in ločitev zmirej hujši delajo.

Zato hočemo v tem spisu po različnih virih kratko razjasniti, ktere verske resnice in druge nebistevne reči, ki pa se vere dotikajo, ločijo razkolnike od katoliške cerkve, od ktere

so se v toliko nesrečo ločili. V ta namen hočemo nar popred pred oči postaviti kratek obseg razkolniške vere in njenih virov, po tem posamezne razločke pojasniti, in razkolniško zmoto ali krivo razumenje dokazati, in h koncu še zdanji stan razkolništva na jutru in severji nekoliko opomniti. Iz tega se bo vidilo, kako je perve stoletja izhodnja cerkev ravno to verovala in učila, kar vselej vsa katoliška cerkev, ki se vedno derži resnice; kako je pa poznej prvi veri in resnici nezvesta postala ter brez dokazov zmoto in razkolništvo vstanovila.

Preden začnem, opomnim še dveh reči, in sicer:

1. Ime zahodnja ali latinska, in izhodnja ali gerška cerkev, kterih se bomo nar večkrat poslužili, je nekdej pomenilo dve polovici edine katoliške cerkve po njeni legi in njenih jezikih v nekdanjem zahodnjem ali latinskem in izhodnjem ali gerškem cesarstvu. Te imena so ostale, dasiravno zdaj niso natanko pristojne; zakaj po ločitvi si ti dve polovici niste več enaki sestri, ampak edino prava je le stara katoliška cerkev pod rimskim papežem, ter je povsod, na izhodu in zahodu, na jugu in severji, in ima v svojem naročji narode vsih jezikov in tudi različne obrede; pa se vender menj natanko imenuje latinska ali zahodnja. Razkolniki pa imenujejo svojo cerkev pravoslavno, ali po legi in jeziku izhodnjo in gerško, ki je pa močno razločna od nekdanje slavne izhodnje cerkve prvih stoletij, in tako ni več del prave Kristusove cerkve.

2. Tudi ta razkolniška cerkev ima zdaj dve veliki polovici, ki se po poglavitnih narodih imenujete gerška in ruska, ter ste v veri med seboj zelo edini, ker so Rusi prejeli keršanstvo od Carigrada, so bili dolgo odvisni od tega patrijarha, in se je od tod tudi razkolništvo k njim vselilo. Razloček med obema polovicama je v jeziku pri službi Božji, ker se Jutrovci poslužijo veči del gerškega, Rusi in drugi Slovani pa staroslovanskega; sicer so zmote pri obeh skor enake, dasiravno zdaj med seboj niste tako tesno zvezani, kakor nekdej; zato nam bo ime: gerška ali izhodnja cerkev navadno pomenila vse razkolnike, naj si bodo na jutru ali severu.

§. 1.

Viri in kratek obseg razkolniške vere.

Ako hočemo temeljito razložiti verske razločke med katoliško in rusko-gerško cerkvijo, nas ne sme voditi le mnenje

tega ali unega bogoslovca ali pisavca, ampak opirati se moramo na terden temelj, namreč na očitne in dovzete verske vire ali simbolske spise razkolniške cerkve. Taki verski spisi gerškoruske cerkve so: sklepi treh zborov, ki so jih imeli Gerki l. 1638 in 1642 v Carigradu, in l. 1672 v Jeruzalemu; in pravoslavno spoznanje ali vera (*confessio orthodoxa*) Petra Mogila-ta, Kievskega metropolita v 17. stoletji.

Imenovane tri zборе so imeli Gerki o priložnosti, so jih iskali krivoverski Kalvinci pridobiti za svojo vero. Ko je namreč Ciril Lukari, carigradski patrijarh, v Švici zrejen in dolgo skrit Kalvinec, očitno spoznal in na svetlo dal svojo kalvinsko vero, se je vzdignil zoper njega Ciril Kontaru, veliki škof Beerhejski, da je bil Lukari odstavljen, zapert in umorjen; potim je zbral Kontaru, za Carigradskega patrijarha izvoljen, l. 1638 zbor v Carigradu, v katerem je bila vera Cirila Lukari-ta zaveržena. Ravno tako je storil l. 1642 novi patrijarh Parteni v drugem Carigradskem zboru, katerega je podpisal tudi Peter Mogila, in še štirje ruski in štirje drugi razkolniški škofje.

Nekoliko popred je izdal Peter Mogila svojo vero (*confessio orthodoxa*), katero so poterdili (l. 1643) vsi štirje izhodnji patrijarhi, Jeruzalemski Paisi, Antijohejski Makari, Aleksandrijski Joanikus, Carigradski Parteni, in poznej tudi Jeruzalemski zbor l. 1672. Tudi je bila s cerkvenim dovoljenjem prestavljena v slovanski jezik, in Peter Veliki jo je spet poterdil za pravo vero ruske cerkve, tako da ima po ruski in gerški cerkvi versko veljavo. — Jeruzalemski zbor je spet zoper kalvinske zvijače zbral patrijarh Dositej, ter je poterdil dva poprešnja Carigradska zbora pod Kontarom in Partenijem, in bolj natanko in obširno razlagal v več poglavjih vero izhodnje cerkve.

Vsled tih verskih virov veruje razkolniška cerkev v Enega večnega, vsigamogočnega Boga, tri osebe Enega bitja, Očeta, Sina in sv. Duha, tako da je Sin rojen od Očeta, sv. Duh pa izhaja samo iz Očeta.¹⁾

Uči od stvarjenja, da je Bog vse prostovoljno v času iz nič in sicer vse dobro vstvaril in vse ohrani po svoji modrosti; človeka je vstvaril po svoji podobi v pravici in svetosti; hudo pa je prišlo po satanu in človeku na svet.²⁾

¹⁾ Synod. Hieros. c. 6.

²⁾ Syn. Hier. c. 6. cf. conc. Const. n. 5.

Ima tudi nauk od čistih duhov in da jih je nekaj zmed njih grešilo ter so zdaj sovražniki Božji in človeški; tudi terdi nauk od angeljev varhov, ki imajo skerb za ljudi ter jih časte in se jim priporočajo, da bi pri Bogu zanje prosili.¹⁾

O stanu prvega človeka veruje, da je bil vstvarjen po Božji podobi v pravici in svetosti, ves srečen v raji; da je pa človek grešil, ter je ta greh z nasledki vred vsim lasten, izvirni ali podedvani greh; vendar pa po grehu človek ni zgubil Božje podobe, pameti in proste volje.²⁾

Veruje in uči, da se je Bog človeka usmilil ter Odrešenika obljubil, nanj pripravljaj in ga poslal v svojem Edinorojenem Sinu, ki je spočet od sv. Duha, rojen od neomadeževane Device Marije, terpel, umrl, od mrtvih vstal, v nebesa šel. On je naš Srednik, ki je plačal ceno za vse ljudi (ne le izvoljene). To odrešenje se ni zgodilo le po nauku, ktere ga je Jezus oznanoval, ampak z njegovo smertjo, s katero je zbrisal naše grehe, nam zaslužil milost Božjo, ter nas z Bogom spravil.³⁾

Da bi se to delo odrešenja vedno čisto in celo ohranilo in delilo, je Kristus postavil edino, sveto, katoliško in apostoljsko cerkev, ktere udje so vsi verni, pravični in grešniki, glava pa je sam Kristus, ki je postavil aposteljne za prednike; njih nasledniki so škofje; pa tudi papež je naslednik sv. Petra, pa ne poglavar vse cerkve.⁴⁾

Škofovi pomočniki so mašniki, dijakoni in drugi blagoslovljeni služabniki; vendar je vsa njih oblast le manjši od škofove, in vsa po sv. Duhu od škofa, ki sam sme druge posvečevati, sv. krizmo blagosloviti, in sploh je vir vsih milost in skrivnost Božjih.⁵⁾

Ta cerkvena oblast je po sv. Duhu, ki ga je Jezus aposteljnomo obljubil in poslal, da ostane pri njih vekomaj, v veri nezmotljiva, de nikakor vernim ni nevarnosti za čisti nauk Kristusov.⁶⁾

To Božje razodenje se jemlje po njih veri iz dveh virov, sv. pisma in ustnega izročila. Sv. pismo je od Boga vdihnjeno;

¹⁾ Orth. conf. p. 2.

²⁾ Synod. Hier. c. 6. conf. orth. p. 1.

³⁾ Syn. Hier. c. 6.

⁴⁾ Syn. Hier. c. 6. Conf. orth. p. 1.

⁵⁾ Syn. Hier. c. 6. Conf. orth. p. 1.

⁶⁾ Syn. Hier. c. 6. Const. et conf. orth. p. 1.

cerkev pa ima pravico ga razlagati, in tudi razsodi, ktere bukve so vdihnjene, namreč ravno tiste, ktere ima katoliška cerkev. Tudi ustno zročilo je shranjeno v cerkvi čisto in nepokvarjeno, kakor so aposteljni oznanovali.¹⁾

Cerkev pa ne uči le resnice ampak deli tudi vernim od Jezusovega zasluženja, ter jih tako opravičuje. Od opravičenja uče razkolniki s katoliško cerkvijo, da ni mogoče brez gnade Božje, da pa mora človek tudi sam delati in se je prav poslužiti, in da ne opraviči sama vera (Lutrova), ampak vera, ki je po delih živa ali delavna v ljubezni. Opravičenje je resnično notranje, ne le vnanje (lutersko); je ob enem tudi posvečenje, da postane človek prijatelj Božji, vreden večnega zveličanja in spreten za dobre dela. Vender tudi dela neopravičenega niso vse pregrešne.²⁾

Gnade in zasluge Jezusove se v cerkvi posebno dele po sv. zakramentih in sv. maši; sv. zakramentov imajo sedem, in uče, kaj nam vsak deli: sv. kerst daje z odpušenjem vsih grehov in kazen notranje prerojenje ali posvečenje; sv. birma daje darove sv. Duha in duhovno poterdi, da notranjo vero brez strahu očitno spoznamo ter jo dele navadno prec po sv. kerstu; sv. obhajilo je Jezusovo telo in kri pod podobo kruha in vina, je tedej zares duhovna jed, ki ohrani in okrepeča naše dušno življenje; sv. pokora odpuša grehe in zgubljeno gnado spet dodeli, kdor se jih kesa, spove in zanje zadostuje in takó tirja kes, spoved in zadostenje, ker časne kazni ostanejo tudi po odpušenem grehu; mašnikovo posvečenje daje po pokladanji rok gnado in oblast za sv. opravila; sv. zakon apostelj za zakrament spozna, in jim je po postavi sklenjena zveza moža in žene v dušno in telesno edinost, v nasprotno ljubezen, da odideta skušnjavam mesenega poželenja; sv. poslednje olje daje po maziljenji s sv. oljem zdravje duše in telesa.³⁾

Sv. zakramenti so jim tedaj zares znamnja, ki gnado ne le pomenijo ampak jo tudi delé; nekteri zmed njih vtisnejo neizbrisljivo znamnje, da se smejo le enkrat prejeti, vender med timi imenuje le sv. kerst in mašnikovo posvečenje.⁴⁾

O zakramentu altaria verujejo resnično pričujočnost Jezusa

¹⁾ Syn. Hier. c. 6. Const. 1642. conf. orth. p. 1.

²⁾ Syn. Hier. c. 6. conf. orth. p. 1 et 3.

³⁾ Syn. Hier. Cap. 6. conf. orth. p. 1.

⁴⁾ Syn. Hier. c. 6.

Kristusa; da se to zgodi po spremenjenji kruha v Kristusovo telo; da je pod vsako podobo ves pričujoč, in sicer že pred zavžitkom; zato smo dolžni Kristusu v ti skrivnosti Božjo čast. Delé pa ta zakrament navadno pod obema podobama.¹⁾

Sv. maša jim je prava daritev sprave, se opravlja za žive in za mertve, kakor kažejo tudi molitve tega sv. opravila.²⁾

Zakon dovolijo tudi duhovnim pred posvečenjem (diakonom), vender verujejo, da je devištvo višej in imenitnej od zakona, in le neoženjene posvečujejo za škofo.³⁾

Zastran poslednjih reči uče, da po smerti bo vsak sojen, in tudi nekako plačila deležen, vender ne popolnoma; še le po vstajenji mesa pride vesoljna sodba in potem popolnoma plačilo po različnosti zasluženja. Tudi priznavajo poseben kraj plačila in kazni, pa zastran vic se ločijo deloma od katoliške cerkve, deloma pa tudi med seboj Rusi in Gerki.⁴⁾

O občinstvu svetnikov učé, de so vsi udje eno telo v zvezi med seboj; časté Marijo in svetnike, njih podobe in ostanke, molijo za mertve in prosijo pomoči po svetnikih. Vender pa natančno ločijo češenje svetnikov od češenja Božjiga, ker samemu Bogu gre nar viši čast in moljenje.⁵⁾ —

Tako je pravoslavna cerkev po tih simboličnih spisih katoliški cerkvi enaka ali vsaj blizo v vsih poglavitnih resnicah; od Boga, od stvarjenja, od prvega greha, od odrešenja, od sv. cerkve in njenih virov, sv. pisma in zročila, od opravičenja, sv. maše in sv. zakramentov, ter poslednjih reči.

Ta edinnost ali podobnost sega v velikih ozirih celo v ne bistevne vnanje šege in obrede, n. p. pri službi Božji imajo kakor mi blagoslove, posebne oblačila in posode, luč in kadilo; kakor mi posebne duhovne molitve, zornice, večernice, posebne cerkvene obhode in zapovedi, poste in samostane, praznujejo nedeljo, praznike Matere Božje in svetnikov.⁶⁾ Tako je vnanja oblika si podobna, ker je notranje jedro ali resnica enaka, in oboje priča nekdanjo popolnoma edinnost v veri obeh cerkva.

¹⁾ Syn. Hier. C. 6. Con. Const. 1642. Conf. orth. p. 1.

²⁾ Syn. Hier. C. 6.

³⁾ Dionysii respon. Hard.

⁴⁾ Syn. Hier. C. 6. conf. orth. p. 1.

⁵⁾ Syn. Hier. c. 5. conf. ort. p. 2.

⁶⁾ King Gebräuche der griech.-russ. Kirche S. 37.

§. 2.

Razločki med katoliško in razkolniško cerkvijo.

Že v tem kratkem, po imenovanih verskih spisih posnetem pregledu so zapopadeni razločki med katoliško in razkolniško vero. Še bolj določno so imenovani v sklepu Florentinskega zbora (1439), v katerem so posneli poglavitne razločke, ktere so popred v posebnih sejah bolj natanko pretresovali. Ta sklep je zedinil razkolnike s katoličani, ter so ga oboji podpisali. V tem sklepu so imenovane naslednje resnice, o kterih so se po dolgem pretresanji zedinili:

1. Izhaja sv. Duha od Očeta in Sina, in da se je po pravici veri dostavilo: „in Sina“ (filioque). 2. Da se Telo našega Gospoda v opresnem in neopresnem pšeničnem kruhu resnično opravlja (confici). 3. Da duše spokornih, pa ne popolnoma očištenih v vicah terpe, in da jim v tem terpljenji živi verni zamorejo pomagati s sv. daritvijo, z molitvijo, milošino in drugimi dobrimi deli. 4. Da so duše popolnoma greha čistih prec po smerti v nebesa vzete ter Boga gledajo; duše s smertnim grehom pa tudi prec po smerti v pekel pridejo ter tam terpe različne kazni. 5. Da je rimski papež naslednik sv. Petra, pravi Kristusov namestnik, glava cerkve in da ima od Kristusa narveči oblast čez vso cerkev.

Razun teh v zbornem sklepu imenovanih razločkov so omenili v tem zboru še nektere, kterih pa niso natanko pretresovali, ker, vsaj deloma, niso toliko važni. Taki so:

- a. Kako veljavo prilastujejo razkolniki pri sv. maši molitvi vpeljani za Jezusovimi besedami.
- b. Zakaj razvezujejo zakon zavoljo prešeštvanja.
- c. Sv. birma po mašnikih podeljena, in zastran njenega ponovljenja.
- d. Mašnikovo posvečenje oženjenih.

Razun tega očitajo bolj napeti razkolniki katoličanom še tudi:

1. kerst oblivanja, 2. sv. obhajilo le pod eno podobo, in pri otrocih ne več navadno. 3. Da poslednje olje en sam mašnik deli.

Še bolj malenkastih razločkov, kakoršne je očital zviti Foci v 9. in ošabni Cerulari v 11. stoletji, n. pr. post o sabotih, opušenje aleluje, zastran brade duhovnov i. t. d. celo ne opominimo, ker jih je imenovala le enostranska strast v pomanjkanji bistevnih razločkov. Taki zunanji nebistevni razločki so kakor

obleka pri človeku, ki se spremeni in človek ravno tisti ostane; tako tudi vera Kristusova ravno tista ostane, ali je post v sredo ali v saboto, ali je pet ali deset cerkvenih zapoved, ali se praznuje velika noč po popravljenem ali starem koledarji i. t. d. Taki nebistevni razločki so bili in so še tudi v edini katoliški cerkvi, kakor nam sv. očetje pričajo, in še dandanašnji vidimo, ako le zedinjene Gerke omenimo. Sicer se pa tudi razkolniki ne vjemajo v naštevanji tih razločkov; Janez ruski metropolit, ki le bolj tehtne pred očmi ima, jih imenuje le sedem; drugi n. pr. Niceta Seid, Jur Koresi, ki išejo vsih malenkost, jih naštejo 30—60. Zato pravi Peter Antiohiški že ob Cerularijevem času: Nekteri razločki so bistevni, drugi ne tehtni, tretji čisto prazni.¹⁾ Namesto tacih bomo omenili bistven razloček iz nove dobe, namreč versko resnico neomadežvanega spočetja Marije Device.

Te imenovane bistevne ali vsaj z bistvom sklenjene razločke hočemó nekoliko bolj razložiti in dokazati, in sicer posebno v tem oziru, da tih resnic ni le latinska cerkev vedno verovala, ampak da so jih vselej verovali in učili tudi slavni izhodnji očetje in zbori, da so tedaj razkolniki nezvesti svoji lastni cerkvi, ter so zapustili njeni prvi čisti nauk. Vidilo se bo tudi, kako so o priložnostih zedinjenja izhodnji škofje in učenci vero katoliške cerkve skoz in skoz poterdili, pa svoji obljubi in besedi spet nezvesti postali.

§. 3.

I. Izhaja sv. Duha.

Pred vsim moramo opomniti, da je v verskih resnicah vsak razloček, ako se na prvi pogled tudi komu malenkast zdi, važen in bistven, ter se nikakor ne sme prezreti in zanemariti. Tolikanj bolj pa to velja o nauku od ss. Trojice, kjer se zavoljo globoke skrivnosti in neskončnega bitja Božjega ne sme nič prevreči ali spremeniti, ampak v vsem se je treba natanko držati resnic in dostikrat celo besedi Božjega razodenja in sv. cerkve.

Notranje zadeve treh Božjih oseb so po nauku katoliške cerkve, kakor vé vsaki pridni šolarček, te le: 1. Bog Oče je

¹⁾ Leo. Allac.

sam od sebe vekomaj. 2. Sin je rojen od Očeta vekomaj. 3. Sv. Duh se izhaja od Očeta in Sina (kakor enega vira) vekomaj.

V vsih tih resnicah, tudi v tretji ste bile edine zahodnja in izhodnja cerkev več stoletij; in ko so poznej o priložnosti družih razpertij Gerki začeli dolžiti Latince, da so ti popačili Nicejo — konstantinopelsko vero s tim, da so pristavili: „in Sina“ (filioque): nihče ni mislil, da gre za versko resnico, ker so bili, razun nekterih krivovercov v ti resnici oboji edini, da namreč sv. Duh izhaja od Očeta in Sina. Zakaj, ko bi bilo šlo za versko resnico, bi bili tadANJI vesoljni cerkveni zbori na Jutrovem to reč gotovo pretresovali in določili. Še le v 9. stoletji, ko se je prekanjeni Foci hotel ločiti od zahodnje cerkve, je iz pomanjkanja družih vzrokov začel dolžiti Latince krivoverstva, ker uče, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina; in tako je ta resnica prvi in pglavitni razložek, ki kazi in zadržuje edinost v veri in ljubezni med katoliško in pravoslavno cerkvijo. Ta ločivni vzrok podreti ali saj omajati, hočemo dokazati iz sv. pisma in sv. očetov posebno gerških, da ne zahodnja ampak izhodnja cerkev je v zmoti in zato krivoverna, ker je zaver gla in zapustila to versko resnico izhoda sv. Duha.

I. To resnico so že Gerki sami posneli iz sv. pisma, in sicer:

1. nar slavnjši gerški očetje učé, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina že zato, ker je v sv. pismu imenovan kakor Duh Očetov, tudi Duh Jezusov. „Niste vi, kateri govorite, ampak Duh vašega Očeta je, kateri v vas govori.“¹⁾ Duh Očetov se namreč imenuje ne po manjšem bitji, ampak zato, ker iz Očeta izhaja; zakaj druge zadeve in družega razložka ni med Božjimi osebami. Kakor Duh Očetov, se pa imenuje tudi Duh Kristusov.“ Preiskovali so, kateri ali kakšen čas je na znanje dal Duh Kristusov.“²⁾ „Poslal je Bog Duha Sina svojega v vaše serca.“³⁾ Kakor je tedaj imenovan Duh Očetov, ker od njega izhaja, tako se imenuje Duh Kristusov tudi le zato, ker izhaja od Kristusa, in sicer razložka in druge zadeve ni med njima po notranjem bitji. Te dokaze so se poslužili gerški očetje Atanazi,⁴⁾ Ciril Aleks.,⁵⁾ Epifani.⁶⁾

¹⁾ Mat. 10, 20.

²⁾ 1. Pet. 1, 11.

³⁾ Gal. 4, 6.

⁴⁾ Ep. 1. ad Serap.

⁵⁾ Ep. ad Nestor.

⁶⁾ Haer. 74.

2. Sv. očetje uče po sv. pismu, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina; zakaj kakoršne so vnanje zadeve v Božjem bitji, take so tudi notranje, in nasprot. Le tisti pošlje sv. Duha za vnanje opravilo, n. pr. posvetit aposteljne, od ktereza izhaja po notranji zadevi. Kakor se bere: „Tolažnik sv. Duh pa, ktereza bo poslal Oče v mojem imenu, on vas bo učil vse“ (...¹⁾), ravno tako govori Kristus: „Ko pa pride Tolažnik, ktereza vam bom jez poslal od Očeta, Duh resnice“ (...²) in spet: „Ako ne grem, Tolažnik ne bo prišel k vam, ako pa grem, vam ga bom poslal.“³) Ako to poslanstvo spričuje, da sv. Duh izhaja od Očeta, gotovo tudi spričuje, da izhaja od Sina, od ktereza je enako poslan. Poslan je namreč po osebi, ker se mu prilastujejo take dela, ki so lastne le osebi n. pr. da bo učil, pričal i. t. d. Tako so dokazovali ne le Avguštin,⁴) Gregor Veliki⁵) ampak tudi Gregor Nacian.⁶) Gregor Nis.⁷)

3. Sv. očetje uče, da v Božjem bitji pomeni „prejeti“ „vzeti“ od druge osebe, toliko, kakor izhajati; zakaj druge zadeve ni med Božjimi osebami, in kar Božja oseba od osebe prejme, ne more biti, razun lastno bitje. Sv. Duh pa prejme od Sina, kakor uči Kristus: Sv. Duh ne bo govoril sam iz sebe, temuč kar bo slišal, bo govoril in vam oznanoval prihodnje reči. On bo mene poveličal, ker bo od mojega vzel in vam oznanoval.“⁸) S tim tedaj uči Kristus, da sv. Duh od njega izhaja, ker jemlje od njegovega. Tako so dokazovali Atanazi,⁹) Epifani,¹⁰) Gregor Nis.,¹¹) Ambrož,¹²) Hilari.¹³)

4. Tudi iz tega sklepajo učeniki, da sv. Duh tudi iz Sina izhaja, ker ga on daje rekoč: „Prejmite sv. Duha;“¹⁴) kajti s tim naznani, da od njega izhaja, sicer bi ne mogel reči, da jim da sv. Duha, ker bi jim bil sicer dajal, česar sam nima. Tako je dokazoval Ciril Aleks.¹⁵) — Tedaj Jezus sam določno uči, da sv. Duh tudi od njega izhaja, kakor od Očeta, ker je tudi Duh Kristusov, ga On pošlje, sv. Duh od njega jemlje, Jezus ga daje. Te izreke sv. pisma so ne le zahodnji, ampak tudi izhodnji očetje tako razumeli in razlagali in vsa izhodnja cerkev tako verovala vzajemno z zahodnjo.

II. Ali hočemo imenovati še posebej nektore izhodnje očete,

¹) Jan. 14, 26. ²) Jan. 15, 26. ³) Jan. 16, 7. ⁴) De Trin. I. 4. ⁵) Hom. 26.

⁶) Or. 31. ⁷) In orat. dom. ⁸) Jan. 16, 13. 14. ⁹) Ep. 3. ad Ser.

¹⁰) Ancor. 67. ¹¹) De Sp. s. ¹²) De fid. orth. c. 8. ¹³) Trin. 8. I. 8.

¹⁴) Jan. 20, 22. ¹⁵) Hom. Joan. 14.

ki to izhaja sv. Duha kar naravnost in določno izreko, kakor jo iz sv. pisma posnamejo? Slavní Atanazi († 373) imenuje Sina studenec sv. Duha¹⁾ kakor imenuje Očeta studenec Sina in sv. Duha;²⁾ tudi piše: Karkoli ima sv. Duh, ima od Besede;³⁾ in drugej: Kakor se ima Sin do Očeta po natori in redu, tako se ima sv. Duh do Sina.⁴⁾ Bazilij Veliki († 339), ki je nauk od sv. Duha v posebnih spisih branil zoper krivoverce, piše: Da je Oče po Sinu svet vstvaril, ne pomeni nepopolnosti Očetove moči pri stvarjenji... kakor to, da sv. Duh od Očeta po Sinu izhaja, ne pomeni, da je njegov izhod od Očeta nepopolnoma, ne da je njegov izhod od Sina preslab, ampak kaže edinost volje.⁵⁾ In spet: Kakor ima Oče po natori in bitji sv. Duha, tako ima tudi Sin ravno tistega sv. Duha.⁶⁾ Modri Epifani († 403): Duh Božji je Duh Očetov in Duh Sinov, ne po kaki sklenitvi, kakor sta v nas duša in telo sklenjena, ampak v sredi med Očetom in Sinom, iz Očeta in Sina izhajajoč in po imenu tretji.⁷⁾ Na vprašanje, zakaj se sv. Duh ne imenuje Sin, odgovori: Kdo si ti, de zopergovoriš Bogu? Zakaj ako Sina imenuje tega, ki je iz njega, sv. Duha pa, ki je iz obeh...⁸⁾ Sv. Krizostom († 397): Ta Duh, ki deli darove, kakor hoče, izhaja od Očeta in od Sina.⁹⁾ Sv. Ciril Aleksandriški († 444): Dasiravno je sv. Duh lastna oseba.... ker je Duh in Sin; vendar Sinu ni ptuj, zakaj imenuje se Duh resnice, Resnica pa je Kristus, in od njega izhaja sv. Duh kakor od Očeta.¹⁰⁾ In drugej: Ako sv. Duh ki izhaja od Očeta in Sina, v nas prebiva, nas dela Bogu podobne.¹¹⁾ Ni nam treba dalje naštevati izhodnjih očetov, Gregorja Nac. in Nis., Simeona Metafrast., Anastazija Sinaj.; še menj je treba napeljevati izreke Latincev, Tertulijana, Ambroža, Hilarija, Avgušтина, Fulgencija, Leona, na ktere se je še v Florentinskim zboru tudi Nicejski metropolit Besarion sklicoval, ki tako določno vsi uče izhod sv. Duha tudi od Sina, da tega Gerki sami ne tajé, kaderkoli je namreč Rimška cerkev izobčila izhodnjo, so ji očitali izobčeni, da uči izhod sv. Duha od Očeta in Sina n. pr. Enovoljci, Kipolomei, Foci i. d.

Tudi nič ne zanese, da rabijo gerški očetje „εκ“ od Očeta in *δια* od Sina, ker s tim naznanujejo, da je le en vir sv. Duha,

¹⁾ Ips. 35. ²⁾ Cont. sab. ³⁾ 3. Or. ad Ar. ⁴⁾ Ep. ad Serap. ⁵⁾ Ad. Amph. c. 8. ⁶⁾ Hom. 38. Zach. ⁷⁾ Anc. 7. ⁸⁾ Anc. 71. ⁹⁾ Hom. de symb.

¹⁰⁾ Ad Nestor. ¹¹⁾ I. II. Thes.

namreč Oče po Sinu, in nihče ne misli po krivoverskem na samo orodje in tudi sicer se ti dve besedici v enakem pomenu večkrat spreminjate. Že sv. Pavel piše: *ἐκ πίστει* in *διὰ πίστει*. Sv. Jan. Dam. od Jezusove matere: *ἐκ οὐ* in *διὰ οὐ*. Tako tudi Bazilij in Gregor Nacijan.

III. Kakor so pa izhodnji očetje ne svoje zasebne ampak vero svoje cerkve o izhodu sv. Duha izrekli, ravno tako to resnico poterdijo tudi vesoljni izhodnji zbori, v katerih so bili večidel škofje in učeniki izhodnjih krajev; tako n. pr. je Efeški zbor (431) zavgel nasprotno vero Karizija, da sv. Duh ni od Sina in je poterdil prekletstva (anatematizme) in pismo Cirila Aleksand., v katerem naravnost uči, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina. To poterjenje Cirilovih besedi nam očitno in gotovo priča, kaka je bila takrat na Jutrovem vera o izhodu sv. Duha, ker so bili zbrani veči del izhodnji škofje, kateri so pa vendar poterdili vero sv. Cirila, dasiravno ji je nasprot bil učeni Teodoret.

Ravno tako je zbor kalcedonski (l. 451), konštantinopelski II. (l. 553) in IV. (l. 869) poterdil pismo Cirila Aleks. Poznej so v IV. lateranskem zboru (1215) izhodnji patrijarhi določili z Latinci vred takole: „Oče od nikogar, Sin od samega Očeta in sv. Duh od obeh skupej brez začetka in brez konca.“ V lugdunskem II. zboru (1274) je bilo spet določeno in sklenjeno od gerških in latinskih škofov, da sv. Duh izhaja vekomaj iz Očeta in Sina, ne kakor iz dveh virov, ampak kakor iz enega vira, ne po dvojnem dihanji ampak po enem dihanji,“ ter so oboji poslanci dvakrat skupej peli vero s pristavkom: „in Sina“ (filioque). Zadnjič so sklenili v florentinskem zboru (1439) Latinci in Gerki z ruskim metropolitom vred po natankni preiskavi, da to versko resnico morajo vsi kristjani verovati, sprejeti in vsi tako spoznati, da sv. Duh je vekomaj od Očeta in Sina, ter ima svoje bitje in svoje osebstvo iz Očeta in Sina skupej, in iz obeh vekomaj izhaja kakor iz enega vira in enega dihanja.

V vsih teh zborih, izhodnjih in zahodnjih so tudi Gerki spoznali in poterdili našo resnico, in veljave teh zborov nikdar ni overgel kak vesoljni zbor, torej morajo imeti še veljavo tudi za Gerke in tudi nje vežejo k temu, kar so njih očetje in učeniki slovesno spoznali in podpisali. Zato še zdaj Kievska viši šola za verjetno priznava resnico, da sv. Duh tudi od Sina izhaja. Tudi terdi učeni ruski jezuit Gagarin, da Rusom ni nikakor verska resnica, da sv. Duh le od Očeta izhaja, ampak

le mnenje ali misel pri njih dovezeta, dokler vesoljni zbor te reči ne določi.

IV. Vendar ne le gerški očetje prvih stoletij in nekdanji izhodnji in zahodnji vesoljni zbori so očitno spoznali to resnico: še dan današnji najdemo ravno to resnico tudi v molitvah in pesmih, ki so še v navadi na Jutrovem v čast sv. Duha, ter očitno in določno izrečejo, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina, ali od Očeta po Sinu. Se vé, da ni mogoče tukaj napeljevati vsih pesem in molitev, ktere to pričajo; vzemimo v ta namen le nekatere odlomke iz pesem, ki jih pojó v čast sv. Duhu. Tako o binkoštih: „Ti si potok božanstva, ki izhaja iz Očeta po Sinu.“ In pri zori: „O Gospod Jezus Kristus, ti si rekel: . . . poslal vam bom družega Tolažnika, ki je moj in mojega Očeta Duh, po katerem bote poterjeni.“ Spet druga o binkoštih: „O Božja Beseda, kakor si obljubila svojem učencom, si jim poslala v resnici svojega Božjega Duha, ter jih razsvetila.“ Ravno tako v pesmih, n. pr. binkoštni tvorek: Dans, o Gospod, je prišla na tvoje aposteljne moč tvojega presvetega Duha, ter jih je modre storila po Božjem spoznanji. In v binkoštni četrtek: Sv. Duh je resnični Bog, ravno tiste nature in na ravno tistem sedežu z Očetom in Sinom; nar bolj popolnoma luč, iz luči iztekoča, iz večnega in popolnoma Očeta in Sina; Njega (nanj) kličimo: O oživljajoči Tolažnik, daruj mir svojemu ljudstvu!¹⁾

V takih molitvah in pesmih pri službi Božji izhodnje cerkve duhovstvo in ljudstvo slovesno spričuje našo resnico že toliko sto let. Ali bi mogli take obrede in navade kakor zmote zavreči, ali pa odkritoserčno spoznati, da njih cerkev ravno to priča, kar sv. pismo, kar njih očetje, kar vsa katoliška cerkev namreč, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina. Ako se Gerki tedaj deržé vere svojih očetov, ako v časti imajo posebno sedem prvih vesoljnih zborov, ako vzamejo molitve in pesmi svoje cerkve po čerki in duhu: morajo spoznati, da so zapustili iz družih vzrokov pravo in pravo vero; ali pa zmote dolžé svoje očete, zборе in svojo lastno cerkev. Ali morajo vse te zavreči, ali pa svoji zmoti slovo dati.

V. Poslednjič že zdrava pamet tako sklepa: Ako se ločijo tri Božje osebe le po nasprotnih notranjih zadevah, da je namreč

¹⁾ Pitzipios: orient. Kirche.

Oče sam od sebe, Sin od Očeta, sv. Duh od obeh: kako bi se sicer dovelj ločil Sin od sv. Duha, ako bi bila oba le samo od Očeta? In ako je, kakor bogoslovci sploh uče, sv. Duh vez in ljubezen, ki veže Očeta in Sina: mora pač ta vez in ljubezen biti nasprotna, ne samo od Očeta ampak tudi od Sina, in torej sv. Duh ne more izvirati le iz enega ampak iz obeh. Zato je tudi v sv. cerkvi versta treh Božjih oseb vedno in povsod ta, da se druga imenuje Sin, ki je le od Očeta, in tretja sv. Duh, ki je od obeh. Ali od kod ta določeni red, ako ne zavoljo notranjih zadev, kakor jih uči katoliška cerkev?

Sicer pa se ve, da s tem nikakor ne učimo dveh virov (principov) sv. Duha, ampak le enega. To je cerkev vedno verovala in očitno izrekla že v 8. stoletji v Ahenskem, Forojulskem in družih zahodnjih zborih, in ko so Gerki to tirjali je spet slovesno in določno izrekla v Lugdunskem II. in Florentinskem zboru. In kako bi se moglo to drugač misliti? Ko je le eno bitje Božje, zamore biti tudi le en vir, dasiravno iz Očeta in Sina, ki sta enega bitja. Kakor je pri stvarjenji Božja vsigamogočnost, vsled ktore je Oče po Sinu vse vstvaril, le ena: tako sta tudi Oče in Sin po notranji dotiki le en vir sv. Duha. In kakor so sploh pri vseh zunanjih delih vse tri Božje osebe delavne, vender pa le kakor en vir: tako sta tudi v notranjem Božjem življenji Oče in Sin en vir sv. Duha, ki iz nju izhaja.

Ne vzamemo v misel praznih vgovorov od razkolniške strani iz tega ali unega očeta, n. pr. Teodoret, Janeza Damasčana, ki je menj natanko o ti reči govoril, ker ni bilo nobenega dvoma in nasprotnika. Opomnimo le vgovor nekega gerškega škofa 18. stoletja, Helija Mainata, ki v svojem spisu¹⁾ iz konstantinopelske vere hoče dokazati, da je bila takrat vera vesoljnega zbora, da sv. Duh le od Očeta izhaja, ter pravi: Ako je bila takrat katoliška vera, da sv. Duh od Očeta in Sina izhaja, zakaj zbor tega ni izrekel, ko je vender le od sv. Duha bilo govorjenje. Ne velja, pravi dalje, de veri ni dostavljeno „samo od Očeta;“ saj tudi v Niceji od Sina ni rečeno, da je rojen „samo od Očeta,“ in vendar je verska resnica, da je le od Očeta rojen. Saj so zbrani škofje, ker so verovali in učili Božjo natoro sv. Duha, tudi v veri dostavili: „Ki je z Očetom in Sinom moljen in češen.“ Ako so tudi verovali izhod sv. Duha od Očeta

¹⁾ Der Stein des Anstosses. S. 144.

in Sina, bi bili mogli tudi to izreči, sicer bi bilo njih določanje nepopolnoma ob času, ko so verni dočakovali popolnoma nauka, da slehern vé, kaj je treba verovati od sv. Duha. Ker pa škofje niso izrekli, tudi niso verovali in tedaj takrat cela katoliška cerkev ne, da sv. Duh od Očeta in Sina izhaja.

Na to prav odgovoriti, je treba pred očmi imeti namen in vzroke cerkvenih zborov. Zgodovina uči, da so se zbori takrat zbirali, in katoliško vero določevali, ko so krivoverci kako resnico tajiti začeli: tako so se zbrali očetje v Niceji zavoljo Arijeve zmote in so določili, da je Sin z Očetom enega bitja; ravno tako v Carigradu, ko je Macedoni začel tajiti Božjo natoro sv. Duha, ter so izrekli, da je sv. Duh z Očetom in Sinom enako moliti in častiti. Le to je bil namen in vzrok tega zbora, ker to je tajil Macedoni. Ker zastran družega ni bilo prepira, se pač ne more tirjati, da bi bili škofje pri ti priliki vse določno izrekli o izhodu sv. Duha, kakor ga je vsa cerkev verovala, pa zdaj nihče tajil. Ako pisavec imenuje to določbo nepopolnoma, bi mogel tudi nepopolnoma imenovati Nicejski zbor, ki je določil le Božjo natoro Kristusovo, ne pa nje sklenitve s človeško. Ker pa ni namen zborov, resnice od vsih strani določevati, od katerih jih nihče ne taji, se preveč tirja od II. vesoljnega zbora, ako se pričakuje popolnoma določba o izhodu sv. Duha, o katerem se iz tega zbora sploh nič določenega ne sme pričakovati.

K koncu še vprašamo: Ali po pravici dolže Gerki Latince, da so ti popačili Nicejo-Konštantinopelsko vero s pristavkom: „in Sina“ (filioque)?

Nikakor ne. Sklicujejo se sicer razkolniki na prepoved Efeškega zbora, v veri kaj pridjati ali premeniti. Ko so se nameč ob času arijanskega krivoverstva vedno nove vere skladale v škodo edino prave vere, je Efeški zbor v 6. seji ojstro prepovedal, drugo vero spisati ali zložiti, kakor je bila v nicejskem zboru določena, ter žuga ojstre kazni njemu, ki bi se prederznil nasprot ravnati. Ako bi razumeli to prepoved tudi natanko po čerki, ker predsednik Ciril pravi, da ni pripušeno, le besede, le sloga pristaviti, in ker so jo tudi papeži Agaton, Leon III. blezo tako razumeli: je vender spet res, da ta postava ne zadeva verskih resnic, ki se spremeniti ne morejo, ampak je le cerkvena prepoved in zapoved, ki ima namen služiti cerkvi v prid, ki se pa utegne odpraviti ali spremeniti, ako nove

okolišine to tirjajo. In v tem se motijo Gerki, da imajo cerkveno zapoved za versko, in tako po krivici dolže latinsko cerkev, da je zoper to postavo vero popačila. Zato so tudi v florentinskem zboru očetje hotli določiti nar popred versko resnico o izhodu sv. Duha, in so še le potlej govorili od pristavka (filioque) ter so bili zadovoljni, da so Gerki versko resnico sprejeli, če je tudi v veri niso dostavili. Sicer so pa latinski očetje v Florencu to prepoved Efeškega zbora tako razlagali, da se nova resnica ne sme veri pristaviti, ta pristavek pa ni nova resnica, ampak le razlagaven pristavek.

Ker pa ta pristavek prav za prav le bolj določno razlaga to, kar je bilo v veri že zapopadeno (implicite), kajti v konštantinopelskem zboru očetje niso tega izrekli zavoljo Macedoncov, ki so učili, da je sv. Duh od Sina vstvarjen, da bi s tem pristavkom tudi le od deleč suma ne obudili, da s krivoverci derže. Te besedici: „in Sina“ razlagate poprešnje: izhaja od Očeta; zakaj kdor prav ume izhod sv. Duha od Očeta, spozna tudi njegov izhod od Sina, ker vse, kar ima Oče, ima tudi Sin (razum očetstva), ktere besede so tudi gerški očetje, Ciril Alek., Bazilij i. d. razlagali od izhoda sv. Duha. Take razlage pa niso in ne morejo biti prepovedane sv. cerkvi. Saj je tudi Nicejski zbor v svoji veri le bolj določno razlagal aposteljsko vero o Božji natori Jezusa Kristusa in konštantinopelski zbor je spet bolj razlagal Nicejsko vero o sv. Duhu. Take razlagavne pristavke prepovedati, bi se reklo čerke se deržati, duha pa moriti. Take sužnosti čerke pa gerški očetje nikdar niso zagovarjali in priporočevali. To bi mogel braniti in tajiti le tak, ki ne veruje obljudi Gospodovi, da On ostane pri svojih do konca sveta.

Taka razlaga utegne celo potrebna biti, ako krivoverci začnejo nasprotno zmoto učiti in razširjati. Kako se jim more bolj primerno v okom priti in verni se zmote varovati, kakor s tem, da se v veri skrita resnica določno izreče in pristavi? To pa je bilo ravno zastran izhoda sv. Duha. Ker so namreč krivoverci, ostanki Priscilijanov in Evnomijanov, začeli to resnico kaziti, je Španska cerkev v Toletanskih zborih njim nasprot perva veri pridjala: „in Sina.“ In ko so poznej Gerki sploh začeli to zmoto terditi, ter so jo hotli spričevati ravno s tem, da v veri ni izrečeno, so dovzele tudi druge in s časoma vesoljna cerkev ta pristavek. Tudi IV. konštantinopeljski zbor nikakor ni zato grajal zahodnjih cerkva. Zato so ne le v Lateran-

skem IV. in Lugdunskem II. zboru tudi gerški škofje ta pristavek poterdili, ampak v florentinskem tudi spoznali, da je prav in po pravici ta pristavek bil veri pridjan.

In kako bi se kdo prederznil, to oblast in pravico odreči cerkvi, katero vlada sv. Duh, ktera je steber resnice, mati vsih vernih, kateri so zročeni vsi zakladi Božjega razodenja, da jih po vsi modrosti vernim razlaga ter jih na vse strani varuje zmote in krivoverstva? —

Iz vsega vidimo dovelj očitno, kako slabo je podperta zmota razkolnikov o ti resnici; ker so jim nasprot sv. pismo in lastni očetje, molitve in pesmi njih službe Božje, vesoljni cerkveni zbori izhodnji in zahodnji, ter tudi že pamet, ki glede na notranje zadeve treh Božjih oseb mora sklepati, da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina kakor enega vira. In ne moremo najti drugega vzroka gerške zmote, kakor le to, da so vzeli to zmoto od Nestorijanov, da bi imeli kak verski vzrok se ločiti od latinske cerkve, kakor je v 9. stoletji Foci, od papeža Nikolaja izobčen, in v 11. stoletji Cerulari Latincom očital njih vero o izhodu sv. Duha; po kaki pravici, smo dovelj vidili ter močno obžalujemo, da ste sebičnost in strast v ti resnici popačile vero za toliko časa vsi izhodnji gerški in severni ruski cerkvi, ter ji ločili od edino prave Rimske cerkve, od ktere so še v 9. stoletji v IV. Konstant. zboru slovesno izrekli tudi gerški očetje, da na tem apostoljskem sedežu je prava keršanska vera zmirej cela in nepokvarjena.

Zato ločeni bratje, ozrite se tudi zdaj na to staroslavno cerkev, ki se nepremakljivo derži večne resnice; ozrite se na svoje slavne očete in zbore, na svoje molitve in pesmi, in spoznajte od vseh poterjeno resnico: da sv. Duh izhaja od Očeta in Sina kakor enega vira vekomaj! —

§. 4.

II. Poglavarstvo ali viši oblast Rimskega papeža v vesoljni cerkvi.

Drugi, in gotovo nar bolj očitni razloček med katoliško in izhodnjo cerkvijo je gotovo ta, da razkolniki tajé nar viši oblast papeževo čez vso Kristusovo cerkev. To važno in bistveno resnico so pa razkolniki mogli začeti tajiti in jo zavreči, ako so se hotli ločiti od vidne katoliške cerkve pod vidnim poglavarjem,

ter so jo res še le o ločitvi zaverгли brez družega vzroka ali kakoršne si bodi veljavne dokaze, in so dali oblast čez vso izhodnjo cerkev Carigradskemu patrijarhu. Vender se je poznej, kakor zgodovina uči, rusovska cerkev čisto odtegnila oblasti tega patrijarha ter ima v svoji sinodi ali v caru svojo glavo; v poslednjem času je enako storila gerška cerkev v novem gerškem kraljestvu. Tako imajo toliko poglavarjev, kolikor držav.

Da poglavarstvo ali viši oblast Kristusovega namestnika v vesoljni cerkvi prav razložimo, moramo dokazati: A. primat ali nar viši oblast sv. Petra, ki jo je od Kristusa prejel, se je poslužil, in so jo vsi priznavali; in B. ravno to nar viši oblast pri naslednikih sv. Petra ali Rimskih papežih.

A. Pervaštvo ali viši oblast sv. Petra.

Poglavarstvo sv. Petra nam priča a) s v. p i s m o. Kristus namreč, ki je postavil edino, vidno cerkev, je po svoji modrosti ti cerkvi hotel dati vidnega poglavarja, kteremu ne gre ne le viši čast, temuč tudi nar viši oblast o vesoljni cerkvi. To nar viši oblast je zročil sv. Petru, kar nam določno priča sv. pismo. Jezus, ki je svojo cerkev primerjal hiši ali mestu na gori, je zvolil Petra za podlago tega poslopja, za temeljni kamen, ki vse podpira in skupej derži. Ko je namreč sv. Peter vpričo družih očitno spoznal Kristusa za Sinu Božjega, mu reče Kristus: Blagor ti, Simon, Jonovsin, ker meso in kri tiniste tega razodele, ampak moj Oče, ki je v nebesih. Pa tudi jest povem tebi: Ti si Peter, in na to skalo bom zidal svojo cerkev, in peklenske vrata je ne bodo zmagale. In tebi bom dal ključne nebeškega kraljestva; in kar koli boš zvezal na zemlji, bo tudi zvezano v nebesih, in kar koli boš razvezal na zemlji, bo razvezano tudi v nebesih.¹⁾

Glej, kako zavoljo slovesnega spoznanja svoje Božje natore Jezus Petra čez vse druge povzdigne, in mu hoče dati spredek pred vsemi v svoji vidni cerkvi, da ji bo namreč podlagni kamen, poglavitna, nepremakljiva skala. Obljubi mu dalje ključne te cerkve, ki so znamenje nar viši oblasti in skerbi čez hišo in kraljestvo.²⁾ Zroči mu vso oblast zvezati in razvezati, to je

¹⁾ Mat. 16, 17—19.

²⁾ Iz. 22, 22.

odpirati in zapirati, zapovedovati in prepovedovati, z eno besedo, obljubi mu nar viši oblast v svojem kraljestvu na zemlji, v sv. cerkvi.

Kar je Kristus Petru tukaj obljubil, mu je podelil po svojem vstajenji. Primerjaje namreč svojo cerkev čedi, vpraša Petra vpričo družih učencov trikrat: Simon Janezov, me ljubiš bolj kakor tile? In ko Peter to trikrat poterdi, mu reče: „Pasi moje jagnjeta, pasi moje ovce.¹⁾“

S tem zroči Jezus samemu Petru viši pastirsko službo in oblast čez vso čedo vernih, čez podložne in predpostavljene. Zroči mu namreč vso čedo, ker ukaže pasti jagnjeta in ovce, iz katerih je čeda. Dá mu pa viši oblast, ker ga vpraša po veči ljubezni, kateri gre tudi veči oblast; in kakor je²⁾ zavoljo razsvetljene vere obljubil sprednost, tako mu jo tukaj podeli zavoljo njegove veči ljubezni. Tudi bi Peter te dolžnosti višega pastirstva ne bil mogel spolnovati brez viši oblasti; ako mu je tedaj Kristus naložil dolžnost, mu je dal tudi v to potrebno oblast.

Da je Peter od Jezusa prejel zares posebno dolžnost in za njo tudi spretnost, vidimo tudi iz besedi Jezusovih³⁾, ko reče Petru: Simon, Simon, glej satan vas je hotel imeti, da bivaš presejal, kakor pšenico. Jaz pa sem prosil za te, da ne jenja tvoja vera; in ti, kadar se boš nekdanj spreobernil, poterdi svoje brate.“ Tukaj govori Jezus od nevarnosti za vero vsih, pa prosi posebej za Simona, da je v veri stanoviten, ter mu naloži še dolžnost, druge brate v veri poterčiti; zato mora Simon imeti veči oblast in spretnost v tem, kar zadeva vero in cerkev sploh.

Enako tudi sicer vidimo, da je Jezus dajal Petru predstvo pred drugimi učenci. Tako je bilo pomenljivo, da je že pri poklicu⁴⁾ mu spremenil ime Simon v ime Peter: „Ti si Simon Jonov sin, boš imenovan Kefa, (kar je predstavljeno Peter),“ česar sicer ni storil nobenemu zmed apostelnov, in kar je pomenilo poseben namen s takimi, katerih imena so bile spremenjene, n. pr.: Abram v Abraham, Jakop v Izrael i. d. Peter je bil prvi zmed tistih treh, ktere je Jezus pri posebno imenitnih

¹⁾ Gl. Jan. 21, 15—18.

²⁾ Mat. 16.

³⁾ Luk. 22, 31, 32.

⁴⁾ Jan. 1, 42.

prigodbah hotel pri sebi imeti, n. pr. pri spremenjenji, pri terpljenji na oljski gori; do Petra se je obrnil nar večkrat s svojo govorico,¹⁾ in Peter je veči del prvi odgovoril.²⁾ Za se in za Petra je plačal davek,³⁾ v Petrov čolnič je stopil in množico učil.⁴⁾ Petru umije prvemu noge⁵⁾ in ukaže oznaniti svoje vstajenje⁶⁾, njemu se prikaže zmed učencov prvemu.⁷⁾ Vse te spredstva Petru niso šle, kakor bi bil prvi poklican, zakaj prvi Jezusov učenec je bil Andrej;⁸⁾ tudi ne zavoljo posebne prijaznosti, zakaj Janez je bil Jezusu nar ljubši učenec.⁹⁾ Kaj je tedaj moglo to pomeniti družega, kakor viši oblast, katero je Jezus Petru zročil čez svojo cerkev? To je tako očitno, da tudi nasprotniki niso mogli tajiti, in so iskali letih dveh izgovorov, da je bilo to spredstvo le v zgoli časti, ali pa, da se je s Petrom nehalo.

Da je pa spredstvo viši oblasti, ne kaže samo zgorej omenjeni pomen ključev in povelje pasti celo čedo, ampak tudi to, ker se je sv. Peter pri raznih in važnih priložnostih poslužil te podeljene viši oblasti. Taka važna priložnost je bila prec po Jezusovem vnebohodu, ko je namreč vidni poglavar Kristus bil odvzet, je bilo važno vprašanje: kdo ga bo zdaj namestoval? In glej, prec pri volitvi novega učenca namesti Judeža vodi Peter to volitev v sredi svojih bratov.¹⁰⁾ Druga taka imenitna priložnost je po prihodu sv. Duha, ker se je smelo vprašati: Kdo bo zdaj začel oznanovati novo kraljestvo, učiti Jezusovo vero? In spet Peter z enajsterimi vzdigne svoj glas.¹¹⁾ Potem prvi čudež v Jezusovem imenu stori Peter, ter poln sv. Duha zagovarja vse pred sodnijo.¹²⁾ Peter prvi kaznuje v mladi občini Ananija in Zafiro¹³⁾ in obsodi Simona vražarja.¹⁴⁾ On v prvem preganjanji verne obiše in v veri poterdi.¹⁵⁾ On po posebnem razodenji sprejme prvega zmed nevernikov v sv. cerkev.¹⁶⁾ On prvi govori in glasuje v Jeruzalemskem zboru.¹⁷⁾

To vse dovelj kaže ne le veči čast ampak spredstvo viši oblasti, ktere se je Peter poslužil pri tacih važnih priložnostih. In nihče zmed apostelnov se ne zoperstavi ti viši oblasti, nihče več ne vpraša: kateri je veči v nebeškem kraljestvu? nasprot sami priznavajo to spredstvo sv. Petra. Zakaj, kjer koli imenu-

¹⁾ Mat. 17. Luk. 22. Jan. 18. ²⁾ Mat. 16. Luk. 8. Jan. 6. ³⁾ Mat. 17.

⁴⁾ Luk. 5. ⁵⁾ Jan. 13. ⁶⁾ Mark. 16. ⁷⁾ Luk. 24. ⁸⁾ Jan. 1. ⁹⁾ Jan. 21.

¹⁰⁾ Djanj. ap. 1. ¹¹⁾ Dj. ap. 2. ¹²⁾ Dj. ap. 3. in 4. ¹³⁾ Dj. ap. 5.

¹⁴⁾ Dj. ap. 8. ¹⁵⁾ Dj. ap. 9. ¹⁶⁾ Dj. ap. 10. ¹⁷⁾ Dj. ap. 15.

jejo imena apostelnov, je Peter prvi imenovan;¹⁾ za Petra je vse skerbno, in vsa cerkev moli zanj, ko je v ječi.²⁾ Sv. Pavel gre nalaš v Jeruzalem, da bi Petra vidil; in spet v drugo pride in primerja svoj nauk s Petrovim.³⁾ Ali ne priča to dovelj Petrove viši oblasti, katero mu je podelil Kristus sam, in ne drugi učenci ali verni, in to njemu osebno, ne pa z drugimi vred?

Kako bi bila sicer vidna cerkev edinost v veri in ljubezni ohranila in naznanovala, ko bi ne bil postavljen vidni poglavar, kteremu je podeljena oblast, vse v veri poterditi in vse v edinosti in ljubezni ohraniti, nepokorne pa iz družbe vernih izobčiti? Ako je tedaj Kristus postavil vidno cerkev, ki mora biti edina v vsem bistvenem, je gotovo postavil tudi vidnega poglavarja, ki skerbi za edinost v veri in ljubezni.

b) Poglavarstvo sv. Petra nam pričajo tudi očetje, posebno izhodnji. Tako n. pr. razlagajo in razumejo tudi jutrovi učenci, kakor mi Kristusove besede do Petra:⁴⁾ Ti si skala i. d., da je namreč s tem Peter zvoljen pervak sv. cerkve; tako Origen⁵⁾ Bazilij,⁶⁾ Epifani,⁷⁾ Gregor Nac.,⁸⁾ Ciril Aleks.⁹⁾ — Ravno tako razumejo Jezusove besede do Petra:¹⁰⁾ Pasi moje jagnjeta i. d. ne le Origen,¹¹⁾ Krizostom¹²⁾ ampak vsa izhodnja cerkev v listu do papeža Simaha.¹³⁾ Tudi imenujejo izhodnji očetje Petra glavo, pervaka apostelnov, nar višega, verh apostelnov; tako Ciril Jer.,¹⁴⁾ Krizostom;¹⁵⁾ ga imenujejo terdno skalo, podlago cerkve, skalo vere, in zavoljo tega spredstva vsi zahtevajo od vsih edinost v veri s Petrom. Še celo učeni Gerki novega časa spoznajo, da je Kristus v evangelii podelil Petru predstvo pred drugimi učenci; tako piše škof Hel. Mainates: Zapomniti je, da je Kristus enega zmed apostelnov posebno hotel častiti, ko mu je govoril omenjene besede, ki so gotovo znamenje posebne časti; ta apostelj je bil sv. Peter, ki ga je Kristus povzdignil h ti časti, kakor opomni tudi sv. Krizostom razlagovaje 16. poglavje sv. Matevža. Potem pristavi: Božja modrost ni storila nič zastoj in brez vzroka, ter je mogla gotovo imeti skrit namen.¹⁶⁾ Dalje uče, da ima Peter oblast ne le čez verne ampak tudi čez druge aposteljne, tako n. pr. sv. Ciril Jeruz. († 386) ime-

¹⁾ Mat. 10. ²⁾ Dj. ap. 12. ³⁾ Gal. 1. in 2. pogl. ⁴⁾ Mat. 16, 18. 19.

⁵⁾ Hom. 3 in Enod. ⁶⁾ Proem de Jud. ⁷⁾ 5 in Amor. ⁸⁾ Orat. 26.

⁹⁾ in Joan. ¹⁰⁾ Jan. 21, 1 . . . ¹¹⁾ in ep. ad Rom. ¹²⁾ Hom. 88.

¹³⁾ Mansi con. t. 8. ¹⁴⁾ Cat. 2. ¹⁵⁾ Haer 51. ¹⁶⁾ Hom. 88.

nuje Petra nar višega in prvega zmed apostelnov, ključarja nebeškega kraljestva.¹⁾ Sv. Bazilij: Sv. Peter je povzdignjen čez vse učence, njemu samemu so dane večji spričala kakor drugim, ki je imenovan srečen, ki so mu zročeni ključi nebeškega kraljestva.²⁾ Sv. Krizostom († 407) piše: Petru je Kristus veliko reči prerokoval, ter mu svet zročil.³⁾ In spet: Peter je bitko jokal in tako opral svoje zatajevanje, da je postal prvi zmed apostelnov in mu je bil zročen vesoljni svet;⁴⁾ in od volitve apostelna Matija, ki jo Peter vodi: Po pravici si vseh prvi prilasti oblast v opravilu on, ki ima vse v oblasti.⁵⁾ In Ciril Aleks.: Petru po Božji pravici vsi uklanjajo glavo, in pervaki sveta so mu pokorni kakor samemu Gospodu Jezusu.⁶⁾

Pa ne le posamezni učeniki, tudi vesoljni cerkveni zbori na Jutrovem priznavajo Petru to viši oblast. Tako v Efeškem zboru (431) mašnik Filip imenuje Petra glavo in pervaka apostelnov, steber vere, temelj katoliške cerkve; v Kalcedonskem (451) ga imenujejo skalo in podlago katoliške cerkve, temelj prave vere; čimu še več prič, katerih bi nam ne manjkalo v dokaz, da so tudi na Jutrovem spoznali od Kristusa Petru podeljeno viši oblast, katero razkolniki še zdaj slavijo v svojih cerkvenih molitvah in pesmih o godu sv. Petra.

B. Pervaštvo naslednikov sv. Petra ali Rimskih papežev.

Kakor gotovo pa je Kristus Petru zročil viši oblast, ko mu je dal ključje svojega kraljestva in zročil vso čedo; ravno tako gotova in spričana in potrebna je ta oblast pri njegovih naslednikih. Ker je namreč cerkev za vse čase in v svojih bistvenih delih vedno enaka, mora tudi ta bistvena oblast vedno v cerkvi biti, ker je dana v prid cerkve, namreč edinnost ohraniti, je poznej tolikanj bolj potrebna, ker se je vera po raznih deželah zmiraj dalje razširjala. Kakor je tedaj oblast družih apostelnov sploh se preselila na njih naslednike, ravno tako se je viši oblast sv. Petra preselila na njegove postavne naslednike, in ker je Peter na zadnje v Rimu škof bil in umerl, kakor vsa zgodovina spri-

¹⁾ Stein des Anstosses S. 99.

²⁾ Cat. 2.

³⁾ Proem de jud.

⁴⁾ Hom. 48 in Joan.

⁵⁾ Hom. 6. adv. Jud.

⁶⁾ I. Thes.

čuje, je ta njegova viši oblast pri Rimskih škofih in njih cerkvi, kakor piše učeni grof Stollberg: Ali je cerkev potrebovala vidnega poglavarja ob časih aposteljnov, čez ktere vse se je sv. Duh tako obilno razlil, ktereга bi mogla pogrešati čez ves svet razširjena cerkev? Kakor na Horski gori ni umerlo viši judovsko duhovstvo, tako tudi poglavarstvo sv. cerkve ni bilo križano s sv. Petrom. In ako se ozremo na jutrovo cerkev in njene učenike in zборе pred ločitvijo, bomo vidili, da so o tem poglavarstvu sv. Petra naslednikov ravno to verovali in učili, kar takrat in še zdaj latinska cerkev, ter da so še le po ločitvi iz družih sebičnih in neverskih vzrokov začeli tajiti to viši oblast, ktero je Kristus podelil ne le Petru temuč tudi njegovim naslednikom čez vso svojo cerkev, ki je edina vidna pod enim poglavarjem za vse čase, in se ne more in ne sme spremeniti v nobenem bistevnem delu.

Tudi to nam terdijo in pričajo a) jutrovi očetje. Škof Atanazi, ki je Božjo natoro Kristusovo zoper krivoverce tako krepko branil, je enako očitno in serčno terdil poglavarstvo vidnega namestnika Kristusovega; pregnan od krivoverskih Arijanov, se oberne za pomoč v Rim, in piše papežu Feliksu.¹⁾ Zato je vas in vaše prednike, namreč apostoljske poglavarje postavil na višavo grada in skerb vseh cerkva imeti zapovedal, da nam na pomoč pridete. In do ravno tega papeža: Ti si učenik in poglavar prave vere in čistega nepopačenega nauka. — Ciril Aleks. piše do papeža Celestina zastran Nestorija krivoverca: Ker nam je Bog sam naložil to dolžnost, ter nam modrost in stare cerkvene zročila zapovedujejo, vse naznaniti Vaši Svetosti: sem spet prisiljen Vam pisati in Vam razodenem, da se satan spet giblje in Božje cerkve nadležuje.“ Še bolj očitno ravno ta oče govori v drugem spisu:²⁾ Mi moramo kakor udje sklenjeni biti s svojo glavo, ktera je Rimski škof in apostoljski stol, njega moramo vprašati, kaj imamo verovati, česa se deržati; zakaj le on nas sme grajati, opominjati, svariti, zavračevati, poterčiti, zavezati, odvezati. — Sv. Bazilij škof v Cezareji se oberne³⁾ do papeža rekoč: Pravica, ki jo je Gospod dodelil Vaši Svetosti, je čez vso hvalo visoka; zakaj Vaša reč je, ločiti resnico

¹⁾ 1. ep.

²⁾ Thes.

³⁾ Ep. 69 ad ep. it.

od krivice ter oznanovati brez zmote vero očetov. Ravno tako določno sv. Krizostom, sam na toliko visokem sedežu piše:¹⁾ Zakaj je Jezus Kristus prelil svojo kri, ako ne, da bi pridobil tiste ovce, ktere je zročil Petru in njegovim naslednikom. Tudi učeni gerški cerkveni zgodovinarji v 5. stoletji Sokrat, Socomen in Teodoret očitno priznavajo poglavarstvo rimske cerkve; prvi piše: Po cerkvenih zakonih ni pripušeno, brez dovoljenja rimskega škofa v cerkvi kaj vpeljati ali zapovedati.²⁾ In Socomen: Vse je neveljavno, kar je vpeljano zoper voljo rimskega škofa.³⁾ Teodoret pa piše do kardinala Renata, da ta opominja papeža, naj se posluži svoje nar viši oblasti; zakaj, piše ta učeni Gerk, ta sedež ima oblast in poglavarstvo vseh cerkva sveta.

Ali hočemo iz zadnjih časov pred ločitvo še imenovati. Še v 7. stoletji pišejo nar slavniji patrijarhi na Jutrovem, namreč Jeruzalemski, Aleksandrijski in Antiohijski, po siloviti vojski s Saraceni zadržani, se šestega vesoljnega zbora vdeležiti, do Carigradskega patrijarha, in spoznajo, da veljavnosti zborov nič ne škoduje, ako sami ne pridejo, da le papež v zbor dovoli in svoje poslanca pošlje, ker njegova vera doni od kraja do konca sveta.⁴⁾ — Nasprot v 8. stoletji še iz ječe piše neprestrašeni opat Štefan cesarju Kopronimu, ki je iz lastne oblasti zbor napravil: Kako morete imenovati vesoljen — zbor, ktere ga ni privolil rimski papež, brez čigar veljave in oblasti je po cerkvenih postavah prepovedano, soditi cerkvene reči v zborih.⁵⁾ Teodor Studita (826), čigar pravovernost imajo na Jutrovem v toliki časti, da ga še dandanašnji imenujejo v pesmi voditelja pravovernosti, zvezdo sveta Božjega, lepoto mnihov, piše v svojem katekizmu: Res je, kakor naš Gospod govori, v Rimu vterjena nepremakljiva skala vere.“ In v listu do papeža Paskala piše: Poslušaj, o glava apostoljska, o pastir od Boga namenjen za čedo Kristusovo, ki imaš ključe nebeškega kraljestva, skala vere, na ktero je zidana katoliška cerkev; zakaj ti sam si Peter, ko Petrov sedež lepšaš in vladaš. — Tako ti in vsi drugi slavni očetje jutrove cerkve kakor z enim glasom učé in spoznajo: Rimski papež je poglavar vseh vernih, rimska

¹⁾ de sac.

²⁾ I. II. 8.

³⁾ III. 8.

⁴⁾ Lup. VIII.

⁵⁾ Butler. 17.

cerkev je mati vseh kristjanov. Razkolkniki ali umete to? — Saj zmed vas Kirejevski v našem času spričuje, da v cerkveni zgodovini prvih stoletji vse meri na eno središče, kamor se obračajo žarki cerkvene oblasti iz vseh krajev keršanstva. Vsi škofje so od začetka enaki, razun rimskega.¹⁾

b) Kakor slavni očetje, tako pa priznavajo in uče viši oblast Rimskega papeža tudi cerkveni zbori in sicer 1. že vesoljni zbori izhodnje cerkve v prvih stoletjih, ktere Gerki in Rusi sami za vesoljne in v toliki časti imajo ter se nanje sklicujejo. Tako pišejo očetje I. Konstantinopelskega zbora do papeža Damaza, da Rimska cerkev je glava, oni sami pa so udje. — V Efeškem zboru govori mašnik Filip vpričo vseh očetov: (Peter) do tega časa in zmiraj živí, ter sodbo dela v vseh svojih naslednikih;²⁾ od rimske cerkve pravi: kateri gre vsa pokoršina in čast.³⁾ In v sklepu: Prisiljeni po sv. pravilih in po pismu naš sv. očeta Celestina, rimskega škofa smo s solzami v očeh storili to razsodbo zoper Nestorija. V kalcedonskem zboru imenujejo papeža Leona glavo, škofa vesoljne cerkve, ter kličejo, ko so zaslišali njegovo pismo: To je vera apostelnov, to je vera očetov. . . Peter je po Leonu govoril; — in po končanem zboru mu pišejo, da je v zboru škofov po svojih poslancih imel prvi sedež, kakor glava vlada ude telesa. — V II. konstant. zboru so slovesno povabili trije izhodnji patrijarhi papeža Vigilija, in so tako z vsim zborom spoznali viši oblast papeževo, ker na patrijarha bi bilo šlo povabljenje le od metropolitov. — Očetje III. Konšt. zbora pišejo do papeža Agatona: Tebi, škofu prvega sedeža vesoljne cerkve prepustimo, kaj je storiti, tebi, ki stojiš na trdni skali vere. In ko so zaslišali njegov list, kličejo: Peter je govoril po Agatonu, in njegovi poslanci so imeli prve sedeže in so prvi podpisali. — V II. Nicejskem zboru se je bral in poterdil list papeža Hadrijana II., ki piše: Čigar sedež po vsem svetu pervaštvo ima in sveti ter je glava vseh cerkva Božjih.⁴⁾

Ko vsi ti vesoljni zbori tako očitno govoré od poglavarstva Rimskega papeža, ali ni čudo, da se Gerki in Rusi na te tudi pri njih visoko cenjene zборе sklicujejo, in ž njimi svojo ločitev in svoj nauk hočejo opravičiti, ko je vendar v teh zborih (ra-

¹⁾ La Russie est elles chis.?

²⁾ Con. Ef. Act. 3.

³⁾ Con. Ef. Act. 4.

⁴⁾ Nic. II. Act. II.

zun I. in II. Konšt.) Rimski papež po svojih poslancih imel prvi sedež, je vse kot viši poglavar potrdil in so vsi zbori še le s tem dobili veljavo vesoljnih zborov, ko so obilno zbrani škofje posebno iz jutrovnih krajev, za dolžnost spoznali, papežem natanko naznaniti vse, kar se je v teh zbora h godilo in sklenilo! Vprašamo, zakaj vse to storé staroslavni patrijarhi izhodnjih dežela? Ali ni očitno, da zato, ker so vedili in spoznali, da po Kristusovi naredbi imajo nasledniki sv. Petra viši oblast v vesoljni cerkvi Božji?

Zato so 2. ravno to spoznali Gerki očitno in slovesno tudi poznej v vseh zbora h, v kterih so se spet zedinili z Latinci. V IV. Lateranskem zboru so potrdili od Rimske cerkve: Po Gospodovi naredbi ima prvaštvo čez vse druge navadne oblasti, ker je namreč mati in učnica vseh Kristusovih vernih. V II. Lugdunskem zboru so Gerki, ki so se spet zedinili, prisegli: Tudi prvaštvo same sv. Rimske, ko se rado voljno vernem v pokoršino te cerkve, terdim, spoznam, sprejemem in rado voljno do vzamem. In v Florentinskem zboru so se edinili Gerki in Rusi z Latinci v ti veri: Določimo, da apostoljski sedež in Rimski papež ima prvaštvo čez ves svet, in da ta Rimski papež je naslednik sv. Petra, prvaka apostelnov, ter pravi Kristusov namestnik in glava cele cerkve, in vseh kristjanov oče in učnik, ter mu je v sv. Petru po Gospodu našem Jezusu Kristusu dana popolnoma oblast pasti, vladati in voditi vesoljno cerkev. Pač je res ta sklep za poglavarstvo rimskega papeža priča vseh prič vesoljnih zborov, kjer v imenu vse cerkve slovesno izrečejo Gerki, Rusi in Latinci, da je papež naslednik sv. Petra, namestnik Kristusov, oče in učenik vseh vernih, njemu lastna popolnoma oblast vladati celo cerkvo. Zares priča, kteri ni treba nič dostaviti, kteri se pa tudi ne more in ne sme noben vernik zoperstaviti. Zato vas vabimo, razkolniki, prevdarite te tehtne besede, ktere so podpisali vaši škofje in patrijarhi! —

c) Vendar ne le besede sv. očetov in zborov, ampak tudi dela glasno oznanujejo viši oblast in poglavarstvo Rimskih papežev; zakaj te dela pričajo, da so si papeži svesti bili svoje oblasti, in ves svet se ji je podvergel, tudi izhodnji škofje, cesarji in krivoverci. Ne bom vprašal, zakaj so že v 1. stoletji

Korinčani zastran prepira pri Rimskem papežu Klemenu pomoči iskali in jo tudi dobili; ne bom vprašal, zakaj je popotoval v Rim Polikarp, Smirniški škof zavoljo krivoverskega Marciona in praznovanja velike noči, ko so bile bližje druge apostoljske cerkve, ko je sam vidil in slišal aposteljna Janeza; vprašam le: Zakaj naznanijo Dionizija, aleks. škofa, luč tadanje cerkve, rimskemu papežu Dioniziju, kakor bi prav ne učil od sv. Trojice, in zakaj opravičuje slavní skof svojo vero v dopisu do papeža? Stollberg odgovori na to: Ta prigodba je očiten dokaz viši oblasti rimskega škofa, ker prednj prineso Aleksandrinci tožbo zoper svojega škofa, pred njim se tudi ta zagovarja, on, ki je bil škof druge nar slavníši cerkve, in steber cerkve v 3. stoletji.¹⁾ Zakaj je pribežal v 4. stoletji Atanazi, Aleksandrijski škof, pregnan od krivovernih Arijanov, k papežu Juliju, pomoči iskat in jo je tudi dobil? Socomen odgovori: Ker ima zavoljo imenitnosti sedeža skerb za vse, je dal slehernemu njegovo cerkev nazaj. Zakaj je hitel tudi Carigradski škof Pavel, odstavljen od Arijanskega cesarja Konštanca, se pritožiti pri ravno tem papežu? In zakaj papež Julij ni jenjal, da je bil Pavel zopet vmestjen? Socomenove besede so ti spet odgovor. Ko je bil drug Carigradski škof, slavní Janez Krizostom, po hudobnih naklepih cesarice Evdoksije odstavljen, se gre pritožiti k papežu Inocenciju. Papež piše cesarju Arkadiju z vso odkritoserčnostjo; ko se pa vendar cesar ustavlja, Krizostoma spet vmestiti, papež izobči cesarja in cesarico. Zdaj vstane velik hrup med ljudstvom, cesar mora jenjati in Janeza Kr. spet za škofa nazaj poklicati. Vprašamo: Ali bi bil papež mogel to tirjati in izobčiti cesarja in cesarico, ko bi ne bil imel po pravici viši oblasti čez vso, tudi izhodnjo cerkev?

d. Saj celo krivoverci tudi iz Jutrovega niso tega tajili in so iskali pomoči pri papežih n. pr. Pelagi pri Inocencu, Nestori pri Celestinu, Evtih pri Leonu. To nar viši oblast rimskega papeža so priznavali tudi izhodnji cesarji, n. pr. Teodozi o zadevah p. Floriana in Nestorija, Marcijan o Kalcedonskem zboru, Justin, ki piše po svojem nasledniku Justinijanu do papeža: To imamo za katoliško, kar nam bo zaterjeno po Vašem odgovoru.

e. Ta viši oblast Rimskih papežev čez vso cerkev je bila

¹⁾ Gesch. X. B.

tako gotova in priznana, da se ji niso upali odtegniti tudi tisti izhodnji patrijarhi, ki so bili v svoji častilakomnosti nar bolj prederzni. Carigradski patrijarh Ahaci se je v zaupanji na pripomoč cesarja Cenona prvi vzdignil zoper papeža; in vendar je tudi ta prevzetni Ahaci prosil papeža Feliksa III., da bi poterdil Petra Mongos-a za patrijarha Antiohenskega. — Ko je papež Leon žugal prederznemu patrijarhu Anatoliju, da ga bo izobčil, se je ta zgovarjal in papežu pisal, da brez papeževega poterjenja celo nič ne more biti veljavno. — Celo Foci, ko se je bil vrnil za Carigradskega patrijarha, je prosil z vso ponižnostjo in s spoštovanjem papeža Nikolaja I. poterjenja, kakor pričata lista, ki ji je pisal v ti reči do papeža. V tem pisanji ravna Foci s papežem kot s poglavarjem cerkve, mu dokazuje svojo pravovernost, ki se vjema z vero Rimske cerkve; in še le izobčen se vzdigne zoper Nikolaja I. Ravno tako prošnjo pošlje poznej Foci do papeža Janeza VIII., in spet terdi edinost svoje vere z Rimsko, ter še le spet od tega papeža izobčen se loči od Rimske cerkve in začne prepir zavoljo izhoda sv. Duha. — Še v 11. stoletji učeni škof Teofilakt v razkolništvu spozna staro katoliško resnico in piše: Petru je cerkev zročena za podučenje v veri.¹⁾ In še v 17. stoletji imenuje Carigradski razkolniški patrijarh Jeremija papeža Gregorija XIII. poglavarja katoliške cerkve ter ga prosi sredstev zoper luterske zmote.²⁾

f. Pa ne le nekdam, tudi še dandanašnji verni in duhovni razkolniške cerkve v svojih očitnih molitvah in pesmih priznavajo in ponavljajo vse predprave, ki jih je Kristus dal ne le Petru, pastirju cele čede, ampak tudi njegovim naslednikom, in zato slavijo v teh svojih molitvah in pesmih Rimske papeže, jih imenujejo naslednike na sedežu aposteljskega pervaka, glave cerkve, prednike cerkve; n. pr. v praznik sv. papeža Leona (18. feb.) pojejo: „Ti, o nar pobožniši, si bil naslednik Petra poglavarja, navdihnjen od tistih občutljejev in tiste gorečnosti za vero, kakor on.“ — V praznik sv. Silvestra (2. jan.): O nar svetejši Silvester, ti si počastil (τιμῆσαι) sedež pervaka aposteljnov, ter se skazal prečudnega služabnika Božjega, ker si cerkev z resnicami Božjimi olepšal, poterdil in poveličal. itd. V drugi pesmi: Ti si glava sv. družbe, ti si lepšal sedež apo-

¹⁾ Comm. in Evang.

²⁾ Acta Or. Ecc. c. Lut. Rom. 1739.

steljskih knezov, Božji poglavar sv. škofov. — Sv. Martina v 7. stoletji hvali ruska cerkev: Ti si lepšal Božji sedež sv. Petra, in ker si cerkev ohranil na ti nepremakljivi skali, si povelečal svoje ime, častipolni učenik vsega pravovernega nauka itd. — Od Gregorija II. v 8. stoletji molijo: Bog te je poklical, da si bil nar viši škof njegove cerkve in naslednik Petra, kneza apostelnov. In od Leona III.: O ti nar viši pastir cerkve, namestuj ti mesto Jezusa Kristusa.¹⁾

Zato piše pisavec v nemškem časniku:²⁾ „Cerkvene bukve ruske cerkve, ktere so vsa vera ljudstva, pričajo na vsaki strani, da je stol sv. Petra v Rimu središe edinosti in svobode vseh cerkva sveta in posebno tudi ruske.“ In ruski pisavec Kirejevski sam pravi: Ruska cerkev je z Rimskim stolom zvezana s tanko nitjo, ktere pa množica ne vidi . . . in pristavi: Ko bi me v spovedi vprašali, kaj mislim od papeževe oblasti, bom odgovoril z besedami naših cerkvenih bukev, iz katerih imam svoje prepričanje.“ — Tukaj smemo reči razkolnikom: Iz vaših lastnih ust vas sodimo, ker sami toliko slavite v pesmih in molitvah rimske papeže.

Pridite tedaj razkolniki in povejte nam, kako opravičite svojo ločitev in zmoto, ako častite svoje slavne očete in škofo starih časov, svoje častite zbore prvih stoletij, ako priznate lepo zgodovino svoje lastne cerkve, in nje očitne molitve in pesmi pri službi Božji? Ali niste nasprot vsem tem neoveržljivim pričam za poglavarstvo Rimske cerkve? Ali morate zapustiti svojo zmoto in se verniti k edino pravi Rimski cerkvi, ali pa zavreči vse imenovane spričevanja, ki so sicer vaša čast in slava. Zakaj vse te in druge spričevanja vaše cerkve skoz vse stoletja očitno in določno uče in terdijo to tehtno resnico sv. cerkve: papeži so po Božji pravici poglavarji vesoljne cerkve, pastirji pastirjev; njih viši oblast ni omejena po času in prostoru, ampak kakor bisteven del sv. cerkve je z njo vred vesoljna; ker obsega vse verne vseh časov, se je s cerkvijo vred začela, z njo vred širila in razvijala, ter bo kakor trdna podlaga in skala z njo vred stala do konca sveta.

Kje pa je vendar, bo kdo vprašal, pravi vzrok te ločitve in zmote izhodnje cerkve? To nam naznani cerkvena zgodovina,

¹⁾ Schlosser. orth. Kirche.

²⁾ Hist. pol. Bl. B. 46.

ki uči, da od kar je bil cesarski sedež prestavljen iz Rima v Carigrad, so si častiželjni Carigradski škofje čedalje veči oblast prilastovali, se v to vseh sredstev in zvijač poslužili, in ker je bil Carigrad zdaj cesarjev sedež, kakor popred Rim, so začeli za izhodnjo cerkev zahtevati oblast, kakor jo imajo Rimski papeži v zahodnji cerkvi.¹⁾ Cerkevna zgodovina uči, kako so se temu prederznemu početju zoperstavili Rimski papeži in kazali, da se Božje reči ne ravnaajo po določbah človeških reči, dokler se je ločitev dognala pod Focijem in poznej pod Cerularijem pod pretvezo nebistevnih reči. In gotovo bi se bili ti častilakomni, dostikrat bolj cesarju kakor cerkvi vdani patrijarhi že popred ločili, ko bi se ne bili zavoljo vernega ljudstva bali, podreti podlago sv. cerkve in razdijati izvirno edinstvo. Za svojo prederznost pa niso imeli drugih dokazov razun tega, da, ker je v Carigradu v državnih rečeh nar viši oblast, naj velja to tudi o cerkvenih.

Vendar poglavarstvo Rimske cerkve ni od posvetne oblasti tega mesta. Vsi očetje enoglasno uče, da je Kristus to oblast Petru dodelil, in da je zato zdaj pri rimski cerkvi, ker je Peter v Rimu bil škof in je tam umerl. Ko bi ne bila ta oblast od Kristusa, kako bi bilo misliti, da bi se bili vsi škofje po vseh krajih sveta zedinili, spoznati enega zmed svoje družbe za poglavarja, da bi se nihče ne bil ustavil, nasprotoval? Ali bi ne bili imeli vsi in vsak dolžnost se zoperstaviti toliki prederznosti enega škofa in se braniti jarma, kterege bi bila le posvetna mogočnost naložila? Ali mar opomni kateri zbor, da je rimski papež poglavar le zavoljo posvetne mogočnosti tega mesta? Ali so mar ji to predstvo dali neverni cesarji, ki so 300 let kerkšanstvo preganjali in toliko poglavarjev k smerti obsodili? Ali se to vjema z modrostjo Kristusovo, ki je svoje kraljestvo, ki ni od tega sveta, zidal na skalo, da bi bil cerkev storil odvisno od zgolj posvetne oblasti, tako spremenljive stvari? Nikakor ne. Kristus sam, nevidni vogelni kamen, postavi Petra vidno skalo sv. cerkve in od tega Kristusovega povelja so nasledniki sv. Petra poglavarji sv. cerkve, ki imajo v svoj viši poklic tudi viši oblast od Kristusa. Ko bi nasprotno veljalo, ali bi ne bila cerkev postavljena na pesek in ne na skalo, ki se ne premakne? Ali bi ne bili po tem pravilu že tudi izhodnji škofje n. pr. Efeški, Kalcedonski, Heraklejski zgubili svojih predpravie, ker so njih

¹⁾ Gl. popr. sostavek: Razkolništvo.

sedeži dan današnji revne vasi? Ali bi ne bil tudi Carigradski patrijarh zgubil svojega predstva, od kar se je tamošnje kerkšansko cesarstvo nehalo in je mesto v oblasti turškega sultana? Kako bi bil zdaj Carigradski patrijarh oblastnik ločene cerkve, ko je že davnej veči del razkolnikov neodvisnih od njega, in komaj njih šesti del v turškem cesarstvu je še pod njih oblastjo, ne po Kristusovi postavi, ampak po sultanovih fermanih, kateri so jim pustili veliko oblast čez verne v svojem cesarstvu. Ravno tako je po drugih državah razkolniškim škofom le po posvetni oblasti njih oblast izročena; Kristusovo kraljestvo ali cerkev pa ni od tega sveta, in tudi svoje oblasti ne more od njega imeti, ampak le od Kristusa, po ti poti, kakor je On zapovedal.

Poglejte tedaj, ločeni bratje, kako prazni in pregrešni vzroki so vas odtergali od edinosti sv. cerkve; kako so vas oslepili in goljfalili vaši lastni viši iz malopridnih namenov za to edinost vere in cerkve, ter vas zmotene in goljfone derže v razkolništvu in sebičnosti, strasti in napuhu! Zdramite se in ozrite se na perve čase svoje slavne cerkve in prevdarite, kaj so učili vaši očetje in škofje, vaši zbori, vsa zgodovina in vsa cerkev od oblasti Rimskega papeža, in kakor zmoteni, zgubljeni otroci se vernite v edinost ene prave Rimske cerkve, ki je mati in učenica vseh vernih. Še dan današnji vas ljubeznjivo vabijo od Kristusa postavljeni poglavar vse cerkve, roko vam ponujajo miloserčni oče Pij IX., ne pahnite je nazaj in zaslišite njih ljubeznjivi glas, da bo skoraj ena čeda in en pastir!

§. 5.

III. Vice.

Tretji verski razložek med latinsko in gerško-rusko cerkvijo je vera zastran vic, od katerih katoliška cerkev le to za versko resnico določi, da so vice, in da tamošnjim dušam pomagajo prošnje vernih, posebno pa daritev sv. maše.¹⁾ Gerki in Rusi pa o tem tudi med seboj niso edini, kakor njih verski viri pričajo. Zakaj Jeruzalemski zbor l. 1672 v 18. členu, ko je opomnil nebes in pekla, nadalje govori: „Kterih pa ni prehitela (intercepit) obupnost smertnih grehov, ampak jim je pred smertjo žal bilo, pa nič sadu pokore niso prinesli . . . kar je katoliška cerkev od začetka prav imenovala spokorne dela, takih duše

¹⁾ Gl. zbor. Flor. in Trid. s. 25.

verujemo, da pridejo predpekel (inferos) ter terpé tam pravične kazni za svoje grehe; pa se vendar zavedo svojega prihodnjega rešenja, in neskončna Dobrota jih reši po molitvi duhovnov in milošnji svojih starišev. K temu tudi posebno pripomore nekervava daritev sv. maše. Tukaj je v verski resnici popolnoma edinost s katoliško cerkvijo, ker tudi ona ne določi ne kraja, ne kazni, ne družih okolišin vic. Na ravnost nasprot katoliški resnici pa je ruski patrijarh Peter Mogila, čigar vera (Confessio orthodoxa) je tudi verski vir razkolnikov, in je bila tudi v Jeruzalemskem zboru l. 1672 očitno poterjena in močno pohvaljena, ter se je derže še dandanašnji Rusi. On piše v imenovanem spisu: „Nikjer se nič ne bere v sv. pismu od tega, da bi bila še kaka časna kazen v očiševanje duš po smerti,“ in s tem zaverže vice, kakor jih je zavgel Ciril Lukari. Vendar pa Peter Mogila mende zato, da bi zedinil pri razkolnikih navadne molitve za mertve s svojo vero v ti svoji Conf. orth. spet nasprot uči: „Prav in po pravici za njih duše cerkev opravlja daritev, in pošilja molitve k Bogu, doseči odpušenje tega, kar so grešili nekda v življenji;“ zakaj, kakor sam dalje piše: „ko so umerli, Bog grešnikov ne verže popolnoma v pekel, ampak ima le oblast jih vreči, in zato je v Božjih rokah, jim dodeliti odpušenje zavoljo pobožnih daritev in prošenj, ktere namreč ne pomagajo malo tudi njim, kateri so z nar večimi pregrehami omadeževani se od tod ločili.“ Po tem nauku vice niso kraj, se očistiti malih grehov, ampak le mertvi zavoljo smertnih grehov ne bodo prec obsojeni, in zato jim morejo storjeni grehi še odpušeni biti, ako jim živi v pomoč pridejo z daritvijo in molitvijo. Tako sami verski spisi razkolnikov niso edini zastran vic.

Naj pa že po vsem tem zdanji Rusi in Gerki ali vice popolnoma zaveržejo, ali tudi odpušenje smertnih grehov po smerti uče, ali pa vice v našem pomenu verujejo: se vendar spet za gotovo more dokazati, da so o tem nauku Gerki z Latinci nekda bili edini; še v 9. stoletji nihče ni omenil razločka, in še dan današnji po svojih obredih in službi Božji našo resnico terdijo; da se toraj tudi ta različnost mora prištevati tistim zvijačam, ktere so si zmislili, pospešiti in doveršiti svojo ločitev. Poglejmo to nekoliko bolj natanko.

1. Verska resnica od vic je že blizo človeški pameti, ki ne more ediniti malo omadežvanega ne s popolnoma čistimi ne s popolnoma hudobnimi, ter jo spozna za potrebno tolažbo člo-

veku zavoljo vednih slabost in pomanjkljivost, kakor tudi za očitno znamenje Božje neskončne milosti do grešnega človeka, kteremu bi sicer ne bilo mogoče, na zadnje, ko časa pokore zmanjkuje, se z Bogom spraviti. Zato še celo nevernem Egipčanom, Indom, Kaldejem, Gerkom resnica tacega kraja ni bila neznana, tako n. pr. v žaloigri „Hekabe“ prosi v morje verženi Polidor za pokop in pomoč, ki se mrtvim skazuje „da se bo njegovi duši polajšalo in zamore iti v elizej.“

2. Nas uči to resnico sv. pismo, kjer se bere že v stari zavezi,¹⁾ da so napravili daritve za mrtve, ker je sveta in zveličavna misel za mrtve moliti. V novi zavezi govori Kristus od grehov zoper sv. Duha, ki ne bodo odpušeni ne na tem, ne na unem svetu²⁾, in s tem naznani, da nekteri grehi vendar zamorejo tudi na unem svetu odpušeni biti, da je tedaj kraj časnih kazni t. j. vice. Sv. Pavel govori³⁾ od kersta za mrtve, kar se razume od terpljenja, ki ga prevzamejo živi v očiševanje mrtvih, ki tedaj morajo biti na kraji očiševanja, kjer terpe le časne kazni. On⁴⁾ govori od tega, ki bo sicer škodo terpel, pa bo rešen, vendar kakor skoz ogenj.

To kratko in znano iz sv. pisma pa opomnimo zato, ker so tudi gerški očetje te verste sv. pisma ravno tako od vic razumeli in razlagali n. pr. Origen, Bazilij, Teodoret.

3. Vsi izhodnji očetje so edini v ti veri z zahodnjimi, namreč, da so vice, in da se dušam v vicah pomaga z molitvijo in dobrimi deli, tako n. pr. Gregor Nac. († 389), ki je bil tudi Carigradski škof, našteva trojno očiševanje: v kerstu, v pokori in v ognji.⁵⁾ — Sv. Atanazi vpraša: Ali imajo duše kak dobiček od molitve vernih? in odgovori: Da.⁶⁾ — Sv. Gregor Nis. († 396) piše: Mi nismo prejeli nič praznega in nepotrebnega od apostelnov Jezusa Kristusa; nasprot je silno koristno, opravljati molitve med sv. mašo za nje, ki so umerli v veri. Drugej loči tri verste mrtvih: prvo teh, ki so umerli v pokoji in pravici; drugo tistih, ki niso prejeli ne časti ne kazni; tretjo unih, ki bodo kaznovani za svoje grehe.⁷⁾ — Epifani: Molitev za po-

¹⁾ II. Mak. 12.

²⁾ Mat. 12.

³⁾ I. Kor. 15.

⁴⁾ I. Kor. 3.

⁵⁾ Orat. 41. de laude Athan.

⁶⁾ Quaest. 34. ad Ant.

⁷⁾ Orat. de bapt.

božne mertve je njim zlo koristna, dasiravno ne zbriše smernih grehov.¹⁾ Drugej prišteva zmotam krivoverstva Aerija tudi to, da so vice tajili.²⁾ — Sv. Krizostom: Ne molimo zastonj za mertve med sv. opravili, in zanje opravljamo daritev, ker prosimo Božje Jagnje, ki je vzelo nase grehe sveta; ampak zato, ker najdejo v tem nekako polajšanje.³⁾ In spet: Po razsvetljenji sv. Duha opravlja to (molitve in daritve) sv. cerkev zanje, ki so umerli v Kristusu; in namesti žalovanja in spominkov se jih spomnimo v molitvi, milošini in daritvi, da zadobimo sebi in njim obljubljeni zveličanje. — Sv. Ciril Jeruz.: Spomnimo se tudi mertvih, ter verujemo, da bo nar veči korist njim, za katerih duše se opravlja prošnja po sveti in častitljivi daritvi.⁴⁾ — Sv. Bazilij ima že besedo „očiševavni ogenj“ in piše: Oni, ki so po sv. kerstu v dolg padli, potrebujejo očiševanja iz ognja.⁵⁾ Sv. Efreim († 379) prosi še v oporoki večkrat svoje brate, njegovi duši na pomoč priti z molitvijo in daritvijo: Prosim vas, preljubi, ne pokopajte me z dišavami, ampak spremljajte me velikoveč z vašimi molitvami ter prinesite Bogu dišavo prošnje. In v 30. dan se me spomnite, zakaj mertvim se pomaga s prošnjami in opravljeno daritvijo pobožnih vernih. Teodoret († 457) ko razlaga I. Kor. 3., piše: Verujemo, da je to očiševavni ogenj, v katerem se očišujejo duše, kakor zlato v peči. — V spisu od mertvih v pokoji, ki se prilastujejo sv. Janezu Damas., se bere: „Težko je naštetih število spričal, ki določno pričajo, da po smerti mertvim veliko pomagajo zanje opravljene molitve, službe Božje in milošine. To hoče tudi usmiljeni Bog, da si nasprot pomagamo v življenji in smerti; sicer bi nam ne bil zapovedal, se spomniti mertvih pri sv. daritvi; in spet 3. 9. 40. dan in v obletnici, česar se brez ugovora nepremakljivo derži njegova katoliška, apostoljska cerkev in v Bogu zbrano pobožno ljudstvo.“

Ali morejo izhodnji očetje bolj jasno učiti od vic v popolnoma katoliškem pomenu? Razkolniki, ali hočete zavreči svoje očete, ki jih toliko slavite, ali svojo zmoto, ktere vaši očetje niso poznali? Obernite se k tem svetlim zvezdam, in sprejmite od njih luč resnice, ki sveti od njih nekdanje dobe do zdanjih časov!

¹⁾ Panar.

²⁾ Haer. 75.

³⁾ Hom. 40. ad ep. Cor.

⁴⁾ Cat. 5.

⁵⁾ Enarr. in Jes. 4.

4. Pesmi ki so v navadi na Jutrovem še dan današnji, uče ravno to resnico; n. pr: O Jezus Kristus, daj počivati dušam svojih služabnikov s svetniki vred tam, kjer ni bolečine, ne žalosti, ne zdihovanja, ampak večno življenje! ¹⁾ Spomni se, o Gospod, dobrih zmed svojih služabnikov, in odpusti jim, kar so grešili v tem življenji, ker nihče ni brez greha, kakor Ti, in Ti sam zamoreš mertvim pokoj dodeliti! ²⁾ In veči del se končajo pesmi o spominu mertvih z besedami: O Zveličar, daj pokoj duši svojega služabnika! —

Tudi molitve, ki jih opravljajo duhovni pri pokopih, nazzanujejo ravno to vero; n. pr.: Molimo za dušni pokoj umerlega služabnika I. I., da mu Bog odpusti vsak veden in neveden greh, da Bog njegovo dušo postavi tje, kjer počivajo pravični; sprosimo mu od Kristusa Jezusa, neumerjčnega kralja in Boga, Božjo milost, nebeško kraljestvo in odpušenje grehov. ³⁾ V večernih molitvah moli izhodnja cerkev za mertve takole: O Božji kralj, daj, da pridejo naši v preteklih časih umerli očetje in bratje v prebivališa pravičnih! In v molitvah sv. Bazilija v binkoštni praznik molijo kleče: Usliši, o Gospod, ponižne prošnje ki jih pošiljamo k tebi, in daj počivati duše svojih v preteklosti umerlih služabnikov v svetlem kraju, na zelenem kraju, na kraju pokoja, kjer ni bolečine, ne žalovanja, ne zdihovanja; prestavi njih duše v prebivališa pravičnih ter daj jim mir in tolažbo! itd.

Ali niso podobne te pesmi in molitve pesmim in molitvam katoliške cerkve, in ali ne uče ravno tiste verske resnice od vic?

5. S temi molitvami sklepajo Gerki tudi poste za pokoj mertvih. Tako je že v 9. stoletji cesarica Teodora po nasvetu duhovšine zapovedala poste in očitne molitve skoz ves prvi postni teden za pokoj svojega moža Teofila, da bi od Boga za njegovo dušo zadobili odpušenje grehov, tolažbo in mir. V ta spomin imenujejo še zdaj prvi postni teden očiševavni teden (*καθαρά έβδoμας*), ker se verni ta teden s postom in sv. vajami očišujejo. Ta teden jedo in darujejo kolibe, t. j. v vodi skuhanano žito, kakoršne imajo tudi pri službi Božji za mertve, za

¹⁾ Brev. m. sab.

²⁾ Brev. m. sab.

³⁾ Euchol. m.

katere so kolibe darovane; potem jih razdele med pričujoče, ki jih povzijejo in med tem za mertve molijo in glasno kličejo: Bog odpusti jim! Bog daj njih dušam v miru počivati!

6. To njih vero, da so vice, spričujejo tudi pri Gerkih navadni odpustki za mertve, katere vsaki dan deli patrijarh Carigradski in Jeruzalemski. Patrijarh naznani v teh odpustkih: da po oblasti apostelnom dodeljeni . . . mertvemu odpusti grehe, katerih se v življenji spovedati ni utegnil ali je opustil,“ in prosi Boga, da bi glede na prošnje cerkve dušo mertvega tolažil, terpljenja rešil, odpusenje dodelil in jo vzel v svoj raj. — Tudi se bere v izhodnjih legendah pogosto od prikazen mertvih, ki prosijo svoje rodovince, da naj zanje molijo, vbogajme dajo, da bodo njih duše rešene bolečin, katere terpe. Celo berači po ulicah Carigradskih in drugih jutrovih mest išejo, kakor pri nas, usmiljenje memogredočih s tem obuditi, da kličejo: Za pokoj duše vašega očeta! v tolažbo duš, ki so vam drage!')

7. To resnico pričajo tudi cerkveni zbori, in sicer od začetka zbori zahodnje cerkve, s katero je bila pa tačas še izhodnja v zvezi. Že l. 397 zapove III. Kartagiški zbor, da naj sv. zakrament le tešči prejemajo, — in ako se stori spomin taci, ki so umerli popoldne, naj se zgodi le z molitvijo. In IV. Rimski zbor l. 502 pod papežem Simahom spozna za Božji rop, dati drugim, kar je za zveličanje ali pokoj duš svojih slehern dal svoji častiti cerkvi zavoljo revnih. V II. Lugdunskem zboru pa so Gerki se zedinili z Latinci o nauku od vic, in za versko resnico spoznali, da so vice; in v Florentinskem so ravno s tistim, besedami to resnico določili, namreč: „Ako zares spokorni umerjejo v Božji ljubezni, preden so po vrednem sadu pokore zadostili za zadolženo in opušeno: se čistijo njih duše po smerti s kaznimi vic; in da bi jim bile te kazni polajšane, jim pomagajo priprošnje vernih živih, namreč, daritev sv. maše, molitve, milošine in druge pobožne dela, katere verni opravljajo za druge verne po postavah cerkve.“ Ali so Gerki in Rusi zvesti ti veri, katero so njih škofje slovesno poterdili? Zakaj so odstopili in zaverгли resnico tù očitno izrečeno in podpisano?

8. Pa ko bi tudi očetje in zbori molčali, bi nam in njim resnico od vic dovelj spričevala vedna navada tudi izhodnje cer-

1) Pitzipios; Orien. Kirche.

kve, opravljati molitve in daritve za mertve, kar se namreč razodeva v vsem življenji in djanji cerkve in zato tudi prememba ni lahka, ker bi segala v djanje in življenje vernih. Tega so vedna priča vse njih cerkvene ali liturgične bukve vseh krajev in časov, ki vzajemno vse priznavajo našo resnico, in molitve za mertve kakor vselej navadne zapovedujejo. Ako hočejo biti doslednji, morajo z nami vice verovati, ker z nami enake dobre dela za duše v vicah opravljajo, ali pa zavreči tudi dela za duše v vicah, kakor Luterani, ker vice tajé. To navado, za mertve moliti in darovati, imajo pri službi Božji celo tisti gerški ločeni krivoverci, ki so se ločili že v 5. in 7. stoletji od katoliške cerkve. Ali so jo mar poznej sprejeli od nje, ki jo čertijo in z njo nimajo nobene zaveze? Ali ni bila ta navada in vera v sv. cerkvi že takrat, ko so bili ločeni izobčeni? Ali kdo, vprašamo, zamore dokazati, kdaj je ni bilo, kdaj je bila dovzeta? Kar je pa zmirej povsod za versko resnico veljalo, ali ni ravno to katoliško? Zato je bil Aeri obsojen kot krivoverec, ko je začel tajiti to od vesoljne cerkve dovzeto resnico.

Dovelj je tedaj to dokazano in poterjeno, kajti očetje in zbori, molitve in pesmi, odpustki in druge navade nam pričajo, da je bila od nekdaj izhodnja cerkev v ti resnici s katoliško edina, in zastavica je, zakaj so jo nekteri zaverгли. Ali sme kdo reči, da zato, ker se v latinski cerkvi sliši govoriti od ognja vic? Saj vendar tega sv. cerkev ni nikoli učila in določila. Nasprot tudi gerška cerkev moli: „Reši o Gospod iz kraja pekla in temnega ognja nje, ki so umerli v veri in v upanji v Tebe!“ Ali je mar prepir le zavoljo imena, ker so Latinci imenovali ta kraj purgatorium, kar dobro naznani, da se tam popolnoma čistijo za sv. raj; in tudi Gerki molijo pri službi Božji: „Očisti nas vsega madeža, v očiševanje in posvečenje itd.“ Veliko več bi smeli reči, da je Gerke zapeljala njih beseda *ἀδης*, ki pomeni kraj pravičnih (*descendit ad inferos*), zaverženih in nekoliko omadežvanih, da so vice s peklom zamenili, in s tem začeli svojo novo zmoto, da tudi smertni grehi zamorejo po smerti odpušeni biti. Prav za prav pa nimajo nobenega dokaza za svoje zmote, kakor le nasprotvanje: Zato, ker Latinci terdijo, da so vice, jih mi tajimo, da imamo vzrok ločitve. Pri tem pa ljudstvo slepé in goljfajo za edinstvo vere in tudi za dnar, ktereга tirjajo za opravila in druge obrede po mertvih. Pač res žalostno, da brez vzroka drugim vkljub zaveržejo versko resnico, obderže pa to,

kar je zedinjeno z zaverženo resnico, ker jim — dobiček nese! Ubogo, dvakrat goljfano pravoslavno ljudstvo, oberni se nazaj k svoji pravi materi katoliški cerkvi, ki ti ponuja čisto resnico, ktera se vjema v besedi in djanji!

§. 6.

IV. Prec po smerti pravični Boga gledajo, in grešniki kazni terpe.

Nekteri imenujejo po Florentinskem zboru to versko resnico četerti verski razloček med latinsko in gerško cerkvijo. Res je več izhodnjih bogoslovcev po doveršeni ločitvi, da bi jo z večimi razločki bolj vterdili, začelo učiti, da duše umerlih po smerti ostanejo v terdem spanji na kraji miru do vstajenja mesa, ali, da saj še le po vstajenji bodo Boga gledali; ravno tako pa tudi hudobni še le po vstajenji svoje kazni terpeli. Sklicovali so se o tem na besede sv. pisma: ¹⁾ „Po veri umerli so vsi ti, in niso prejeli obljub, ampak so od deleč jih gledali in pozdravljali ter spoznali, da so ptujci in gostje na zemlji ... kjer pa apostelj govori od očakov in njim tukaj storjenih obljub. Sicer pa res ta resnica nekdanj ni bila od cerkve dogmatično določena, in zato so tudi nekteri zmed cerkvenih učenikov, n. pr. Justin, Irenej, Origen, Tertulijan, Hilari, Ambrož, Laktanci te misli bili, da bodo izvoljeni še le po vesoljni sodbi Boga gledali.

Vendar je bila misel, da pravični in grešniki prec po posebni sodbi plačilo prejmejo po svojem zasluženju, in da bo po vesoljni sodbi tudi telo tega povračila deležno, ob vseh časih bolj sploh veljavna v sv. cerkvi; in ako se ozremo na jutrovo cerkev prvih in tudi njene obrede zdanjih časov, bomo vidili, da so v tem edini s katoliško cerkvijo, in da so razloček le delali in ga iskali, da bi se ložej ločili. Kakor namreč 1. že sv. pismo to resnico uči, tako 2. tudi izhodnji očetje, 3. molitve in pesmi, 4. zbori in 5. čiščenje svetnikov.

1. V sv. pismu nam to kaže Jezusova prilika od revnega Lacarja in bogatina, ²⁾ ko pravi, da je bil Lacar po smerti od angeljev nesen v Abrahamovo naročje, bogatin pa pokopan v pekel, kjer je prec kazin terpel. Sv. Pavel želi umreti in biti pri Kristusu, in pravi, da mu je dobiček umreti; ³⁾ gotovo le,

¹⁾ Heb. 11, 13.

²⁾ Luk. 16.

³⁾ Fil. 1.

ker prec upa plačila. In spet: Prizadevamo pa in imamo dobro voljo, popotovati od telesa in pričujoči biti pri Gospodu.¹⁾ In od kazni Kristus sam govori: Bojte se njega, kateri ko je umoril, ima oblast zavreči v pekel.²⁾

2. Zato očetje ravno tako uče tudi na Jutrovem, n. pr. sv. Gregor Čudodelnik († 265) v praznik oznanjenja govori: Dans je Adam spet ponovljen, in ker je šel v nebesa, se verti z angelji.³⁾ — Sv. Janez Krizostom: Pravični, ali tu ali tam, so zmiraj s kraljem sveta; še bolj in tesnej tamkej, ne posredno, ne po veri, ampak od obličja do obličja.⁴⁾ — Sv. Gregor Nicenski nagovori sv. Efrema v njegovem životopisu: O ti, ki stojiš na stopnicah Božjega sedeža pred začetnikom življenja ter z angelji vred moliš presveto Trojico, spomni se nas in sprosi nam odpušnje naših grehov.⁵⁾ — Sv. Gregor Nac. govori o smerti svoje sestre Gorgonije: Vem sicer, da tvoj stan je zdaj boljši in častitljivši, kakor se zdi, namreč: petje zvoljenih, kori angeljev, nebeški red, gledanje veličastva (*δοξη*), čez vse to svitlobo nar višjeje Trojice itd.⁶⁾ Sv. Teodor, patrijarh Jeruzalemski, je predložil 7. vesoljnemu zboru svojo misel zastran ostankov svetnikov in zastran njih duš ter ves zbor mu jo je poterdil; pravi pa: Njih duše so v rokah Božjih, kakor pravi sv. pismo. In ker je Bog življenje in luč, in so svetniki zato, ker v njegovih rokah, v življenji in luči, so tedaj pri Bogu, ker je njih smert draga v očeh Gospodovih.⁷⁾

3. To vero izrekujejo tudi molitve in pesmi, v jutrovi cerkvi navadne. V teh molitvah in pesmih je vedno govorjenje, da svetniki Boga gledajo, in zato jih verni prosijo priprošnje, varstva, milosti in drugih reči. Le nektare odlomke za zgled: Tako pridem, ko bo končano to življenje v upanji večnega življenja, v večni počitek, kjer se sliši vedno praznično petje in neizrečeno veselje tistih, ki gledajo nepopisljivo lepoto Tvojega obličja.⁸⁾ Pesem od sv. Petra: Zdaj se ti kaže Kristus ne

¹⁾ II. Kor. 5, 8.

²⁾ Luk. 12, 5.

³⁾ Hom. 1. de An.

⁴⁾ Hom. 3. ad Phil.

⁵⁾ de Ephr.

⁶⁾ orat fun.

⁷⁾ Syn. act. III. azt.

⁸⁾ Brev. ant. Com.

več v podobi, v zerkalu, ampak vidiš ga od obličja do obličja, ter ti razodeva popolnoma spoznanje bogastva.¹⁾ Pesem od sv. Krištofa: Zato poješ visoko in sveto pesem z verstami angeljev in mučencov.²⁾

Tako ima skoraj vsaka stran cerkvenih bukev molitve in pesmi do svetnikov, da bi za nas prosili, ker že Boga uživajo, se z angelji že veselé.

To resnico poterdijo tudi čudeži, ktere je Bog delal po svetnikih, da morajo biti že pri Bogu, in te čudeže tudi izhodnja cerkev priznava.

In sicer je ta resnica na Jutrovem tako sploh dovzeta, da je nasprotna zмота nekterih prenapetih razkolnikov le malo-kterim znana.

4. Zato so našo resnico Gerki brez obotavljanja spoznali v II. Lugdunskem in z ravno tistimi besedami tudi v Florentinskem zboru, namreč izvoljenih: „Duše tistih, ki po prejetem kerstu niso zašli v noben madež greha; pa tudi tiste, ki so po storjenem grehu očistene, bodo preč sprejete v nebesa, in gledajo čisto (clare) samega Boga, trojnega in edinega, kakoršen je, vendar po različnosti zaslug drug od drugega bolj popolnoma.“ In od zaverženih: „Duše tistih pa, ki umerjejo v djanskem ali samo podedvanem grehu, gredo preč v pekel, vendar tako, da bodo kaznovane z različnimi kazni.“³⁾

5. Tudi že zdrava pamet vpraša: Kako bi se nasprotna misel mogla zediniti z Božjo pravico, od ktere pravi sv. pismo⁴⁾, da plačila tega, ki dela za Boga, še do juternjega dneva ne odkladaj? Kako bi se mogla ta napčna misel zediniti z verskimi resnicami, ki jih terdijo tudi razkolniki z nami vred, namreč od češenja svetnikov in njih priprošnje? Kako bi jih namreč toliko častili, ter se jim v priprošnjo priporočevali, ako bi ne bili po veri prepričani, da so pri Bogu, in zato, ker njemu bližej, njih prošnja bolj zdatna?

Zakaj tedaj, ločeni bratje, ostanete ločeni, ko smo spet v ti resnici edini, kakor sv. pismo in sv. očetje, cerkveni zbori in molitve tudi vaše cerkve določijo to resnico? Ako so pa ne-

¹⁾ fest. s. Pet.

²⁾ fest. s. Christ.

³⁾ Dec. Union.

⁴⁾ Leo. 19.

kteri tudi to resnico v prid svoje ločitve obernili, so s tem dovelj pokazali, da se hočejo ločiti, kakor si bodi, ako ni verskega razločka, se pa mora narediti. —

§. 7.

V. Nerazvezljivost keršanskega zakona.

Prav tehtni razloček, ki sega v djansko življenje, in po naših mislih zadeva versko resnico, je med katoličani in razkolniki o nerazvezljivosti keršanskega zakona, ker katoliška cerkev uči, da je doveršeni zakon med kristjani nerazvezljiv do smerti, in sicer tudi o prešeštvanji enega zakonskih; razkolniki pa zavoljo prešeštva zakon razvezan spoznavajo ter novega dovolijo. To njih napčno navado jim je zavernil Evgeni IV. še le po storjeni sklenitvi v Florent. zboru, in jih opominjal, da naj tudi zavoljo prešeštvanja zakona več ne razvežejo. Gerki pa le odgovore, da ga ne razvežejo brez vzroka, da pa v ti reči določiti nimajo pooblastenja, in tako je pri njih zaostala ta zastarana razvada, ki pa zadeva bistvo keršanskega zakona. Sicer bi utegnil kdo ugovoriti: Ako je nerazvezljivost keršanskega zakona verska resnica, zakaj jo opomni papež Evgeni še le po končanem zboru, in je niso že v zboru pretresovali? Ravno tako pa smemo nasprot vprašati: Ako ne zadeva vere, kako je papež to vprašal in tirjal, ko so vendar Gerki vse nebistevne reči in vnanje obrede po svoji šegi smeli obderžati? In zakaj Gerki niso odgovorili, da je to nebistevna reč?¹⁾ Vpraša se tedaj, kaj nas o tem uči Božje razodenje, sv. cerkev in že natora keršanskega zakona?

1. Sv. pismo na več krajih določno uči, da je zakon nerazvezljiv. Tako pravi Kristus o priložnosti, ko je govoril od večji popolnosti nove zaveze: „Vsak, kteri se loči od svoje žene, in drugo vzame, prešeštuje, in kdor od moža ločeno vzame, prešeštuje.“²⁾ Tako tudi, ko je že popred rekel farizejem, da kar je Bog sklenil, človek ne sme ločiti, doma ravno o ti reči reče učencom: „Kdor koli se loči od svoje žene in drugo vzame, prešeštuje nad njo. In ako se žena loči od svojega moža, in se z drugim omoži, prešeštuje.“³⁾ — S tem določno izreče ne-

¹⁾ Klee die Ehe.

²⁾ Luk. 16. 18.

³⁾ Mark. 10, 11. 12.

razvezljivost zakona, ker brez razločka in izjeme je vsak prešeštnik, ki se od žene (za karkoli si bodi) loči, in drugo vzame; in ravno tako žena, ako se loči in družega vzame. Tudi pri sv. Mat.¹⁾ na ktereга se Gerki sklicujejo, Jezus omeni prvi zakon v raji, ter pristavi: „Kar je Bog zvezal, naj človek nikar ne loči, in s tem spet naznani, da zakon je brez izjeme nerazvezljiv. Tako so ga razumeli tudi Judje in učenci, kar kažejo njih ugovori. Pa Jezus tudi potem ostane pri svoji določbi od zakona. Zatorej se morete²⁾ pridjani besedi: „razun prešeštva“ razumeti le od ločitve od mize in postelje ali od zakona, ki je bil neveljaven zavoljo nečistosti pred zakonom dopernesene.³⁾

To tako razumeti, nas nagibajo ne le pred omenjene Kristusove besede, ampak tudi besede sv. Pavla, ki brez razločka in izjeme naravnost piše: „Žena je navezana na postavo, dokler njen mož živi; ako njen mož zaspí (umerje), je oprostena, kogar hoče, naj vzame, da le v Gospodu.⁴⁾ In drugej: „Žena ki je pod možem, je pri življenji moža navezana na postavo; ako je pa njen mož umerl, je oprostena postave moža. Tedaj v življenji moža se imenuje prešeštnica, ako je bila z drugim možem; ako je pa njen mož umerl, je oprostena postave moža, da ni prešeštnica, če je bila z drugim možem.⁵⁾ „Pač apostelj ni mogel bolj jasno in določno izreči, da ne mož, ne žena, ne nedolžni, ne prešeštnik ne more skleniti novega zakona, dokler živi drugi zakonski, in da je potem zakon zares nerazvezljiv.

2. Te resnice tudi ustno zročilo nikdar ne zataji. Dasiravno je namreč cerkev imela vojsko s človeško slabostjo in sirovostjo, z razvadami in postavodajavstvom narodov, je šla vendar neprenehoma svojo pot, in če je tû in tam duh časa hotel otemniti njeno svetlost, vendar v nji sveti vedno luč resnice. Ako so namreč tudi nekteri gerški očetje zakon o prešeštvu razvezan menili, drugi pa nerazvezljivega terdili: se je vendar misel unih vrinila še le po tretjem stoletji, ko se je ta razvada po družih okolišinah po Jutrovem vgnjezdila. Sploh pa tudi gerški očetje terdijo našo resnico. Tako naravnost piše Justin († 166): Kdor vzame ločeno od družega moža prešeštuje;⁶⁾ tedaj

¹⁾ Mat. 19.

²⁾ Mat. p. 5 in 19.

³⁾ Gl. Doellinger Christ. u. Kirche Beilage III.

⁴⁾ I. Ker. 7, 11.

⁵⁾ Rim. 7, 2—4.

⁶⁾ Apol. 1, 6,

brez razločka in izjeme to reče, kakor zgorej sv. pismo. — Klemens Aleks. († 220) oestro zaterdi, da naj človek ne razveže, kar je Bog zvezal,¹⁾ ter pravi: Ako pa sv. pismo svetuje vzeti ženo, in nikoli ne pripusti se v zakonu ločiti, je očitno, da postavo da. Za prešeštvo pa spozna, zavezati se v zakon, dokler živi eden zmed ločenih.²⁾ — Tudi Origen († 253) se sklicuje na sv. pismo, da je namreč žena pod oblastjo moža, dokler mož živi.³⁾ In ravno tako graja naravnost nasprotno razvado, rekoč: Zoper postavo sv. pisma so dovolili nekteri cerkveni predniki, ženi, dokler mož živi, se omožiti, ter so ravnali zoper to, kar je pisano, kjer se bere takole: Žena je zavezana, dokler časa njen mož živi itd.⁴⁾ — Apostoljski Kanoni, ki so pri Gerkih velike veljave, naravnost prepovedo nov zakon njemu, ki se je ločil od svoje žene.⁵⁾ — Tudi sv. Bazilij, ki sicer toži, da se jela koreniniti nasprotna razvada, uči, da se sme zavoljo prešeštva ločiti, nikdar pa druge vzeti, ker piše: Ne sme mož, ako spusti svojo ženo, druge vzeti, in tudi ni prav, da bi od moža zaverženo drug vzel za ženo.⁶⁾ — Tudi Epifani ne vé od druge ločitve, kakor le po smerti;⁷⁾ in Krizostom piše: Žena, pravi on (apostelj), je navezana na postavo; tedaj se ne sme nikakor ločiti, dokler mož živi, ne drugeza moža vzeti, ne drugega zakona skleniti. . . . In zato, ako ji tudi da pismo ločitve, ako tudi hišo zapusti, ako tudi k drugemu gre, je navezana na postavo in prešeštnica. Kadar mož tedaj hoče ven vreči ženo, in žena moža zapustiti, naj se spomni te besede, in sv. Pavla misli pričujočega, ki za njo grede kliče rekoč: Žena je navezana na postavo. Zakaj, kakor bežji sužni, ako tudi zapustijo gospodovo hišo, vendar seboj vlečejo verigo: tako imajo žene, ako tudi može zapuste, postavo za verigo, ki jih spremlja in prešeštva dolži, dolži tudi njega, ki jo je vzel, in kliče: Še je mož živ, in to djanje je prešeštvanje. . . . In dalje vpraša: Kdaj ji bo tedaj pripušeno, v drugo omožiti se? Kdaj? Takrat kadar bo rešena perve verige, kadar bo mož umerl.⁸⁾ Drugej spozna

¹⁾ Strom. III. 6.

²⁾ Strom. 2, 33.

³⁾ Com. in Rom. 7.

⁴⁾ Com. in Matth.

⁵⁾ CXLVIII.

⁶⁾ Epist. ad Amphil. 199.

⁷⁾ Exp. fid. cath.

⁸⁾ De lib. rep.

ženo, ki pri življenji moža družega vzame za prešeštnico, in ravno tako tudi za prešeštnika moža, ki vzame ločeno ženo¹⁾ in opominja: Prenašaj vso to sužnost, ter boš prosta, ko bo umerl.²⁾ — Še v poznejši dobi Teodor Studita uči, da Jezus imenuje prešeštnika njega, ki se loči od žene, ki mu je po postavi zaročena.³⁾ In še Teofilakt terdi, da je Kristus zakon nerazvezljiv priznal.⁴⁾ — Tako tudi drugi gerški in latinski očetje: Tertulijan, Ambrož, Hieronim in posebno Avguštin, česar celo nasprotniki od njih ne tajé.

Pa čemu jih naštevati, ko nam celo cerkveni zbori ravno to pričajo. Tako že v začetku 4. stoletja zapove Elibertanski zbor na Španskem: Verni ženi, ki je zapustila moža prešeštnika, in družega jemlje, naj se prepove, ga vzeti, ako ga je pa vzela, ne sme popred prejeti sv. obhajila, dokler ni umerl uni, ki ga je zapustila.⁵⁾ In v Afriki Milevski zbor l. 416 piše: Dopadlo je, da po evangeliu in apostoljski postavi (disciplina) nespušen od žene, nespušena od moža se ne zveže z drugim, ampak naj tako ostaneta ali se spravita itd. Tako tudi drugi zbori po Francoskem, Nemškem itd.

Kaj je v ti reči bila misel rimske cerkve, razvidimo iz pisma papeža Inocenca I. do Tolosanskega škofa Eksuperija, kjer piše med drugim: Kar si vprašal zastran teh, ki so se po storjeni ločitvi v drug zakon zavezali: je gotovo, da so oni od obeh strani prešeštniki. Kteri pa, dokler žena živi, če ravno se zakon ločen zdi, v drugo zavezo hité, ne morejo drugač, kakor za prešeštnike veljati.... potem, kar beremo v evangeliu: Kdor spusti svojo ženo in drugo vzame, prešeštuje.⁶⁾ Ravno to se vidi iz djanja papeža Nikolaja I., ki je oostro kaznoval cesarja Lotarja, ki je zaverigel prvo ženo Tietbergo, in se z drugo Valrado zaročil ter je odstavil tudi škofa Kolonskega in Trevirskega, ki sta cesarju dovolila.

Ako ravno se bi bili nekteri očetje o ti reči motili, (Teodoret, Lactanci) ali se omahovali (Epifani), in o prešeštvu zakon razvezati dovolili; je vendar veliko veči število očetov,

¹⁾ Epist. 125 et de repud.

²⁾ de virg.

³⁾ l. I. ep. 22.

⁴⁾ in Matth.

⁵⁾ can. 9.

⁶⁾ Ep. 3.

posebno pa so bili vselej papeži zoper razvezljivost zakona; in nasprotna razvada se je še le poznej začela zoper sv. pismo, kakor pravi Origen, sosebno pa, ker so deželске postave, zlasti na Jutrovem, razvezljivost podpirale, kakor toži še Krizostom. To je bilo še bolj od 6. stoletja po Justinijanu. Ob času zedinjenja Gerkov s katoliško cerkvijo imenuje že Klemen IV. l. 1267 v vernem spisu do cesarja Mihaela Paleologa smert edini vzrok razveze; ravno tako Gregor X. v drugem Lugdunskem zboru. V Florentinskem zboru pa je Eugen IV. vprašal Gerke: Zakaj razvezujete zakone, ko Gospod pravi: Kar je Bog zvezal, naj človek nikar ne loči? ter niso imeli družega odgovora, razun, da niso pooblasteni na to odgovoriti, da pa zakonov ne razvezujejo brez pravičnih vzrokov; in ko so to cesarju naznanili, jim ni dovolil več o tem govoriti. Gotovo so tako ravnali, ne zato, kakor bi bila ta reč menj važna, ampak veliko več zato, ker si niso upali opravičiti svoje razvade, ki je bila nasprot Božji in cerkveni postavi. Do Armencov pa piše Evgen IV. z dovoljenjem vsega zbora Florent.: Dasiravno se zavoljo prešestvanja sme zgoditi ločenje od postelje, se vendar drug zakon ne sme skleniti, ker je v e d n a vez postavno sklenjenega zakona.¹⁾ — Sicer Tridentinski zbor²⁾ ni hotel Gerkov naravnost izobčiti, ker zdaj pravda ni bila ž njimi, ampak z novimi krivoverci, ki so katoliško cerkev zmote dolžili o ti reči, vendar je pa določno izrekel resnico, da se cerkev ne moti, ko uči, da tudi o prešestvu zakon ni razvezan. S tem zbor izobči naravnost le nasprotno vero Luteranov, njegov nauk pa zaverže tudi razvade Gerkov. To že poterdi daljno djanje papežev. Tako je Klemen VIII. v svojem spisu do zedinjenih Gerkov na Laškem določil, da njih duhovnim nikakor ni pripušeno dovoliti, da bi se zakoni razvezovali, in ako bi se kdo prederznil kaj tacega storiti, se ima za neveljavno spoznati. To je poterdil tudi Benedikt XIV. l. 1742, ki piše: Zakone med gerškimi zakonskimi ločiti po zvezi naj nikakor ne dovolijo in ne dopuste njih škofje; in ako se je že kaj tacega zgodilo, naj za prazno in neveljavno spoznajo.³⁾ Urban VIII. piše o veri, ki jo je zložil za Gerke, ki se hočejo zediniti, in še dan današnji velja, takole: Da je

¹⁾ Dec. ad Arm.

²⁾ sess. 24.

³⁾ Bullar. cf. Syn. dioec. l. 13.

zakrament zakona nerazvezljiva zaveza, in dasiravno se zavoljo prešeštva, krivoverstva in drugih vzrokov zakonski morejo ločiti od postelje in mize, vendar ni pripušeno skleniti družega zakona.¹⁾ Te določbe sv. očetov papežev bolj natanko razložo določbe Trid. zbora, ter dovelj naznanijo, da gre tu za važno reč, bistveno resnico.

Tako je sv. cerkev po svojih poglavarjih vselej v djanji in besedi se potegovala za to nerazvezljivost zakona, kateri je že v sv. pismu na več krajih jasno in določno izrečen, od ktere postave vesoljna cerkev nikdar ni odstopila, in odstopiti ne more, če ravno je včasih, odverniti veči hudo, manjši zlo prenašala, pa le tako dolgo, da se je resnica v vgodniših časih bolj vkoreninila. — Zato se najdejo celo protestantski pisavci novejši dobe, n. pr. Meyer, Morgan itd., ki očitno spoznajo, da zakon je tudi o prešeštvu po nauku Jezusovem nerazvezljiv, kakor uči katoliška cerkev.²⁾

3. Saj že pamet mora to spoznati in poterčiti, da kar je Bog sklenil, in sta zakonska radovoljno poterčila, zdaj sam človek ne more in ne sme razvezati; tolikanj menj, ker zdaj v zakonu ni več sam svoj, ampak ima tudi soprug oblast njegovega telesa; in kakor ne sme ločiti telesa od duše v samomorstvu, tako se tudi v zakonu ne sme ločiti po razvezi, ker sta zdaj dva v enem mesu, in zato nju nobeden ne sme svojega telesa v novem zakonu tretjemu dati, ker bi mu sicer dal to, čigar oblast je zgubil s prvim zakonom. In dasiravno je prešeštvo velika rana zakona, vendar ni neozdravljiva; ker namen zakona ni uničen, in zato mora biti odperta pot, to rano zaceliti, kar bi ne bilo mogoče, ako bi bil zakon zdaj razvezan. Ne bom še vprašal, kaki nasledki bi se pokazali potem za keršansko družino, cerkev in državo, ker to žalostna skušnja nekatoličanov dovelj očitno in žalostno priča. Tudi ne bom vprašal, ali bi potem ostalo pri samem tem vzroku razveze, ali bi ne iskali in ne najdlji kmalo tudi drugih, ktere bi enako važne terdili, kar zopet spričuje skušnja zunaj katoliške cerkve; že rečeno dovelj kaže, da en, če tudi velik pregrešek, ki posebno zadeva le telo, ne more in ne sme razdjati zaveze, ki je za vse življenje sklenjena za telo in dušo.³⁾

¹⁾ Bullar.

²⁾ Esslinger Apol.

³⁾ Gl. Doellinger Christ und Kirche. III. Beilage.

Zato ločeni bratje, ako vam je skerb za zakon po Kristu-
sovi postavi, in ne po človeški razvadi, ako ga hočete imeti na
terdni nepremakljivi podlagi: spoznajte, da je v vseh okolišinah
med kristjani nerazvezljiv, in da le smert loči, kar je Bog
sklenil! —

§. 8.

VI. Opresni kruhi.

Razun poglavitnih, t. j. verskih razločkov obeh cerkva, od
kterih je bilo do zdaj govorjenje, so še nekteri, ki sicer niso
verski ali bistevni in zadevajo bolj le obrede (disciplino), pa
so vendar tesno sklenjeni z verskimi resnicami, tako namreč,
da če bi se obred v bistvu spremenil, bi bila tudi verska res-
nica zadeta; n. pr. vsak podučen prost kristjan ve, da je voda za
sv. kerst tako potrebna tvarina, da brez vode ni veljavnega kersta;
da sta kruh in vino za nekervavo daritev tako potrebna, da se
brez nju ne more veljavno opravljati. Ne zadevajo pa veljave
sv. zakramentov nebistevne premembe tvarine, n. pr. ali je voda
blagoslovljena ali ne, ali je iz reke ali morja itd.; ravno tako
ne, ali je vinu pridjano nekoliko vode ali ne, ali je za sv.
daritev kruh opresen ali neopresen; in vendar je bil zadnji ne-
bistevni razloček med zahodnjo in izhodnjo cerkvijo razkolnikom
eden zmed poglavitnih vzrokov ločitve, tako da je Cerulari v 11.
stoletji posebno o tem Latince zmote dolžil; tudi poznej so jih
razkolniki malikovanja dolžili zavoljo opresnih kruhov, tako da
piše ruski metropolit Janez: Zmota opresnih kruhov je začetek
in korenina vsega krivoverstva.¹⁾ Zakaj to je lastno razkolništvu
in krivoverstvu, da ne razloči med bistevnim in nebistevnim ter
v svoji enostranosti iz nebistevnih reči bistevne dela; in pravi,
da opresni kruhi niso veljavna tvarina nar. ss. skrivnosti. —
Katoliška cerkev je ves čas, od kar je prepir zavoljo tega,
opresne in neopresne kruhe za veljavno tvarino ss. skrivnosti
spoznala in je ravno to slovesno izrekla v Florentinskem zboru,
ter je le toliko dostavila, da naj se derži vsaka cerkev svoje na-
vade, in je s tem ta razloček za nebisteven spoznala.

Zavoljo razkolnikov moremo pa vendar ta razloček nekoliko
preiskati. V tem preiskani je prvo vprašanje: Ali je bil kruh,
kterega je Jezus pri zadnji večerji posvetil in dal svojim učen-
com rekoč: Vzemite in jejte, to je moje Telo, opresen,

¹⁾ Comen. rer. Mosc.

t. j. brez kvasu zgnjeten, kakoršnega so po postavi Judje jedli vsako leto o veliki noči v spomin izhoda iz Egipta, ali je bil pa navadni kruh s kvasom okvašen ali okisan? Latinci terdijo, da je Jezus, ko je pri zadnji večerji jedel velikonočno jagnje, mogel vzeti le opresni kruh po šegi in postavi Judov, ki so obhajali vselej veliko noč v opresnih kruhih. Gerki nasprot menijo, da, ker še ni bil velikonočni teden, ko je Jezus napravil zadnjo večerjo, je bil kruh, ki se ga je poslužil, navađen, neopresen ali skvašen kruh.

a. Dasiravno sv. pismo z besedo ne določi, kakšen kruh je to bil, si vendar upamo reči za gotovo, da se je Jezus poslužil opresnega kruha pri zadnji večerji. Zakaj trije evangelisti govoré, popisovaje zadnjo večerjo, od časa opresnih kruhov: „Pervi dan opresnih kruhov so stopili učenci k Jezusu rekoč: Kje hočeš itd.“¹⁾ „In prvi dan opresnih kruhov, ko so darovali velikonočno jagnje itd.“²⁾ „Prišel pa je dan opresnih kruhov, v katerem se je moglo zaklati velikonočno jagnje.“³⁾ Ker pa postava veleva: Pervi dan ne bo kvasu v vaših hišah⁴⁾, se je mogel Jezus poslužiti le kruha, ki je bil tisti čas po postavi pripušen, namreč opresnega. To so priznavali vsi latinski in gerški očetje, da je namreč jedel Jezus velikonočno jagnje s svojimi učenci. Še le poznejši Gerki to taje ter terdijo, da zadnja večerja ni bila velikonočna, in tedaj ne v opresnih kruhih postavljena nar sv. skrivnost, in se zato sklicujejo na sv. Janeza, ki piše: Pred velikonočnim praznikom, ko je Jezus vedil, da je prišla njegova ura.... napravi večerjo.“⁵⁾ „Niso šli v (Pilatovo) sodnjo hišo, da bi se ne omadeževali, in da bi jedli velikonočno jagnje.“⁶⁾ „Bilo je dan pripravljanja veliki noči (ko je bil Jezus obsojen, in ga zato tudi niso pustili na križu).“⁷⁾

Iz tega sklepajo: Ker Jezus večerjo ima pred velikonočnim praznikom, in je bil križan pred velikim praznikom, zvečer pred dnevom pripravljanja še ni bilo opresnih kruhov in je torej mogel v neopresnih postaviti sv. rešnje Telo.

¹⁾ Mat. 26, 17.

²⁾ Mark. 14, 12.

³⁾ Luk. 22, 7.

⁴⁾ II. Mojz. 12, 15.

⁵⁾ Jan. 13, 1.

⁶⁾ Jan. 18, 28.

⁷⁾ Jan. 19, 14.

Vendar trije prvi evangelisti tako določno pričajo, da je Jezus obhajal velikonoč s svojimi učenci prvi dan opresnih kruhov, „ko je bilo treba zaklati velikonočno jagnje,“ da tega ne moremo tajiti, ako nočemo zavreči veljave in verjetnosti teh treh evangelistov. Striniti pa se zamorejo ti evangelisti s sv. Janezom, ako postavimo, da je Jezus obhajal veliko noč tisti dan pred praznikom, t. j. o prvih večernicah dneva pripravljanja (ker so Judje dan z večerom začenjali), t. j. v četertik večer; Judje pa, ki niso hotli iti v sodnjo hišo, so hotli jagnje jesti v družih večernicah, t. j. v petek večer pred velikim praznikom. Tako je Jezus res obhajal velikonoč, kakor trije evangelisti pišejo; vendar jo je pa obhajal pred praznikom, kakor sv. Janez piše; res je bil dan pripravljanja, kakor ga imenuje sv. Janez, in dan opresnih kruhov, kakor pravijo trije evangelisti. To pa je smel Kristus storiti, ker so v poznejših časih Judje tudi dneve priprave za praznike praznovali, in so posebno Galilejci ta dan ne le od dela jenjali, ampak tudi že popred ves kvas odpravili, in tako že dan pripravljanja imenovali dan opresnih kruhov. Ker je pa Jezus vedil, da je prišla njegova ura, in tedaj drugi dan ne bo mogel obhajati tega spomina, je smel po ti navadi že v prvih večernicah dneva pripravljanja obhajati velikonoč, in se tudi ta dan, ki je bil že imenovan dan opresnih kruhov, ni mogel poslužiti družega kruha, ki je bil že odpravljen. Iz sv. pisma bi smeli še omeniti posvečenja in lomljenja kruha v Emavsu,¹⁾ kjer je bil gotovo opresen kruh. Tudi to se nam ne zdi brez pomena, da sv. Pavlu²⁾ pomeni kvas pregreho,³⁾ opresni kruhi pa čistost in svetost, v kateri naj verni obhajajo velikonoč. Že celo v stari zavezi so se poslužili za službo Božjo opresnih kruhov.

b. S sv. pismom, da je Jezus pri zadnji večerji jedel velikonočno jagnje in zato se opresnih kruhov poslužil, se vjemajo cerkvene pesmi, ktere imajo Gerki še zdaj v navadi, n. pr. pojejo veliki četertik: Soba, kjer je imel Jezus velikonočno jagnje, je bila nebeško prebivališče.⁴⁾ Druga: Zadnja večerja je bila dvojna, ker je imela velikonočno jagnje st. z. in novo

¹⁾ Luk. 24.

²⁾ I. Kor. 5.

³⁾ pr. Luk. 12.

⁴⁾ Pes. 8.

velikonočno Jagnje, katero je Telo in Kri Gospodova. Še bolj očitno tretja, ki se glasi: Pojdite tje, reče Jezus Kristus svojim učencem, pripravite velikonočno jagnje v prid tem, ktere (posvečujem) blagoslovim v visoki sobi, ki pomeni um, v opresnem kruhu, ki pomeni resnico ter slavite moč milosti.¹⁾ Tako tudi druge pesmi.

Kdo je v stanu take izreke zdanje gerške cerkve striniti s tem, kar sicer ravno ti Gerki enostransko in strastno terdijo zoper Latince, da Kristus ni jedel velikonočnega jagnjeta ter se ni poslužil opresnih kruhov?

Zato prav damo Latincom ki terdijo, da je Jezus sv. rešnje Telo postavil v opresnih kruhih; in torej so tudi poznej in zdaj opresni kruhi veljavna tvarina ss. skrivnosti.

Po ti dokazi, da je Krisus postavil sv. rešnje Telo v opresnih kruhih, se dosledno zdaj vpraša: Od kod različnost o ti reči med izhodnjo in zahodnjo cerkvijo, zavoljo ktere je Cerulari v novič prepir začel z Latinci. Na to vprašanje je težko natanko odgovoriti iz pomanjkanja gotovih spričal iz poprešnjih stoletij. Zato vidimo o tem tolik razloček tudi med latinskimi bogoslovci; zakaj nekteri terdijo s Sirmondom (v 17. stoletji), da se je nekdam tudi latinska cerkev poslužila opresnih kruhov; drugi z Mabillonom, da je nasprot tudi izhodnja cerkev imela opresne kruhe; tretji s kardinalom Bona-tom, da ste se obe, gerška in latinska, po okolišinah in potrebah zdaj opresnih zdaj neopresnih kruhov poslužile; še drugi iz srednjega veka menijo, da od začetka je vsa cerkev rabila le opresne kruhe, zavoljo krivoverskih Ebionitov pa bi jih bila popustila, in neopresne sprejela: ko so pa nehali Ebioniti, bi bila latinska spet k opresnim se vernila, gerška pa neopresne obderžala. V novejši dobi je posebno Binterim²⁾ zagovarjal vedno rabo opresnih kruhov v latinski cerkvi. Že ta različnost med učenimi kaže, da ni lahko dognati tega vprašanja. Gotovo pa ne smemo pristopiti k tistim, ki menijo, da ob času patrijarha Focija še ni bilo tega razločka med Latinci in Gerki, ker ga Foci ne opomni, in da bi se bil začel še le od 9.—11. stoletja, ker ga Cerulari s tako strastjo po-

¹⁾ Pes. 9.

²⁾ Denkw.

prime. Ali namreč učeni Foci te reči ni hotel opomniti, ker je vedil, da ni bistevna, ali pa, ker je vedil, da imajo Latinci bolj prav, je gotovo, da že pred Focijem je bil ta razložek. Zakaj pri Gerkih že v 6. stoletji misli Filipon, da ko bi bil Kristus postavil sv. rešnje Telo v opresnih kruhah, bi ga gotovo še zdaj obhajali v opresnem kruhu.¹⁾ To kaže, da je na Jutrovem mogla ta navada stara in zlo razširjena biti. Ravno to že iz poprešnjega 5. stoletja moramo skleniti, ker krivoverci, ki so se v 5. stoletji od gerške cerkve ločili, Nestorci in Jakobiti, se poslužijo neopresnih kruhov, tedaj so mogli ti v navadi biti že takrat, ko so se ločili, ker bi poznej od čertene pravoslavne cerkve tega ne bili sprejeli. Posredno to sklenemo tudi iz tacih ločencov na Jutrovem, ki so se opresnih kruhov poslužili in se ravno s tem od gerške cerkve ločili n. pr. Ebioniti, Armenci, Maroniti. Tudi Latinci ob Cerularijevem času Gerkov niso dolžili kake nove spremembe ali navade, in kardinal Humbert sam poterdi, da je bil ta razložek že k koncu 7. stoletja. Vendar se pa spet ne more tajiti, da še v 11. stoletji ste imeli na Jutrovem slavni cerkvi Jeruzalemska in Aleksandrijska opresne kruhe.

Ravno tako pa ni dvoma, da tudi v latinski cerkvi so bili opresni kruhi ne le od 9. — 11. stoletja, kakor pričajo Alkuin,²⁾ Raban Mogunski,³⁾ Paskazi Radbert,⁴⁾ ampak že tudi poprešnje stoletja v navadi. Ali zakaj latinski očetje terdijo, da je Kristus postavil sv. rešnje Telo v opresnem kruhu, poznejšega spremenjenja v ti visoki skrivnosti pa nikoli ne spomnijo? Zakaj tudi Ciprijan, Avguštin, ko natanko popisujeta vse, česar je za to sv. skrivnost treba, vendar kvasu nikdar ne spomnita? Gotovo, ker ni bil navaden in potreben. Naravnost pa opresne kruhe imenuje liturgija sv. Ambroža, v kateri se bere pri darovanji: daritev opresnega kruha se zgodi s sv. skledico.⁵⁾ Od sv. papeža Gregorija nam priča to sv. Tomaž Akvinčan, ko navodi njegove besede: Rimska cerkev daruje opresne kruhe, zato itd.⁶⁾ — Naj pa že bo ta razložek iz starejši ali novejši

¹⁾ Disp. de pasch.

²⁾ ep. 69.

³⁾ de inst. cler.

⁴⁾ de Corp. et Sang.

⁵⁾ Mabill.

⁶⁾ Sum. 3. p.

dobe, je vendar to gotovo, da je nebisteven, zato tudi latinska cerkev gerški ni nikoli očitala neopresnih kruhov, in tudi Gerki toliko sto let Latincev zavoljo opresnih kruhov niso grajali; še le Cerulari je v svoji strasti začel ta prepir, ker je hotel imeti kak vzrok ločitve in ga je iskal posebno tudi v ti nebistevni reči. Tudi Leon IX. ni očital neopresnih kruhov gerški cerkvi, ampak pritožil se je le, zakaj Latince zavoljo opresnih kruhov krivoverstva dolže. Zato je za nas važno vprašanje zdaj to, zakaj pravijo Gerki, da tvarina latinske cerkve, opresni kruhi niso veljavna tvarina?

Poglejmo nekoliko te njih vzroke in ugovore: 1. pravijo, da Kristus ni rabil opresnih kruhov. — Na to smo že odgovorili zgorej iz sv. pisma. 2. Terdijo, da v sv. pismu ni povelja, se poslužiti opresnih kruhov. — Ali je pa mar nasprotno povelje za neopresne? 3. Zagovarjajo, da opresni kruh ni resničen, pravi kruh. — Kako da ne, če je bil nekdanj pri Rimljanih in drugih starih narodih in je še zdaj v navadi kakor vsakdanji kruh pri celih rodovih na Jutrovem? 4. Se sklicujejo na to, da se je kruh za sv. mašo jemal od darov vernih, ti pa so v dar prinesli navadni kruh. — Mi pa ločimo darovanje vernih pred sv. mašo, ki je bila za revne in duhovne, v katerem so darovali navadnega kruha in živeža, od darovanja med službo Božjo po evangeliu, kjer so darovali kruh in vino za posvečenje pri sv. maši. 5. Pravijo, da očetje (Ambrož) imenujejo ta kruh navadni kruh. — Mi pa rečemo, da se je tako imenoval pred posvečenjem v razloček od posvečenega. 6. Ko terdijo, da Foci tega Latincom ni očital, smo že opomnili, da iz tega ne izhaja, da so tudi Latinci imeli neopresne kruhe, ampak veliko več zato ne, ker je vedil, da po Jezusovem zgledu imajo Latinci bolj prav. 7. In če se v životopisu pp. Melhiada in Siricija, ter v pismu sv. Inocencija imenuje sv. rešnje Telo — kvas (fermentum), so s tem imenom hotli skriti skrivnost pred neverniki, vendar pa verne nje opomniti ali pa to ime od dušne moči tega zakramenta, ki je nekako podobna moči kvasa, ki vse prevzame.

Tako razpadejo vsi ti ugovori in ne dokažejo, da bi bila kdaj vsa cerkev neopresne kruhe imela, še manj pa, da opresni niso veljavna tvarina, kar prav za prav zoper razkolnike nepremakljivo terdimo, in se sklicujemo zastran tega 1. na sv. pismo, ktero le pravi: Kristus je vzel kruh; kruh je pa, naj si bo opresen ali neopresen. Tudi smo vidili, da se je Kristus

gotovo poslužil opresnega kruha, kateri tedaj mora biti veljavna tvarina. 2. Zgoraj imenovane priče uče, da je bil opresni kruh za sv. opravilo v nar slavnih cerkvah toliko sto let v navadi, pa nihče jih ni zavoljo tega napčenosti dolžil; in vendar ako vse le po človeško vzamemo, ni mogoče, da bi nihče ne bil vedil, kaj je veljavna tvarina nar veči skrivnosti, ktera se je vsaki dan obhajala. 3. Katoliška cerkev je po Kristusovi besedi v vsem, kar njegovo vero zadene, nezmotljiva, od vere pa ne moremo ločiti veljavne tvarine ss. zakramentov sploh in posebno te sv. skrivnosti. Ali kdo bo imenoval cerkev nezmotljivo, ako se je v tako važni reči toliko sto let motila? 4. Ravno to se vidi iz praznih ugovorov gerške cerkve, ktere smo zgoraj omenili, in overgli; in smo si svesti, da bolj tehtnih in veljavnih dokaz v ti reči od nobene strani ne bodo našli. 5. Tudi je že zato pripraven, ker je naprava opresnega kruha tako lahka; in že sam na sebi je bolj pripraven in spodoben za sv. skrivnost opresni kruh, ker čist, brez kvasu, je podoba prečistega Jezusovega telesa, zraven pa pomeni tudi čistost serca, ktero po opominovanji sv. aposteljna mora imeti kristjan za ta sv. zakrament. — Kar je pa o ti reči vesoljna cerkev vedno verovala, in v djanji več sto let poterdila, je poslednjič v Florentinskem zboru slovesno določila in izrekla: V opresnem ali neopresnem kruhu pšeničnem se Telo Kristusovo resnično napravlja (*confici.*)¹⁾ Ktera cerkev je bila pa spet nezvesta ti verski določbi, ktera je spet iskala prepira in ločitve in tudi ta razloček spet napčno obračala, ali ne gerška?

Ko bi toraj iz pomanjkanja gotovih pričal tudi ne mogli popolnoma dokazati, da so bili v latinski cerkvi opresni kruhi zmirej v navadi; ko bi tudi gotovo bilo, da so Gerki vedno neopresnih se poslužili: moramo vendar, ako vse prevdarimo, spet spoznati, da le strast je mogla motiti in še moti razkolnike, ako zavoljo tega razločka zmote dolže Latince, ki imajo bolj gotovo prav; in sicer ta razloček ne zadeva verske resnice, in zato tudi tukaj velja lepa prislovica sv. Avgušтина: V potrebnem edinost, v dvomljivem prostost, v vsem ljubezen!

Zatoraj spet vabimo ločene brate, da naj mirno in temeljito prevdarijo ta razloček, ki je nebisteven in v začetku neznan, ter naj nikar ne išejo vzroka ločitve zavoljo tega, zastran česar

¹⁾ Dec. Un.

ga vesoljna cerkev, zvesta določbi Florentinskega zbora, nikdar ni delala in ga nikdar ne bo delala! —

§. 9.

VII. Nekteri drugi razložki o sv. rešnjem Telesu.

Razun tega nebistevnega razložka o tvarini nar ss. skrivnosti imajo razkolniki še tri druge v opravljanji in delitvi te sv. skrivnosti, in sicer:

1. Gerki z nami verujejo in terdijo ne le resnično pričujočnost Jezusa Kristusa v sv. rešnjem Telesu, ampak tudi spremenjenje kruha in vina v Jezusovo Telo in Kri. Vendar jih več zmed njih, posebno Rusi terdijo, da se to spremenjenje ne zgodi po Jezusovi besedi: To je moje Telo, ampak še le po pristavljeni molitvici: Pošlji, o Bog, doli z nebes svojega sv. Duha čez nas in čez prinesene darove, in stori ta kruh drago Telo Kristusovo, in kar je v kelihu, stori drago kri svojega Kristusa, in spremeni ju po svojem sv. Duhu.¹⁾ To terdijo še dan današnji pisavci od ruske cerkve.²⁾ Kakor se vidi iz novega Euchologia Rajevskega še dan današnji ruski škofje, ko so posvečeni, morajo to vero spoznati, da se spremenjenje zgodi po moči sv. Duha vsled te molitve: Stori ta kruh v drago telo itd.³⁾ Dasiravno tudi nekteri katoliški bogoslovci n. pr. Katarin, Le Brun, Jezusovim besedam pridjano prošnjo bistveno potrebno terdijo, vendar skoraj vsi katoliški učeniki uče, da se po samih Jezusovih besedah zgodi spremenjenje in zato ne moremo priznati, da bi bila ta molitvica Gerkov bistvena in bi se še le po nji zgodilo spremenjenje. Zakaj a) v sv. pismu se ne bere, da bi bil Kristus, ko je postavil to skrivnost, to ali enako molitvico rabil ali učencom zapovedal, ampak le rekel je: To je moje Telo; to storite v moj spomin. — Tudi sv. Pavel, ko popisuje to skrivnost od Kristusa postavljeno, ne opomni kake molitvice. Tudi očetje prvih časov nam tega ne naznanijo. Ako se je pa Jezus ni poslužil, in je tudi apostelnom zapovedal storiti, kar je sam storil, se pač tudi po Kristusovih namestnikih spremenjenje ne zgodi razun po Jezusovih besedah.

b) To določno uče tudi gerški očetje n. pr. Sv. Gregor Nis.

¹⁾ orth. conf. p. 1.

²⁾ Verfolg. der kath. Kirche in Russland. Schaffhausen 1843.

³⁾ Gl. 2. Theil. S. 93.

piše, da prec po besedi se spremeni v Telo, kakor je bilo rečeno od Besede: To je moje Telo.¹⁾ — Sv. Krizostom: Mašnik le izreče te besede, moč pa in milost je Božja. To je moje Telo, reče. Ta beseda spremeni to, kar je pričujoče (proposita)²⁾. — Sv. Janez Dam.: V začetku je rekel Gospod: Naj rodi zemlja zeliša... Ravno tako je rekel Bog: To je moje Telo, to je moja Kri, in: To storite v moj spomin; in po njegovem vsegamogočnem povelji se to godi, opravlja, da spet pride.³⁾ —

c) Tudi Evgen IV. je ravno to izrekel v spisu do Armencov, da po moči teh besedi se spremeni kruh v Telo in vino v Kri Kristusovo.⁴⁾ Zato je tudi po vesoljni cerkvi navaden obred, da se prec po teh besedah pokaže podoba kruha vernim, da Kristusa molijo. V Florencu so bili gerški in ruski poslanci vprašani, zakaj po Kristusovih besedah še dostavljajo navadno molitvico, in so odgovorili, da tudi po njih misli se spremenjenje zgodi po Kristusovih besedah, vendar pa potem, kakor Latinci pravijo: Dovoli to prinesiti... tako tudi oni molijo, da bi prišel doli sv. Duh, in storil v nas ta kruh drago Telo Kristusovo itd. Ker pa s tem odgovorom in razlaganjem Latinci niso bili zadovoljni, so imeli več razgovorov Gerki in Latinci med seboj, in potem je Besarijon v imenu izhodnje cerkve očitno in slovesno spoznal: „Ker smo od vseh sv. učnikov, posebno pa od sv. Krizostoma slišali, da Gospodove besede so, ki spremene kruh v Telo, in vino v Kri Kristusovo, in ker imajo te Božje besede Zveličarjeve vso moč spremenjenja v sebi, se potrebno tega učenika in tega njegovega izreka poprimemo (sequimur).“ Zato tudi Gerki prec po teh besedah spremenjenja Kristusa pričujočega molijo.

Zakaj, Gerki in Rusi, ste poznej ti slovesni določbi spet nezvesti postali? zakaj ste spet začeli terditi, da je pridjana molitvica bistveno potrebna? Ali mar le, ker ne išete resnice in edinosti, ampak le razločka in ločitve?

2. Drugi razloček, ki zadeva le delitev rešnjega Telesa, je ta, da Gerki tudi otrokom prec po sv. kerstu dele to ss. skrivnost, Latinci pa še le, ko so k pameti prišli in so potrebno podučeni. Res je sicer nekdanj vesoljna cerkev tudi otrokom

¹⁾ Or. Cat. c. 37.

²⁾ Hom. 1. de p. 7.

³⁾ De o. fid. C. 4.

⁴⁾ Decr. ad Arm.

sv. rešnje Telo delila, vendar pa ni nikdar verovala in učila, da bi bilo to za zveličanje potrebno in zato je od 13. stoletja latinska cerkev to navado iz več vzrokov opustila, ker se je namreč pri otrocih ss. zakrament lahko neočastil; ker so se ga otroci lahko preveč navadili, kakor vsakdanje jedi, in dolžno spoštovanje že zgodaj zgubili, tudi za pozneje življenje; posebno pa, ker otrokom za zveličanje ni potreben, kakor je cerkev vselaj verovala in spet v Tridentinskem zboru določila.¹⁾ Da pa res otrokom ni za zveličanje potrebno, morajo z nami tudi Gerki spoznati, ker z nami vred verujejo, da človek (tedaj tudi otrok) je po sv. kerstu tako opravičen, da mu niso le grehi zbrisani, ampak tudi posvečujoča gnada dodeljena, odpušene časne in večne kazni, ter ga celo nič ne zadržuje, iti v nebesa, ako umerje.²⁾ Ako pa ni potrebna ta skrivnost malim otrokom, kdo sme grajati latinsko cerkev, ako je to navado iz važnih vzrokov opustila? Ali mar gerška cerkev zamore imenovati kake druge dokaze za svojo navado, razun navade stare cerkve, ki je res delila otrokom sv. rešnje Telo, pa nikdar mislila in učila, da je za zveličanje potrebno. Naj tedaj obderže Gerki to svojo navado, ktere jim latinska cerkev nikdar ni za zmoto očitala, pa naj nikar ne terdijo, da je za zveličanje potrebno, in naj nehajo, Latince zavoljo nasprotne navade zmote dolžiti.

3. Tretji razložek o sv. rešnjem Telesu spet zadeva delitev, da namreč latinska cerkev vernim deli to skrivnost le pod podobo kruha, Gerki pa navadno pod obema podobama. Res je sicer vesoljna cerkev več sto let po navadi v obeh podobah delila sv. rešnje Telo; vendar pa ne, kakor bi bila verovala, da to zadeva bistvo sv. skrivnosti, da ste obe podobi potrebni; zakaj cerkev je vedno verovala in učila, da je v vsaki podobi Kristus ves pričujoč s kervjo in z mesom, z dušo in telesom, kakor Bog in človek. Kjer je namreč njegovo živo Telo, je tudi kri in duša, kjer je človeška natora, ki nikoli ni bila sama za se, je tudi Božja. Zato Jezus sam pravi: Jaz sem živi kruh, ki je prišel z nebes.³⁾ Ako ga verni kristjan prejme v eni podobi kruha, ne prejme telesa brez kervi, ampak vsega živega Jezusa, ter mu tedaj ni nikakor kaka gnada prikrajšana; in

¹⁾ sess. 21.

²⁾ Trid. sess. 5. Orth. Conf. p. 3 in Con. Const. 1642.

³⁾ Jan. 6.

zatoraj ni bistveno in potrebno, da bi prejel obe podobi. To bi Gerki imeli tolikanj bolj priznati, ker z nami terdijo omenjeno versko resnico, da je Jezus v eni podobi ves pričujoč.¹⁾

Sicer je Kristus postavil to skrivnost v obeh podobah, vendar smemo reči le zato, ker je v ti skrivnosti postavil tudi nekervavo daritev, za katero ste bili in ste potrebni obe podobi, v znamenje, da se je kri ločila od telesa; zato tudi sv. cerkev to daritev opravlja v obeh podobah, ter uči, da ste za daritev obe podobi bistveno potrebni. Za zakrament pa, kakor se deli v posvečenje vernih, niste obe podobi potrebni, pred vsem zato ne, ker je Kristus v eni podobi ves pričujoč, in tudi, ker je ena podoba dovelj za ves pomen zakramenta, namreč vidno znamenje, nevidna gnada, od Kristusa postavljeno. — Zato je a) že v prvih stoletjih sv. cerkev to skrivnost večkrat delila v eni podobi. Take zglede imamo večkrat pri bolnikih, ki so večkrat le v eni podobi sv. popotnico sprejeli. Tako se bere pri Evzebij²⁾ od Serapiona, kteremu je v bolezni deček prinesel sv. popotnico v podobi kruha; v životopisu sv. Ambroža se bere od Honorata, Verčelskega mašnika, ki je bolnemu škofu prinesel sv. rešnje Telo v podobi kruha, in prec po zavživanji je bolnik umerl.³⁾

b. Tudi otrokom so delili, kakor Ciprijan⁴⁾ in drugi pričajo, le v podobi vina sv. obhajilo in tako Gerki še zdaj ravnaajo.

c. Po tadanji navadi so verni večkrat seboj domu jemali sv. rešnje Telo, in sicer le v eni podobi kruha, kakor pričajo ne le Latinci Tertulijan,⁵⁾ Ciprijan⁶⁾ ampak tudi Bazilij,⁷⁾ Teodoret Studita⁸⁾ in drugi; pri priložnosti pa so to podobo zavžili. Ne bom v misel jemal pri Gerkih navadnih maš predposvečenih, ktere so pri Gerkih ves 40danski post razun praznikov v navadi, v kterih se poslužijo, kakor pri nas veliki petek, le ene podobe že popred posvečene, in duhovni ter ljudstvo pod eno podobo zavživajo, tudi gerški mnihi po spričevanji učenega Gerka Arhudija na popotvanji to skrivnost le pod eno podobo seboj jemljejo; vprašam le: ali bi bila sv. cerkev smela in ali bi se bila kdaj prederznila se poslužiti le ene podobe, ako bi bili obe za zakrament bistveno potrebni? Ravno tako nikdar, kakor nikdar ni sv. daritve opravljala brez kruha, ker je vedno ve-

¹⁾ Syn. Hier. c. 6. ²⁾ C. 6. ³⁾ Vita Amb. ⁴⁾ de laps. 17. ⁵⁾ aduna. ⁶⁾ de laps. 18. ⁷⁾ ep. 93. ⁸⁾ l. 1.

rovala, da je kruh bistvena tvarina te daritve. Ker je pa vedila, da ni nobene Božje postave za obe podobi in je verovala, da je Kristus pod eno podobo ves pričujoč, je začela deliti sv. skrivnost le v eni podobi, in sicer iz raznih vzrokov, n. pr. ker je sicer vedna nevarnost, da bi se sv. rešnja kri ne zlila; ker je težavno shraniti podobo vina; pri velikem številu pobožnih bi se težko shajalo s podobo vina v krajih, kjer ga manjka; posebno pa, da bi s tem zavernila krivo vero, da Kristus v eni podobi ni ves pričujoč.

To navado latinske cerkve bi Gerki smeli tolikanj menj grajati, ker, kakor je skazano, z nami verujejo tisto resnico, iz ktere smo dokazali, zakaj je ena podoba dovolj; ker tudi njih očetje ne le to resnico, ampak tudi to navado poznajo, in ker sami še zdaj ne le otrokom le podobo vina dele, temuč tudi bolnim le pod podobo kruha sv. popotnico donašajo.¹⁾

Tako je dovolj opravičena katoliška cerkev zastran tega obreda, in zastonj si je prizadeval v novejši dobi Aleksander Sturdea iz sv. pisma in iz pomena te skrivnosti dokazati potrebo obeh podob.²⁾ Da po posvečenji prilivajo tople vode v kelih, jim je Klemen XI. in Benedikt XIV. dovolil, dasiravno jih je v 11. stoletji Humbert zato močno grajal. Rutenski zbor l. 1724 je v cerkvah svoje oblasti to prepovedal.

Če tedaj ta razložek verske resnice ne zadeva, v drugem nebistvenem pa vsaka cerkev sme se svoje navade držati, ali jo tudi spremeniti: je pač smela latinska cerkev to navado vpeljati, in gerška sme svojo obdržati, pa naj neha zato latinsko cerkev kake zmote dolžiti, ali v tem vzroka zdanje in daljne ločitve iskati. —

§. 10.

VIII. Kerst oblikvanja.

Tudi v delitvi zakramenta sv. kersta je nekaj razložek med latinsko in gerško cerkvijo, ker Gerki keršujejo tako, da keršenika trikrat v vodo vtopé, Latinci pa ga z vodo oblijejo, ko kerstijo v imenu treh Božjih oseb, in zato so nekteri prenapeti razkolniki jih spet grajali in celo vpili, da latinska cerkev še veljavnega kersta nima, ker ne keršuje kakor oni, z vtoplje-

¹⁾ Verfolg. der kath. Kirche in Russl. Schaffh. 1843.

²⁾ Considerations sur doctrine . . . Stuttgart 1816.

njem keršenika. — Res je, da je nekdanj tudi latinska cerkev v navadi imela trojno vtopljenje, in zato Gerkov v tem nikakor ne graja, kakor bolj mirni zmed tih tudi veljavnost našega kersta priznavajo, ker od Kristusa ni zapovedano in zato tudi ne na tem bistveno ležeče, ali se keršenik v vodo potopi, ali se z vodo oblije ali tudi le pokropi.

Zavoljo nasprotnikov moramo to reč nekoliko pretresti.

1. Pred vsem sv. pismo le uči, da je Kristus postavil sv. kerst, ker mora biti vsak prerojen v vodi, v imenu Očeta, Sina in sv. Duha; nič pa ni povelja, kako se mora voda rabiti, nič od trojnega vtopljenja; nič ne beremo, da je bil Kristus sam tako keršen, nič kako je kerstil Filip zamorca, kako Peter Kornelija in njegovo hišo, kako Pavel v Filipi jetničarja. Morebiti niso za potrebno spoznali posebej opomniti, ali so kerstili z oblivanjem ali vtopljenjem, ker je oboje resničen, veljaven kerst, in Kristusovo povelje nič ne določi, kako, ampak le ukaže: keršujte. Tudi bi komaj mogoče bilo, da bi bili prvi binkoštni praznik po Petrovem govoru vse tri tisuče spreobrnjenih z vtopljenjem kerstili; tudi Filip v Samarii bi bil komaj utegnil vse, ki so vero sprejeli, po trikrat potopiti. Zatoraj nasprotniki iz sv. pisma ne bodo nikdar spričali, da je za veljavni kerst vtopljenje potrebno, in da drugač, namreč z oblivanjem in pokropljenjem, kerševati nikdar ni pripušeno. Dokler pa tega ne dokažejo, se zastonj sklicujejo na sv. pismo. Ko bi pa tudi spričali, da so aposteljni navadno z vtopljenjem kerševali, še ni vse, kar je bilo pri delitvi sv. zakramentov v navadi, bistveno in potrebno, ampak le to, kar je vselej in povsod za bistveno bilo spoznano, to pa ne velja od vtopljenja pri kerstu.

2. Sicer spoznamo, da je dolgo, namreč do 13. stoletja, navada bila v latinski in gerški cerkvi, deliti sv. kerst s trojnim vtopljenjem, kakor še zdaj Gerki ravnaajo, in nihče jim njih kersta ne očita, le to terdimo, da za veljavo sv. kersta ni potrebno vtopljenje, kar nam priča več zgledov vesoljne cerkve iz starih časov, da kadar zavoljo okolišin ali družih težav ni bilo lahko keršenika trikrat vtopiti, so ga le oblili ali pokropili, in vendar je bil tak kerst vselej veljaven spoznan; n. pr. ko so bili keršeni nevarno bolni, so bili le obliti ali pokropljeni, ker bolezen vtopljenja ni dopustila; in vendar je vsa cerkev tak kerst veljaven imela in nikdar ga ponavljala. Tako sv. Ciprijan, luč afrikanske cerkve v 3. stoletji in še prenatancen zastran veljave

sv. kersta, vprašan: ali je veljaven kerst taci, ki so bolni v postelji bili keršeni z oblivanjem, očitno uči, da tak kerst oblivanja ceni enako kerstu vtopljenja, ker se Božje dobrote ne kratijo, ako imata kerševavec in keršenik pravo vero.¹⁾ Tudi po ječah so bili dostikrat keršeni katehumeni, kjer ni bilo dosti vode za vtopljenje; ali je bilo število keršenikov tako obilno, da ni bilo lahko mogoče, vse po trikrat vtopiti. Zato se najdejo tudi iz starih časov podobe, na katerih se vidi vpodobljen ali narisani kerst oblivanja;²⁾ kakor se tudi bere v životopisih svetnikov, da so tako sv. kerst delili; tako sv. Lorenc Lucila v ječi kersti Romana v palači, vlivaje vodo nanj iz verča.

Ker so pa take okolišine in težave deloma stanovitne, kakor so: nevarnost keršenika vtopiti; težava, odrašene tako kerstiti, veliko število keršenikov; mraz v severnih krajih, kjer ni lahko vedno toliko čiste tople vode pripravljene imeti itd.; so take težave in vzroki naklonili latinsko cerkev, ta kerst oblivanja, ki se je popred delil le včasih v posebnih okolišinah, spremeniti v navadnega, ker je kakor modra in skerbna mati prejenjala in premenila v tem, kar ni bistveno; v bistvenem namreč nikdar ni smela premeniti.

3. To pa tudi Gerki priznavajo, da se v takih okolišinah n. pr. o pomanjkanji vode, sme kerševati z oblivanjem, tako Ekbanasal, Echmini, Gregor Abulfaragi i. d.³⁾ Tudi poznej so sami cele ljudstva tako kerstili; postavim Ruse, Bulgare v velikem številu, da so jih pokropili, ali da so keršeniki v vodo do kolen stopili. Tudi Goar piše iz lastnega prepričanja, da Gerki sami keršujejo novorojene otroke z oblivanjem.⁴⁾ In še dan današnji tako podeljen kerst izhodnji bogoslovci nove dobe za prav kerst imajo in v sili dopušajo; tako piše Moskopulos v svojih bukvah: Dogmatično ali versko bogoslovje,⁵⁾ ktero je poterdila carigradska duhovšina: „Kerst je kopel, ki se zgodi s trojnim vtopljenjem, razun kadar okolišine tega ne dopuste; takrat se sme kerstiti tudi s pokropljenjem.“ Tako priznavajo Gerki poprešnjih in sedanjih časov veljavnost kersta oblivanja, kakoršen je tudi v latinski cerkvi navaden. Še bolj očitno pa to

¹⁾ Ep. 76.

²⁾ Martene de ant. rit. I. 1.

³⁾ Renaud I. 2.

⁴⁾ Gl. Rit. Graec. v. 1.

⁵⁾ Kefalonia 1851.

znajajo to Rusi, ki so sicer prejeli vero od Carigrada in se derže tudi izhodnjih obredov ter z vtopljenjem keršujejo pa vendar Latincov zavoljo kersta ne grajajo, blezo zato ne, ker niso bili naravnost v prepiru zavoljo ločitve z Latinci, in dasiravno so jih Gerki s seboj potegnili v razkolništvo, so vendar, kakor v družih rečeh, tudi v tem manj strastni in bolj pravični do Latincov.¹⁾ Vendar tudi zmed Rusov se je Aleksander Sturdea nasprot tolikim dokazom obojne cerkve vnovič prederznil učiti, da kerst obliivanja uniči skrivnostni pomen sv. kersta, in je sploh zoper pomen te besede.²⁾

Po vsem tem se mora pač vprašati, na kake dokaze se sklicuje tisto malo število Gerkov in Rusov, ki zametujejo kerst latinske cerkve? — a) Pravijo, da Latinci niso keršeni, ker ne dele kersta po apostoljskem zročilu s trojnim vtopljenjem. To zročilo pa, terdijo, je zapopadeno v bukvah imenovanih aposteljske konstitucije, in sicer v kanonih 46. 47. 50. in 68. — Ne opominimo tega, da so te bukve iz poznejši dobe, in ne od apostelnov samih, le rečemo, da v vseh teh kanonih ni govorjenje od kersta vtopljenja, ampak v 46. od kersta krivovercov; v 47. od kazni ponovljenja kersta; v 50. od kersta v imenu treh Božjih oseb; v 68. da škofje in mašniki, ki so dvakrat posvečeni, ne smejo kerstiti ne posvečevati. Tedaj v nobenem ni rečeno, kako se mora kerševati, ali s trojnim vtopljenjem ali z obliivanjem. — b) Sklicujejo se posebno na Trulanski zbor, ter pravijo, da je ta zbor³⁾ določil, da se sme kerševati le s trojnim vtopljenjem. Vendar tukaj Trulanski zbor le preiskuje, katerih krivovercov kerst je veljaven, namreč tistih, ki ga delé po postavi Jezusa Kristusa, apostelnov in sv. cerkve; neveljaven pa, ako nasprot postavam sv. evangelija keršujejo. To je pa zbor zato določil, ker so nekteri krivoverci v delitve sv. kersta hotli vplesti svoje zmote zoper zdravo vero; tako so Evnomijani zaverгли trojno vtopljenje, da bi mogli vriniti svoj napčni nauk od treh Božjih oseb. Zato je zbor sklenil, vse tiste, ki so tako keršeni, še kerstiti, ker je mislil, da zavoljo verske zmote tih krivovercov njih kerst ni po Kristusovi postavi. Nič pa zbor tukaj ne določi, ne zoper obliivanje, ne za vtopljenje. Nič podpore ne najdejo tedaj v tem zboru za svojo prenapeto misel.

¹⁾ Pitzipios: orient. Kirche.

²⁾ Considerations sur la doctrine. Stuttgart 1816.

³⁾ can. 95.

c) Zadnjič se sklicujejo na gerške očete, Dionizija, Bazilija, Krizostoma za trojno vtopljenje. — Vendar pa ti očetje razlagajo pomen trojnega vtopljenja v oziru Kristusove smerti in vstajenja, kateri lepi pomen radi priznavamo; sicer pa ti, kakor drugi očetje, po zgledu sv. pisma nikakor ne terdijo, da je veljaven le kerst vtopljenja.

Iz vsega se očitno vidi, da prenapeti Gerki ne morejo dokazati ne iz sv. pisma, ne iz očetov prvih časov, ne iz zborov in starih sporočil, da bi po pravici grajali ali tudi zametovali kerst oblikovanja; nasprot smo vidili, da stari zgledi, tudi izhodnji narodi in bogoslovci naravnost uče njega veljavnost; in spet v tem se določno kaže, 1. da gerška cerkev nikakor ne napreduje, ampak kakor oterpnjena ali na pol mrtva se derži starega tudi v nebistevnem, ako ravno je premen ne le dopušen ampak tudi koristen, in iz zadostnih vzrokov vpeljan; ali pa 2. da išče vzroka ločitve, in ako ga v bistevnem ne najde, očita katoliški cerkvi tudi nebistevne razločke, in s tem spet prezira pravilo: V potrebnem edinost, v drugem prostost in ljubezen.

§. 11.

IX. Še nekteri dozdevni razločki.

Razložkov, kakoršne sta imenovala Foci in Cerulari, n. pr. zastran posta o sabotah, klečanja, brade duhovnov, dvojne aleluje itd., celo ne omenimo, ker slehern vidi in vé, da v tacih malenkastih rečeh je zamogla razloček delati le strast, ki se je hotla kakor si biti ločiti. Celó o tem, kako mora biti cerkev obrnjena, od katere strani se križ dela, ali mora biti merlič pokrit ali odkrit, so razločka iskali, in v svoji strasti do današnjega dne niso hotli in nočejo sprejeti popravljenega kalendarja, gotovo le zato ne, ker je katoliške cerkve. Opomniti pa hočemo še nekatere videzne razločke o sv. zakramentih.

1. Pri Gerkih navadno dele zakrament sv. birme mašniki, katoliška cerkev pa uči v Tridentinskem zboru¹⁾, da je redovni delivec sv. birme le škof, ter se sklicuje na sv. pismo, da so le aposteljni delili sv. Duha v Samarii²⁾ in Efezu.³⁾ Tudi

¹⁾ sess. 7.

²⁾ Djan. ap. p. 8,

³⁾ Djan. ap. p. 19.

najde to poterjeno v ustnem zročilu prvih stoletij, kar pričajo ne le latinski očetje Ciprijan, Avguštin, da po navadi aposteljnov še zdaj predniki (praepositi) cerkve sv. Duha delé; ampak tudi sv. Krizostom piše: To je pravica aposteljnov, zato vidimo, da le pervaki (coriphaei) to opravljajo.¹⁾

Vendar pa tudi katoliška cerkev spozna, da je razun rednega delivca tudi še drug neredin. Zato beremo, da cerkvena očeta Hieronim in Krizostom priznavata viši oblast škofov v tem, da le škofje smejo mašnike posvečevati, ne omenita pa delitve sv. birme kakor predpravice le škofom lastne. In res najdemo že v 5. in 6. stoletji, da so ne le po Jutrovem, ampak tudi po Egiptu, po Francoskem, Španskem, na Sardinskem otoku mašniki bili pooblasteni, deliti sv. birmo. Da se je ta navada, po mašnikih deliti sv. birmo, na Jutrovem ohranila, blezo tudi od tod pride, ker Gerki še zdaj sv. birmo prec s sv. kerstom delé, in je tako en delivec obeh zakramentov. Tudi v Florentinskem zboru Latinci zavoljo tega niso zametovali veljavnosti sv. birme pri Gerkih, in so še le po sklenjenem zboru vprašali Gerke, zakaj sv. birmo le mašniki delé. Papež Evgeni IV. je v spisu do Armencov sicer opomnil, da je redni navadni delivec sv. birme škof, pristavi pa, da so večkrat že tudi mašniki s sv. krizmo od škofa posvečeno delili ta zakrament.²⁾ Razložek je dan današnji ta, da v latinski cerkvi deli tako pooblastenje papež sam le malokdaj mašnikom; v gerški cerkvi pa je to pooblastenje že navadno in splošno postalo, ker so ohranili navado, prec po sv. kerstu deliti sv. birmo, kar bi pri obilni množini keršenikov komaj utegnili vselej škofje sami storiti.

2. Po misli nekterih bogoslovcov je še drug razložek o sv. birmi, namreč zastran ponovljenja tega zakramenta, ker verski viri razkolnikov³⁾ imenujejo le sv. kerst in sv. mašnikovo posvečenje zakramenta, ki vtisneta neizbrisljivo znamenje. Zato je bilo veliko pričkanja o tem, ali razkolniki sv. birmo kdaj ponavljajo ali ne? — Na to prav odgovoriti, opomnimo, da so že od nekdej v izhodnji cerkvi spreobrnjene krivoverce s cerkvijo spravljali tako, da so jih mazilili, jim roke pokladali in molili. To je bil zgolj od cerkve vpeljan obred. Zna biti pa, da

¹⁾ Hom. 18. in Act.

²⁾ Dec. ad Arm.

³⁾ Syn. Hier. C. 6.

je ta obred priložnost dal, da so poznej nekteri razkolniki pri spreobrnjenih krivovercih sv. birmo ponavljali, in da je to ne-
 ktere razkolnike zmotilo, ter so mislili, da vtisnjeno znamenje
 sv. birmo zbrise krivoverstvo, in se zato pri spreobrnjenji mora
 ponoviti. Tako uči Peter Mogila, da sv. birmo ne ponavlja
 razun pri takih, ki se zavoljo zatajevanja Jezusovega imena spet
 spreobernejo.¹⁾ Tako uči tudi Platon v svojem pravoslavnem
 nauku.²⁾ Pri pravoslavni vernih pa je nikdar ne ponavljajo. Ven-
 dar tudi zastran spreobrnjenih mislimo, da ta navada ni sploh
 in da ne zadeva vere. Zakaj pokladanje rok in maziljenje s
 krizmo se je godilo tudi iz družih namenov. Kadar so se namreč
 krivoverci vernili v katoliško cerkev, so jim sicer roke pokla-
 dali, pa ne, da bi prejeli sv. Duha, ampak v pokoro, v znamenje
 da so popolnoma spravljani s sv. cerkvijo, kakor to učé pp.
 Štefan, Inocenci in drugi v latinski cerkvi; ravno to pa priča
 papež Gregor I. tudi od gerške cerkve, da sprejema krivoverce
 (monofizite) po samem pravem spoznanji (confessione).³⁾ Ravno
 to poterdí poznej njih slavni učenik Teodor Studita, ki imenuje
 tri šege, kako se krivoverci sprejemajo: Keršujejo se Marcioniti,
 — pomazilijo s sv. krizmo se Novaciani, — ne keršujejo in ne
 birmajo se pa, ampak le svojo in drugo zmoto zaveržejo Mele-
 ciani, Nestoriani itd.⁴⁾ To zapovedujejo tudi stare pri Gerkih na-
 vadne cerkvene bukve (Euchologia⁵⁾); in tako so nekdanj ponavljali
 ali prav delili sv. birmo le pri tacihi spreobrnjenih krivovercih, ki
 je niso prejeli po zapovedi cerkve in zato ni bila veljavna, kakor
 se je takim tudi sv. kerst delil, ki niso bili veljavno keršeni. —
 Ako tedaj Gerki ponavljajo pokladanje rok ali sv. krizmo, store
 to le, kadar sv. birma ni bila prav podeljena; ali je pa njih
 maziljenje le cerkveni obred, in ne zakrament; ali je pa le
 razvada novejši dobe, v kateri so od poprešnje resnice in prave
 navade odstopili; in zato terdimo, da med nekdanjo gerško in
 latinsko cerkvijo o tem ni razločka, in toraj bi ne bilo težko
 se razumeti, in nove razvade, ki se ne dajo opravičiti, odpraviti.

3. Nekteri zmed Gerkov terdijo, da za delitev zakramenta
 sv. poslednjega olja mora biti več, sedem duhovnov; pa zastonj.

¹⁾ orth. conf. p. 1.

²⁾ II. del. 33.

³⁾ I. II. ep. 67.

⁴⁾ I. 1. ep. 40.

⁵⁾ Tournel. t. 8. p. 50.

Sv. pismo sicer pravi: naj pokliče mašnike cerkve;¹⁾ pa to le, da loči duhovne od neduhovnov, in imenuje mašnike namesti mašnika, kakor Jezus gobovim veli: Skažite se duhovnom, dasiravno so se po postavi le enemu skazati mogli. Saj je en mašnik že namestnik enega Kristusa, ki je nevidni delivec sv. zakramentov. In gotovo je hotel Jezus to pomoč poslednjega olja vsem vernim nakloniti; kako težko pa bi bilo za ta sv. zakrament, ako bi bilo treba več duhovnov za veljavno delitev! — Tudi se o tem Gerki zastonj sklicujejo na navado stare cerkve, da je več duhovnov vkup delilo ta zakrament, ker se najde ravno tako nasprotna navada, ki velja zdaj v latinski cerkvi, da je sv. olje en sam duhoven delil.²⁾ — Da ta razloček ni bisteven, se vidi od ene strani, ker je papež Benedikt XIV. dovolil Gerkom, da sme 7 duhovnov sv. olje deliti;³⁾ od druge strani pa Zamojski zbor (l. 1724) priznava, da, kjer 7 ali 3 duhovnov ni, je dovelj eden, ki v imenu cerkve deli sv. poslednje olje. Sicer pa ta rutenski cerkveni zbor priporoča večí število duhovnov: iz spoštovanja sv. zakramenta in obilnosti gnade, ki jo delí; kakor tudi s tim, da molitve več duhovnov podpirajo delavno moč sv. zakramenta.

Ako Gerki nekterikrat tudi zdrave s sv. oljem mazilijo, s tem, kakor sami terdijo, ne dele sv. zakramenta, ampak to je le od njih cerkve vpeljan obred, ki ga opravljajo iz pobožnosti; in tudi tega ne poterdijo vsi.⁴⁾

4. Da se Gerki pri podeljenji mašnikovega posvečevanja ne poslužijo vseh obredov ali vnanjih znamenj, ktere cerkev zapoveduje, n. pr. ne dajejo cerkvenega orodja (instrumenta), jim katoliška cerkev nikdar ni očitala, in je gerške mašnike veljavno posvečene vselej spoznala, dasiravno je Evgeni IV. v listu do Armenčev tudi teh cerkvenih orodij se poslužiti zapovedal,⁵⁾ ker je želel, kolikor mogoče, edinost tudi v družih nebistevnih obredih.

5. Tudi to ni bistveno, t. j. ne zadeva verske resnice, ampak cerkveno zapoved, da gerška cerkev tudi oženjenim deli mašnikovo posvečenje ali sploh viši blagoslove (razun škofa-

¹⁾ Jak. 5.

²⁾ Martene de ant. eccl. rit.

³⁾ Syn. dioec. l. 8. c. 4.

⁴⁾ Goar. Euchol. off. s. ol.

⁵⁾ Dec. ad Arm.

vega), latinska pa le neoženjenim. Da pa vendar ta razloček bolj določimo, moramo pristaviti, da tudi gerški duhovni se ne smejo ženiti po prejetih blagoslovih (in zato morajo vdovci ostati, ako jim prva žena umerje); le pred posvečenjem sklenjen zakon je dopušen, ali kar je prav čudno, pri Rusih celo zapovedan.¹⁾ Redovni duhovni in škofje pa morajo tudi v pravoslavni cerkvi neoženjeni biti. V latinski cerkvi pa je ne le škofom in redovnim ampak tudi neredovnim duhovnom viših blagoslovov zderžnost zapovedana, tako da navadno le neoženjene posvečujejo; ko bi pa zakonsk hotel posvečen biti, bi se smelo le zgoditi, ko bi obljubil vedno zderžnost in žena radovoljno v samostan stopila. Da ta razloček ne zadeva verske resnice, se vidi že iz tega, ker ga v prvih časih ni bilo in je bila zderžnost pri gerških in latinskih duhovnih navadna, pa ne zapovedana, ker še zdaj zedinjena gerška cerkev deli oženjenim viši blagoslove, in ker v obeh cerkvah za versko resnico velja, da je devištvo svetejši in imenitniši od zakona.

To poslednje je tudi vzrok, da je cerkev duhovnim dala zapoved zderžnosti, ali kakor pravi neki pisavec o ti reči, da je zapisala postavo na papir, ker (zavoljo spridenosti) ni bila več zapisana v sereu. Notranji vzrok je namreč 1. deviški značaj Kristusove cerkve, kateri se spodobi tudi deviško duhovstvo. Ko je judovsko in ajdovsko duhovstvo se opiralo na telesni zarod, je od device rojeni viši duhoven Kristus v cerkvi, svojem deviškem telesu, namesti mesenega zaroda postavil duhovni zarod iz posvečenja. — To zderžnost tirja 2. svetost duhovskih opravil. Če so se namreč zderžali v stari zavezi judovski duhovni ob času službe v tempeljnu, kolikanj bolj ta zapoved velja keršanskemu duhovnu, ki tolikrat opravlja presveto daritev nar čistejšega Jagnjeta. — To tirja 3. poklic duhovnov, ne le sebe, ampak tudi verne Kristusu pridobiti, in zato le temu poklicu živeti, kar se ložej zgodi v deviškem stanu. Znano je, kar govori sv. Pavel: Hotel bi, da bi bili vsi brez skerbi; kdor je sam, skerbi zato, kar je Gospodovega, kako bi Gospodu dopadel; oženjen skerbi zato, kar je od sveta, kako bi ženi dopadel.²⁾

Glede na ta aposteljnov nauk se jih je že v prvih časih sv. cerkve veliko duhovnov in neduhovnov vnelo za to veči

¹⁾ Hist. pol. Bl. B. 46.

²⁾ I. Kor. 7.

popolnost, ter so premagovaje meso in svet svoje čisto telo Bogu v čist dar prinesli, preden je bila v tem za duhovne kaka cerkvena zapoved dana. Sicer je pa tudi cerkvena vlada, že v starih časih to zderžnost ne le priporočevala ampak podpirala in zapovedovala. Ne le Ancirski zbor (l. 314) na Jutrovem in Elvirski (l. 305) na Španskem je o tem določeval, ampak tudi na prvem vesoljnem zboru v Niceji so očetje že mislili zapovedati, da vsi škofje, mašniki in diakoni, ki so se oženili pred posvečenjem, se morajo zderžati; in le na svet modrega spoznavca Pafnucija, da naj se nikar na enkrat pretežki jarm ne naklada, so se zedinili v tem, da popred neoženjeni duhoven mora tako ostati. Tudi je bilo neoženjeno duhovstvo skoraj po vsih cerkvah navadno, kakor nam pričata sv. Hieronim in Epifani. Tako piše sv. Hieronim, da cerkve po Jutrovem, Egiptu, krog Rima niso posvečevale družih v mašnike, kakor neoženjene, oženjene pa le pod pogodbo popolnoma zderžnosti. Sv. Epifani terdi, da nihče, ki je po smerti perve žene drugo vzel, ni bil posvečen, in tudi le enkrat oženjen še subdiakon ni mogel biti, ako ni obljubil popolnoma zderžnosti. Tudi Sokrates piše, da ob njegovem času so po Tesalii, Macedoniji, Ahaji duhovni v zderžnosti živeli.¹⁾ Še le Trulanski zbor l. 692 je na Jutrovem dovolil, da oženjeni neredovni duhovni smejo v zakonu živeti z ženami, ki so jih vzeli pred posvečenjem, po posvečenju pa zakon ni več pripuščen. In ta sklep je obveljal na Jutrovem. — V latinski cerkvi so pa neoženstvo duhovnov ne le cerkveni zbori Elvirski, Toletanski VIII., ampak tudi skupno in samostansko življenje duhovnov, in posebno papeži priporočevali, kakor je to znano že od Gregorja I. v 7. stoletji.²⁾ In ko je v srednjem veku življenje vernih in tudi duhovnov se močno popačilo, so staro zapoved zderžnosti zaterdovali Benedikt VIII., Gregor VI., Leon IX. že v prvi polovici enajstega stoletja, tako da Gregor VII. ni nič novega zapovedal, ampak le staro zapoved je ojestrej zaterdil. Ravno to so storili I. in II. lateranski in poznej tridentinski zbor, po katerih velja omenjena postava v latinski cerkvi.

Iz tega vidimo dovelj, da tega razločka od začetka ni bilo in da tudi zdaj ne velja za bistvenega; da je tudi o tem katoliška

¹⁾ Stollberg Gesch. B. X.

²⁾ can. 1. D. 31.

cerkev polagoma naprej postopala; pa spet tukaj je očitno, da katoliška cerkev daje svoje postave po duhu sv. evangelija v večji popolnost. Zato se nam celo nepotrebno zdi, o tej reči v misel jemati kake ugovore nasprotnikov.

6. Kar zadene delivca sv. zakona, tudi katoliška cerkev ni nič dogmatično določila, in zato nikakor ne graja nove gerške cerkve, ki nasprot svoji lastni stari cerkvi uči, da je le mašnik delivec zakramenta sv. zakona. Ravno tako ne zadeva bistva, ako so v gerški cerkvi zakonski zaderžki nekoliko razločni od zaderžkov latinske cerkve, n. pr. da dva brata ne smeta vzeti dveh sester; ker tudi v katoliški cerkvi niso bili zmiraj enaki, in je le dogmatično določeno, da ima cerkev oblast zakonske zaderžke določiti.¹⁾

Tako vsi ti imenovani in enaki neimenovani razločki ne morejo biti vzrok ločitve; zakaj ali ne zadevajo bistva sv. vere, ali pa so le reči, ki niso določene od vesoljne cerkve, in zato naj velja spet v tem prostost in ljubezen.

§. 12.

X. Neomadežvano spočetje Marije Device.

Ko smo razložili razločke med katoliško in razkolniško cerkvijo, ne moremo in ne smemo v našem spisu popolnoma prezreti lepe verske resnice, ki je bila še le v naši dobi v katoliški cerkvi slovesno izrečena, namreč čistega spočetja Marije Device. Te verske resnice kakor take razkolniki, od katoliške cerkve ločeni, pač ne morejo imeti, ker je tudi v katoliški cerkvi v ti podobi še le nekoliko let sem; popred je veljala za pobožno misel v vsi katoliški cerkvi, in prič za to misel najdemo v izhodnji cerkvi, ako ne več, saj toliko, kakor v zahodnji; kar je gotovo zanimivo, ker je prečista Devica na Jutrovem živela, in se tam nar popred nje češenje začelo; zakaj tam je bilo slovesno izrečeno (v Efežkem zboru), da je ona mati Božja; tam, da je vselej Devica (v II. Konšt. zboru); tam kjer je živela in umerla, so sv. očetje tudi že v prvih časih slavili njeno čisto spočetje, in tako ste tudi tukaj o bistvu edini obe cerkvi. Zato kratko le nekatere priče izhodnje cerkve opomnimo in sicer:

¹⁾ Trid. sess. 24.

1. Gerški očetje razlagajo že besede Mojzesove¹⁾ od sovraštva med kačo in ženo od Marijniga čistega spočetja; na pr. Krizostom²⁾ jo imenuje kači vedno sovražno, ki greha ne pozna. Tudi sv. Prokel imenuje to sovraštvo vedno in natorno.³⁾ — Tudi angeljeve besede⁴⁾ razumejo od Marijnega čistega spočetja; n. pr. piše Sofroni Jer.: Si našla milost, kakoršne nihče ni prejel, nihče razun tebe ni bil predposvečen.⁵⁾ — Dalje jo primerjajo prvi Evi, ker je bila enako sveta že v začetku, n. pr. sv. Efremlj: Te dve ženi ste svetili po nedolžnosti in prostosti.⁶⁾

2. Da opomnim še posebej nekterih: Že učeni Origen piše od nje: Ona ni bila preslepljena po prekanjenosti kače, ne zadeta od njenega strupenega pihanja.⁷⁾ — Amfilohi, Ikonski škof († 395), govori Nestoriju: On, ki je vstvaril prvo devico (Evo) brez madeža, je naredil tudi drugo (Marijo) brez madeža in greha; in On, ki je to, kar je od zunaj, lepo napravil, je tudi to, kar je znotraj, sveto olepšal za stanovanje duše.⁸⁾ — Epifani jo imenuje višej, kakor vse stviri, ... neomadežvano ovco, ki je rodila Jagnje Kristusa.⁹⁾ Sv. Efremlj Sirski, poseben častivec Marijin, ne najde dovolj besedi izreči Marijno neomadežvanost, in piše: O gnadepolna, vsa čista, neomadežvana, vsa neoskrunjena, vsa nepokvarjena — nezmerno višej od Kerubov in Serafov.¹⁰⁾ Da ne utrudim preveč, naj priča le še Sofroni (638), ki jo imenuje čisto vsega madeža.¹¹⁾ — Andrej Kretenski, ki piše, da zmed vsega kvasu ona ni bila okvašena,¹²⁾ — sv. Janez Dam. pa: V ta raj kači ni bila nikdar pot odperta. . . . Iz te device kakor čiste zemlje je On (Kristus) sam človek postal.

3. Pa ne le očetje, tudi cerkvene ali liturgične bukve prvih časov v izhodnji cerkvi ravno to pričajo. Liturgija sv. Jakopa, nar starejši na Jutrovem, jo imenuje prečisto in neomadežvano; liturgija sv. Krizostoma jo imenuje v vsakem oziru greha čisto. V družih cerkvenih bukvah jo imenujejo: nezadeto od vsacega madeža greha, ki je od vekomaj za čisto bila spoznana, ki je sama od vekomaj vredna, da je bila mati Božja. — To poterdijo tudi pesmi ali ode v gerški cerkvi v čast Marije Device navadne; n. pr. 7. jul., 9. avg., 9. jun., ko pojo od Marije: Nar čistejši Sin Božji, ko je našel tebe samo nar čistejši;

¹⁾ I. Mojz. III. ²⁾ Hom. 18. ³⁾ Orat. VII. ⁴⁾ Luk. I. ⁵⁾ Orat. in Annunc.

⁶⁾ Serm. exeg. in Gen. ⁷⁾ Hom. 3. in div. ⁸⁾ Or. 4. in S. Deip.

⁹⁾ Orat. de Mar. ¹⁰⁾ Orat. ad Deip. ¹¹⁾ ep. syn. ¹²⁾ Orat. de nat. M.

o vsega madeža popolnoma čista! itd. — Ali pa niso to spričevanja celih cerkva, v katerih so se teh bukev poslužili?

4. Tudi praznik čistega spočetja je bil nar popred v nekih krajih izhodnje cerkve vpeljan, kjer ga spomni že v 5. stoletji opat Saba. Še le poznej, v 7. veku, se najde na Španskem, v 9. na Neapolitanskem. — Sploh imenujejo gerški očetje in cerkev sama Marijo: „samo brez madeža, nikoli od Boga ločeno, palic vedno zeleno, iz Boga rojeno edino hči življenja, Božje delo, od Boga narejen šotor; hvalijo spočetje sv. Ane, ki je spočela neomadežvano hči Božjo, nedolžno golobico, studenec milosti Božje, kateri je bila dana izvirna gnada, ktere rija greha ni zadela, cvetlico, ki raste zmed ternja, pa je brez ternja itd. — Ali niso to izreki, ktere sv. oče Pij IX. le ponavlja v svojem spisu do vernih l. 1854? In stare cerkvene pravoslavne bukve, katekizmi in litanije so še zdaj polne prič, da so se papež s to versko resnico Gerkom še bolj približali; zato jih oestro piči neki ne enostranski ruski pisatelj (Kirejevski) rekoč: Ko bi bil papež nasprotno misel za versko resnico oklical, bi bili pravoslavni učeniki iz cerkvenih bukev dokazali, da je krivoverec, in da je nauk od čistega spočetja že od sv. Krizostoma sem.¹⁾

Ali nam ne priča vse to dovelj misel in vero izhodnje cerkve o neomadežvanem spočetji Marije Device? Ali je o tem kak razloček med izhodnjo in zahodnjo cerkvijo nekdanjih časov? ali nasprot ni še več prič na Jutrovem, in je tudi praznik od tam prišel v zahodnje kraje, na Špansko in Neapolitansko? Pač res v reči ni razločka, ampak le v dogmatični obliki, ktera se izhaja iz toliko pričal, in ktero bi mogli Gerki, ako hočejo doslednji biti, ravno tako lahko in z veseljem sprejeti, kakor katoliška cerkev. Da pa ne store, je spet nova dokaza, da v gerški cerkvi ni gibanja in življenja, ampak tudi v tem oziru ostane vse oterpnjeno, mrtvo. Zbudite se, ločeni bratje, zaslišite glas Božji in sprejmite, kakor druge, tudi to prelepo resnico in se tako podajte na pot popolnoma edinosti! —

§. 13.

Sklep in zdanji stan.

To so poglavitni razločki med izhodnjo in zahodnjo cerkvijo, deloma bistevni, deloma nebistevni, pa jih saj razkolniki

¹⁾ Hist. pol. Bl. B. 46.

bistevne delajo ali imajo. Pokazalo se je pa tudi zastran teh razločkov, da je nekdam bila vsa gerška cerkev edina z latinsko v teh resnicah, kar se vidi iz vere njih slavnih očetov, cerkvenih zborov in bukev; ravno tako se še zdaj ljudstvo te vere derži, kakor kažejo cerkvene pesmi molitve in sv. opravila, ki jih imajo v navadi še dan današnji. Vsi ti obredi so tako vko-renjeni pri Gerkih, da se tudi Rimu sovražno gerško duhovstvo v svoji strasti ni prederznilo jih spremeniti. In ker teh ni moglo tajiti, je začelo tajiti verske resnice, ktere so zmiraj bile v katoliški cerkvi, n. pr. izhod sv. Duha, papeštvo, vice i. d. in vendar njih služba Božja in cerkvene bukve te resnice terdijo.

Vse to priča, da izhodnja cerkev je bila del edine katoliške cerkve z ravno tistimi resnicami, le ne bistevni običaji službe b. so bili drugačni; pa gerško duhovstvo se je poslužilo vnanjih nesrečnih okolišin svoje cerkve, jo je ločilo od edinosti prave matere, ter spravilo v svojo sužnost; in da bi ljudstvo obderžalo v ti sužnosti in ločitvi, mu je pustilo vnanje stare obrede in cerkvene bukve, če ravno te staro pravo vero pričajo; samo pa je začelo učiti omenjene verske zmote, ker je tako hotlo ljudstvo v razkolništvu obderžati, in Latince zmote dolžiti.

Ta razloček bi se mogel v nekem oziru imenovati velik, ker vsaka verska resnica je Božje veljave, in razloček le v eni že loči od prave katoliške cerkve, ki kakor prečudno poslopje Božjih resnic ne more in ne sme pustiti, da bi se le en kamen v tem poslopji premaknil ali celo odvergel. V drugem oziru pa se sme imenovati majhen, ker kakor zgorej popisani obris kaže, skoraj v vsem obsegu keršanstva se vjemajo razkolniki s katoliško cerkvijo; ta razloček se nam zdi tolikanj manjši, ako ga primerimo z razločkom med katoliško cerkvijo in luterstvom, ktero je bistvo in podlago keršanstva v tolikih rečeh zaver glo. Ti razločki pa še bolj zginejo, ako z učenim Gagarinom¹⁾ še opomnimo, da nimajo pri razkolnikih tega pomena, kakor pri katoličanih. Tem so verske resnice, da n. pr. sv. Duh od Očeta in Sina izhaja, da je papež poglavar cerkve itd. katerih resnic katoličan ne sme zavreči, ako svoje cerkve noče zapustiti. To pri razkolnikih z nasprotnim naukom ni tako. Po njih misli te resnice nikdar niso bile dogmatično določene, so le zgolj misli o tem, ktere sme slehern sprejeti ali zavreči. Ako pa ta nauk

¹⁾ Wird Russland katholisch?

še ni določen, kdo ga more in sme dognati in določiti? Po misli razkolnikov je nezmotljiv le vesoljni zbor. Kteri vesoljni zbor pa je kdaj zavgel katoliške resnice? Ali mar kteri prvih sedem vesoljnih zborov, ki so bili pred razkolništvom in ktere tudi razkolniki priznavajo, ki pa vsi te resnice poterdijo ali jih ne omenijo? Poznej pa po misli razkolnikov ni bilo nobenega vesoljnega zbora več, in ga za nje ne bo, dokler zahodnja in izhodnja cerkev ne bo v Enem zboru zbrana nezmotljivo dognala teh za razkolnike nedoločenih naukov. Po tem takem je ves razloček o nauku le tak, ki zadeva za Gerke nedoločene resnice, o katerih se sme pri njih tako ali drugač misliti.

Tako smo si tedaj res blizo in deleč, močno podobni in enaki v pomenu keršanstva; vendar pa tudi ločeni in oddaljeni v bistvenih, nepremakljivih resnicah, ktere zavreči se pravi Božje naredbe in resnice, vso veljavo Božjega razodenja zavreči in podkopati. Zakaj s tisto pravico, s katero so zavgli nekatere resnice Božje, se smejo druge zavreči in tajiti in nazadnje se zaverže veljava vsega razodenja Božjega.

Kajti le po imenovanih in priznanih verskih virih razkolnikov je posneto to malo število razločkov; novejši razkolniški bogoslovci pa segajo že dalje. To nam priča današnji stan razkolniške cerkve, ki je že silo dalje prišel v razločkih, kakor pa smo vidili iz omenjenih verskih virov razkolniške cerkve. Da tedaj razkolništvo naše dobe bolje razumemo, moramo kratko pogledati še njegov današnji stan in sicer A. pri Rusih, B. pri Jutrovcih.

A. Kjer se kak ud loči od živega telesa, zgubi svoje življenje in svojo moč, kmalo začne gnjiti ali trohneti in razpadati, tako dolgo, da popolnoma vsi deli narazen gredo. Tako se je ločila tudi razkolniška cerkev od živega telesa svoje matere, katoliške cerkve, je začela zgubljati življenje, (zato je pri nji vse oterpnjeno, zaostalo), če dalje bolj razpadati in tudi od poprešnje resnice odstopati, jo zgubljevati in tajiti. To velja tudi od ruske cerkve, katero že učeni Maistre primerja trohnečemu truplu, iz katerega lezejo brezštevilne ostudne živalice. Če dalje bolj se množi in raste v nji zmota in različnost, ker se je ločila od edinosti rimske-katoliške cerkve, in poznej še od carigradske, ter tako ločena je postala skoz in skoz državaska naprava,

in tako se razširjajo v nji nove zmote po njenih lastnih učnikih in škofih, ki, sicer varhi vere, vendar vero kazé s svojimi zasebnimi mislimi. Zašli so namreč deloma v protestantstvo, deloma celo v nevero. Ker ta duhovšina bere večí del luterske in kalvinske bukve, katoliških se pa kakor krivoverskih ogiba, so ji neznane in v novejši dobi celo prepovedane:¹⁾ ni čuda, da se luterske zmote če dalje bolj vseljujejo v rusko cerkev. To spozna naravnost sam njih škof Metodi (v Tveru), ki v svojih bukvah²⁾ pravi, „da velik del ruske duhovšine Kalvinov nauk močno čísla in ljubi.“ Iz tega se je kmalo začel indiferehtizem, kakoršnega očitno razodeva sam ruski verski Sinod v svojih naznanilih ob času prisiljenega odpada zedinjenih k ruski cerkvi. V teh razglasih in naznanilih sicer hvalijo škofje ruske Sinode cara in pravoslavne škofo, pa nič ne določijo, kaj je verska resnica, ktere zmote morajo novo z Rusi zedinjeni preklicati; še celo terdijo, da to zedinjenje nič ne tirja, kar bi jim bilo ptuje. Pač res ukazi, ki le puhli indiferehtizem obsegajo in oznanujejo.

Ta napčni kalvinski in neverski vpliv v rusko cerkev je začel in podpiral Platon, ki je imel posebno veljavo zavoljo svoje bogoslovske učenosti ter je bil poznej veliki ruski škof v Moskovi in učenik velikega kneza Pavla Petrovića. V ti službi je pisal bukve „pravoslavni nauk,“ ki so polne luterskih zmot in nejevere; le sv. pismo mu je vir razodenja; od ustnega zročila ni duha ne sluha. Tudi v nauku od izvirnega greha in njegovih nasledkov, od opravičenja, od zakramentov in posebno od sv. rešnjega Telesa se bliža Kalvinu in Lutru. Po ti poti so dalje šli drugi pisavci n. pr. imenovani škof Metodi, ki se bliža Kalvincom; državni svetovavec Sturdeca, ki še dalje sega in veljavo verskih resnic zgolj po pameti tehta. Še dalje je segel Filaret, Moskovski veliki škof, popred bogoslovski učenik v Petrogradu. Tudi njemu je edini vir vere sv. pismo, ktero mora vsak brati in si sam razlagati; o izvirnem grehu in opravičenji je popolnoma lutersk njegov nauk.

Posebno se je v viših stanovih od časa Katarine II. nevera močno vgnjezdila, dostikrat celo med prostim ljudstvom; iz francoskega se je preselil Volterjev duh med nje, skrivne

¹⁾ Gl. Gagarin: Wird Russl. kath.

²⁾ lib. hist. Mosquae 1805.

družbe svobodnih zidarjev so se vkoreninile, nemška puhla modrost Hegelnova se je pri njih vdomačila, ptuji učeniki in časnikarji so jim donesli nevero Feuerbachovo, in demokratične misli Proudhona in Macinita; kakor to dovelj poterdijo novejši spisi Rusov samih; p. sicer učenega Hercen-a. Tudi grof Šuvalov poterdi v svojem novem spisu, da racionalizem močno razjeda rusko cerkev.

Ako se ti nauki zdanjih ruskih učencov primerijo z vero pravoslavne cerkve, kakor jo njeni lastni verski viri in zbori uče, se očitno vidi, kako zmota raste in se množi po domačih učencih in škofih, kako ti sami ptuje zmote vsiljujejo, in tako neveri pot pripravljajo. Ta razloček med poprešnjo in zdanjo pravoslavno cerkvijo na Ruskem je očiten, da so se celo luterski časniki čudili, od kod imajo ruski škofje nove dobe vodila in resnice, ki so naravnost nasprot stari ruski cerkvi; jo milujejo, da je zgubila svojo zgodovinsko podlago tako popolnoma, da se smejo bistevne verske resnice prevreči; in pristavijo, da je ruska cerkev, kakor cerkev močno zgubila svoje življenje, ter je popolnoma podveržena vplivu imenitnih oseb.¹⁾

Tega je nar bolj kriva ruska duhovšina sama, ktere stan sploh je deloma žalosten deloma nesrečen. Žalosten je že zavoljo nje nevednosti, ker že zavoljo te ni spretna za svojo nalogo, celo ne spretna, Božjo besedo oznanovati; le rabotno vnanje cerkveno službo opravljajo. Ta nevednost pa izvira spet iz pomanjkanja dobrih semeniš, ktere imajo svoj začetek še le v tem stoletji pod Aleksandrom I., v kterih se vadijo bogoslovci le nekterih vnanjih obredov, prave učenosti pa razkolništvo samo ne dopusti. K ti nevednosti pride še revšina nižji duhovšine, da so prisiljeni, sami obdelovati svoje polje, ali če tudi kdo kak poboljšek dobi od vlade, ne shaja zavoljo dostikrat obilne družine. Tudi si nihče nikoli ni svest, da bi nagloma brez važnega vzroka svoje službe odstavljen ne bil. Zakaj škofje, ki niso zmed nižji duhovšine ampak iz samostanov, jim niso kakor očetje, ampak kakor ojster gospod do sužnih, s kterimi po volji ravnaajo, jih odstavljajo, kaznujejo, zapirajo, zatirajo. Oboji pa se dajo za vsako reč podkupiti, da kakor tožijo verni, žepi njih popov nimajo dna, ker je treba zdaj dnarjev, zdaj pervine, zdaj darov. In kar je nar hujši, so vsi čisto

¹⁾ Evan. Kirchz. 1854.

odvisni od vlade, ker imajo v nji svojo nar viši oblast, kateri se zato uklanjajo, prilizujejo, in so ji popolnoma sužni. Ravno ta sužnost ruske cerkve je vzrok tolike spridenosti in oterpnosti vse duhovšine, da po pravici toži Dolgoruki čez nje žalostni stan in pomoči želi, ker sicer bo ta nadloga vero samo zadela in omajala, ljudstvo spridila in deržavo podkopala.¹⁾

Pa kako to drugač mogoče, ker ločena od telesa in glave je zgubila življenje in trohni če dalje bolj, in se redé iz nje vedno nove zmote!

Kakor se je pa razširilo med duhovstvom in višimi stanovi luterstvo in nejevera, tako naraša med ljudstvom vedno novo razkolništvo. Taki razkolniki razkolništva so bili že v 14. stoletji Strigolniki, katerih začetnik je bil Karp Strigolnik v Novgorodu, kjer so se pod imenom razkolnikov nar bolj vgnjezdili, in še dan današnji ne zginili. V 16. stoletji je začel neki Jud, po imenu Caharija, svoje ostudne zmote trositi, ter je tajil ss. Trojico Božjo, natoro Kristusovo itd. Čez sto let je terpelo to krivoverstvo in le oistre kazni so ga zaterle, in še ne popolnoma. Ko je v 17. stoletji patriarh Nikon in njegov naslednik Jožef II. pregledoval in popravljal cerkvene bukve, je vstal hrup, da vero kazi, in veliko se jih je ustavljalo zmed duhovnov in neduhovnov, ter so dobili ime staroverci ali staroobredci. To razkolništvo se je močno širilo, ima svojo cerkev in duhovšino, podjeda pravoslavno cerkev, čerti Petra I. kot antikrista in želi rešiti cerkev posvetne oblasti, ter se tudi zmiraj bolj razcepa v nove zmote, ko so se razdelili v popovske in bezpopovske, in ti spet v Kristove, Molokane, Duhoborce. Vse so si prizadevali car in njegovi služabniki, škofje in popi, zatreti te krivoverstva, posebno v l. 1841—43 s tem, da so veliko teh zmotencov v Sibirijo pregnali in v Kavkaz poslali, da bi jih zaterli, ker dobro vedo, da ti odlomki pot odpirajo vsem sovražnikom ne le cerkve, tudi deržave same, ker imajo v sebi kal puntanja, pa zastonj; močno so razširjene po vsem carstvu, da v ti reči dobro izvedeni možje, kakor Maistre in Theiner, mislijo, da jih je zlo tretjina ruskih prebivavcov. Smemo pa reči, da s tem ni konca daljnega razkolništva; zakaj kjer je enkrat edinost zaveržena, gre ločitev zmirej bolj in bolj narazen, kakor kamen enkrat odlomljen navdol leti neprenehoma; in ako je

¹⁾ Hist. pol. Bl. B. 46.

začetek ločitve tudi majhen, s časom in s potjo raste, in se če dalje bolj oddaljuje od prve edinosti; enak zgubljenemu sinu hodi po napčni poti in zapravi ves zaklad svoje dedšine.

Tako so ti od začetka ločeni bratje zmiraj dalje od edine prave katoliške cerkve in tudi med seboj če dalje bolj razcepljeni in tako je rana ločitve zmirej veči; sami okušajo vedno bolj grenki sad izvirne ločitve, ki jih je odtergala od edinega vira pravega življenja, kateri je Kristus sam v svoji nevesti katoliški cerkvi. K temu žalostnemu stanu pride še ojstra prepoved, pristopiti od pravoslavne k katoliški cerkvi; še leta 1846 ruska kazenska postava žuga šibanje in Sibirijo takim, ki bi k katoliški veri prestopili, in vsak katolišk Rus jim je sovražnik lastne države. Nasprot se pa vseh pomočkov poslužijo za prestop katoličanov v pravoslavno cerkev: obetanja in žuganja, gosposke in vojašine, kakor dovelj priča novejši zgodovina žalostnega spomina vsemu keršanskemu svetu.

Po vsem tem zdani stan ruske cerkve pač ni viditi pripraven in ugoden za zedinjenje. Vendar pa spet moramo spoznati, da to upanje ni čisto prazno, ker so tudi nekatere okolišine zares ugodne. Med take smemo šteti 1. že ta žalostni stan sam in velike nevarnosti pravoslavne cerkve, ktere ne bo nič rešilo punta in razpada razun zedinjenje. 2. Tudi staroverstvo ali razkolništvo med njimi samimi, ker podjeda pravoslavno cerkev, se brani odvisnosti od posvetne oblasti in tako zedinjenju pot pripravlja. 3. Tudi med sicer sprideno in nevedno duhovščino se najde, kakor Gagarin terdi, boljši stranka, ktera močno tudi želi konec te sužnosti cerkve, v vednostih napreduje in posebno gerške očete prvih stoletij preiskuje. Ali pa ni ravno to prava pot v katoliško cerkev? 4. Nar bolj pa bi k temu utegnile pomagati liturgične bukve ruske cerkve, ktere na vsaki strani uče, da rimska cerkev je prava apostoljska cerkev, in sploh vsem katoliškim resnicam pričevanje dajejo, bolj zgovorno, kakor vsi učeniki. Zato pravi učeni Kirejevski, da je ruska cerkev zvezana z Rimsko s tanko nitjo, ktera utegne postati enkrat močna vez, in da za zedinjenje ni treba zbora, ampak le tem bukvam je treba veljave, ktero so vživale toliko sto let, in ravno po njih se bo edinost spet ustanovila. Naj že modra Božja previdnost to še delj ali menj časa priпусти, vender je to gotovo in se bo o svojem času pokazalo, da za Rusko cerkev ni pomoči ne v carskih ukazih ne v

ptujem neverskem vplivu, ampak zgolj le v zedinjenji z zapušeno materjo, katoliško cerkvijo. —

B. Nič boljši pa ni stan razkolniške gerške cerkve v turškem cesarstvu, kjer je duhovšina, katero je strast in častilakomnost ločila od katoliške cerkve, ravno zavoljo te ločitve popolnoma spridena in za goljfi je zvita, kakor razkolništvo samo. Že carigradski patrijarhi navadno za drag denar kupujejo od vlade svoj sedež. Za to dnar dobiti, patrijarhi spet prodajajo zoper vse cerkvene postave škofijske sedeže in tudi fare tako očitno in nesramno, da se je studilo celo Turkom. Ker je pa ti sprideni duhovšini do nove dobe bila zročena tudi svetna oblast čez podložno ljudstvo, njena lakomnost in strast nima mere, ter derejo kakor volkovi ubogo ljudstvo, in mu kakor vampiri kri pijejo, ko mu nakladajo brez konca vsake baže davkov; cerkvene opravila opravljajo le za denar, sv. zakramente dele le za drag denar, sv. kerst, spoved, sv. obhajilo, ločenje zakonskih, odpustki za žive in mertve so le za denar. Po svoji volji se vtikujejo tudi v posvetne zadeve ljudstva in zapovedujejo o njegovih domačih rečeh, da se je moglo nesrečno in zaterto ljudstvo pritožiti pri turški vladi zoper svojo lastno keršansko duhovšino, ki mu je vole od pluga, žito za seme jemala, celo mertve pokopati prepovedovala; ali pa je zašlo to borno ljudstvo v neizrečeno obupnost v svoji revšini, in njih več se je celo keršanski veri odpovedalo in mohamedansko sprejelo, da bi bili rešeni tolike grozovitnosti. —

Da bi pa ta spridena duhovšina sovraštvo ljudstva nekoliko od sebe odvernila, in razkolništvo vterdila, o b r e k u j e, kar se da, katoliške kristjane in njih poglavarje papeža in škofo, ter blede, da vse stiske in nadloge, ki jutrove kraje zadevajo, pridejo le od zahodnjih kristjanov in papežev; laže, da jim ti hočejo odvzeti cerkvene obrede in jim latinske vsiliti; da je Rimsk cerkev odstopila od prave vere, in njeno duhovstvo skoz in skoz sprideno, ki živi očitno v pregrešnih zvezah; kvasi, da Rimsk cerkev ima izhodnje kristjane za nevernike, katerih še pokopati ne pusti; in sploh vso svojo spridenost natvezuje katoliški cerkvi, katero očitno krivoversko imenuje in svojim vernim se s katoličani pečati oestro prepoveduje, češ, da ne zvedo pri njih resnice, in se jim oči ne odprejo. Cel veljavnost Florentinskega

zboru taje, in bledejo, da ga je vse izhodnje ljudstvo prece in očitno zaver glo. Take in enake laži so sprejeli celo v svoje cerkvene bukve, da bi bile bolj verjetne, veči veljave in bolj razširjene.

Zraven je ta duhovšina tako nevedna, da ni spretna soditi verskih resnic, pa si spet ne upa, spremeniti starih molitev in pesem, da bi bilo razkolništvo popolnoma. Tako vsa oterpnjena, lena, sirova ne živi svojemu poklicu, ampak samopridu in slepi strasti proti katoliški cerkvi. Čez vse to je vdana ta duhovšina nar veči razujzdanosti, da celo svete reči v svoji prederznosti zasmehuje in v greh obrača; razpertije dela po družinah, dovoli dvojni zakon in ga spet razvezuje iz praznih vzrokov; nesramno prodaja odpustke in duhovsko oblast in za njo mešetari z judovskimi trgovci; škofijski sedeži so dostikrat sedeži nar večih nerodnosti, kjer se gerši godi, kakor v kaki kerčmi.¹⁾

Zavoljo te razujzdanosti lastne duhovšine in zanemarjenosti vseh keršanskih postav je ljudstvo po več krajih turškega carstva omerznilo do svoje vere, se več ne brani tako luterstva, kakor v 17. stoletji, ter še dalje gredé zabrede pogosto v indiferentizem in nejevero; in zato v novejši dobi ni bilo težko, nekemu duhovnu izhodnje cerkve, po imenu Kajri, na Gerškem začeti novo vero, ktero so njegovi učenci dalje trosili po Turškem; ki pa ni družega, kakor skrita nevera, ktera se je v malo letih močno razširila po Turškem in Gerškem, ter še zdaj ni popolnoma zaterta.

Iz tega se vidi, kako tudi stan gerške razkolniške cerkve če dalje bolj žalosten postaja, kako skoz in skoz spridena je nje duhovšina, kako pod malopridno duhovsko in deželno oblastjo tudi ljudstvo terpi in hira na veri in premoženji. Pozni vnuki vživajo še zdaj grenki sad napuha in svojeglavnosti, strasti in slepote svojih nekdanjih prededov, ter ločeni od dobre stare matere zdihujejo v terdi sužnosti zmote in napuha, grozovitosti in samoprida.

To je žalostni stan nekdanje cveteče, slavne izhodnje cerkve, v ktere ga je nesrečno zašla, ker se je ločila od vira življenja, edino prave, katoliške cerkve. Od ene strani je vsa oterpnjena in mrtva, ter se derži mertve čerke, kjer ni treba in zamori še kal, ki je že nekdanj pognal; od druge

¹⁾ Pitzipios: Orien. Kirche.

strani sužna silovitosti in samopridu vsa če dalje bolj razpada in trohni, in tako živo priča resnico Jezusovih besedi: Vsak sadež, ki ga ni sadil moj Oče, bo izrovan.¹⁾

Iz tega globokega brezna tudi nji ne bo pomagalo nobeno sredstvo, kakor le zedinjenje s pravo katoliško cerkvijo; le po nji zamore spet priti življenje v te ločene ude Kristusovega skrivnostnega telesa. O da bi se skoraj oči odperle in serce omečilo nesrečnim bratom, da se začnejo ozirati in zdihovati po mili, ljubeznjivi materi, katero so zapustili v strastni slepoti!

Pa žalostni stan gerške cerkve tudi tukaj daje malo upanja, da bi se ob kratkem smeli nadjati splošnjega zedinjenja. Ako tudi prezremo politiške okolišine in zaderžke, nam po pravici serce podira: tužni stan gerškega ljudstva; spridena duhovšina njegova; zamerza med izhodnjimi in zahodnjimi kristjani sploh, majhen uspeh, ki ga je imelo večkrat nadepolno začeto zedinjenje. Dasiravno pa v teh in družih zadevah moramo narveč Božji previdnosti prepustiti, vendar tudi ne smemo prezreti človeških pomočkov in ugodnih okolišin. Take so n. pr.

1. ne le njih nekdanji očetje in zbori, ki so tudi Gerkom velike veljave, in uče skoz in skoz čisto katoliško resnico, ampak tudi še njih zdanje cerkvene buke pri službi Božji, ki določno in očitno uče (kakor smo vidili): poglavarstvo Rimske cerkve, izhajajo sv. Duha od Očeta in Sina, molitve, daritve, odpustke in milošino za verne mertve; sploh vse verske resnice, kakor so jih oboji spoznali v Florentinskem zboru. Treba je tedaj le čerko teh cerkvenih bukev spet oživiti in njih stare resnice sprejeti in poterediti. Tako imajo prvi pomoček zedinjenja že v rokah.

2. Da se pa ta čerka oživi in telo postane, je treba odstraniti poglavitni zaderžek, in to je lastna duhovšina, ki samoljubno ljudstvo slepi in v ločitvi obderži, ter se tudi svetih reči v svoje samopridne namene posluži. Ta zaderžek odpraviti, bi se mogla poglavarju vse cerkve v djanji dati oblast čez to duhovščino, katero ima po Božji postavi čez vesoljno cerkev, katere so se več sto let tudi na Jutrovem poslužili, katero so tudi poznej v Florentinskem zboru izhodnji škofje in patriarhi spoznali. S tem bi se spet oživilo, kar čerka njih cerkvenih bukev izreče, in kar je veljalo v blagor tudi jutrovih krajev toliko sto let, ter

¹⁾ Mat. 15, 13.

se je le po neugodnih zadevah razderlo v veliko žalost katoliške in silno nesrečo gerške cerkve. Upajmo, da začetek k temu bo blago početje našega svitlega papeža Pija IX., ki se je že prec ob začetku svojega vladanja z ljubeznjivim listom obernal do Gerkov; in dasiravno ta list ni imel vspeha, sveti Oče niso zgubili upanja, ampak 6. januarja 1862 so zvolili zmed častitljivih udov Propagande posebni odbor, ki ima osem kardinalov, svojega tajnika in več družih pomočnikov, kateri naj to tehtno reč zedinjenja gerške cerkve v roke vzamejo, modro prevdarijo, se pripravnih pomočkov poslužijo, in tako gotovo in varno pot zedinjenja pripravljajo. Ta modri sklep svetega Očeta je ves katoliški svet z veseljem pozdravil, in radi v njem spoznamo poglaviten pripomoček in postavno pot, spet zediniti nesrečno gerško cerkev.

Z žalostnim sercom se oziramo v veseli tisučletnici slovanskih apostelnov, ki sta došla iz takrat še katoliških gerških krajev, na toliko število ločenih bratov na severu, jugu in vzhodu, ki kakor izpostavljeni otroci ločeni od dobre matere svoje nesreče ne spoznajo in se je znebiti nočejo ali ne morejo. O koliko lepši bi bil za vse ta spomin tisučletnice, ko bi bili vsi slovanski in drugi izhodnji narodi ne le bližnji po rodu ampak še bolj edini v veri! Kako iz serca bi zdaj vsi klicali, kakor papež Evgeni IV. po končanem Florentinskem zboru rekoč: Veselite se nebesa in raduj se zemlja; zakaj poderta je iz srede stena, ki je ločila zahodnjo in izhodnjo cerkev; mir in edinost se je vernila; — po dolgi megli žalosti, in črni strašni temi dolzega razpertja je zasijalo vsem jasno solnce zaželenene edinosti!')

Dasiravno nam pa še ne sveti to solnce edinosti, vendar se nam od deleč kaže nadepolna zarija, ker prihajajo okolišine bolj ugodne za to edinost, in se vzhod in zahod med seboj spet bolj bližata. Po Božji milosti namreč, po prizadevanji sv. Očeta Pija IX., po prošnji bratovšine sv. Cirila in Metoda se je poslednje leta iz jutrovih krajev več škofov in duhovnov ter veliko število vernih vernilo v edino pravo katoliško cerkev, ter še se drugi za njimi ozirajo in obračajo; in zna biti ni deleč čas, da se za to zarijo pokaže gorko solnce, ter bo tajalo tudi merzli led na severu; in s tem bi se začela lepa spomlad, nova

1) Dec. Un.

doba vsemu keršanskemu svetu, zlati vek pa posebno za Slovane. — O da bi vsaj predeleč ne bil ta močno zaželeni čas, da bi dočakali zatega dneva, ko bo en pastir in ena čeda, skoz in skoz edina v veri in ljubezni! Res bi bila potem sv. cerkev še bolj popolnoma podoba tiste velike trume, katero je vidil sv. Janez zbrano iz vseh narodov in rodov, ljudstev in jezikov, stati pred sedežem Jagnjeta oblečene v bele dolge oblačila, in palmove veje so bile v njih rokah ter so vpili z velikim glasom rekoč: Čast Bogu našemu, ki sedi na sedežu in Jagnjetu! ¹⁾

To zlato dobo priklicati, in to nar. veči delo keršanske ljubezni pospešiti in doveršiti storimo vse, kar je v naši moči; in česar sami ne moremo, kakor želimo, prosimo v serčni molitvi Marijo mater milosti in lepe ljubezni, sv. Petra, prvega poglavarja sv. cerkve, ss. Cirila in Metoda, mnogozaslužna slovanska aposteljna; vse ss. škofe in učnike, ki so se trudili za to edinost; vse katoliške kristjane od izhoda do zahoda; vso množico nebeških prebivavcov: da bi usmiljeni Bog nam dal doživeti, česar so oni vsi želeli, da bi po njih prošnjah prikrajšal čas ločitve, se usmilil ločenih bratov, ter vsem milostljivo spet dal Duha edinosti in ljubezni.

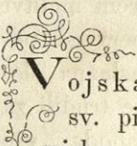
O Gospod resnice in ljubezni, daj, da skorej razpade stena razkolništva, ki loči toliko let serca kristjanov, da spet obsije solnce resnice in ljubezni vse keršanske narode od vzhoda do zahoda; stori, da dobra mati katoliška cerkev veselo objame svoje otroke na jugu in severu, ter tako povelčaj v svojo čast in v veselje in zveličanje vsih vernih svoje kraljestvo na zemlji, sv. katoliško cerkev, kateri naj doni čast in slava od roda do roda, od veka do veka!

¹⁾ Skriv. raz. 7.

Dve vojski.

Spisal J. Marn.

 Vojska je človekovo življenje na zemlji, pravi sv. pismo;¹⁾ ali tudi človeško življenje na zemlji je vojska. Dokler je greh na svetu, dotlej je tudi boj. Kakor blago in hudo, tako pobožni in hudobni v miru med seboj biti ne morejo. Vojskuje se torej vsaki človek, vojskuje se vse človeštvo. Zgodej že so se ločili otroci človeški in Božji, in sej nam pripoveduje sv. pismo od satanovega in Božjega kraljestva. Vsaktero ima svoje družnike, svoje vojake. Vojaki hudičevega kraljestva se zbirajo, sklepajo in s skupnimi močmi naskakujejo kraljestvo Božje ter preganjajo njegove deležnike; pa tudi vojaki Božjega kraljestva se zbirajo, sklepajo ter bojujejo z zedinjenimi močmi zoper sovražnike svoje. In take posamesne kerdela na zemlji v Božjem kraljestvu, v katoliški cerkvi so ravno pobožne družbe, svete bratovšine. Veliko taci kerdel ali vojská²⁾ ima sveta cerkev po Angleškem, Francoskem, Nemškem, mnogo tudi po Slovanskem. Dve take vojski nekoliko popisati hočem v tej knjigi, ker ste se zbrale in narasle na Slovenskem ravno v imenu in pod varstvom svetih mož, ktere slaviti ima spominica naša. Perva je bratovšina ss. Cirila in Metoda, druga je bratovšina ss. Hermagora in Fortunata.

¹⁾ Job 7, 1.

²⁾ Vojska pomeni a) kerdelo vojšakov (exercitus), b) boj (bellum).

A. Bratovšina ss. Cirila in Metoda.

Že l. 1847 se je bila v Rimu, v središču katoličanstva, ustanovila pobožna družba s tem namenom, da bi razširjala sv. vero po jutrovih krajih med Slovani ter jih vabila nazaj v naročje katoliške cerkve. Sveti Oče Pij IX. so jo poterdili in priporočili v razpisu 6. novembra 1848. Prekucije tega leta so tudi to družbo razdjale; toda oživela je na Francoskem l. 1851 in s papeževim privoljenjem l. 1852. V Parizu ima svojo cerkev, kjer se služba Božja slovanski obhaja, kjer ste postavljene tudi podobi ss. Cirila in Metoda. Z družbo je sklenjena naprava, v kateri se pripravljajo mladenči za duhovski ali učiteljski stan ter pošiljajo na vzhod med Slovane. Pridno pišejo v ta namen tudi knjige in razširjajo po jutrovem. Prišle so na svetlo že bukvice za to molitevno družbo.¹⁾ — Od nekdanj je Francosko v tem slovelo, da je silo veliko storilo za oznanovanje sv. vere in za razširjanje katoliške cerkve.

Po zgledu francoskih katolikov so si napravili Čehi dedinstvo sv. Jana Nepomucena, in za njimi Moravci lastno družbo v imenu in pod varstvom ss. Cirila in Metoda, apostelnov slovanskih, ktera ima delati za versko in umsko omiko moravskih Slovanov z molitvijo in daritvijo sv. maše in zlasti s pisanjem različnih podučnih bukev s posebnim namenom v združevanje in zedinovanje ločenih slovanskih bratov s katoliško cerkvijo. Sredina tega društva ima biti Berno in glasnik njegov „Hlas jednoty katolické.“

Veselo so pozdravili to in uno družbo vsi pravi slovanski katoličani, duhovni in viši pastirji, zlasti naš preblagi Slomšek. Gorelo je njegovo serecé za blagor Slovencev in Slovanov sploh. Ko se je l. 1848 vnovič zbudila književna delavnost med Slovani, se je slovanska knjižna vzajemnost goreče jela priporočevati in pospeševati. Mnogo se jih je potegovalo za približevanje in zedinjenje v knjižnem jeziku celo brez vsega ozira na verske razločke. Toda — kolika stena, kolika zapreka je ravno verska razpertija med Slovani! Brez verske edinosti kaj pomaga književna vzajemnost? To je rana, ktera je tudi ranjkega Slomška boléla. Da bi toraj poživil in povzdignil duha sv. vere

¹⁾ Union des Prières pour la conversion de la Russie et l'extinction du chisme chez les peuples Slaves. Cf. Oest. Volksfr. in Zg. Danica l. 1854.

med Slovenci ter jih sklenil v lepo duhovno vojsko zoper zmoto in krivo vero, se nameni vstanoviti enako družbo ali bratovščino ss. Cirila in Metoda, da bi tako tudi Slovenci pomagali svojim bratom k naj večji sreči, k zedinjenju v pravi veri in ljubezni.

Svest si besedi sv. pisma: „Vi ste sol zemlje, ako se pa sol spridi, s čem se bo solila?“¹⁾ — je skerbel najpred za duhovne vodnike in s temi za drugo čedo svojo; zbiral jih je torej pridno k duhovnim vajam. Bilo je l. 1851, ko je hotel svoj namen razodeti duhovščini svoji. Že je bil na potu k duhovnim vajam v Brežicah, kar oboli. Ker sam ne more oznaniti svojega namena zbranim duhovnom, ga jim oznani pismeno ter jih povabi 25. septembra v družbo ali bratovščino ss. Cirila in Metoda. Koj se jih je vpisalo 50 in jeli so moliti in darovati presveto daritev v ta namen. Kmali se je razglasila ta družba po Štajerskem in Kranjskem, in pridno so se vpisovali vanjo Slovenci.

Ker bo pa le tisti venčan, kateri se postavno vojskuje, in ker mora mladika in cvetka v tesni zvezi biti z deblom in s korenino, da iz nje po drevesu dobiva potrebne hrane; torej se oberne skerbni pastir koj na sv. Očeta v Rim ter jim oznani novo družbo in prosi poterjenja, prosi duhovnih milost in dobrot v njeno ohranjenje. Radi so sedanji papež Pij IX., katerim je blagor in zedinjenje Slovanov posebno pri sercu, poterdili omenjeno molitevno družbo ter jo v pospeševanje zedinovanja ločenih Slovanov s katoliško cerkvijo pod obrambo Marije, Matere Božje, in slovanskih apostelnov, ss. Cirila in Metoda, 12. maja l. 1852 prevedili s posebnimi odpustki. Ves vesel razglasi Slomšek papeževo poterjenje duhovščini in svoji verni čedi ter razloži v svojem pastirskem razglasu braterne opravila, molitve in odpustke.²⁾ Vse to je brati tudi na večjih in manjših podobah ss. Cirila in Metoda, ki jih je v spomin te braterne dal narediti, s podpisom:

**Preljuba sveta brata, apostola Slovanov,
Pobratita nas cerkvi pravovernih kristjanov!**

Za družbino ali bratovsko cerkev odloči cerkev sv. Jožefa pri Celji, kamor je poklical redovnike sv. Vincenca ali Lazariste. Bil je ondi altar dvanajsterih apostelnov, spodej s podobo do-

¹⁾ Mat. 5, 13.

²⁾ Zg. Danica l. 1852.

brega Pastirja, zgorej pa Matere Božje. Berž da narediti podobi ss. Cirila in Metoda ter ji postaviti v sredi altarja sv. apostelnov. Poznej so pa altar prenaredili tako, da so djali dobrega Pastirja celo na verh, na eni strani sv. Petra na eni pa sv. Pavla, spodej ss. Cirila in Metoda, po straneh okrog pa druge sv. aposteljne, in zdaj se sploh altar ss. Cirila in Metoda imenuje.¹⁾ Tu imajo zdaj tudi bratovske bukve; ene pa so v Mariboru. Tu pri sv. Jožefu nad Celjem se obhajajo vsako leto bratovske pobožnosti in slovesnosti v čast svetih zavetnikov ali patronov bratovšine.

Da bi se pomemba in dobrotla lepe bratovšine še bolj razoznanila in razširila, popiše preblagi njen začetnik v Drob-
tiničah l. 1853 v keršanski besedi o bratovšini ss. Cirila in Metoda, koliko stori braterna ljubezen ss. Cirila in Metoda za izveličanje in omiko ljudi, in kako naj se ljubezen braterna med slovenskimi narodi omladi, in poedini, kar je raztergano, Bogu v čast in v izveličanje naše. V ta namen razkaže v prvem delu ss. Cirila in Metoda djansko ljubav, v drugem pa sovraštva sv. cerkve razdjanske dela.

Tolikanj serčna in iskrena keršanska beseda višjega pastirja je zadela in tudi vnela serca slovenskih pa tudi drugih katoličanov. Zaporedoma so pristopali, pridno se vpisovali ne le po Slovenskem, ampak celo po Nemškem. L. 1854 je bilo že čez 13000 družnikov. Pokazal se je v kratkem tudi sad bratovske molitve in svetih daritev, ki so se v bratovšini opravljale. Spreobračati so se jeli ne le posamesni razkolniki, ampak cele družine, cele rodovine in soseske, ne le nizki ampak tudi visoki duhovskega in deželskega stanu. Kakor pri nobeni dobri reči, tako tudi pri tej sovražnik vsega dobrega ni ostal pri miru; množili so se družniki, množili so se tudi nasprotniki. Čule so se vesele in žalostne reči iz dežel slovanskih. Te žalostne in vesele reči, stan in vspeh bratovšine je njen vstanovitelj zvesto znanjal ter o godu ss. Cirila in Metoda v spisu, ki ga je ali pismo, odperto, prijazno pismo, milo pozdravilo, letno pozdravljenje, opomemba, obletnica ali obletni spomin bratovšine imenoval, po Zgodnji Danici vsako leto bratom in sestram te pobožne družbe naznanoval. Oh le prezgodej je omolknila njegova ljubeznjiva apostolska beseda tudi v tem oziru!

¹⁾ Po prijateljskem pismu.

Živo popisuje v letéh spisih, kar je bilo čuti veselega in žalostnega: kako se razširja bratovšina krog in krog po Slovenskem, po Slovanskem — med Čehi, Moravci, Slovaki, med Hrovati in Bulgari, — kako tudi po Nemškem, po Avstrijanskem, Tirolskem itd.; kako so skerbni škofje na Nemškem (monastirski, hildesheimski in paderbornski) pohvalili družbo ss. Cirila in Metoda ter povabili škofo v družbo za poedinbo vzhodnje ali gerške cerkve pod brambo sv. Petra, ter sklenili osnovati dnevnik v francoskem in nemškem jeziku v pojasnovanje verskih razločkov in v zedinjevanje ločenih bratov; kako so papež to bratovšino 3. maja l. 1858 poterdili in z enakimi odpustki obdarovali, kakor tudi na Dunaji vstanovljeno bratovšino Marije Device brez madeža spočete, v pomoč kristjanov po vzhodnjih ali jutrovih deželah; kako so se enake družbe in dobrotne naprave delale ne le v Rimu in na Francoskem, ampak celo v Azii in Afriki; kako se je jel veselo gibati bulgarski narod in povračati v sveto katoliško cerkev. Milo popisuje pa tudi žalostne zgodbe in reči: kolike stiske in zapreke so se ravno Bulgarcem napravliale; kako so serditi razkolniki nadlegali in preganjali katoličane in katoliške naprave po donavskih krajih, po Rusovskem, Poljskem itd.; koliko je terpela katoliška cerkev po unih mestih tudi poslednje leta, zlasti o rusko-francoski vojski l. 1854 itd.; koliko je še vedno Slovanov ločenih od sv. Matere katoliške cerkve. Okoli 80 milionov nas je Slovanov, toda le 22,349.000 katoličanov, 54,011.000 je razkolnikov, 1,531.000 protestantov in 800.000 mahomedanov.

Stiskani in preganjani vpijejo naši bratje k nebesom, pravi; oh vpijmo še mi, udje bratovšine ss. Cirila in Metoda! Molitve, milošnje pa nekervave daritve sv. maše — to bodi naše mogočno orožje. Z njim se vojskujmo zoper zmoto in krivico. In res, oblake predira molitev, steno med Slovani podira milošnja, in rano, katero je storil katoliški cerkvi nekdaj Foci in poznej Cerulari, spira kri Kristusova v daritvi sv. maše. Množi se vedno prelepa bratovšina. V braternih bukvah v Celji pri sv. Jožefu in v Mariboru jih je neki 70.000; po zadnjem obletnem spominu še več. Pač velika, silna vojska! Da bi se le še bolj množila, ker množilo bi se potem gotovo tudi število taci, kateri razsvitljeni in omečeni po milosti Božji bi spoznali in sprejeli resnico ter se vernili v sveto katoliško cerkev po namenu bratovšine ss. Cirila in Metoda.

B. Bratovšina ss. Hermagora in Fortunata.

Bilo je leta 1851, ko prinesó Slovencem priljubljene Drob-
tinice razun podobe ss. Hermagora in Fortunata iz
znane pisateljske roke Slomšekove spis: „Oglej perva zibel
keršanske vere za Slovence,“ ki prebivajo od Jadran-
skega morja do Blatnega jezera za sijavno Savo in derečo Dravo;
tedaj osnujejo nekteri slovenski rodoljubi društvo sv. Mo-
horja, katero naj ima lepi namen, delati v omiko slovenskega
naroda in v povzdigo domače književnosti. Kdo je bil tega bolj
vesel kot Slomšek, za umno in pobožno domačo izrejo Slovencev
neutrudni Slomšek? Gotovo se že osnova tega društva ni godila
brez njegovega prizadetja. Veselo ga pozdravi ter vloži v matico
njegovo 500 gold., za ktere se mu prvi društveni predsednik,
šolski nadzornik Rudmaš, spodobno zahvali. Vseskozi mu je
pomagal ter ga podpiral in vodil v spisovanji in natiskovanji
dobrih bukev; do preselitve v Maribor mu je daroval čisti
znesek Drobčinic. V posebno tolažbo mu je bilo takrat, da je
sedanji vladika kerški prevzel to društvo v svoje posebno varstvo.

Dasiravno tolikanj potrebno in koristno, vendar do l. 1860
društvo nič kej napredovati ni moglo. Manjkalo mu je prave
duhovne posvetbe. Sprejme ga torej kerški škof v svoje zavetje
ter se oberne v Rim s prošnjo, da bi društvo to povzdignili v
pobožno družbo ali bratovšino in mu podelili milostno kaj po-
sebnih duhovnih dobrot. Res so sv. Oče Pij IX. poterdili 18.
maja 1860 bratovšino sv. Mohorja ter ji podarili gotove
odpustke, in vidi se, da se odslej veliko hitreje in z večjim
vspedom množi in razširja.

Po poslednjem družbinem oglasniku so v koledarčku za
1854 razložene družbine postave. Po teh je §. 1. namen
družbe sv. Mohora: „Podpirati pobožno, lepo obnašanje in
ohranjevati katoliško vero med slovenskim ljudstvom; v ta namen
se bodo na svetlo dajale in razširjale med Slovenci dobre ka-
toliške bukve.“ Kako lep namen! Kakor sta ss. Mohor in For-
tunat sama in po svojih naslednikih oznanovala sv. vero po
naših krajih, tako naj jo ohranjuje in poterjuje pod njunim var-
stvom sveta družba ali pobožna bratovšina med Slovenci. —
Jasno pa je, da se že posamesni človek ne da omikati in oblažiti
le z vnanjimi in tujimi pomočki; treba je zmožnosti in darove,
ki jih ima človek od Boga, v njem samem obuditi, olikati in

razvijati. Tako je tudi pri celih narodih. In to je družba sv. Mohorja lepo spoznala. — Ako se hoče narod olikati, se mora likati na narodni podlagi, v domačem narodnem duhu, in ni dosti, da se le učeni z učenimi knjigami bistrijo, treba je tudi prostemu narodu v roke dati podučnih knjig, domačih koristnih bukev, ter mu tako pomagati k pravi omiki in izobraženosti.

Že iz tega spomina se razvidi velika koristnost te družbe in potreba, da jo krepko podpirajo vsi pravi domorodci, vsi prijetli slovenske književnosti in narodne omike. K temu vabijo še drugi duhovni in književni dobički, ki so razun dolžnost družnikov in razun vodil opravičnega reda povedani v družbinem oglasniku. Po prvem vodilu opravičnega reda bo družba ali bratovšina sv. Mohora, da doseže svoj imenitni namen, izdajala vsako leto: a) „Dvoje slovenskih večernic,“ namenjenih za priproste kmečke ljudi, ki bodo obsegale mične povesti, čedne pesmice, zanimive obraze iz življenja raznih narodov, mnogotere poduke o natoroznanskih resnicah in druge reči za poduk in kratek čas mladim in starim; b) majhen družbin „koledarček,“ ki bo zapopal razun navadne pratike imenik častitih družnikov, vse družbine račune in mnogotere krajše nravnopodučne spise za mladost in za odrasčene ljudi; c) kolikor bodo pripuščale dnarne moči, še kake druge bukve, pri prostemu kmetu v požlahtnovanje ali častiti duhovščini v koristno rabo.

Vsi spisi, ki jih misli družba na svitlo dati, morajo pa v čisti, lahko umevni slovenščini zloženi in po kakem visokočastitem škofijstvu poterjeni biti.¹⁾ —

In res, izdala je družba od l. 1860 že osem zvezkov slovenskih večernic in razun koledarčkov ta čas pa tudi poprej nekaj dobrih in podučnih knjig: Zgodbe sv. pisma starega in novega zakona (1860—1861) posebej in po Šmidu s podobami; Zgodbe sv. cerkve (1863); Marije rožen cvet; Humbertove resnice sv. vere v premišljevanje; Šola veselega petja; Pesmarica za šolo in dom z napevi; Rožice s podobo Bleškega jezera; Božidar, povest; Elizabeta alipregnanci v Sibirii, povest; Ogledalo čednosti v povestih; Stari Urban ali zimski večeri dobrih kmetov; Kraljedvorski rokopis itd.

¹⁾ Koledarček družbe sv. Mohora l. 1854.

Viditi je iz tega, da se je sedaj družba ponovila in povzdignila, in kolikor bolje bo njeno vredovanje, kolikor večje njeno književno in dnarno podpiranje, toliko večji bodo tudi dobrote, ki jih bo skazovala slovenskemu ljudstvu. Veselo je brati, da šteje pod sedanjim zavetnikom, kerškim škofom, od l. 1860 že vendar 140 dosmertnih udov; vsih skupaj, letnih in dosmertnih po imeniku koledarčkovem blizo 1770. Kako je to, da jih iz škofije ljubljanske še celo 200 družnikov ni! Kje je vzrok te mlačnosti? — Matica družbina je v prvih štirih letih narasla na 3250 gl. v državnih obligacijah.

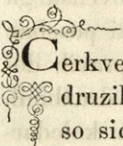
Posebna dobra misel je, da je družba v omiko slovenskega naroda in povzdigo domače književnosti jela razpisovati posebne darila, ker imamo Slovenci sploh doslej le malo pravih dobrotnikov, djanskih podpornikov ali mecenov. Razpis družbinih daril za l. 1864 se bere v mnogo časnikih, pa tudi v koledarčku za to leto. Deliti se imajo na Vodnikov dan. Želeti bi bilo, da bi tega vabila ne pregledali umni, zlasti mladi slovenski pisatelji. Koliko več bi koristili sebi in narodu s spisovanjem dobrih, podučnih knjig, kakor pa s samim popevanjem, z napivanjem iskrenih zdravic ali sicer z zabavljivim praznim prepiranjem!

Menda bi res ne bilo napčno, da bi se slovenska matica sklenila z družbo sv. Mohorja. Kaj velja, ko bi se osnovala v nji dva razdelka za izdavanje a) knjig učenih za bolj omikane in b) domačih za prosto ljudstvo? Kako lepo bi bilo, ko bi omika slovenskega naroda, kolikor se da, napredovala z omiko učenih njegovih, da bi ne bilo vsaj toliko strahotnega prepada med narodom in učenimi njegovimi, kolikoršen je semtertje pri nekterih olikanih ljudstvih.

God ss. Cirila in Metoda, zavetnikov slovanskih, se obhaja po slovenskih škofijah 9. marca; god ss. Hermagora in Fortunata, ki sta posebej tudi zavetnika ali patrona ljubljanske škofije, pa 12. julija. Čudo prečudo, da slovensko ljudstvo, ki je sicer marsiktero draginjo iz nekdanjih časov dobro v spominu ohranilo, tako malo za ta praznika vé, da siravno je mnogo cerkev in cerkvic zlasti poslednjima dvema svetnikoma na čast tudi po slovenskih deželah. Želeti je, da bi se spomin teh velicih dobrotnikov naših poživil in da bi se delavnost obeh bratovšin kolikor toliko sternala in povzdignila v čast Božjo, v umsko in versko oliko Slovencev!

Dvoje kristjanskih vojakov.

Spisal E. J. Kovačič.

Cerkveni slovesni obredi na častitem Velehradu in v
druzih mnogih Božjih vežah v čast ss. Cirila in Metoda
so sicer dokončani, pa vendar vsako pravično serce slo-
vanskega kristjana obhaja še zmirom v hvaležnem spominu
letas tisuče leto, kar je previdnost Božja Slovanom poslala
omenjena dva svetnika, da bi že pravoverne v veri poterdila,
tistim pa, ki so še v malikovavski temoti zakopani bili, luč
svete vere prinesla, prižgala in jim tako pot v nebesa pokazala.

Zgodovinarji, ki o teh slovanskih apostelnih pišejo, se v
tem ne vjemajo, po kateri poti da bi bila iz Soluna v Moravijo
dospela; nekteri terdijo, da se je posebno sv. Metod dalje časa
v Dalmaciji, na Hervaškem in v dandanašnji Slovenii mudil.
Tu je sicer kot v domovini svetega Hieronima in v Slovenii
sploh, na Hervaškem pa neki tudi večjidel pravovernikov našel;
vender je njegov prihod v omenjene dežele silno razgledovanje
obudil in to zavoljo novega jezika, ki ga je pri sveti maši in
pri drugih duhovnih opravilih rabil; kajti misijonarji, ki so prej
po teh deželah Kristusa oznanovali, so bili večjidel latinci in
so toraj le po tolmačih s slovanskim ljudstvom se zmeniti za-
mogli; prav taka se je godila tudi s severnimi Slovani, ki so
jih nemški misijonarji oskerbovali. To posiljenje tuje osnove
pa Slovanom ni bilo le samo neugodno, kakor cerkveni zgo-
dovinar Alcog piše, „še celo zoperno, in to iz tega
vzroka, ker so misijonarji vse premalo se za slo-
vanski jezik pečali in pri duhovnih opravilih le la-
tinskega rabili.“ Namen teh misijonarjev je bil gotovo
svet, vender so pa, če prav nehoté, Slovanom s svojim tujim
jezikom neko dušno silo delali in toliko več, ker „slava

vsakega naroda, kot bistrourni Herder terdi, se večji-del na njegov materni jezik opira.“ „Zato pa tudi, govori Alkog dalje, sta si Ciril in Metod pridša l. 863 iz Grecije s svojim staroslovanskim jezikom pri pridigah in službi Božji vdanost in voljnost slovanskih narodov pridobila.“ In ima popolnoma prav, kajti ravno ti zloženi glasi maternega jezika, v katerem sta ona dva, njuni pomočniki in pa nasledniki svoje duhovne opravila in pa nauke opravljali, so tako v slovanske serca se vplodili in pa tako globoko vanje segali, da le zgolj temu svetlemu semenu hvala gre, da posebno v naslednjih turških napadih se južni Slovani tako junaško za svojo sveto vero in pa domovino ponašali so, in da še, čast in hvala Bogu! znamenje križa stolpe naših Božjih vež okinčuje. Od tega le samo dva zgleda.

Veličansko mesto stoječe na ertu med Evropo in Azijo, med otočjem in črnim morjem, z ladjostanjem, ki ga okoli in okoli tako voda kot zemlja obdaja in nar večje in varnejše med vsemi celega sveta; to mesto je imelo obzidje in vrata nekdanjim babilonskim enake, mnogo turnov, ki so visoki bili in še vsak zase popolnoma terdnjava. Na zunanjem obzidji je vsak sovražnikov nalet omagal, po jarkih okoli mesta so se v nevarnih časih v malo hipih napeljale dereče reke in takor vsaka izurjenost obupati mora. To je Carigrad ali Konstantinopel. Pa napoči zarja 29. majnika 1453, ali pet sto in devetdeset let po tem, da sta Ciril in Metod iz svoje domovine med Slované prišla — in carigrajski jarki se polnijo z merliči, terdne obzidja razvali strel; viteško se sicer ponaša zadnji in nesrečni greški cesar v sredi sovražnikov, pa vsa njegova izurnost in upor je zastonj, — protivni meč mu življenje upihne. — In na Paleologov prestol stopi paganski vladar, 22letni Mohamed II., priseženi sovražnik kristjanskega imena. Križ se izdre iz cerkvene kuple svete Sofije in mora storiti prostor — polomescu. Na to mesto za mestom, terdnjava za terdnjavo, dežela za deželo se podajo, le dalj in dalj sega izlamska nevera in moč, dokler pod Solimanom II. od 1520 — 1566 svoje teme doseže.

Ta vladar, ki so ga turki „zakonodalca,“ kristjani pa „izverstnega“ zvali, bil je mož bistre in prebrisane glave, prav tako v deržavnih rečeh zveden, kot previden in hraber vojskovod na bojišu. Ne po prejšnji navadi v Haremu izgojen, mu da oče učenike, ki so tako njegove dušne, kot telesne moči

omikali. Bil je pravičen, kajti vale po nastopu svojega vladanja ukaže vsim tistim, ki jim je njegov oče premoženje uplenil, ga spet poverniti. Dal je zbornim sodnijam njim dostojno čast in nar perve državne vradnije bogatim sicer pa pravičnim možem, in bil je tako priyatlu kot sovražniku častitljiv. Ob kratkem, ko bil bi izgojen v sveti veri, bi nar berž katoliški svet v njem svojega drugega Karola velikega slavil. Ko Soliman srečno pomiri nevarni spor v Sirii in Egiptu, se oberne proti zahodu svojega cesarstva po morji proti Laškemu in po suhem proti Ogerskemu. Njegov namen je v Rimu in pa na Dunaji katoliški veri vir življenja popolnoma odverniti, in med tem, da po obeh straneh proti papeževemu in cesarjevemu sedežu dalje rine, ukaže na trume napadati zahodnje dežele kristjanskih Slovanov, da ne bi, tako doma nemirovani, se cesarski armadi pridružili, in se tako cele večerne Evrope polastili. Že vzame hrabrim Joanitarjem rodiški otok, Beligrad se mu poda, pri Mohaču premaga Ogre, katerih kralj Ljudevit II. v bitvi pade, posili Budim, njegove ljute derhali žertujejo po Kranjskem, Primorskem, Dalmatinskem in še v poserčji Gorotana in Štajarja; pa prav v tej stiski zbudi Bog kot nekdaž Izraelcem hrabrega Gedeona, med Nemci in Slovani junaške može, ki Solimanovo neizmerno veselje zastran zmag silo ukrotijo. Pred Dunajem zgubi 80.000 mož, in tudi njegove napade na Malto serčni vitezi v njegov pogub vse srečno odbijejo. Njegov namen zastran Rima in Dunaja splava torej po vodi. Na Kranjskem, Hervaškem in v Dalmaciji si pa mnogi junaki, plemenitega in kmečkega rodu, zvesti svoji sveti veri, ki jo je sveti Metod v sereih njihovih dedov vkorenil, in pa domovini, venčujejo svoje serca z neminljivim vencom. Naši Lambergarji Turjaki, Kancijanarji, Lenkovič, Lodron in pa junaška Jurišič in Bakič, bili bi dostojni, da bi kaki bistrourni slovanski zgodovinar njih vnuke z njihovim življenjem in pa hrabrim vedenjem bolj natanko soznanil.

Zraven teh in še mnogih družih pa tudi mi omenimo ob kratkem dveh slovanskih junakov tiste dobe. Pervi je vitez Peter Krušič, posestnik lipoglavske grajšine v zgornji Istrii, ki je kdaj s Kranjsko vojvodino zedinjena bila. Pobožen in krotak možak v svojem navadnem življenji, se je v bitvah s Turki kot oroslan serčno ponašal, kajti že samo njegovo ime jih je v bitvah obhajalo s strahom. Zavoljo njegove čislane

hrabrosti ga storé poveljnika nar bolj nevarne, to je kliške terdnjave nad Spljetom v Dalmaciji. Njegovi slovanski podložni, ki so mu bili sploh v ljubezni vdani, so bili tudi skoz in skoz njegovega duha. Zvestoba do Boga in domovine je bilo njih edino geslo. Tu se pervali l. 1531 velika turška derhal čez dalmatinsko mejo, ter se vstavi na dulniški planjavi pod Kliso, namenjena Spljet in še druge mesta oropati in požgati, ali kot orel raz gnjezdo plane verli Krušič s svojimi junaci na brezskerbno turško rido. Klanje je strašno; Krušičevi meč kosi obrite glave nevernikov, kot ojstra kosa zvedenega kosca po senožeti, v malo urah je njegova zmaga prav tako popolnoma, kot sovražnikova zguba sramotna, in s slavo ovenčan se verne s svojo četo v terdnjavo. Pa kakor zgodovina spričuje, so pravi kristjanski vitezi lepo navado imeli se vselej z Bogom za svoje nevarno in kervavo delo pripravljati, in ko so ga srečno končali, tudi vselej Bogu dolžno hvalo skazati, tako tudi hrabri Krušič. Prepričan, da je le z Božjo pomočjo premagal sovražnika, omisli mično kapelico v čast svetemu Petru apostelnju, ter jo da cerkvi Matere Božje na Tersatu prizidati in v njej zase rako narediti. Kmali je obljubno delo končano. Večpot še junaški vitez ljute sovražnike svoje vere in domovine popolnoma otepe, pa na vse zadnje nestalna sreča tudi njemu nezvesta postane, kajti prav v Klisi ga obsede leta 1536 velika turška rida; spet se serčno iz terdnjave nanjo zažene, in zdi se, kot da bi smertni angel njegov meč vedel, pa ločenega od svojih — sovražniki obdajo in mu glavo odsekajo. Nič manj pa terdnjavska posada vse turške naskoke odbije — ter še le glad in pa žalostni pogled na kol natakunjene glave njenega čislanega poveljnika jo primora s terdnjavo vred se podati.

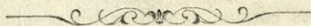
Bil je viteški Krušič samec, kajti lipoglavsko grajšino je dobila po njegovi smerti pobožna sestra Katarina, ki njegovo glavo za sto cekinov od Turkov odkupi, v omenjeno rako na Tersatu položiti in pa sledeči napis mu vrezati dá:

Hoc Petri Crusich marmor
 tegit ossa perempti, proh dolor
 a Turcis, quos Segna Clissaque numquam
 vivente timuit.
 Mors corpus, spiritus astra possidet,
 at gestas celebrat res fama superstes.
 Eulogium
 pie appositum mausolaeo clar. equit.
 aurati Petri Crusich
 M. D. XXXVII.

Drugi junak prav tiste dobe in pa tudi v kliški terdnjavi bil je pa Miloš Parisevič, sicer le prost, pa pobožen in neboječ vojak. Kajti pripetilo se je leta 1527, da Turki Kliso obsedejo. Imeli so pa seboj nekega velikana, Goljatove postave, z imenom Baccota, ki je nar berž laški odpadnik bil. Ta večkrat klisaškim vojakom zabavlja, ter jih z gnjusnimi besedami natolcava, ktereга izmed njih poslati, da bi se v dvoboju poskusila in še zabavljivo pristavi, da bodo Turki tisti hip, ko ga kdo premaga, od kliške oblege odstopili.

Milošu to psovanje globoko v serce sega; poda se k po veljniku, ter mu razodene, da je obljubo storil, tersaški Materi Božji prav tako dolgo vošeno svečo v dar prinesiti, kakor je dolg njegov neverni nasprotnik, in da terdno upanje ima z Božjo pomočjo zabavljavca premagati. Prošnja se mu dovoli, in v to odločeni dan se odpravita protivnika na boriše. Paganski velikan slovanskega junaka zaničljivo ogleduje, kristjani in turki vsaki na svojem mestu se le molče deržé. Da se znamnje, borivca se približujeta, meča zabliskata, ali le kratek je boj, kristjanski junak se gibčno umakne silnemu mahljeju svojega protivnika, ga spodleti in mu meč v persi zabode, da se vale omahovaje zverne in pogine. Turki sterme o tej iznenadni nepriliki, pa so vendar toliko mož beseda, obsedbo popustiti in se v svoj kraj verniti. Z neizrečeno veselim vriskanjem sprejmejo kristjanski vojaki svojega hrabrega pajdaša, kteremu pa zdaj nič toliko mar ni, kot kmali svojo obljubo dopolniti. Kupi torej veljavno svečo in jo s hvaležnim sercom nebeški pomočnici v dar prinese, ter častitim očetom frančiškanom izroči; ti jo v svetiši na strani proti žagredu obesijo, tam jo je vidil naš slavni Valvazor, okoli dve sto let bo tega, in tudi mi pretečeno poletje.

Ko smo pa slovansko primorje in otoke s Tersata ogledovali in premišljevali, da se tam vse Božje opravilo v slovanskem jeziku še dandanašnji opravljuje, se nam je zdelo, da nad tistim krajem še vedno duh sv. Metoda biva.

Triglav Balkanu.

Pridi, pridi, črna megla!
Pa zakrij mi sive glave,
Bom prelival solze grenke,
Jih prilival valom Save.

Le prinesi grom doneči,
Strel ognjenih hitre žare,
Stresaj, vdaraj mi Balkana,
Vari Serbe in Bolgare.

Stresaj, vdaraj mi Balkana,
Naj pogleda tri pečine,
Ki jih dvigam prisegaje
Varujoč slovenske sine.

Sem pošiljal hčerko¹⁾ berzo,
Opominjal ga dolžnosti:
Naj varuje sine Slave
Zmote krive, posilnosti.

Hčerka solzna se vračala,
Glase žalostne nosila:
Da Bolgare, Serbe tlači
Kriva vera, turška sila.

* * *

Varha naji je postavil
Stvarnik ob bregovih Save,
Naj posavskim prebivavcem
Bran'va vero in zastave.

Prisegaje sva germela:
„Stvarnik, Bitje trojedino!
Zvesto bova jim branila
Sveto vero in lastnino!“

Glas privabi rod slovanski,
Mati skerbna ga izročila. —
Al te, Balkan! ni ganila
Prošnja mila, solza vroča? —

Je ganila hčerko mojo,
Slavi da je obljubila:
Bom sinovom tvojim žejo
Z zdravo vodico gasila.

Je ganila pišev silo,
Vetrič jim hladil bo čelo;
Je ganila ptičic trumo,
Da bo pela jim veselo.

Je ganila serd oblakov,
Da ne vžiga koč jim strela,
Da nevarnost vsih strahovi
Zapustili so jim sela.

Je ganila Romo sveto,
Da Gospodu jih je vmila,
Da z nebeškim ukom sine
Ji pokorne je dojila.

Tebe, Balkan izdajavec!
Tebe sam'ga nič ne gane,
Ti, nezvesti, vedno sekaš,
Vedno jim ponavljaš rane!

Ti izdajaš jih neveri,
Terdi mačehi nezvesti,
Pa jih tergaš iz naročja
Svetega Duha nevesti.

Stvarnik, Bitje trojedino!
Čul prisego si Balkana;
Pa nezvest prisegi svoji
Glej! odvraca ti Slovana.

Vse, kar stvaril si, Te moli,
Vse povelja Tvoje čuje; —
Balkan sam Te je pozabil,
Vsaka stvar se mu hujuje:

Mi je rekla Sava hitra,
Da združila bo sestrice,
Pa spodbijala podnožje
Bo sovražniku resnice.

Obljubili so oblaki,
Da ga strela bode bila,
Da verhove mu nezveste
V prah minljivi bo zdrobila.

Prah vetrovi bodo nesli
V černo morje, v globočine. —
Reci Stvarnik, naj zgodi se,
Da otmeš slovanske sine!

Daj jih zopet Romi sveti,
Dolgo, dolgo po njih plaka, —
V nji že dolgo brat slovenski
Jih s poljubom serčnim čaka.

M. Lotrič.

¹⁾ Savo.

Poezija v keršanstvu.

Otožne pesmi čujem prepevati,
Razlega se nesrečne tožbe glas,
Da preč so poezije časi zlati,
Kar Helios izginil je znad nas.
In strune po deželi hrepenijo,
Ki na Olimp je vpirala oči,
Junaci kjer z bogovi se gostijo,
Pod katerim zemlja pusta, prazna ni. —

Da Cerera po polji ne kraljuje,
Premilo toži pesem žalostna,
Da Jupiter mogočni ne caruje,
Da več Merkur ne leta krog svetá,
Da v Hades živim priti ni mogoče,
In več Elizium jim ni odpert,
Z ljudmi se bog noben pečati noče,
In k revam vsem se druží strašna smert;

Da brez božanstev zemlja je puščava,
Ni več glasú od Nímf in Oreád:
V pregnanstvu poezija tujkatava,
In več ne sije blaga ji spomlad;
Da vlada vse po svojem Bitje eno,
Da sklepe kakor jeklo terde imá,
Okó jih mériti ne smé nobeno,
Modrost njegova vekomaj velja. — —

Nikdar — nikdar! prekrasna je narava,
Po kateri lije zlato sonce bliš,
Nad ktero tiha luna mirno plava
In srečo ji naznanja šmarni križ.
V prelahkem teku se soglasje giblje,
Premili rajski jek doní naprot,
Poblašena se poezija ziblje:
Vesoljnost vsa je prosta njena pot!

Osoda grenka, kaj si naredila,
Al tak je blagor tvoj mi, večna luč?
Da mana se naj slajša je stopila,
Izgubil do dežele srečne ključ?
Keršanstvo! al so kraji tvoji prazni,
Kaj ne doní ti strun srebernih glas?
Al brez cvetlic duhtečih so golazni,
In brez zlatá pšenice tvoje klas?

Mogočno čas z neskončnostjo edini,
V lepoti večni njej izhaja tir,
Z nebeškim krilom kaže se v nižini,
Potres in grom sta ji prečudni mir.
S presladkim jekom ji šumljajo viri;
Zvezdišče v gladkem krogu se vertí,
V tihoti se življenje glasno širi,
Vse Eden giblje, v Enem vse živi.

Kako Stvaritelj stvar povelečuje,
Kje duh prelubeznjivi dom ima,
Kako se čudno dvojni svet združuje,
Z očesom bistrim ona vse spozná.
Da tudi mar ji niso sladke sanje:
Resnica dela ji neskončno slast,
Budí jo solnce trojnega sijanje,
Keršanske poezije večna čast!

Da godba ta slovanski svet mi blaži,
Da svitla luč gori mu tisuč let,
Hvaležno, poezija nova! kaži,
Da bo poganjal vedno lepši cvet.
Spoštuj imé Cirila in Metoda,
Odperla sta ti večno jasno pot;
Sloveti češ do velkega prihoda,
Ko združil vse soglasja bo Gospod!

A. Okiški.

Sveto pismo in slovensko slovstvo.

Spisal J. Marn.

Bil je en jezik med ljudmi, ker bili so en narod; ali pregrešili so se, in stopil je Bog med nje ter jim zmedel njih govor, in — spočelo se je več jezikov, več narodov, kateri so se razšli po vsem svetu.¹⁾

Bilo je več narodov, več jezikov, kar pride sv. Duh in poslanci njegovi gredo križem svet, govore vse jezike, da bi učili vse narode ter jih zbrali v eno izvoljeno ljudstvo Božje.²⁾

Ustmeno in pismeno oznanujejo sveto vero in razglasujejo slavo Gospodovo. Po Kristusovi veri se spoznavajo narodje za sinove enega Očeta, ter se sklepajo v veselem upanji in v sveti ljubezni. Po tej sveti veri se je pričela vzajemnost raznih narodov, in sveto pismo je naše prvo pismo, naše prvo vzajemno slovstvo.

Iz prvotnega hebrejskega in gerškega jezika je zgoodej prešlo sv. pismo v latinski, germanski, slovanski jezik in v njegove narečja. Po njem so jih jeli učeni razlagati in primerjati; po njem se je tudi nam Slovenom porodila vzajemna književnost.

Prihajali so oznanovavci sv. vere k našim prednikom od treh strani: iz Rima čez Oglej in Salono, iz Solnograda,

¹⁾ I. Mojz. 11, 1..

²⁾ Dj. ap. 2, 1..

in iz Carigrada. Pervi nam Slovencem, kolikor se dozda, zna, niso zapustili nobenega pismenega spominka. — Drugi so nam izročili predrage karantanske ali brizinške pismenstva. Te so prav za prav naše prvo, naše naj stare pismo. Hvala za to pismo draginjo gre katoliški cerkvi. Po nji nam je došlo verstvo; po nji nam je došlo slovstvo, in sicer prvotno v nekaki latinski pisavi. — Od tretje strani pa smo dobili vzajemno slovstvo slovansko; to sta nam dala verska poslanca iz Carigrada, solunska brata ss. Ciril in Metod.¹⁾

Da je sv. Ciril sestavil slovensko azbuko ali abecedo, da je pisal slovenski, kakor tudi brat njegov sv. Metod, to je gotovo; ni pa gotovo, ktere knjige so Cirilove, ktere Metodove, ktere in koliko sta jih spisala. Sploh se jima pripisuje prestava poglavitnih bukev, ktere so bile potrebne pri službi Božji.²⁾ Že sv. Ciril je poslovenil mnogo svetopisemskih bukev, nekaj sam nekaj s svojimi učenci; od sv. Metoda pa se bere, da je s svojimi učenci, med kterimi se zlasti imenujejo Klemen, Naum, Angelar, Sava in Gorazd, poslovenil še druge in doveršil tako slovensko prestavo celega svetega pisma v l. 870.³⁾

Radostni so bili Slovenci, pravi Nestor⁴⁾, ko so slišali veličastva Božje v svojem jeziku; kolikanj radostni so bili še le takrat, ko so dobili celo sveto pismo v svojem domačem jeziku! Sej je v nekem pomenu tudi sveto pismo nam pot, resnica in življenje.⁵⁾ Po njem so se spoznali slovanski rodovi; po njem se je bila pričela vzajemna slovanska književnost. Bilo je to že v IX. stoletji in imenovali so nekteri tisti čas zlati vek. Toda bila je tedaj, kakor Kopitar veli,⁶⁾

¹⁾ Kyrillos, Kiril, Cyrillus, Ciril, (Čarha, p. *Marcus*), in Methodios, Methudius, (Strahota, a metus non a methodo! p. *Marcus*), Methodius, Metodij, Metudi, Metud, Metod, rod. *Metodija*, *Metodja*, *Metoda* itd. se različno sem ter tje bere. Ker sta pa oba a) svetnika katoliške (latinske) cerkve in b) svetnika slovanska, torej smo se nekako sploh poprijeli pisanja Ciril in Metod — po latinski obliki in domači navadi — kakor p. Anton, rod. Antona. Tako pravimo tudi Cirilica, ne pa Kirilica ali Kyrullica itd. Sicer pa primeri Kyrillos in Dominicus.

²⁾ Šafařík i. d.

³⁾ Bilý Cirill a Method pg. 78—82.

⁴⁾ Schlözer. Miklosich Chron. Nestor. pg. 13.

⁵⁾ Jan. 14, 6.

⁶⁾ Gramm. d. Slav. Spr. 1808.

le jutrenja zarja, ktera je pa brez belega dne, brez zlatega solnca le prenašlo potonila. Kakor so preganjali Cirila in zlasti Metoda, tako so preganjali njune učence in njihove spise. Pobegniti so mógli že učenci v druge daljne kraje; pobegnili so z njimi tudi spisi in knjige njihove. Kam je prešlo sveto pismo slovensko — kdo vé? Ali ga je dobil slovanski jug ali ga je dobil sever slovanski? Mnogo svetopisemskih knjig se je že našlo; celega svetega pisma pa vendar še doslej niso mogli dobiti. Morebiti je prišlo na Rusovsko s keršanstvom vred l. 988? Pa celó Rusi nimajo zdaj staršega svetega pisma v slovenskem jeziku, kakor je Ostroško, po LXX natisnjeno „Из града острожѣ“ (v gradé Ostrozé) l. 1581:

БИБЛІА СРѢЧЬ КНИГЪ

ВЕТХАГО И НОВАГО ЗАВѢТА ПО ИЗЗЫСКЪ СЛОВЕНСКО.

Kakor učeni in veljavni možje¹⁾ terdijo, je bil jezik, v katerem sta Ciril in Metod govorila in pisala, ravno nekdanji ali stari slovenski. Kazalo je tedaj, da bode slovenski jezik se povzdignil v občenoslovanski knjižni jezik; pa to se ni spopolnilo. Kakor so se Metodovi učenci razkropili, tako so bili razkropljeni tudi Sloveni²⁾, in niso ga dobili vzajemnega knjižnega jezika. Slovanske narečja so se čedalje bolj ločile in po notranjih in vnanjih okolišinah različno razvijale in likale. Jeli so slovanski rodovi pisati vsak svoje narečje, in tako je nastalo več slovanskih knjižnih jezikov. Miklosič jih šteje X.³⁾

Nemila je bila osoda Slovanom sploh, pa morebiti naj bolj Slovencem. Malo, silo malo se vé torej od njihovega književnega napredovanja od IX. do XVI. veka. — V tem času se je bila začela nova vera na Nemškem in segla je tudi na Slovensko. Pridobila si je tod nekoliko deležnikov, kateri so jo potem dalje razširjevali. Da bi svoj namen lože dosegli, so jeli, kakor nekdanji pravi oznanovavci v IX. stoletji, razširjati jo ustmeno in pismeno.⁴⁾ Kakor nekdanj Ciril, je osnoval sedaj Truber slovensko abecedo ter jel s svojimi tovarši pisati

¹⁾ Kopitar, Miklosič itd.

²⁾ Bily Cirill a Method. pg. 77.

³⁾ Vergl. Gramm. der slav. Sp. 1852.

⁴⁾ Dobrovsky Slavin. Kopitar Gramm. d. slav. Sp.

bukve pervikrat, kakor pravi, v slovenskem jeziku. Toda, ako se pogleda pri tem na staroslovenščino ali vsaj na brizinške spominke, se ta reč pokaže od prave strani.

S Truberjem vred so delali takrat na Slovenskem Juri Dalmatin, Adam Bohorič, Sebastijan Krel. Vse te je podpiral Hans Ungnad.¹⁾ Kakor nekdanj so sklenili tudi sedaj na svetlo dati celo sveto pismo, in dognal je to prestavo Dalmatin. Štajerski in kranjski stanovi so zahtevali, da pregleda slovensko prestavo poseben odbor in da se potlej še le da na svetlobo. Bil je v tem odboru Adam Bohorič, ki je nekaj tudi v ta namen spisal prvo novoslovensko slovnico, in iz Štajerskega dr. Jeremija Hombergera.²⁾ Ker se pa novo, toda po Lutrovem poslovenjeno sveto pismo ni smelo tiskati ne v Ljubljani ne v Gradcu, sta šla Bohorič in Dalmatin po volji deželnih stanov na Nemško, in ondi na Nemškem je prišlo na svetlo slovensko sveto pismo:

Biblia, tv ie, vse svetv pismv,

*stariga inu Noviga Testamenta, Slovenski tolmazhena, fкуси
IVRIA DALMATINA... Wittemberg anno MDLXXXIII.*

V predgovoru pripoveduje skorej tako, kakor Bohorič v svoji slovnici, kako se je sv. pismo predstavljalo v mnogotere jezike, kako so ga na zadnje Nemci po M. Lutru, Slovenci pa zdaj po njem dobili v svojem jeziku. Koliko so mu že imenovani pisavci pomagali, se ne vé; še manj pa, koliko so se tega res znamenitega dela vdeležili tedanji bližnji slovanski knjižniki, p. P. Vergeri, St. Konsul, A. Dalmatin, M. Popovič, J. Maleševac, J. Jurišič ali Jerišic, L. Merčerič itd.³⁾

Ker se sveto pismo po J. Dalmatinu imenuje, je mogel res on posebne zasluge imeti. V jezičnem oziru ima prestava njegova za tisti čas svojo veljavo; v verstvenem pa je silo popačena, pokvarjena, z razno ljuljko zoper katoliško vero in sv. cerkev pretresena. Torej ni čudo, da so Dalmatinovo prestavo sv. pisma po Slovenskem sploh prepovedali. Le skrivej so se pošiljale z Nemškega na Slovensko; toda, kar so jih dobili, so jih

¹⁾ Dobrovsky. Kukuljević Arkiv.

²⁾ Dr. Robitsch Gesch. d. Protestantism. in d. Steierrn. 1859.

³⁾ Dobrovsky. Kopitar; Mitth. d. hist. Ver.

požgali ali sicer pokončali.¹⁾ Le sem ter tje se je ktera ohranila po očitnih pa tudi samitnih knjigarnah. Kolikanj potrebna pa je bila slovenska prestava svetega pisma, se vidi iz tega, kar nam Valvazor pripoveduje. Ob njegovem času so si duhovni prosili posebnega privoljenja, da so smeli brati Dalmatinovo prestavo in se prebiraje slovensko sveto pismo kolikor že vaditi slovenskega govorjenja in pisanja, ker pripravnih knjig sicer niso imeli.²⁾

Potreba je prihajala zmiraj veči in, dasiravno so posamesne bukve, svete evangelije in druge celo starega zakona imeli, celega katoliškega sv. pisma v novoslovenski prestavi vendar ni bilo. Torej sklenejo v XVIII. stoletji, zlasti po prizadevanji iskrenega slovenskega pisatelja Japelna nekteri rodoljubi posloveniti celo sveto pismo. Pričela sta to delo Juri Japel in Blaž Kumerdej l. 1784; doveršili pa so ga l. 1802:

Švetu pismu noviga testamenta.

Id est:

Biblia sacra novi testamenti . . in Slavo-Carniolicum idioma translata per Georgium Japel, Par. et Dec. ad S. Cancianum in Jeshza prope Labacum . . et Blasium Kumerdey, Caes. Reg. Circuli Celejensis Commiffarium I. L. Eger 1784 etc...

Pridobila sta si Japel in Kumerdej nekaj pomočnikov, med kterimi slovijo A. Traven, J. Skrinjar, M. Šraj, J. Rihar in M. Volf. Ravnali so se tudi po staroslovenski Ostroški prestavi, po Huterjevi l. 1599 v 12 jezikih, med kterimi ste tudi česka in poljska prestava, in po nekterih družih dobrih in imenitnih razlagavcih. — Kakor Dalmatinovo je tudi Japelnovo sveto pismo pregledoval poseben odbor, v katerem so bili razun teh vzajemno tudi A. Jevnikor, Fr. Paradiso, dr. J. Zupan, Seb. Zupan, dr. J. Sorčan, J. Zerer, H. Vadlav, J. Miklavčič, J. Debevc, in sem ter tje V. Vodnik.³⁾ Delo to je dobro in za tisti čas vse hvale vredno.

Vsi veseli in hvaležni tega dela so bili Slovenci in kmali je pošlo, nekoliko celo po drugem natisu, in ker se je sloven-

¹⁾ Valvazor. Robitsch.

²⁾ Cf. Kop. Gramm. d. Slav. Sp.

³⁾ Cf. Predgovor. Imena so silo popačene, p.: Traun, Schkriner, Wolff, Sortschan itd.

šina vmes zlasti v sedanjem stoletji čudovito zboljšala in olikala, so želeli vsi verni rodoljubi imeti sveto pismo primerno poslovenjeno. Že je hotel to delo pričeti ranjki Slomšek ter ga, kakor si bodi, s pomočjo društva sv. Mohorja spraviti na svetlo; vendar strašijo ga preveliki stroški. Posvetuje se torej o tem z veljavnimi možmi, in kakor slovar, sklene tudi sveto pismo dati na svetlobo A. A. Wolf, knez ljubljanski, in sicer na svoje stroške. Vredovanje preimenitnega dela izroči duhovnemu vodniku, sedanjemu kanoniku J. Volcu l. 1856, kateri ga je s posebno pomočjo L. Jerana in A. Zamejca, in nekterih družih slovenskih pisateljev, kakor so v predgovoru imenovani: Dr. A. Čebašek, J. Grabnar, P. Hicinger, M. Hočevnar, O. Pl. Javornik, A. Lésar, J. Marn, Fr. Metelko, A. Mežnarc,¹⁾ A. Pintar, M. Potočnik in M. Ravnikar — srečno doveršil ravno letos (1863), za vezilo vsim Slovencem, v spomin ss. Cirila in Metoda o tisučnici slovanski. Ali se more lepše vezilo misliti? Naslov, iz kterega se tudi virniki spoznajo, se glasi:

Sveto pismo stare in nove zaveze

z

razlaganjem poleg nemškega, od apostoljskiga Sedeža poterjeniga
sv. pisma, ki ga je iz Vulgate ponemčil in razložil Dr. Jožef
Franc Allioli.

Natisnjeno po povelji Gospoda Gospoda Antona Alojzja, Ljubljanskega Škofa. I. V Ljubljani. Blaznik. 1857.²⁾

Ker se v pretresovanje ali primerjanje slovenske pisave po tej ali uni prestavi spuščati ne morem, naj podam vendar nekaj verstic I. iz Volcovega, II. iz Japel novega, III. potem iz Dalmatinovega, in na zadnje IV. iz staroslovenskega sv. pisma po Miklosičevih³⁾ pisavi, da se v slovstvenem oziru vsaj nekoliko spregleda razlika in cena omenjenih prestav slovenskih.

I. (I. Mojz. 1, 1.) V začetku je Bog vstvaril nebo in zemljo. 2. Zemlja pa je bila pusta in prazna, in

¹⁾ Cf. Sv. pism. IV.

²⁾ Vid. Kirchliches Verordnungs-Blatt für d. Laibach. Dioec. 1863. III. Ondi je povedano, da celo sv. pismo v VI. zvezkih skupej velja 10 gl. a. v.

³⁾ Chrestomathia palaeosloven. Vindob. 1854. Evang. s. Matth. palaeosloven. Vindob. 1856. Fr. Miklosich.

tema je bila nad breznam, in duh Božji se je sprostéral nad vodami.

II. V' sazhetki je Bóg stvaril Nebesisa inu semlo. 2. Semla pak je bila pušta inu prasna, inu tàmmá je bilá zhes f'hirjavo tiga bresna; Inu Duh Boshji je bil sproštèrt zhes vodé.

III. V sazhetki ie Bvg stvaril Nebu inu Semlo. Inu Semla je bila pušta tàr prasna, inu je bilu temnu na globokosti, inu Duh Boshji se je resprostèrtl zhes vodé.

IV. Ис прѣва сѣтвори когѣ неко и земаѣ. земаѣ же кѣ невидима и неоустроена. и тѣма врѣхоу бездѣни. и доущѣ кожнѣи ношаше сѣ врѣхоу водѣи.

I. Psalm XLI. (42.) 2. Kakor hrepení jelen po studenčni vodi, takó hrepení moja duša po tebi, o Bog! 3. Mojo dušo žeja po močnim, živim Bogu; kdaj bom prišel, in se perkazal pred Božje obličje?

II. 2. Kakòr hrepeny jélen pó mèrslih vodah: taku hrepeny moja dušha po tebi o Bóg! 3. Mojo dušho sheja po mozhnim shivim Bógu: kàdáj bóm kje prišhal, inu se pred Boshjim oblizhjam pèrkasal?

III. Ps. XLII. Kakor Ielen erjove po frishki vodi: taku vpye moja Dušha, ò Bug, h' tebi. Mojo Dušho sheja po Bugi, po tim shivezhim Bogu: Kadaj jest tjakaj pridem, de bom Boshji obras gledal?

IV. Ис. ѿ. Имѣже образомъ желаетъ еленъ на источникъ водъниихъ, сице желаетъ доуша моя къ когѣ крѣпкоуемоу и живоуемоу. кѣгда приидѣ и явѣѣ сѣ лицѣу кожнѣи;

I. (Mat. 6, 9.) Oče naš, kteri si v nebesih, posvečeno bodi tvoje imé. Pridi (k nam) tvoje kraljestvo; zgòdi se tvoja volja, kakor v nebesih, tako na zemlji. Daj nam dans naš vsakdanji kruh. In odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpušamo svojim dolžnikom. In ne vpelji nas v skušnjava; temuč reši nas od hudiga. (ker tvoje je kraljestvo, in moč in veličastvo vekomej). Amen.

II. Ozhe nash, kir si v' Nebesih, posvèzhenu bódi tvoje imé. Pridi k' nam tvoje krajlèstvú. Isgodi se tvoja

vóla, kakòr na Nebi, takú na semli. Daj nam danàs nafh vřakdajni krùh. Inu odpusti nam nafhe dolge, kakòr tudi my odpufhamo nafhim dolshnikam. Inu ne vpeli nafs v' fkuřhnjavo. Tèmuzh reřhi nafs od hudiga. (řakaj Tvoje je krajléřtvu, inu mogózhnořt, inu zhařt na vékomaj). Amen.

III. Nafh Ozha, kir fi v' Nebefsih, Pořvizhenu bodi tvoje Ime. Pridi tvoje krajléřtvu. Isidi se tvoja vola, na Semli kakor v' Nebefsih. Nafh vřakdajni kruh daj nam danas: Inu odpusti nam nafhe dulce, kakòr my nafhim Dulshnikom odpufzhamo. Inu naf ne vpelaj v' iřkuřhnjo: Temuzh nas reřhi od sléga. řakaj tvoje je krajléřtvu, muzh inu zhařt vekoma. Amen.

IV. ОТЬЧЕ НАШЪ ИЖЕ ЕСИ НА НЕБЕСЕХЪ, ДА СВАТИТЬ СЯ ИМА ТВОЕ, ДА ПРИДЕТЬ ЦЪСАРСТВОИЕ ТВОЕ, ДА БЖДЕТЬ ВОЛЯ ТВОЯ ЯКО НА НЕБЕСИ И НА ЗЕМЛИ. ХЛЪБЪ НАШЪ НАСЖИТЬНИ ДАЖДА НАМЪ ДНЬСЪ, И ОСТАВИ НАМЪ ДЛЪГЪИ НАША ЯКОЖЕ И МЫ ОСТАВЛЯЕМЪ ДЛЪЖНИКОМЪ НАШИМЪ, И НЕ ВЪВЕДИ НАСЪ ВЪ ИСКОУШЕНИЕ, НЪ ИЗБАВИ НАСЪ ОТЪ ЛЖКАВАГО, ЯКО ТВОЕ ЕСТЬ ЦЪСАРСТВО И СИЛА И СЛАВА ВЪ ВЪКЪИ АМИНЪ.

I. (Mat. 7, 24—27.) Vsak tedej, kateri sliši te moje besede, in jih spolni, bo podoben modrimu možu, kateri je sozidal svojo hišo na skalo; in ploha se je ulila, in prišle so vode, in vetrovi so pihali, in so se v tisto hišo vperli, in ni padla, zakaj vstavljena je bila na skalo. In vsak, kateri sliši te moje besede, in jih ne spolni, bo podoben neumnimu možu, kateri je sozidal svojo hišo na pesek; in ploha se je ulila, in prišle so vode, in vetrovi so pihali, in so se v tisto hišo vperli, in je padla, in njena podertija je bila velika.

II. Vřakateriga tđdaj, kateri řliřhi letę moje beřęde, inu jih dopęrneře, bóm jeřt enakiga řturil enimu modřimu móřhu, kateri je řydal řvojo řiřho na řkalo. Inu ena ploha je padla, inu řo priřhlé dereřzhe vođę, inu vetróvi řo pihali, inu řo na tořřto řiřho planili, inu ona ny padla: řakaj ona je bila vřtanovlena na řkalo. Inu vřkateri, kateri řliřhi letę moje beřęde, inu jih ne doperneře, bó enaki řturjen enimu nevumnimu móřhu, kateri je řydal řvojo řiřho na peřřęk: Inu ena ploha

je padla, inu so prifhlé derezhe vode, inu vetrovi so pihali, inu so se v' toisto hisho vpèrli, inu ona je padla, inu nje podertía je velika bila.

III. Satu, kateri lete moje beffede flifhi, inu je ftury, tiga jest pergliham enimu modrimu Moshu, kateri je svojo Hisho na eno Skallo sydal: Kadar je vshe ena Ploha deshja padla, inu ena Povudnja prifhla, inu so Vejtri pihali, inu so nad toisto Hisho padli: inu ona nej padla; Sakaj ona je bila gruntana na Skallo. Inu kateri lete moje beffede flifhi, inu je nestury, ta je raunu kakòr en nepameten Mósh, kateri je svojo Hisho na pejsek sydal. Kadar je vshe ena Ploha deshja padla, inu ena Povudnja prifhla inu so vejtri pihali, inu so nad to Hisho padli, inu ona je padla, inu nje padez je velik bil.

IV. ВѢСАКЪ ОУКО ИЖЕ СЛЫШИТЪ СЛОВЕСА МОЯ СИ И ТВОРИТЪ
 Я, ОУПОДОБЛѢ И МѢЖОУ МѢДРОУ, ИЖЕ СЪЗДА ХРАМИНѢ СВОѢ
 НА КАМЕНИ. И СЪНИДЕ ДЪЖДѢ И ПРИДОША РѢКЪИ И ДЪХНѢША
 ВѢТРИ И НАПАДОША НА ХРАМИНѢ ТѢ, И НЕ ПАДЕ СЯ. ОСНОВАНА
 БѢ БѢ НА КАМЕНИ. И ВѢСАКЪ СЛЫШАЙ СЛОВЕСА МОЯ СИ И НЕ
 ТВОРА ИХЪ ОУПОДОБИТЪ СЯ МѢЖОУ БОЮ, ИЖЕ СЪЗДА ХРАМИНѢ
 СВОѢ НА ПѢСЦѢ. И СЪНИДЕ ДЪЖДѢ И ПРИДОША РѢКЪИ И
 ДЪХНѢША ВѢТРИ И ОПРѢША СЯ ВЪ ХРАМИНѢ ТѢ, И ПАДЕ СЯ,
 И БѢ ПАДЕНИЕ ІЕІА ВЕЛИЕ.

Staroslovenščina.

Spisal P. Ladislav Hrovat.

Predgovor.

 Kedaj da bi bili prišli Slovani v naše kraje, o tem so zgodovinarji različnih misli. Surovicki pravi, da so Slovani prvotni stanovniki (uralte Bewohner) v Evropi, zato ker ni mogoče, da ne bi se vedilo, kedaj je prišel tako silno velik narod, in ravno to je dokaz njih starodavnega prebivanja v Evropi. On terdi, da bili so tu že ob času Mojzesa. Toliko je gotovo, da so v 7. stoletji prebivali Slovenci od jadranskega morja do Donave, od virov Mure in Drave, od rek Salce in Ina do iztoka Drave v Donavo. Tudi Bistriška dolina (Pusterthal) na Tirolskem je bila od Slovencev naseljena.¹⁾ In Paul diakon naravnost imenuje Karniolo domovino Slovanov, ki so z Longobardi in Avari vred Italijo napadali. Da pa niso ostali posamezni oddelki zmiraj na enem mestu, lahko si je misliti pri tedajšnjem gibanji in preseljevanji narodov; tako nam priča zgodovina, ko so se okoli l. 568 Longobardi v Italijo vlekli in Avari v Panonijo pritisnili, razprosterli so se Slovani čez današnje Štajarsko, Kranjsko in Koroško;²⁾ ravno tako se je umaknila Avarom druga četa proti Koroškemu okoli l. 592. Naj važniše je preseljevanje v l. 892, ko so divji Magjari pritisnili na oserčje Slovanov, ko so namreč poklicani zoper Slované od kervoločnega Arnulfa v Panonijo prihruli. Lahko si je misliti, da so premagani Slovani obrnili se od premagovavcev proč, ter se podali proti jugu in zatoku za drugimi sorodniki,

¹⁾ Šafr. II. 338.

²⁾ II. 453.

ne pa derli sovražnikom naproti; kakor je bilo nekdanj pri mongolskih napadih, tako tudi sedaj. Nekaj Slovanov je ostalo doma v Panoniji ter so se podvergli premagovavcu, nekaj se jih je umaknilo proti severju v tatranske gore, nekaj pa jih je šlo po sedanjem Štajarskem in Kranjskem in ob jadranskem morji, in so se pomešali med prejšine stanovnike sorodne; in v tem smislu ima Šafařík prav, če pravi, da sedanji Kranjci so neposredni nasledniki (descendenten) starih Panoncev. To priča pa tudi še dandanašnji podobnost našega slovenskega jezika in pa Slovencev o blatenskem jezeru, kakor tudi slovaškega. Verh tega tudi to, da so Slovenci in Slovaki, ki se med Požunom in Komornom strinjajo ter vežejo južne in severne Slované, splošno ime (Slovenci-Slovaki) ohranili, med tem ko so drugi sprejeli razne posebne imena: Hrvatje, Serbi, Rusi, Poljaki idr. Naravno je, da so vzeli seboj naj dražji zaklad, namreč svojo govorico. Naj si bo, da vzamejo narodu vse, kar ima, naj ga izženejo iz domačih pokrajin v daljne puščave, pa materni jezik bo nesel seboj, domača govorica pojde ž njim v puščavo. Saj že Herodot¹⁾ piše, da pešica sužnih Eritrejcev iz Eubeje, ki jih je Darij ob času druge perzijanske vojske preselil blizu Suze, da ti naseljenci med čisto ptujimi narodi govorili so še o njegovem času gerški jezik, zakaj ko je Herodot ondi potoval, govoril je ž njimi gerški. Toliko lažje so ohranili Slovenci svojo govorico, ker prišli so k sorodnim bratom, se vé, da se je sčasoma marsikaj premenilo, po daljavi krajev, po gorkejem ali merzlejem podnebju, zakaj tudi to ima vpliv na omehčenje ali kerhkobo jezika, in pa kakor so prišli v dotičje z raznimi mejaši. Ali v bistvu pa je jezik eden, zatoraj kar velja od panonskih Slovencev, velja tudi od noriških; kar so imeli Panonci, je bila lastnina tudi Noričanov; stari slovenski cerkveni jezik si oboji prilastujejo z enako pravico; če ni pridigoval Metod Panoncev, pa jim je pridigoval v jeziku, ki je bil tudi noriški. Priča nam so friziški odlomki, ki so gotovo iz Korutana doma, in njih beseda se čisto vjema s cerkvenim jezikom; kdor ne verjame, naj primeri le sklanjanje samostavnikov in sprego glagolov, in pa večino prirečji (adverbia), in prepričal se bo, da je temu res tako. Če pa besede in pomeni niso čisto enaki, temu se nihče čudil ne bo, kdor pogleda malo okoli sebe današnji dan, saj tudi imajo sedaj

po raznih krajih razne izraze. Stari so prešli, govorica se je spremenila tu, kakor tam, toda umerla pa ni, po raznih uimah se je razno prevergla, toda zato nasledniki pa niso zgubili pravice do detinstva svojih očkav. Noben velik narod, ki je bival v zavezi s sorodnimi narodi in ki je imel izobražen jezik, ne zginе tako, da bi ne bilo sledu za njim; nasledniki starih Panoncev in Noričanov so sedanji Slovenci in deloma Hervatje, kar priča jezik sam; kakor sedaj, bili so tedaj politično razkosani in pomešani z družimi narodi, toda narod je bil eden, govoril en jezik, če tudi po narečjih malo različen. — Pa tudi na to ni gledati, kako imenujejo zgodovinarji raznih časov posamezne oddelke Slovencev; kajti tu si je misliti, da bili so pisatelji ptujci ter niso poznali naroda po notranji korenini. Popisovali in imenovali so jih po političnih razmerah Karne (Koruntane), Norike, Panonce, čeravno je bil v bistvu en narod. Če nas deli politika in pisatelji, nikarmo se deliti sami; poznajmo svoj življ, in staro vez, ki nas veže nerazrušljivo že od starodavnih časov, namreč svojo govorico. Med vsemi pisatelji jo je naj bolj zadel naš slavnj Kopitar, ki je po življju posnel ter eno ime rabil za Slovane od Soče do Donave, namreč ime Gorotani (Carantani), kar mi po naše pravimo „Slovenci.“

Po tem takem menda ni treba prašati, če smemo mi krajnski Slovenci vdeleževati se tisučletnice Metodove ali ne. Kar velja od štajarskih Slovencev, velja tudi nam in Hervatom. Ni treba diplomatično dokazovati, do ktere meje je prišel Metod, kje je pridigoval; dosti je, da je govoril našim očakom, ali vsaj bratom naših prededov in sicer v jeziku naših očkav. Kaj moremo zato, da smo mejaši ali Krajnci, da so nas na kraj potisnili, od naroda se zato vendar ločili nismo. Le nerazrušljivemu jedru slovenščine imamo zahvaliti, da je mnoge uime niso zaterle. Krajnska deželja je cesta v Italijo, pred so derli Rimljani po njej v podonavske okrajine, potem pa drugi narodi v Italijo, in teptali po njej. Kaj čuda, da se je marsikaj spremenilo, ali jezik in narod je ostal slovenski kot „monumentum perenne.“

A. Slovenščina obredni jezik.

Na južnih pokrajinah Donave prebivajo trije slovanski narodi, namreč Slovenci, Hrvatje in Serbi. Hrvatje in Serbi so prišli ob pričetku 7. stoletja v kraje, kjer stanujejo še sedaj. Prihod Slovencev pa spada v prejšnje starodavne čase; zakaj že v prvi polovini 6. stoletja so se razprostirali na zahodu od virov Drave ob Salci in Inu do Donave, in ob Donavi do črnega morja na vztoku. Ta širni narod so razkrojili najpopred Hrvatje in Serbi, ki so prišli od severa; še bolj pa so ga preklali poznejši Magjari. Zatočni oddelek, mejaš z Nemci, prejel je nemško kulturo; vzhodni del pa, ki je segel do Carigrada, dobil je gerško. Zatočni oddelek Slovencev imenuje Kopitar Karantane, ki se še dandanašnji imenujejo Slovenci in stanujejo po zatočnem Ogerskem, Štajarskem, Kranjskem, Koroškem, na Primorji in deloma na Hervaškem. Vzhodni oddelek se imenuje bulgarski, odkar so se pomešali z uralskimi Bulgari, ki so sprejeli slovenski jezik tako, da imajo le kake dve kopi čisto bulgarskih besed; zato tudi ni prav jezik jutrovih Slovencev imenovati po neslovanskem narodu. Srednji oddelek, ki je bival v Panonii, so skor čisto zaterli; le nekaj jih je ostalo domá in nekaj se jih je pomaknilo proti zatoku. Da so bili ti trije oddelki ena celota, vidi se iz splošnega imena Slovenci, ki ga zatočni del še sedaj ima, in so ga pred tudi panonski in bulgarski Slovani imeli, kakor je povzeti iz životopisa sv. Klemenca. Jezik vseh treh oddelkov imenovali so slovenski, kar priča omenjeni životopis. Ondi namreč je brati: „Narod slovenski ali Bulgarov — slovenske pismenke — Gorazd, ki je domá iz Moravije in ki je izversten v obeh jezikih, slovenskem in gerškem.“¹⁾

Slovenci so bili prvi slovanski narod, ki je prišel v dotičje z izobraženimi narodi, in tako je prišlo, da se je njih jezik najpred izobraževati jel. Kot izgled in podlaga bil mu je gerški jezik, kajti bili so z Gerki kot sosedje v vednih dotičjih po kupčiji in vojskah. Bilo je pa takrat lažje, ker Slovenci so bili vkup, imeli enake običaje, enako govorico, se ve da po raztegnjeni širini nekoliko različne narečja; v širjem pomenu bi znali ločiti panonski, noriški in bulgarski dialekt. Če tudi

¹⁾ Mikl. Grub. Encykl.

nekoliko različen po narečjih, bil je pri svoji obilnosti korenin in pri svoji gibčnosti zmožen sprejemati gerške lepote in delati nove oblike in izraze. In tudi to priča o izobraženosti slovenskega jezika, da so ga sprejeli Bulgari kot zmagovavci, zakaj sicer je navadno, da premagovavci vrinejo svoj jezik premaganim narodom. Celó Nemci priznajo, da je med novimi jeziki najpred slovenski jel se izobraževati. Učeni Schlözer pravi o prestavah: „Ko sem bral legende in prestave cerkvenih očakov v slovenskem jeziku, stermel sem nad bogastvom, krasoto in krepkostjo njegovo v glasu in izrazih.“ Ni še davno, kar je slavni Herman rekel v graškem zboru pomenljive besede: „Že ob času sv. Cirila in Metoda je bil južno-slovenski jezik tako čudovito izobražen, tako doveršenih oblik, da je že tedaj stal na enaki stopnji z latinskim in gerškim; drugi evropejski jeziki so pa še le začenjali bivati jeziki.“ Nar tehtniši dokaz zmožnosti slovenskega jezika pa je ta, da sta mogla sv. brata Ciril in Metod v njem sv. pismo predstavljati in obhajati cerkvene obrede, zakaj ko bi ne bil jezik imel sam na sebi že nekake izobraženosti, gotovo bi ne bilo mogoče porabiti ga za tako važne reči. In ravno zato je težko verjeti, da ne bi Slovenci že pred znali brati in pisati, ali vsaj so imeli pripravo za to, naj si že bodi tako ali tako.

Slovenci so bili pa tudi prvi slovanski narod, ki so prejeli sveto keršansko vero vsaj kakih dve sto let pred Metodom, po misionarjih iz Akvileje (Ogleja) in Solnograda, deloma tudi iz Carigrada. Tako so imeli že besede za verske zaumene, ko jim je zasijala luč nove dobe; ko sta prišla dva naj večja dobrotnika slovanskemu narodu, sv. brata Ciril in Metod, po katerih so dobili Slovenci v svojem jeziku že v 9. stoletji sveto pismo, ki ga drugi narodi še sto in sto let pozneje v domačem jeziku slišali niso; po katerih je bil slovenski jezik celó v cerkvene obrede vpeljan, česar se drugih novih evropejskih narodov nobeden hvaliti ne more.

Perva in naj večja čast, ki je došla slovenščini, bila je ta, da je bila vpeljana v sv. obrede in kot liturgični jezik potejena od rimskega stola, kakor priča pismo papeža Janeza VIII. l. 880 do Svatopluka. V tem pismu stoji med drugim to-le: „Dalje pismenke slovenske od nekega Konstantina (Cirila) filosafo iznajdene, s kterimi bi se Bog, kakor se spodobi, hvalil in

¹⁾ Ima jih 1605.

častil, po vsej pravici hvalimo ter ukažemo, da bi se v tistem jeziku Jezusa Kristusa, gospoda našega, slava in dela pripovedovale. Tudi ni pravi veri in uku nasprotno, ali maše peti v tistem slovenskem jeziku, ali sveti evangeli in pa berila novega in starega zakona dobro predstavljene in razložene brati, ali vse druge duhovne molitve opravljati; zakaj on, ki je vstvaril tri glavne jezike, namreč hebrejskega, gerškega in latinskega, vstvaril je tudi vse druge za čast in slavo svojo.“ — Rimski papež je tolikanj raji dovolil slovensko liturgijo, ker so Slovenci v nevarnosti bili, da bi bili odpadli od rimske cerkve. Gerški car Basilij (867—886), ki je bil rojen Slovenec iz Macedonije domá (tudi Macedo imenovan), prizadeval si je vse Slovence si pridobiti. In res s svojim šuntanjem zoper frankovske gospodarje je toliko opravil, da so Primorci in Dalmatinci k njemu pristopili in tudi se od rimske cerkve ločili. Papež Janez VIII. jih je pridobil nazaj, in toliko ložeje, ker jim ni branil slovenskih obredov. Zakaj papež je poterdil obrede samo za Metodovo škofijo, ki pa ni segala v Dalmacijo, toda obredi so segli kmali čez mejo, Dalmatinci so se jih že za časov Metoda poprijeli, česar Metod ni mogel braniti.¹⁾ — In potem, ko so Magjari prihruli, ko so slovenske obrede po Panonii zaterli in duhovne slovenske pregnali, in ko so le-ti bežali v Bulgarijo, bila je slovenščini tam domovina. Z veseljem so sprejeli svojo sestro sosedni Slovani, Bulgari, Serbi in na zadnje tudi Rusi, ter jo vpeljali v službo božjo, in še dandanašnji jo rabi kakih 50 milijonov Slovanov; dalje je došla v Rusiji slovenskemu jeziku ta čast, da so ga v pisavo vpeljali, kajti do Petra Vélikega je bila ta navada, da so govorili ruski, pisali pa po slovenski.

Tako je postal cerkveni jezik, ki ga imenujemo „Staroslovenščina“, občno blago vsih slovanskih narodov. — Če prav ime staroslovenščina ni tako razumeti, kakor da bi bila mati vseh slovanskih narečji, ampak je sestra drugih, zakaj Slovani so se razkrojili že v starodavnih časih, in ne še le v 9. stoletji. Staroslovenščina je eden tistih oddelkov; se ve da so takrat posamezni oddelki še bliže vkup in si bolj podobni bili.

Slovenci so bili prvi kristjani med Slovani, so imeli naj prvi pisavo, slovenščina je nar pred izobražena sestra. Njeni naj starji spomeniki segajo v 10. stoletje, med tem, ko imajo Čehi

¹⁾ Metelko Mitth. d. hist. V. 1858.

naj starje spise iz 13. stoletja, Poljaki iz 14., drugi iz 15. in 16., Rusi še le iz 18. veka. Zato je slovenščina segla tako po širokem, in pa ker dialektí takrat niso bili tako različni, kot sedaj. — Ko bi bila mati vseh narečji, morali bi jo zvati staroslovanščino (altslavisch mesti altslovenisch).

Ako vzamemo za „staroslovenščino“ jezik celega slovenskega naroda, ki je prebival v Panonii, v Noriku in po okrajinah okoli hemonskega ogorja (Haemos), imenujemo po vsej pravici sedanjo slovenščino hči staroslovenščine. Ako pa vzamemo za „staroslovenščino“ samo cerkveni jezik, ki je bil le en dialekt vesoljnega slovenstva, namreč panonski, tako pa izvira naša slovenščina iz nekega bližnjega, unemu prav podobnega narečja, je toraj hči sestre. Zakaj jezik se je bil že pred nekoliko razkrojil. Šafařík pravi, da je bil panonski nekako v sredi med bulgarskim in noriškim. Noričani so berž ko ne že v 9. veku izgovarjali na priliko č, j; Bulgarci pa št, žd (B. so naredili tj = št; dj = žd; N. pa tj = č; in pri dj so d izpahnili). Ali pa so Panonci izgovarjali št in žd; verjetno je, dokazano pa ni, zakaj naj starji spomeniki, če tudi v Panonii domá, prepisani so od Bulgarcev, ki so jih utegnili nekoliko spremeniti. Če toraj ni znano, kateri jezik, bulgarski ali noriški je bil bliže panonskemu, vendar je bolj verjetno, da noriški je bliže v žlahti, kajti še dandanašnji se jezika nju potomcev celó malo ločita; dalje pričajo to tudi tiste beseda na *ѣти* (ěti), ktere so si Magjari od starih Panoncev sposodili, post.: beszed - *бесѣда*, cserep - *чръпъ*, csev - *цѣвь*, ebed - *обѣдъ*, lep - *лѣпъ*, *мѣръ* (mer) v Bogomér, Kazmér, Lodomér — sedanji Slovenci in Magjari izgovarjajo v teh besedah e tako, da je slišati neki glas med e in i; Bulgarci pa imajo v naglašanih zlogih *ѣа* (ea), sicer pa *ѣ* (e). — Naj že vzamemo tako ali tako, staroslovenščina je lastnina celega naroda, kajti del (dial. pan.) spada k celoti. Čeravno je faktično prišel le en del ali eno narečje v pisavo, druga dva imata pravico do lastnine, in korist se je sprostirala na obadva.

Da je slov. cerkveni jezik bil jezik panonskih Slovencev v 9. stoletji, ne pa bulgarskih, kakor so terdili pred učeni (Dobrovsky, Vostokov, od kraja tudi Šafařík, kar pa je pozneje preklical), tega ne more tajiti nobeden. Priča temu so legende, pisma papežev in spreobrnjenje Karantanov. Domovina teh Slovencev se je razprostirala med Donavo in Dravo, proti za-

toku je segala do Ptujega (mesto), njih središče je bil sedež Kocelna na iztoku vode Szala v Blatensko jezero, kjer je sedaj Szalavár. Tudi so bili različni od Moravcev, ki so spadali k češkemu narodu. Nekatere je zapeljalo ime „Vélika Morava“ k misli, da so Panonci in Moravani jeden narod. Toda pod tem imenom se ne sme zastopiti cela moravska država, ampak sama Panonija do Drave, ki se je po sedinjenji z Moravo imenovala „Vélika Morava“. ¹⁾

Razun omenjenih vnanjih prič naj navedemo še nekatere notranje dokaze, da je cerkveni jezik res panonski (v širjem pomenu: karantanski). Taki so: a) Jezik v naj starejših spomenikih je naj bolj podoben tistemu, ki se mu še danes pravi „slovenski“; to bi se vidilo še bolje, ko bi imeli v originalu knjige, ki so bile pisane v Panonii, kajti sedaj imamo samo prepise. b) Več besedi je, ki so v navadi le pri Slovencih na nemški meji, in sicer zato, ker Slovenci so dobili keršansko vero že pred po nemških misijonarjih in so sploh z Nemci obhajali; take so: БОУКЪИ, БОУКЪВИ (čerka) - buoh (Buch); ВРЪДЪЗ - unwerd; КЪНАЗЪ (knez) - kuning (könig); МЪНИХЪ (mnihi); munih (Mönch); ПОСТЪ - fasta; ФИЛА - fila (Feile); ПЕНАЗЪ - phenig; ЦРКВА - Kirche; КРЪСТИТИ - christen. — Te besede so povzete po staronemščini; nahajajo se pa tudi take, ki niso vzete iz nemškega, vendar pa narejene po nemškem, post.: НЕПРИІАЗНЪ - unholda; ПЪКАЗ peklo (pekel) - paech (infernus), срѣда - Mittwoch. — So dalje zopet druge besede, ki so vzete iz latinščine, take so na priliko: КАЛЕЖЪ - calix; КЪМОТРЪ - compater (boter); КЪМОТРА - commater (botra); КРИЖЪ - crux. Te in take besede so latinsko-nemška terminologija za keršanske reči pri Slovencih; po pravici jih imenuje Dobrovsky „predcirilične“, kajti te besede so vpeljali nemški misijonarji med Slovence in Ciril jih je pri Panoncih že dobil, ter raji porabil, kakor pa nove kovati ali gerške vrivati. Ker pa so jih Bulgari večidel zamenili z gerškimi, ter pisali na priliko: МОНАХЪ mesti МЪНИХЪ, ПАПА mesti ПАПЕЖЪ, ІІЕРЕЙ mesti ПОПЪ, ДІАВОЛАЪ mesti НЕПРИІАЗНЪ: gotov je dokaz, da šla je pisava od tukaj doli, ne pa prišla od ondi gori; kajti nemško-latinske besede gotovo niso domá v kraji, kjer gerščina obvlada, marveč take primitivne besede kažejo v kraje, v katerih se je bil vkoreninil

¹⁾ Mikl.

nemški živelj in latinski obredi, to je, v Karantanijo. — Zadnjič naj omenimo še to, da imajo tudi Magjari za verske znamenje besede, ki so gotovo vzete iz staroslovenščine, in ki pričajo, da so Slovenci pomagali Magjarom h keršanski veri, post.: csötörtök (četertek), kereszt (križ), malaszt (milost), oltár (altar), péntek (pétek), pókol (pekel), szent (svet), szerede (sreda); Balaton (blatensko jezero), dorong (drog). ¹⁾

Če se vpraša, kakošni obred ali liturgijo je vpeljal Metod, gerško ali latinsko, odgovorimo z Ginzelnom, da je rabil rimsko-slovenski obred, ne pa gerško-slovenskega. Cela zgodovina o Metodovem škofijstvu priča, da je bral sv. mašo v slovenskem jeziku po latinski liturgiji. Sv. brata sta našla pri Slovencih že keršansko vero v rimskem obredu vpeljano; kot modra človeka in goreča duhovna sta gledala le na to, kako bi več storila in jih lažje podučavala; preuredila sta le toliko, kolikor je treba bilo, to je, jezik sta spremenila, drugih novarij nista vpeljavala. Ko je bil Metod posvečen za višega škofa, prisegel je na vero rimske cerkve, in pa, da bo varoval in ohranil edinost vseh cerkvenih naprav, toraj tudi edinost liturgije. — Ko so ga zoperniki tožili pri papežu, očitali so mu le spremembo jezika, in gotovo ne bi bili zamolčali, ko bi bil tudi liturgijo spremenil. In ravno zato mu je potrdil papež slovenski jezik, da ne bi odpadli Slovenci k Gerkom, gotovo bi mu ne bil potrdil gerške liturgije. — Pomenljivo je tudi, kako sta se sv. brata zagovarjala pred papežem: „Siquidem si quissemus illi populo aliter aliquando cum ceteris nationibus subvenire in lingua Graeca vel Latina, omnino quae reprehenditis non sanxissem. Sed quia idiotas viarum Dei totaliter reperi, et ignaros, solum hoc ingenium almi flua sancti Spiritus gratia cordi meo inspiravit, per quod etiam innumerum populum Deo adquisivi.“ ²⁾ Tù govori Metod samo od jezika, iskal je le pomočkov, da bi jim lažje pomagal. Če so že tako bili „idiotae viarum Dei“ in pa „totaliter ignari“, gotovo bi jih še bolj zmedel, ko bi bil nove obrede vpeljal.

Sv. brata sta našla Slovence pod rimsko oblastjo, zato sta predstavila Hieronymovo sv. pismo, ki je veljalo v rimski cerkvi in bilo v navadi. O tem piše Daniel Pabebrochius to: „Cyrilli

¹⁾ po Mikl.

²⁾ Farlati Ill. sacr. III. 91.

versio facta est secundum vulgatam, probatamque in Patriarchatu Romano Hieronymi versionem latinam; licet enim Graecus esset Cyrillus, Slavoniam tamen, in qua praedicabat, sciebat antiquitus juris esse Romani: adeoque Ecclesiae Romanae aptare se voluit, quatenus poterat, eidem redditurus gesti a se muneris rationem.“¹⁾ Te besede pričajo, da sta se podvergla v vseh rečeh rimski oblasti. — Da so bile slovenske knjige osnovane na podlagi rimskega obreda, kaže tudi to: V Ostromirskem evangelji je pridjan kalender ali zapisnik praznikov čez leto, in ondi stoji praznik sv. Silvestra papeža na 31. dan decembra po latinskem kalendru, ne pa na 2. dan januarja, kakor ga imajo Gerki.²⁾ — Naj očitniši dokaz je zadnjič ta, da so cerkveni obredi v Primorji, kamor so prišli že ob času Metoda, še današnji rimsko-slovenski, taki kakoršne je vpeljal Metod.

Hi koncu spisa o slovenskih obredih naj pridenemo še to, da slovenski obredi so bili poterjeni od papeža tudi pozneje. — Slovenske obrede so sprejeli Slovani z velikim veseljem in se jih terdno držali, kamorkoli so prišli. Ali zadeli so obredi na mnogo in močnih nasprotnikov, kakor v začetku, tako tudi pozneje. Bili so jim sovražni Nemci, pa tudi med domačinci ni manjkalo sovražnikov. V Dalmaciji so jih prepovedali in odpravili na treh cerkvenih zborih v Splitu, naj prvo že l. 925, potem l. 1059, in zadnjič l. 1064. Cerkve so zapirali in pod ojstrimi kaznimi prepovedovali, ne rabiti slovenskega jezika pri službi božji. Za nekaj časa je omolknilo slovensko petje po cerkvah, toda ljudstvo si ni dalo vzeti prijetne besede domače; duhovni so bili prisiljeni vdati se želji ljudski ter sčasoma jeli so na novo pevati mašo v domačem jeziku. Tako je nastalo mnogo in sitnih pričkarij.³⁾ — V taki zadregi je mogel biti l. 1248 Senjski škof, ki je prosil papeža Inocencija IV., naj bi dovolil obravnavati službo božjo v domačem jeziku. Papež mu je odgovoril tako-le: „*Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Sclavonia est littera specialis, quam illius terrae Clerici se habere a B. Hieronymo (sic) asserentes eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis Episcopus, imiteris, cele-*

¹⁾ Farl. 89.

²⁾ Kop. Glag. 32.

³⁾ Farl. 128 sqq.

brandi divina secundum praedictam litteram a nobis licentiam postulasti. Nos igitur, attendentes quod sermo rei, et non est res sermoni subjecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo sententia ex ipsius varietate litterae non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam.“ ¹⁾

B. Glagolica in Cirilica.

Slovani imajo že od starodavnih časov dve pisavi, Glagolico in Cirilico. Cirilica je sedaj v rabi pri tistih Slovanih, ki imajo za službo Božjo gerške obrede. Glagolica pa je le še po nekterih krajih na Primorji in bližnjih otokih. — Kakor ste dve pisavi, tako govori sporočilo tudi od dveh početnikov, ali prav za prav od treh. Da je sv. Ciril zložil neko pisavo za Slovence, to priča zgodovina že tisuč let, in sicer učeni so bili dolgo dolgo te misli, da je sedanja Cirilica njegova najdba. O Glagolici pa so bili raznih misli; nekteri so terdili, da so imeli Slovani Glagolico že pred Cirilom, med južnimi Slovani pa je ustmeno sporočilo pripisovalo Glagolico sv. Hieronimu. Pozneje so prišli na dan spisi, kateri pričajo tudi o sv. Klemenu, ki je bil Metodov učenec in potem škof v Velici na Bulgarskem, da je zložil abecedo ali pisavo za Slovence. In tako prilagajo učeni sedaj eno pisavo Cirilu, eno pa Klemenu. — Da bodo Slovenci, kateri ne umejo nemški, ali kateri nimajo pri rokah dotičnih bukev, vidili, kako se trudijo učeni možje že zdavno za pojasnjenje slovenske zgodovine in literature, sestavili bomo tū plode in rezultate njih prizadevanja ter jih podali Slovencem v domačem jeziku, naj bi iznajdbe posameznih došle v prid in korist narodu in postale občno blago. — Lastnih preiskav tū nimamo, povedali bomo, kar smo se naučili pri drugih. — Bukve smo rabili te: Kopitar: Glagolita Clozianus, Prolegomena k Texte du Sacre; Šafařík: Památky, Ursprung und Heimat des Glagolitismus; Miklošič: Slav. Bibliothek, spis o Glag. v Gruberjevi Encyclop.; Talvj: Slav. Literatur.

I.

Med učenimi je bil Gelazi Dobner prvi, ki je s tehtnimi razlogi dokazoval, da je Glagolica stareja kot Cirilica.

¹⁾ Farl. 89.

Njegova razlaga je nekako taka-le: Odkler ste znane obe pisavi glagoliška in cirilska, imeli so glagolico za starejo; nekaj zato, ker se je menilo, da jo je zložil sv. Hieronim in pa ker so jo rimski papeži poterdili, še bolj pa, ker njene neprilicne in težavne čerke, ki jih nobena druga pisava nima, kažejo, da so zdavna in originalna znajdba. V Cirilici pa so gerške čerke, kakoršne je rabila Gerščina v 9. veku. Glagolica je bila znana ob času Janeza VIII. in sv. Metoda, toraj gotovo stara. Glagolica je enotna in vsa enaka; Cirilica pa ima med gerškimi pismenkami še druge, ki niso gerške. Tudi ime „Glagolica — bukvice“ kaže, da izvira iz starih časov. Dalje priča tudi ta okoliščina, da so Rusi, ki Cirilico rabijo, keršansko vero prejeli sto let pozneje, kakor Sloveni, kateri rabijo Glagolico. K temu imajo Glagoliti neki spis iz leta 1222, in iz tega spisa je viditi, da je bila Glagolica že ob Metodovem času sploh v rabi. Neki duhoven namreč, Nikolaus iz otoka Rab, pravi v predgovoru k temu glagoliškemu psalteru, da ga je prepisal l. 1222 pod papežem Honorjem, Friderikom rimskim, in Robertom vzhodnim cesarjem iz nekega veliko starejega psaltera, ki je bil pisan na povelje in stroške salonskega škofa Theodora. Ker pa je gotovo, da je bil tisti Theodor nadškof v Saloni pod papežem Janezom VIII., tedaj v 9. veku, gotovo je tudi, da je bila Glagolica v 9. veku znana, in to je tista, ki sta jo sestavila slov. aposteljna Ciril in Metod. Ako bi kdo utegnil ugovarjati, da ste takrat morda obe abecedi bile v navado prišle, reči se mora na to, da bi nespametno bilo, sestavljati težavno in okorno Glagolico, če je bila že znana, lahka in umevna Cirilica. — Dalje še to: Cerkvni zbor v Saloni l. 1061—1072 je zaverigel Metodovo pisavo. Ko bi bila ta pisava sedanja Cirilica, ne bi jim bila neznana, ker je podobna gerščini, in toliko bolj bi jo bili poznali, ker je salonska škofija na severno in juterno stran mejila na Gerke; oni pa je niso poznali in imeli so jo za gotiško pisavo, kar se vidi iz teh besed: „dicebant gothicas literas a quodam Methodio haeretico fuisse inventas.“ Iz tega pa je razvidno, da je zbor imel v misli Glagolico. Tudi anonymus (neimenovan pisatelj) o spreobrnjenji Karantanov govori od „noviter inventis litteris slavinis“ (na novo iznajdenih slovenskih pismenk). In papež Janez VIII. pravi: „litteras slavonicas a Constantino quodam philosopho repertas jure laudamus.“ Po nobeni viži pa ne bi mogli reči ti močje, da je Ciril

nove čerke iznašel, ko bi bil tisto sedanjo Cirilico, ki je čisto gerški podobna, porabil za slovenščino. — Toraj notranji razlogi in pa vnanje priče silijo k tej misli, da Ciril je zložil Glagolico. Cirilica pa je pozneja.

II.

Tej misli Dobnerjevi se je operl učeni Dobrovsky in terdil, da je Glagolica pozneja kakor Cirilica, da toraj Ciril ni zložil Glagolice. On deva začetek Glagolice v enajsto stoletje, ali celó v trinajsto. Postavil je Dobrovsky hipotezo, da bi pokazal začetek Glagolice, in opira svojo hipotezo na zgodovino tako-le: Ko je neki škof norenski, Gregor po imenu, slovenske duhovne drugih škofij posvečeval ter tako v pravice drugih škofov segal, zbrali so l. 1060 v Splitu (Spalato) cerkveni zbor (synodo) in prepovedali slovenske obrede, ne vedé, da jih je že papež Janez VIII. bil poterdil, Metoda pa so kot krivoverca izobčili (in forma qua auctorem) skor 200 let po smerti, in zaverгли njegovo pisavo. Sklenjeno je bilo, da se ima opravljati sv. maša samo v latinskem in gerškem jeziku (tum inprimis proscripta fuit atque interdicta liturgia Slavonica, et gravissimis poenis interpositis cautum est, ne quis in posterum alia lingua, nisi aut latina, aut graeca ad rem divinam faciendam, precesque publicas Deo divisque adhibendas uteretur, neve ullus Sacris Ordinibus initiaretur, quin alterutram linguam caleret.¹⁾ — Ker pa se je ta sklep Dalmatinom preoster zdel, in ker niso hotli opustiti domačih obredov pa tudi ne zaverženi biti zavoljo pisave ali odcepiti se od rimske cerkve, zmislil si je neki duhoven pobožno zvijačo, ter ponaredil in spremenil Cirilico tako, da je bila podobna koptiški pisavi, in tako je postala tista „Glagolica“. Da pa bi imela nova pisava večo veljavo, rekli so, da izvira že od sv. Hieronima; in to mnenje je bilo tako vterjeno, da nobeden drugače mislil ni. In celó rimski papeži so verjeli temu ustinenemu sporočilu, kar se vidi iz pisma Inocencija IV., ki je l. 1248 senjskemu škofu pisal tako: Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Slavonia est littera specialis, quam illius terrae Clerici se habere a B. Hieronymo asserentes eam observant in divinis officiis celebrandis.²⁾ — Da

¹⁾ Farlati Illyr. sacr. III. 129.

²⁾ Talvy. 32. Kop. Glag. Cloz. II.

je ta hipoteza puhla, vidi se ji na prvi pogled; zakaj sama prememba čerk bila bi malo pomagala, ker so prepovedali slovenski jezik za cerkveno rabo, ne pa pisave. — Tù je pomniti še to, da so bili slovenski obredi overženi že dvakrat pred, l. 928 in 1059, obakrat v Splitu; toda Slovani so se deržali starega sporočila in treba je bilo novih sklepov in ukazov.

Več verjetnosti bi imela druga hipoteza Dobrovskega, ko bi jo zgodovina poterdila, namreč: Ker so po odpadu (schisma) Latinci črtili Gerke, in ž njimi vred vse druge narode, kateri so v domačem jeziku vpravljali službo Božjo; dalje, da ne bi bil zaveržen jezik zavoljo pismenk, ali pa, da bi Slovence odderževali od Gerkov: premenili so dalmatinski duhovni Cirilico, ki je pisana z gerškimi čerkami, v tako imenovano Glagolico. Da bi imela nova pisava večo veljavo, rekli so, da jo je zložil sv. Hieronim, ki je bil rojen Dalmatinec (l. 420).

III.

Dasilih so Dobrovskega hipoteze puhle, veljale so vendar pri vseh in nobeden ni mislil drugače, tudi Kopitar je bil od kraja te misli. Kar je naenkrat zagromelo, ko je prišla na dan neka glagoliška knjiga — Glagolita Clozianus — ki jo je imel grof Cloz (Klotz) na Tirolskem. Kopitar je namreč dobil v roke ta kodeks, je jel premišljevati in preiskovati, leta 1836 ga je preobčil in celemu svetu oznanil, da glagolica je veličastna in stara, stara je toliko, kakor cirilica če ne starji. Slavni kritikar opira svoje misli na te razloge: a) „Glagolita Clozianus“ je bil pisan v 10. ali 11. stoletji, kakor priča pisava in jezik, in spada k tistim rokopisom, ki so bili pisani v Bulgarii od Metodovih učencev in njih naslednikov precej po prihodu v Bulgarijo, ali pa k tistim, ki so bili prepisani iz prvih pisanih še v Panonii. Ta knjiga je toraj toliko stara, kakor naj starji cirilska namreč „Ostromirovi Evangelji,“ ki so pisani l. 1057. b) „Abecenarium bulgaricum,“ ki je v Parizu, ima imena pismenk pisane z latinščino, in to latinščino devajo Maurinski Benediktinarji v 9. ali 10. stoletje (850–950) in Kopitar pravi, da ni poznejši kot iz 11. ali 12. veka. c) Neki cirilski psalter — Codex Bononiensis — ki je pisan ob času bulgarskega kralja Assan, okoli l. 1185 ima sred cirilske pisave tri verste pisane z glagolico. d) Naj starji knjige cirilske imajo perve čerke (initiales) glagoliški pisane, na priliko, psalter iz

11. veka, ki ga ima Eugeni v Kiev-u; glagoliški spisi pa nimajo cirilskih pismenk.

Po teh razlogih je dokazano, pravi Kopitar, da je Glagolica toliko stara, če ne starji, kakor Cirilica. — Pa kdo bi bil zložil Glagolico, Kopitar ni določil; postavil je dve hipotezi v tej zadevi, prvič: Kaj ko bi bili Slovenci imeli Glagolico že pred Cirilom, če ravno ne od sv. Hieronima? Ker pa obredov službe Božje niso opravljali v domačem jeziku, tudi svoje pisave niso rabili za verske reči; ko pa sta ss. brata slovenski jezik vpe-ljala za obrede, vzela sta iz stare pisave 12 čerk k gerški abecedi, namreč za take glase, ki jih gerščina nima, in tako pisala v sedanji Cirilici, Slovenci pa so se raji držali stare pisave, ker so je bili bolj vajeni in so tudi sv. bukve ž njo spisovali — ali pa, drugič: Kaj ko bi bil Ciril celo glagoliško abecedo sestavil, iz tega namena, da ne bi Latinci čertili gerške pisave, in ž njo vred Slovencev; kajti Gerke so sovražili zavoljo razkolništva? — Toliko je gotovo, pravi Kopitar dalje, da nekdanj je bila Glagolica sploh v navadi pri Slovanih takraj Donave kot zgolj slovanska, in sicer za oba obreda. Potem pa, ko je gerška cerkev čisto odpadla, so Rusi in drugi narodi gerške vere se poprijeli sedanje Cirilice, ker jim je lažje bila; Glagolica pa je ostala Slovanom rimskega obreda, vsaj deloma.')

IV.

Kopitarjevo misel, da je Glagolica toliko stara, kot Cirilica ali pa še stariša, poterdil je Šafařík, in ž njim Miklošič in drugi učeni. Šafařík je šel naprej in s tehtnimi dokazi razložil, da je Glagolica stariša od Cirilice; zakaj Kopitar je to reč s svojim bistrumom bolj — *divinando* — uganil, kot dokazal, pravi Šafařík, ker važniši in dokazljivi spomeniki so pozneje na dan prišli, ki jih Kopitar ni imel v rokah. — Učeni možje stavijo svojo terditev na notranje in vnanje razloge; perve so posneli iz pisave same, druge jim dajo historični spomeniki in dokazi. Naj važniši razlogi so ti-le:

1. Nekaj glagoliških čerk je odpertih na levo, cirilske, gotiške in latinske pa so na desno obrnjene; une na levo obrnjene izvirajo iz tiste stare dobe, ko so še pisali od desne na levo.

1) Kop. Glag. Cl. III. XIII. — Slav. Bib. I. 72.

2. Kakor je bila v starih časih navada, da so rabili čerke za števke (Zahlbuchstaben), tako je tudi v slovenščini bilo. In glagoliške čerke imajo kot števke tisto veljavo (Zahlenwerth), kakor stoje v abecedi; cirilske pa imajo številni pomen gerških čerk; tudi se ravna Cirilica pri zaznamovanju števk včas po Glagolici, nikdar pa ne Glagolica po Cirilici, in to priča, da je Cirilica mlaji.

3. Kakor ima koptiška pisava razun gerških pismenk nekatere egiptiške, in kakor je vzela gotiška 3 čerke iz rimske abecede, tako ima Cirilica med gerškimi čerkami nekatere glagoliške. Za take glase namreč, katerih gerška nima in toraj tudi pismenk ne (š, č, ž), ima Cirilica glagoliške ali vsaj po njih posnete pismenke, kar ne bilo mogoče, ko bi Glagolica bila izcimila se iz Cirilice.

4. Kdor primeri in na tanko pregleda glagoliško in cirilsko pisavo, vidil bo, da ima vsaktera svoje prednosti, pa tudi napake. Vendar pa je Cirilica bolj izverstno izpeljana, ter kaže, da je tu nekaki napredek v pisavi, in da je Cirilica le popravljena in olajšana Glagolica. To je razvidno posebno na tistih čerkah, ki jih imate obe pisavi za ene in iste glase, t. j. kjer rabi Cirilica glagoliške pismenke; na priliko za naš *ѣ* ima Glagolica svoje znamnje, iz kterega je polagoma nastalo cirilsko. Lahko je viditi, kako izvira ena čerka iz druge, in da je Cirilica posnela po Glagolici, toda lepopisno popravila, tako da se vidi nekaki napredek v pisavi. Toraj je to živa priča, da je Cirilica poznejša od Glagolice.

5. Kakor je cirilska abeceda bolj doveršena od glagoliške, tako je tudi s pravopisjem in slovniško skladbo (Stil). Glagoliška skladba je nekako prvotna in primitivna, Cirilska pa je že bolj oglašena in omikana. To se vidi na tem: a) Glagoliška prestava Psaltera in Evangelja, katero Cirilu samemu pripisujejo, ima veliko več neprestavljenih gerških besed, kakor Cirilska. In to je naravno, zakaj znano je iz zgodovine prestav, da je prvi prestavljavec svetih bukev velikrat primoran, da vzame nekaj besed neprestavljenih iz originala v prestavo. Take besede popravijo nasledniki, ter jih domestijo z domačimi, in tako postane prestava še le sčasoma popolnoma in čista. Tega si še misliti ne moremo, da bi bili poznejši Glagoliti gerške besede vcepili, kajti živeli so na zatočnem in bili vdani rimskemu papežu. — b) Glagoliška prestava ima veliko pomot in nápak

prestavljenih besedi, v Cirilski pa so popravljene. Vzrok tega lahko razvidimo, če se spomnimo na stare čase in njih spise, kjer so tudi naj izverstniši prestavljavci mnogokrat se zmotili, zlasti kedar so prestavljali v jezik, kateri še slovstveno izobražen ni bil. In ravno to je bilo pri Cirilu; kajti on in njegovi pomagavci so delali med narodom, ki literature še ni imel; delali so v deželi, kjer se je strinjalo troje narečje, bulgarsko, slovensko in moravsko; njegovi pomagavci so bili deloma Bulgarci, in tako so se lahko vrinile pomote posebno pri takih besedah, ki več pomenov imajo; dalje je tudi to, da je Ciril premalo časa živel in delal, da bi bil zapazil in popravil napake, moral je izročiti delo manj zmožnim možem. Toraj, ker so cirilske prestave bolj proste pomot, kot glagoliške, gotovo so glagoliške stareje; zakaj ko bi bilo iz perva vse prav prestavljeno, pač ne bi si nobeden upal pozneje pokvarjati, ali vsaj drugi ne bi mu pustili pačiti, posebno duhovni ne, med kterimi je bilo mnogo učenih. — c) V glagoliških rokopisih se nahaja veliko „arhaizmov“ t. j. zastarele besede in pa zastarele oblike. Take arhaizme popravljajo cirilski prepisovavci s tem, da jih namestujejo z novimi besedami in oblikami, ali pa pristavljajo k starim nove izraze, da bi jih braveci lažje razumeli. — Vse to kaže na nekaki napredek in izviranje Cirilice iz Glagolice, ter po tem takem priča, da je Glagolica starji; zakaj naravno je, da se tamne reči pojasnujejo, in da se mlado razvija iz starejšega.

6. Več cirilskih rokopisov je, ki so prepisani iz Glagolice. To pričajo posamesne glagoliške čerke, ki se nahajajo sem ter tje v cirilskih spisih, pa tudi cele verste po glagoliški pisane so v njih. Glagoliškega spisa pa nobenega ni, ki bi se moglo dokazati o njem, da izvira iz Cirilice.

7. Tudi se dobijo „Palimpsesti,“ v kterih je Glagolica zbrisana, in po njej je pisano s cirilskimi pismenkami. Takih pa ni, da bi bilo poverh Cirilice pisano glagoliški.

8. Dalje se dajo navesti historični spomeniki, ki pričajo, da je Glagolica stareja. Naj starji dokument slovanske pisave je neki podpis na Atoški gori. V kloštru Iweri namreč imajo neko gerško pismo (Urkunde), ki mu je letnica zapisana 982, in v tem pismu je ime duhovna „Juri iz Hierisa“ glagoliški podpisano. — Druga priča so pražki odlomki (Prager Fragm.) Letnice sicer nimajo, pa so gotovo prav stari. Šafařík sodi, da izvirajo iz dobe sv. Wenceljna, okoli l. 862 — 950, ter kažejo

starost Glagolice. Tu se nahajajo štiri besede, ki so le glagoliškim spisom lastne, namreč крижъ, іадро, окидо, законопрестопно; mesti teh besedi rabijo Cirilski крътъ, скоро, окидоше in безаконно. Naj stareji cirilski spisi pa ne segajo čez 11. stoletje (1047) nazaj, kolikor je znano iz zgodovine. — Naj pridenemo še to-le: Leta 1047 je prepisal v Novgorodu duhovnik Upir Lichyj za vladika Vladimira Jaroslaviča bukve „prerokov“ v sedanji Cirilici, in konec spisa pove razločno, da je pisal iz nekega starega rokopisa, ki je bil pisan s Kjurilico — is Kurilovice. Šafařík pravi, da ta Kurilica je sedanja Glagolica, ker a) neki prepis tega spisa (iz 14. — 15. veka, v kloštru „Lawra“ na Ruskem) ima nekaj glagoliških besed, in mnogo glagoliških čerk, ki so čisto podobne čerkam „pražkih odlomkov;“ b) ko bi bilo to prepisano iz cirilskega rokopisa, bila bi ta opazka nespametna in brez pomena; ako pa jo vzamemo tako, ima pravi pomen, namreč, da „Kurilica“ je cirilova pisava, t. j. Glagolica; zakaj pisatelj gotovo ne bil tega omenil, ko ne bi bila pisava originala različna od njegove pisave.

9. Ker je gotovo, da so imeli panonski Slovenci v 9. stoletju svojo pisavo in pa da je šla ta pisava še pred koncem omenjenega stoletja z Metodovimi učenci vred k slovenskim Bulgarcem, nastane prašanje, ktera pisava je bila ta, Glagolica ali Cirilica? — Ni misliti, da bi jo bili spremenili v nepriročno Glagolico, ako je bila pred Cirilica; zakaj nobeden ne bi jemal Glagolice mesti zložniše Cirilice, naj si bo izobražen po latinski ali po gerški. Verjetno je tedaj in čisto naravno, da je v hemonskih deželah Cirilica spodrinila Glagolico; temu toliko berž, ker ljudje v ondotnih pokrajinah bili so izobraženi po gerški, ter jim je bila Cirilica bolj zložna in umevna. To poterdí tudi zgodovina, neka legenda namreč o sv. Klemenu (umerl 916); ta pravi, da je Klemen vpeljal to popravo; ta legenda naravnost pove, da je zložil bolj umevne pismenke, kakor so bile Cirilove. Te pismenke ne morejo biti druge, kakor sedanja Cirilica, kajti gerški izobraženim Slovanom je bila Cirilica gotovo bolj umevna, ker je sestavljena iz gerških čerk, kot pa stara Glagolica.

10. Šafařík derži posebno veliko na to, da se dokaže domovina Glagolice, češ dokaz za domovino je tudi dokaz za starost. Ta dokaz pa nam podajo pred vsem naj bolj gotovo

besede, ki se nahajajo v starih spisih različnih po različnosti krajev, iz katerih izvirajo; zakaj naravno je, da so jemali predstavljavci izraze in govorice tistega naroda, med katerim so živeli in za katerega so delali prestave. — Šafarik dokazuje tako: Legenda pripoveduje o sv. Cirilu, da je v Carigradu zložil abecedo in pričel predstavljati Evangelje sv. Janeza, — „v začetku je bila beseda itd.“ — prestavil je le evangelijske berila za nedelje in praznike, dalje psalme in cerkvene pesmi. Da bi bil vse to že v Carigradu doveršil in potem v Panonii nič delal ne bil, tega si misliti ne moremo; marveč verjetno je to, da je pred le predstavljati poskušal, in potlej v Panonii z domačimi sodelavci delo izpeljal. Ciril je delal za narod ter jemal besede iz njegove govorice, toraj moramo tacih dokazavnih besed iskati v Panonii; zakaj historično gotovo je, da je bival Ciril pred odhodom v Rim pri Koceljnu in je imel 50 učencev domačih, ki jih je podučeval in prestavljal ž njimi, pozneje je tudi Metod dvakrat ondi bival. Res je sicer, da so Magjari Panonce zaterli, in ž njimi je zginil tudi jezik, toda noben narod, ki je izobražen in literaturo ima, ne zgine tako, da ne bilo sledu po njem. Tako je bilo tudi s Panonci. Zgodovina priča, da jih je šlo nekaj k Hervatom in Bulgarcem, nekaj jih je šlo proti zatoku po Kranjskem, nekaj jih je ostalo doma ter se podverglo Magjarom. Zatoraj je treba iskati sledov njih pri sosedih, sorodnikih in naslednikih, in tu so v prvi verstvi Slovenci in pa Hervati. Taki sledi so tiste besede v glagoliških spisih, ki so analogične jeziku in pisavi v karantanskih odlomkih, in ki nikjer drugje niso razumljive in v rabi, kot pri naslednikih in sosedih panonskih Slovencev, to so pravi Panonizmi. Take besede so priča, da so glagoliški spomeniki v Panonii doma, da izvirajo iz 9. stoletja, da se je toraj že takrat glagoliški pisalo. In ravno iz tega je pa tudi razvidno, da je Glagolica stareja od Cirilice, kajti to ne gre misliti, da bi bili imeli Slovenci ob enem dve pisavi.¹⁾

Tu naj sledi nekaj takih besed, ki jih je nabral Šafarik po glagol. spisih. Zapisali bomo tiste, ki so v navadi na Slovenskem, ali ki se nahajajo v karantanskih odlomkih (Freising. Fragm.) Pod abreviaturo Cir. bomo dodjali dotični izraz cirilski, da se razvidi različnost obeh pisav.

¹⁾ Šafarik, Ursprung und Heimath des Glagolitismus; Miklošič, Grubers Allg. Encykl. 51.

Натроути, natroviti, cibare, nutrire — nasitovati. Otrova (otrov) pomeni jedilo in strup, ker jed nezmerno vžita zna biti strup. Natroviti = nasititi; otrovati = zavdati.¹⁾ Nahaja se v karant. spom. II. 45. „Oni bo lačna natrovêhò — oni so namreč lačnega nasitovali. Je tedaj panonizem. — Cir. НАПИТАТИ.

Окришлз, tabernaculum, šotor; ovčarski stan. Planinski stani (na staneh), kjer ovčarji poleti bivajo pri čedah; in od tod imajo planine včasih to ime kot priimek. Okresel se zove neka gora v Sulčavi (Sulzbach), izpod ktere Savina izvira. — Cir. СТАНЗ.

Локва, pluvia, imbres, dež; lat. lacus. — Od tod veliko imen vasi, n. pr.: Lokve pri Černomelu; Lokve pri Trebnem; Lokvica pri Metliki; Loke na Tuhinskem. — Cir. ТЯЧА.

Отокз, insula. Ta beseda je lastnina Slovencev po Kranjskem, Štajarskem in Koroškem, drugi Slovani imajo ostrov. Od tod veliko priimkov krajev, n. pr.: Otok na Gorenškem; Otok, (Maria-Wörth) na Koroškem; Otočec, Wörthel pri Novomestu; Otočac na Hervaškem.

Бали, balovanie, medicus, medicina. — Ker je brati ta beseda v karant. spom. II. 90. „Kristus iže jest balij teles naših — ton poslednje balovanje posledje postaviv kazal je idr. — Kr. ki je zdravnik naših teles — ko nam je to poslednje zdravilo poslednjič postavil, pokazal je“ idr., priča je to, da je bila nekdanj pri nas v navadi. — Cir. ВРАЧЬ, vračevanje.

Цѣста, platea; sedaj tako po slovenski, hervaški in češki. — Cir. СЪЗНА. (Pri Naklem je neki klanec, ki se mu pravi „stagne.“ (Nota Terani.)

Храбрз, bellator (po slov. je hraber = fortis L.). Cir. БОРЕЦЬ, ратьникз; ratnici imajo Čakavci.

Хризма, unguentum, μύρον; v Cir. μύρο. — Znamenito je to, da ima rimska cerkev „chrisma“, gerška pa „myron“, kajti potem se vidi, da Ciril je bil rimskega obreda. Dandanes je slov. „krizma“, herv. „križma“, češki „křížmo.“

Чръваниѣ, calceus; slov. črevelj — čevelj; Cir. СНОРЗ.

Лзвина, latibulum; v Bosnii imajo „jazvina“, na Kranjskem „jazbina“, od tod tudi jazbec = der Löcherbewohner; in na Tuhinskem je senožet, ki se ji pravi „jazbeljne“, — kraj je grapast — L.)

¹⁾ Metelko.

ЛАДРЪ, ujedriti, celer, accelerare; od tod jadro, jad-rina, das Segel, jadriti, segeln, jadern, eilfertig. — Cir. ckopъ, uskoriti.

КЪМОТРА, commater, КЪМОТРЪ, compater; tako imajo Slovaki, Moravci, Čehi in Poljci, mi imamo botra, boter, — vse to kaže, da je ta beseda po latinskem posneta in pa da je karantanska.

КОСТЕЛЪ, turris, prav za prav po lat. castellum. Nemcem je Kastel = Schloss; na Krajskem je pomenila ta beseda to, kar je sedaj „terg.“ (Na Metliškem je fara, ki se ji pravi „Kostel.“) — Pomniti je to, da v strsl. se je a večkrat premenil v o, n. pr. sotona. — Cir. cтaлпъ.

КРИЖЪ, crux, že v praških odlomkih je brati крижънъмъ. Da je ta beseda na zatočnem doma, priča to, ker je še danes v rabi pri Slovencih, Čehih in Poljakihi. — Cir. крѣстъ.

МИЛЪ, miserabilis, miseratione dignus. V friz. odlomkih stoji: teh grehov se tebe mil tvorju.“¹⁾ „МИЛЪ ІЕМЪ КЪІСТЪ — misericordia motus est.“ V Slov. pomilovati (milo se mi stori).

МИСА (miza), patina (skleda). Tako imajo sedaj Slovaki, in Čehi. Na Slovenskem je miza mensa. Cir. владъ.

МЪИТО, praemium, μισθος, pecunia, χορηματ; — pri Slovencih je mita to kar nemški Pachtzins, Mauthzoll. — Cir. мѣзда.

НЕПРИКТЕЛЪ, inimicus. — Pri Slovencih in Hervatih je beseda še v navadi; Cir. врагъ.

ОКЪТЪ, votum (obljuba). — V friz. odlom. je brati obêti, oblationes, (darila); v Cod. suprasl. obeštati (obljubiti). — Cir. молитва.

ЖТРОКА uterus; slov. otrobi, otrobje — ajdovi, pšenični — die Hülle. L.)

ПОДЖЕГЪ, ПОДЖПЪГЪ, uxor dimissa. — Da je ta beseda prava domačinka slovenska, priča to, ker se nahajajo še po Slovenskem priimki „Podpežnik.“

СКАЛА, lapis (kamen). V prav starih glagl. se bere: skali se biše glagolali — lapides haec clamassent. — To besedo imajo le Slovenci, Čehi in Poljaki, drugim je neznana.

ТРОХЪТЪ, nummulus. „ПОСЛѢДНЪ ТРЪХЪТЪ“²⁾ — ultimum nummulum.“ — Slovenci imajo še troha = drobtinca (priimki Troha so v Idrii. L.) — Cir. мѣдѣница.

¹⁾ Ev. Luk. 15, 20.

²⁾ Krylos. Ev. Luk. 12, 59.

Творити, створити, *facere*; ker se nahaja ta beseda tudi v karantanskih spisih, post.: trebô tvorim (*sacrificare*); ježe jesm stvoril zla; ker je v navadi pri Slovencih „storiti,“ thun, in ker je beseda stvoriti, tvoriti v naj starih bukvah, namreč v evangelji, v apostelnu in psalterji skoz in skoz v rabi, vse to kaže, da je panonska.

Вѣко, (dual) вѣцѣ, *palpebrae* (obervi). Slovenski je sedaj véka — bavnara (*Fallthür*). — Cir. вѣжди.

Вѣрѣати, *credere*; v glagol. in starih cirilskih spisih se nahaja ta beseda, novejši cirilski imajo „verovati.“ V slovenskem je sedaj beseda sestavljena, verjeti, verjamem.

Вѣсѣпѣлиѣ, вѣсѣпати, *salire*. Ta beseda se rabi v glag. spomenikih od izvirajoče vode (vervrat, sprudeln). „Источникъ водѣ вѣсѣпѣлюще вѣ животѣ вѣчѣни — studenec vode izvirajoče v večno življenje.“¹⁾ — Korenina je сазпѣ, od tod v slov. slap (*Wasserfall*). Slapy vas na Češkem. (V tuhinskih planinah na sedlu je vas Slope; na obeh plateh izvirajo pod vasjo močni studenci, eden teče na Krajnsko, drugi na Štajarsko; tu je raztočje (*Wasserscheide*); Krajnski je močan, da žene malin z 1 kolesom; kedar velik pribobni v deževji, pridejo bele postervi na dan. — Na Dolenskem pri Šmarji je vas Lupa (vélika, mala), blizu nje izvira voda, in iz jam ondi v deževji voda nastopi. Morda je tudi to ime ostanek stare besede? L.) Cir. истѣкати.

Заклопати, *claudere*; friž. odl. II. 50. „v železneh vožih vklepenych posečachu — v železnih sponah vklenjenih obiskovali.“ — Slov. zaklepati, zaklep, zaklepa (*Gesperr*); herv. zaklopiti, zaklop (*claustrum*). — Cir. затворити.

Рачити, *velle*; pri belih Krajncih še v navadi, „ako se ti rači — wenn es gefällt ist.“ — Cir. благоволити. — Skrina, arca; skrinica, *marsupium*. — Cir. ковчежьца, ковчегъ.

Pristavimo še, kar pravi Šafařík k sklepu te razprave: „Menim, da sem dokazal, da je večina naj bolj dokazljivih besed in izrazov, po katerih se ločijo glagoliški spisi od cirilskih, v rabi in doma pri tistih Slovanih, ki so naj bližnji sosedje in sorodniki, in pa deloma nasledniki ali potomci nekdanjih Panoncev. Ker so po tem takem te besede in izrazi morali biti v naj starih glag. rokopisih; ker je glag. tekst sploh bolj star in

¹⁾ Jan. 4, 14.

primitiven, kot cirilski; ker veči del apostelske delavnosti sv. bratov Cirila in Metoda spada v Panonijo, kjer jih je Kocel rodoljubno sprejel že ob času prvega popotovanja v Rim, kjer sta podučevala v slovenski pisavi lepo število mladih mož, in vpeljala slovenske obrede: gotovo je, da je Kocelnova dežela ali stara Panonija tisti kraj, kjer so dobile tri prestave Cirilove, Evangelj, Apostel in Psalter, glagoliški značaj.“¹⁾

V.

Ker je razvidno iz tega, kar smo rekli doslej, da je Glagolica stareja od Cirilice, da je v Panonii doma in da je z domačim jezikom vred vpeljana bila v cerkvene obrede ali liturgijo, gotovo je tudi to, da je Cirilova pisava „Glagolica“, kajti Ciril in Metod sta pričetnika slovenskih obredov in slovenske pisave; zatoraj kar se govori od Cirilove pisave, velja od Glagolice. — To misel poterjuje tudi zgodovina druge slovanske abecede, namreč sedanje „Cirilice.“ Kakor imajo Slovani dve lastni pisavi, tako govori zgodovina o dveh pričetnikih, Cirilu in Klemenu. In v življenji sv. Klemena, ki je bil Cirilov učenec in pozneje škof na Bulgarskem v Velici in Ohridi (916), stoji določno zapisano: ἐσοφίσατο δὲ καὶ χαρακτηῖρας ἐτέρους γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὗς ἐξέυρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος — excogitavit etiam alias literarum formas, quae praeberent majorem perspicuitatem, quam quas sapiens Cyrillus invenerat.²⁾ — t. j. izmislil je druge oblike pismenk, ki bi bile bolj določne, kot jih je iznašel modri Ciril.³⁾ Ta poprava ne more nobena druga pisava biti, kot sedanja Cirilica, zakaj sv. Klemen jo je vpeljal za tiste Slované, kateri so bili spreobrnjeni po Gerkih in po gerški učeni, ki so med Gerki živeli ter gerški jezik in gerško pisavo umeli. Zato je osnoval svojo pisavo tako, da je večidel čerk gerških, in te so bile za ljudstvo bolj umljive, lažje pisati in brati, kot stare glagoliške; opomniti je tudi to, da Klemen je vzel le gerške čerke, imena pa po Glagolici. To misel podpira dalje tudi to, če pomislimo osodo obeh pisav. Ciril namreč je vpeljal svojo pisavo pri Panoncih po navadi vzhodnih keršanskih narodov; zakaj bila je navada na jutrovem,

¹⁾ Glag. 45.

²⁾ Curtius.

³⁾ Vita Clem. 14.

da je imel vsak verni narod lastno, svojemu jeziku primerno pisavo, in po tej pisavi se je podučeval v keršanstvu, tako na primer Gerki, Kopti, Etiopi, Syri in drugi. Ko pa so zaterli slovanske obrede, osahnela je tudi Glagolica. Cirilici pa je pripomoglo veliko to, da so kmali po njeni vpeljavi bili Rusi h keršanski veri spreobrnjeni, in sicer po Gerkih. — Olga l. 955, Vladimir in ž njim ves narod okoli l. 988. — Tako je prišla Cirilica na Rusko. In kakor deleč je segala bizantinska oblast, povsod je bila vpeljana Cirilica. Glagolica pa je ostala samo v nekterih pokrajinah rimske oblasti. Ko pa je nastopilo razkolništvo, ste se pisavi čisto ločile. Med tem ko so se Glagoliti starega držali in nič ne prenařjali, začeli so ciriliti, ki jih je bilo veliko več in zmožniši, prestave popravljati in zboljševati, tudi nove delati. In tako so nastale dvojne poprave (recension), glagolitiške in cirilske; une so ostale v bistvu pri starem, polne zastarelih besed in oblik, te pa so se spreminjale in dalje razvijale. ¹⁾

Naj pridenemo še stavek iz Hrabra. Mnih Храбръ je živel ob času cara Simeona (okoli 927), in pravi, da so takrat še bili ljudje, ki so vidili Cirila in Metoda. O Cirilu piše tako-le: „и сътвори имъ писмена три десѣте и осмъ, ова оуко по чиноу гръчьскѣхъ писменъ, ова же по словѣньстѣхъ рѣчи — t. j. sestavil jim je 38 pismenk, nekatere namreč po redu (ordo) gerških pismenk, nekatere pa po slovenski besedi (glas).“ — Ta stavek so pred obračali na Cirilico in ž njim dokazovali, da je Ciril zložil sedanjo Cirilico, češ, ker je v nji nekaj gerških čerk, in za zgolj slovenske glase (č, ž, š) pa so druge. Toda če se besede prav vzamejo, povedano je samo to, da Ciril se je držal pri vredovanji svoje abecede reda gerških čerk, in da je rabil za oboje glase, (ki jih imata oba jezika in pa ki jih ima slovenski sam), nove pismenke, ter slovenske glase vredil med gerške. Zakaj beseda чинъ pomeni red, ordo (Reihenfolge); in pomniti je to, da Храбръ rabi besedo писма (pismena) v pomenu glas (Laut), ne kakor mi pismenka = Buchstabe. In ta izraz ne moti tolikanj, saj tudi v družih jezikih pravijo: ta čerka je mehka, ta terda, to je, glas je mehak ali terd ne pa oblika. Če toraj pravi Храбръ: „24 pismenk je podobnih gerškim, 14 pa jih je po slovenskem jeziku (по сло-

¹⁾ Šafar. Glag.; Hanuš-Mikl. Sl. B. II. 210 f.

вѢНЬСКОУ АЗЪІКОУ), „kaže pristavek „АЗЪІКОУ“, da beseda „ПИСМА“ pomeni glas, ne pa vnanje oblike ali čerke. Da misli Храбръ res tako, priča sam; kajti v svoji razpravi primerja nadalje gerške čerke s hebrejskimi ravno zato, ker Gerki pričenjajo svojo abecedo z alpha, kakor Hebreji z aleph. In če pravi Храбръ: „ТѢМЪ КО ПОДОБЪ СЯ СВЯТЫМЪ Кирилъ створи прѣвое писма азъ, t. j. te posnemaje naredil je sv. Ciril (glas) азъ,“ — hoče s tem povedati to, da je Ciril postavil svoj азъ tje, kamor so devali Hebreji svoj aleph in Gerki svoj alpha, t. j. na prvo mesto v abecedi; in ravno to je priča, da Храbru je „ПИСМА“ = glas, ne pa oblika čerke, kajti hebr. aleph in gerški alpha nista enaka. — Dalje je v tej razpravi večkrat govorjenje o razločku med gerško in slovensko pisavo, kar pa ne bilo mogoče, ko bi bila slov. pisava sedanja Cirilica, ki je prava Gerščina 9. stoletja. Tudi to je pomenljivo, da na neko ugovarjanje, češ da slovenske čerke niso Bogu prijetne, odgovarja Храбръ s tem, da so slovenske svetejši in bolj častitljive, ker jih je zložil sveti mož, kakor pa je gerščina, ki izhaja od nevernikov gerških; zakaj to kaže na Glagolico, ki je imela čisto nove čerke.¹⁾ — Posrednje priča tudi odloka Synode v Splitu (1059), da Cirilova pisava ni bila sedanja Cirilica, ker Synoda govori od gotiških čerk. Glagolico so deržali za gotiško pisavo, kar ne bilo mogoče, ko bi bila sedanja Cirilica, ki je vedel gerška. — „Dicebant enim (pravi Thomas Archid.) Gotthicas litteras a quodam Methodio (sic) haeretico fuisse repertas, qui multa contra Catholicae fidei normam in eadem Sclavonica lingua mentiendo conscripsit.“²⁾

VI.

Po vsem tem nastane vprašanje, je li Ciril sestavil slovensko abecedo čisto iz novega, ali so morde Slovenci čerke že pred imeli? in če že pred pisali? — Šafarik pravi, da pisave za bukve niso imeli, pač pa so rabili tako imenovane „rune“, t. j. čerte in rise, ki so jih v les zarezovali ali zaznamovali z njimi števila in druge izraze. Ciril bi bil tedaj vzel nekaj teh „run“ za svoje pismenke, nekaj pa bi jih posnel po feniškem, hebrejskem (Aleph, He, Jod, Tsade, Koph, Schin),

¹⁾ Šafř. Glgl. 36; Hanuš v M. Sl. B. II. 207.

²⁾ Farlati Illyr. sacr. III. 130.

samariškem in drugih, ter zložil abecedo čisto iz novega. Učeni mož opira svojo terditev na zgodovinske dokaze: a) Mnih Hraber piše v svojem spisu o slov. pisavi: „Прѣжде оуко СЛОВѢНЕ НЕИМАХЪ КНИГЪ (literas), нѣ чрѣзтами и рѣзками чѣтѣхъ и гатахъ, т. j. nekdaž Sloveni niso imeli pismenk, ampak s čertami in zarezi so šteli in vedežvali.“ b) V životopisu svetih učnikov, ki ga je napisal berž ko ne sv. Klemen, je brati: ШѢДЪ ЖЕ ФИЛОСОФЪ ПО ПРѢВОМУ ОКИЧАЮ НА МОЛИТВѢ СЕ НАЛОЖИ И СЪ ИНѢМИ ПОСПѢШНИКИ. БѢ СКОРЕ ЖЕ ІЕ ІЕМОУ БОГЪ ІАВИ, ПОСЛОУШАІЕ МОЛИТВѢ СВОИХЪ РАБѢ. И АКИЕ СЛОЖИ ПИСМЕНА ИИ НАЧЕТЪ БЕСЕДѢ ПИСАТИ ЕВАНГЕЛЬСКѢ: ИЗ ПРѢВА БѢ СЛОВО — idr. т. j. šel je filosof, po stari pobožni navadi se oberne k molitvi s drugimi pomočniki. Kmali pa mu Bog razodene poslušaje molitev svojih služabnikov. In berž zloži pismenke, ter prične pisati besedo evangeljsko: V začetku je bila beseda, idr.¹⁾ c) Cesar Mihael piše Rastislavu: БОГЪ ВИДѢВЪ ВѢРѢ ТВОЕЖ И ПОДВИГЪ, СТВОРИ НЗИНІА ВЪ НАША ЛѢТА, ІАВЪ БОУКВѢИ ВЪ ВАШЪ ІАЗЫКЪ, ІЕГОЖЕ НЕ БѢ ИСПРѢВА БЫЛО, НЪ ТѢКМО ВЪ ПРѢВАА ЛЕТА, ДА И БЫ ПРИЧѢТЕТЕ СЕ ВЕЛИКЫХЪ ІАЗЫЦѢХЪ, т. j. Bog viditi tvojo vero in prizadevanje, storil je sedaj v naših časih, cesar ni bilo pred, ampak samo v prvih časih (tres linguae sacrae: hebraica, graeca, latina), je razodel pismenke v vašem jeziku, da tudi vi bodele prišteti velikim narodom.²⁾ d) V hvalnici na Konst. in Met. se bere: „НЕ НА ТОУЖЕМЪ ОСНОВАННИ СВОЕ ДЕЛО ПОЛАГАЮЩА, НЪ ИЗНОВА ПИСМЕНА ВЗОБРАЖЬША, И СЪВРЪШИСТА ВЪ ІАЗЫКЪ НОВЪ, т. j. ne na ptujo podlago opiraje delo svoje, ampak pismenke iz novega izobrazivša doveršila sta delo svoje. e) „Anonymus Carantanus“ pravi: „Usque dum quidam graecus, methodius (sic) nomine, noviter inventis sclavinicis literis, linguam latinam doctrinamque romanam atque literas auctorales latinas philosophice superducens, vilesocere fecit. f) Papež Joan VIII. piše Svatopluku (l. 880): „Litteras denique sclaviniscas a Constantino quodam philosopho re per tas, quibus deo laudes debitae resonent, jure laudamus.“³⁾ — Vendar vsi ti dokazi spričajo samo to, da je Ciril prvi začel slo-

¹⁾ Žit. Konst. XIV.

²⁾ Žit. M. V.

³⁾ Glag. I. 8; Anm.; Pam. XVI.

venski pisati, ne pa tega, da ne bi imeli Slovenci že pred nekakošnih čerk; zakaj če pravi Hrabar, da Slovenci pred niso imeli pisave, zna se to tako vzeti, da niso pisali na pergament, ampak le v les zarezovali. In tudi na besede v hvalnici, da sta iz novega izobrazila pismenke, ni ravno preveč staviti, saj povejo le tó, da Ciril ni cele ptuje abecede vzel za slovensko pisavo. — Dalje tudi to se ne strinja s Cirilovim značajem, kar pravijo, da bi bil posnel po feniškem, hebrejskem, samariškem, češ ker je umel vse juterne jezike, ter sestavil za Slovence novo abecedo; zakaj ni zapopasti, kako je to, da bi taki mož delal tako mešanico, in da nebi raji vzel gerške abecede, ki jo je imel pri rokah, glase, ktere imata oba jezika, in le za čisto slovenske glase bi pridjal nove čerke, ako res Slovenci niso imeli nikakoršne pisave. Ker pa tega ni storil, mora biti gotovi vzrok; sama baharija, in pohlep po novosti takega svetega moža nista vodila. Pridenemo še to, da je Ciril vpeljal domačo besedo v obrede, da je toraj porabil tudi vse pomočke, ki jih je bilo najti med narodom. Vse to sili k misli, da Slovenci so imeli že pred pisavo, kakoršno koli si bodi, ali vsaj nekaj pisave, in da sveti možje slovijo kot stvarniki ali pričetniki pisave zato, ker so jo vpeljali v djansko rabo za domačo in sveto reč, kajti vpeljava v porabo je poznejim znajdba. — Abeceda ne nastane na enkrat, ali da bi izmišljava bila enega samega moža, ampak po poskušnjah in popravah več stoletij se razvije in ostane na zadnje na imenu takih mož, ki posrednje ali neposrednje jo vpeljejo v splošno porabo; in taki možje so njeni stvarniki ali pričetniki. Miklošič je te misli, da Glagolica spada k tistim pisavam, ki so se razvile iz feniških pismenk, in ki so se razširile po celi Evropi. Po tem takem bil bi Ciril pismenke pri Slovencih že našel, in porabil za cerkveno pisavo. — Utegnilo je pa tudi tako biti, kakor pravi Hanuš,¹⁾ namreč: Sloveni so imeli že v ajdovskih časih svoje „rune;“ ko so postali kristjani, naredili so s časoma iz teh run „runske abecede“ (Runenalphabet), ki jih učeni imenujejo „Futorke,“ po redu prvih čerk f, u, th, or, k. Ciril je poznal tiste „Futorke,“ vzel jih je za podlago svoje pisave, pomnožil, dal imena novim čerkam, pri runah je pustil stare, in vse vredil po glasih gerške abecede (по чиноу грѣцьскѣхъ писменъ).

¹⁾ M. Sl. B. 220, 224.

— Naj si že bode tako ali tako, v vsakem obziru je Ciril početnik slovenske pisave; Slovenci pa so imeli čerke že prej, ali vsaj podlago za čerke, če ravno knjig pisali niso.

VII.

Ime „Hieronimova pisava“ je dobila Glagolica v Dalmaciji še le okoli l. 1248. Dobner pravi, da bi bilo to takole prišlo: Znano je, da je bilo pod papežem Aleksandrom II. (1061 do 1072) v sinodi v Spalatu sklenjeno, da se ne smejo sv. obredi in sv. maša opravljati v slovenskem jeziku; sv. Metod je bil 200 let po smerti za krivoverca spoznan, njegova pisava in prestava ste bile zaveržene; ta sklep je poterdil papež. Slovenski obredi so bili toraj odpravljeni. Temu pa so se ustavljali domači in jeli slovensko prestavo preiskovati, in primerjaje jo s prestavo sedemdeseterih (Septuaginta) našli so, da je dobra. Ker pa vendar je „Septuaginta“ na več krajih različna od Hieronimove prestave ali Vulgate, bilo je zapovedano, da se ima slovenska prestava popraviti po Vulgati. To popravljeno prestavo so imenovali „Hieronimovo.“ In ker je bila takrat slovenska zgodovina tako malo znana, prišlo je, da so mislili, da je sv. Hieronim sam predstavil sv. pismo po slovensko, temu toliko več, ker je sv. Hieronim v Dalmaciji rojen bil, ker Dalmatine imenuje svoje rojake (*linguae meae homines*) in pa kar sam pravi, da jim je predstavil sv. pismo (*hunc librum — Ezechiel — etiam linguae meae genti dedi*). Pozneje se je ta pomota razprosterla tudi na slovensko pisavo.

Kedaj so začeli to pisavo imenovati „Glagolica“, se ne da določiti; menda pred 16. stoletjem ne. Tudi slovenski pomen „Glagolica“ ni za gotovo znan. Nekteri pravijo, da je od besede „glagol“ (*verbum, littera*), toda „glagol“ ne pomeni nikjer *littera*. Če vzamemo končnico *ica* kot kolektivni sufiks, pomenila bi beseda Glagolica zbirko ali množino besedi, kakor je izpeljana beseda „bukvica“ iz *букъзи, букъзѣ* — pismenka (*littera*) in množ. bukve (*liber*). — To pa ni verjetno, kar terdi Dobrovski in za njim Kopitar, da so dobili Glagolitje ime od besede „glagola“ (*dixit*); ko so namreč sosedje, ki so imeli latinske obrede, hodili k glagolitom v cerkev, slišali so pri vsakem evangelji besede: „V ono vreme glagola Isus (in illo tempore dixit Jesus), in ker so jim bile druge besede znane,

glagola pa nenavadna, rekli so jim zato Glagolitje. — Reklo se ji je tudi v prednih časih Cirilica, kakor je že bilo povedano. — Med vsemi imeni naj stareje je ime „Slovenska“ (СЛОВѢНСКА), kajti v življenji sv. Klemenca je brati *σθλοβενικὰ γράμματα* (slovenske pismenke); in papež Janez VIII. pravi „litterae sclaviniscae.“ — Naj pa še kdo reče, da je ime slovenski-a-o novo izmišljena reč!

C. Knjige (codices.)

Ko so hude nevihte zaterle slovenske obrede po Panonii, podali so se slov. duhovni, katerih je bilo nad 200, v Bulgarijo, Serbijo in Rusijo ter odnesli slovenske bukve iz njih perve domovine. Delali in pisali so v novi domovini Metodovi učenci, med kterimi so naj slavniši bili Klemen, Sava, Naum, Gorazd (namenjen naslednik Metodov) in Angelar. Sosedni bratje so z veseljem sprejeli izobraženo sestrico Slovenščino, ter jo vpeljali v sv. obrede. In tako je prišlo, da so se razkropile slovenske bukve na vse vetrove, le doma jih ni nič ostalo. — Učeni možje razdelujejo slov. bukve v 3 verste, a) ki so bile pisane v Panonii, b) prepisane in na novo izdelane v Bulgarii precej po prirodu, c) horvaške in ruske. Kar jih je bilo pisanih v Panonii pogubile so se vse, ali pa morde še ktere kje v kakem samostanu tičijo pozabljene; utegnili bi jih kaj biti na atoški gori, kjer je še čez 400 slovanskih spisov, kakor pravi Porfir Uspenski, ki jih je vidil l. 1846. Naj stariši knjige so toraj razun karantanskih spomenkov bulgarske, in iz teh izvirajo ruske in horvaške. Tu naj navedemo nektare bolj znanih in starih. Za nas zelo važni so karantanski spomeniki ali

Frizinški odlomki.

Ko so bili l. 1803 na Bavarskem samostane odpravili in njih dragocenosti v Monakovo odnesli, jeli so preiskovati tudi književne zaklade. Pri tej priliki so dobili med knjigami frizinške bukvarnice tudi 3 slovenske spomenike. Našli so namreč tri slovenske spise v nekih duhovnih bukvah (Vademecum) škofa Abrahama, ki je bil Slovenec po rodu in škof v Frisingu (Freising) l. 957 — 994. — Zapopadek prvemu in tretjemu spisu je očitna spoved, kakor se moli pred spovedjo in po spo-

vedi; drugi pa je nagovor in opominovanje pred spovedjo ali kratka pridiga za pripravljanje k spovedi. — Knjižničar Bernhart v Monaku (München) jih je dal natanjko prepisati in prepis izročil Kopitarju. Ta jih je prestavil v latinski jezik in pa komentiral ter natisnil v svojem Glagol. Cloz. Preobčil jih je tudi že pred l. 1827 učeni Rus Vostokov s cirilskimi čerkami. Original je bil pisan z latinskimi pismeni, pa Kopitar je dokazal, kako malo izdatna je Latinšica za slovenski jezik, ker nima dovolj pismen za naše glase; tako n. pr. je pisano za naš s - z, s, sz, zs, se, zz; za š - s, ss, z; za č - c, s, cs, z, tz, ts. Zatoraj je vzel Kopitar za glase, ki jih nima Latinščina, cirilske čerke in natisnil zraven originala v zložniši pisavi; pridjal je tudi Vostokov natis, ki pa je malo po Ostromirovo zabernjen.

Kar se tiče starosti teh spisov, gotovo je, da izvirajo iz 10. stoletja, ko je bil Abraham škof v Frizingu, in berž ko ne jih je zapisal škof sam, zakaj v ravno tisti knjigi je neka naprava bavarskega kneza Henrika o poslih (*Constitutio venerabilis ducis Henrici*), ki velja tudi za Slovence; pisava naprave in omenjenih spomenikov je taka, da izvira od ene osebe, ali vsaj iz enega veka. Ker pa je resnično, da je pisal Abraham tisto „*Constitutio*“, sklepati smemo, da so tudi ti spomeniki njegova pisava, ali vsaj kacega njegovih učencev. — Če se praša dalje, kje je njih prava domovina, rekli bomo, da je Karantansko (v širjem pomenu). Zakaj zgodovina pravi, da so takrat segali Slovenci čez reko Salco po Bavarskem, da so hodili bavarski misijonarji v naše pokrajine, da so imeli frizinški škofje posestva na Kranjskem, tako na pril. Škofjo Loko, Klevevž (Klingenfels še l. 1483). Po tem takem lahko si mislimo, da si je duhovnik potrebne reči napisal v svoj „*Vademecum*“, da jih ima pri roki za potrebe. Ravno to pa tudi kaže, da je bil slovenski jezik že izobražen, zakaj ptujec je zapisal to, kar je našel, in s čemur si je mislil pomagati. Toraj, če niso te reči še stareje, na tem je težko dvomiti, ker ti spomeniki nam pričajo le čas zapisave, ne pa časa pričetka. In tu zna Kopitar prav imeti, če pravi, da prvi in tretji spomenik je iz 8. stoletja, to je, sega še v predcirilove čase nazaj, in le drugi (pridiga pred spovedjo) je Abrahamovo delo. Una dva bi bil škof samo prepisal.¹⁾

¹⁾ Kop. Glag. Cloz. Metelko, Mitth. d. h. V. 1856.

Tu naj pridenemo to le: a) ker so frizinški odlomki gotovo iz Karantana doma, smemo Slovenci ponosni biti, da med vsemi Slovani naj stariši spomenike imamo, kar je priznal učeni Dobrovski, ki je Kopitarju pisal: „*Gratulor vobis Kranjciis, quia antiquissimum manuscriptum habetis.*“ b) ker je gotovo, da je Cirilova pisava bila Glagolica, in da je jezik v glagoliških spisih bolj podoben Karantanskemu (v friz. odl.), priča nam tudi ta okoliščina, da sta si bila jezika, panonski in karantanski prav blizu v zarodu, toraj da sta pisala sv. Ciril in Metod govorico naših očetov. c) Ako pomislimo, kako neugodna in okorna je Latinšica za slovenski jezik, kakor so nam priča le-ti spomeniki, lahko razvidimo, kako moder je bil Ciril, da je berž spoznal narodni značaj in njegov jezik, ter vpeljal posebno pisavo. d) So pa tudi ti mali pa dragi spomeniki živa priča, koliko je terpela Slovenščina že kmali po Metodovi smerti, — kaj še le potler!

Natisnila sta te spomenike Metelko in Janežič. M. ima I. v slovnici že pred, II. III. pa je dal na svitlo l. 1848, s Kopitarjevim lat. prevodom in komentarom vred in predstavil jih je v sedanjo slovenščino, le škoda da ni vzel Cirilice za slovenske glase, za ktere latinščina nima pismen, kakor je storil Kopitar. J. pa je vzel Vostokovov natis, ki pa je po Ostromirovo zasukan.

Glagolita Clozianus.

Med naj stariše spise spada Glagolita Clozianus, ki se imenuje po sedanjem lastniku grofu Cloz iz Trienta. Kopitar pravi, da je pisana bila ta knjiga v 10. ali 11. stoletji in sicer v Panonii ali pa kmalo po odhodu slovenskih duhovnov v Bulgarii, kakor je soditi po pisavi in jeziku. Sedanji Glagolita ni cel, ampak je le odlomek velike knjige, ki je bila lastnina g. Frangepana na otoku Veglia. Imamo sedaj 14 listov te knjige, in sicer 12 listov z 956 verstami je dal na svitlo Kopitar l. 1836; 2 lista s 157 verstami pa je preobčil Miklošič l. 1860. Bila sta dva šopka po 4 pole ali 8 listov, toda cel je bil le drugi šopek, od prvega pa so bili listi 1., 2., 7., 8. in te je izdal Kopitar. Miklošič je dobil 3. in 6. list, tako da sedaj še manjka srednjih dveh. — Zapopadek teh listov je: a) Govor sv. Janeza Chrysostoma na cvetno nedeljo, pa je le sreda, začetka in konca ni. b) Govor sv. Janeza Chrys. na veliki četertek o iz-

dajstvu Juda Iškar. V Kopitarjevih listih je bil sam drugi del, v Miklošičevih je začetek tega govora, toda, ker manjka še dveh listov, govoru manjka srede. — c) Govor sv. Janeza Chrys. na veliki petek, ta je cel. d) Govor sv. Epiphania, vel. škofa na Kypru, na veliki petek, o pokopu telesa našega Gospoda J. Kr., tega govora je samo prvi del, konca ni.

Osoda tej knjigi bila je ta: Joanes de Frangepan, posestnik otoka Veglia, je imel celi kodeks z zlatom in srebrom kovan kot dragoceni spomenik (pro reliquiis venerabatur). Ko pa je umerl v Benetkah Joan Frangepan l. 1482, raznesli so njegovo bogastvo in premoženje, in tudi tiste bukve kinča oropali, ter berž ko ne bukve razdelili kot spomenike. Kos te knjige je dobil neki duhoven iz Veglie Lukas de Reynaldis, in ko je l. 1487 prišel v Benetke avstrijski general Marquard Breisacher kot poslanec nadvojvoda Sigismunda (miles et tunc temporis caesareus orator), dobil je od Luka Reynalda dva šopka te knjige v spomin in darilo (mihi dono dedit L. R.). Breisacher je imel grad Maria Stein pri Kufstein-u na Tirolah; ta grad je po smerti Br. l. 1509 prišel s knjižnico vred v last grofa Schurff-a; sedaj pa ga ima grof Paris Cloz iz Trienta, in po njem se zove kodeks Glag. Clozianus. — Kopitar je to dragocenost prav slučajno zasledil. Bil je namreč kupil od bukvoveza Drexler-a za dvorno knjižnico prav stare nemške bukve — vetustissimum comitatus Tirolensis urbarium — in ker je vedil, da so te bukve važne za tirolsko zgodovino, naznanil izvrstnemu zgodovinarju Di Pauli a Treuheim-u. Ta pa iz hvaležnosti njemu naznani, da je v Clozovi knjižnici neki prav star slovanski. Tako ga je dobil Kopitar v roke l. 1830. Predstavil ga je v latinski jezik in ga natisnil s Cirilico, ker bi glagol. čerke predrage bile in le malokdo jih brati znal, pridjal mu je tudi gerški original in pa rečnik, ter dal na svitlo l. 1836. Cela ta knjiga obsega 122 strani, in je zelo važna za Slovane, kajti tu se nahajajo bistroumne razprave o staroslovenščini, o Glagolici in Cirilici; pridjani in razloženi so tudi „karantanski odlomki,“ in pa „spreobrnjenje Karantanov“ solnograškega Anonyma, — dalje primerave južno-slovanskih narečji; tu naj opomnimo le to, da ima evangelje na velikonočni ponedlek 24krat natisnjen po raznih narečjih in natisih. — Una dva lista ki ji je Miklošič preobčil, sta v Innsbruku v Ferdinandeumu. Onda namreč je knjiga, v kateri so nabrani razni odlomki iz

raznih časov in jezikov. Nabral jih je slavní zgodovinar Resch neki v ta namen, da bi učil svoje učence, kako morajo brati in tolmačiti stare spomenike; in v tej knjigi sta tudi ta dva glagoliška lista. ¹⁾ — Misliti je, da tudi srednja dva lista v kakem kotu na Tirolah tičita; Bog daj, da bi s časoma na dan prišla!

Ostromirovo Evangelije.

Naj starji do sedaj znana knjiga pisana s Cirilico je Ostromirovo Evangelje. Prepisal ga je neki diakon Gregorij za Ostromira vojvoda, in od tega ima knjiga svoje ime. Konec bukev Gregori sam pove, da je pisal (аз Грегориѣ диаконъ написахъ евангеліе се) od dne 21. oktobra 1056 do maja 1057. Ostromir je bil sorodnik kneza Izaslava, ki je vladal v Kiev-u, in v Novgorodu je vladal mesto njega Ostromir. — Zapopadek knjigi je, kakor že ime pove, sv. Evang.; toda ni vse, ampak le berilo za nedelje in tudi vversteno po nedeljah. Kar se tiče jezika, ima dokaj rusinizmov, kakor Rusi sploh stare bukve po rusko obračajo. In na to menda merijo besede Gregorjeve, ki prosi brave, naj bi ga ne kleli, ampak naj popravijo in potem bero (молиѣжъ же всехъ почитаѣщихъ не моужѣте клети, нѣ исправеаше почитаѣте.) — Za te bukve se pred ni vedilo, še le po smerti ruske cesarice Katarine II. so jih našli v njeni knjižnici, in Aleksander I. jih je dal javni knjižnici v Petrogradu, l. 1844 jih je pripravil Vostokov za natis. Drugič jih je dal na svetlo Hanka v Pragu l. 1853. On pa je vverstil berila po evangelistih, ne po praznikih, kakor so v originalu.

Sazavo-Emauskoje svetoje blagovestvovanje.

(Codex Emautinus sive Remensis).

Emautinsko evangelije se imenuje po kraji, kjer je poznej bil, tudi kodeks Remski. Obstoji iz dveh delov; prvi je pisan po cirilski, drugi po glagoliški. Starost glagoliškega oddelka je znana, zakaj zapisano ima letnico 1395. Cirilski je stariši, pa za koliko, se ne vé gotovo. Karl IV. ga je kupil prav drago, ker se je mislilo, da je rokopis sv. Prokopa (umerl 1053). Prokop je bil prvi opat v samostanu Sazava, ki je bil zato vstanovljen, da so službo Božjo po slovanski opravljali; terpelo

¹⁾ Kop. Glag.; Mikl. z. Glag.

je to od l. 1030 do 1096. Pripeljal je tje slovenske menihe iz Ogerskega ali pa iz Bosne, ki so prinesli Cirilico seboj. Imeli so toraj to evangelije za dragoceni ostanek in spomenik sv. Prokopa; kritika sedanjih časov pa je pokazala, da ni toliko star, ampak da izvira iz 13. stoletja. Karl IV. je sozidal l. 1347 samostan imenovan Emaus pri Pragi, je poklical Benediktinarje iz Dalmacije in dobil od papeža Klemenca VI. privoljenje, da so v Emausu po slovenski sv. obrede opravljali. Tem menihom je daroval uno knjigo, in oni so pridjali še glagoliške liste in evangeljske berila, lepo okinčali, ter rabili pri službi Božji, kedar je opat imel slovesno mašo (sub infula). Toda to ni dolgo terpelo, v husitiških homatijah namreč so Emautinci odpadli k Utrakvistom, in samostan je bil razdjan. Od tistega je imel emautinski kodeks čudno osodo.

Naj prvo je prišel Husitom v roke, ki so ga imeli kakih 40 let, pa hranili so ga bolj zavoljo kinča, kot za starosti radi. Potem so ga poslali v Carigrad gerškemu patriarhu v poklon, češ, da bi jih raji sprejel v gerško cerkev. Ali patriarh starega spomenika ni kaj veliko čislal, več mu je bilo za denar, ker je bil kodeks z zlatom in srebrom okovan. Pošlje ga toraj l. 1546 na prodaj v Trient, kjer so bili zbrani kat. škofje. Kupil ga je škof iz Rema (Rheims). Ondi so bukve še bolj okinčali z biseri, platnice z zlatom prevlekli, in pridjali relikvijske, ter rabili zato, da so francoski kralji prisegali na nje pri kronanji. Francozi so jih imeli v velikem spoštovanji (*un des plus précieux monuments de notre histoire nationale — Silvestre*), ali vedili pa niso, v katerem jeziku so pisane, mislili so, da je indiška pisava ali sanskrit, imenovali so jih *texte du sacre*. Ko pa pride l. 1717 ruski car Peter I. na potovanje v Rem ter pregleduje ondotnje dragocenosti in lepote, med temi tudi tiste bukve, poznal je Cirilico in pa Francozom povedal, da imajo slovensko evangelije, Glagolice pa ni poznal. Leta 1789 jih je ogledoval učen Anglež Lord Hill, in ko potem na Dunaji glagoliške knjige vidil, povedal je, da je una pisava, ki je Peter car ni poznal, ravno taka. — Ko pa se je vnel francoski punt in ko so zatirali vse, kar je opominjalo kraljeve vlade, zadela je nevihta tudi svete bukve. Vse je mislilo, da so jih sežgali. Dobrovski obžaluje terdo osodo važnega evangelja in pravi: *Evangelia slovenica lingua exarata, religiose Remis servata, quae reges Galliae coronandi praestando jusjurandum tangere solebant, furor tumul-*

tuantium, proh dolor! igni tradidit. Tudi Kopitar, ko je Glag. Cloz. razlagal, žaloval je, da se je zgubil, pa vendar obupal ni; mislil si je, da so ga oropali kinča in vergli bukve v kaki kot; prosi francoske zgodovinarje, naj bi iskali dražega spomenika med zaverženimi papirji. In res, kakor je rekel, bilo je. Previdnost je čula nad evangeliem. Napoleon I., ko je konsul postal, ukazal je vse stare pisma v remsko knjižnico znesti, in med temi zaverženimi rokopisi je bil tudi ta kodeks, se ve da kinča oropan. Učeni Rus Turgenev je l. 1838 prvi razveselil Slované z važnim naznanilom, da so bukve najdene. Ruski car Nikolaj jih je dal na lastne stroške natisniti v Parizu l. 1843. Drugič so bile natisnjene v Pragu l. 1846. — Jezik je čisto slovenski, nima rusinizmov, kakor Ostromirov, ali v slovniškem oziru je Ostrom. bolji.¹⁾

Supraselski kodeks.

(Codex Suprasliensis.)

Imenuje se supraselski po kraji, kjer so ga našli. Bil je namreč v samostanu Basilijanov v Suprasl pri Bialystok-u na Ruskem. Pisan je na koži s cirilskimi pismeni. Brati ga je težko, ker so ločivne pičice napačno postavljene in tudi tekst je pokvarjen, jezik mu je čisto slovensk. Cela knjiga obstoji iz 285 listov, pa začetka in konca ni, tudi po sredi je odpadlo nekoliko listov pri posameznih šopkih. Pervih 118 listov imajo v Ljubljanski knjižnici, kamor so prišli s Kopitarjevimi bukvami; tudi je ondi celi Kopitarjev prepis (apographum) tega kodeksa. Kje pa je drugih 167, se ne vé. (Mladi Rus Fortunatov mi je rekel, da je neki ruski literarni časopis l. 1857 naznanil, da je na Ruskem, pa kje in kdo ga ima, ni vedil povedati; zgubljen toraj ni. — L.) Kdo da bi bil prinesel ta rokopis v Suprasl, ni znano; misliti je, da berž ko ne Aleksander Iwanowicz Chodkiewicz, ki je vstanovil tisti samostan l. 1533. Tudi to ni sporočeno, kdo ga pisal; toliko pa je gotovo, da ni bil pisan ne v Rusii, ne v Serbii, ampak v domovini Staroslovenščine, v Panonii. Po tem takem ga smemo šteti med pervake cirilskih rokopisov pisanih domá, kar je soditi po besedah, oblikah in podobah čerk. Morda je celo starji, kot Ostromirovo Evang.; prednost daje temu samo to, da ima letnico zapisano, supraselski pa je nima. — Zapopadek tej knjigi je: 24 življenj

¹⁾ Kopitar, prolegom. Metelko, Vorl. hist. Ver. 1856.

svetnikov, in sicer meseca marca od 4. dne do 31.; 20 homilij sv. Janeza Chrysostoma, 1 od patriarha Focija, in 1 od kipriškega škofa Epifanija (NB. Ta govor Epifanijev ima tudi Glag. Cloz.; toda tam ga je le toliko, kolikor obsegajo tu 3 listi; po Supr. je še 7 listov govor dolg; jezik je malo različen, samo v nekterih besedah se ločita; pisava pa se loči dokaj; berž ko ne sta zajemala oba iz enega vira, pa vsaki je po svoje zavlil. L.) — Rokopis Supraselski je natisnil Miklošič l. 1851. (Po njegovih prolegom. so posnete te verste.)

Kodeks Assemanianus.

Knjiga je pisana z Glagolico na koži in obstoji iz 159 listov, zapopadek ji so evangeljske berila za celo leto po gerškem obredu. Dobil jo je l. 1736 neki Asseman v Jeruzalemu pri gerško-slovanskih mnihih. Sedaj je v Rimu na Vatikanu in še ni natisnjena. Da je bila pisana po letu 916, viditi je iz tega, da je škof Klemen, ki je umerl tistega leta, v pridjanem kalendaru že med svetniki omenjen.

Dalje so omeniti še: Čvetero evangelije, ki ga je dobil Grigorovič na atoški gori in ga ima sedaj v Kazan-u; pisan je glagoliški na kožo in obsega 172 listov v četverki. Dva lista, ki ju je manjkalo, ko ga je Grig. dobil, ima Mihanovič v Carigradu. — Čvetero-evangelije v kloštru Zografos na atoški gori iz 12. stoletja; kalendar je cirilski pisan. — Palimpsest najden v Bojani, sedaj ga ima Grigorovič v Kazanu, obsega 109 listov na koži, zapopadek je tudi evangelje. — Oddelek evangelija na 2 listih, ki ji je prinesel Vik. Grigorovič z atoške gore. Kakor pravi Šafařík, sega berž ko ne čez 11. stoletje nazaj. Kos tega je natisnil Miklošič Slav. Bibl. I. 262. Znamenito je to, da je pri gerški besedi *λιδόστωτορ* na robu zapisano: „СЛОВЕНСКИ (po slovenski) КАМЕНЕ ПОМОШТЕНІЕ;“ beseda „slovenski“ toraj ni ravno sedaj izmišljena reč. — 13 homilij sv. Gregorija Nazianskega, ki jih je prepisal boje neki Rus v Moskovi iz glagoliškega rokopisa po cirilski. Sedaj so v Petrogradu. — Zavoljo starosti važni so „Pražki odlomki“ (Prager Fragm.). Našli so namreč v Pragi 1855 v knjižnici stolnega kapitola 2 lista pisana na koži z glagolico; jezik je čisto slovenski le malo po češki zavit, zapopadek jima je o liturgičnih rečeh; Šafařík ju je razložil in preobčil in pravi, da izvirata iz Cirilove dobe (862–950).

Nestor rusko-slovenski letopisec.

Spisal J. Marn.

Konec XI. in v začetku XII. stoletja (1056 – 1116) je živel v Kievu na Rusovskem mnih, Nestor po imenu. Le-tá je jel spisovati zgodbe domačega mesta Kieva ter vpletati v svoje letopisje zgodbe ruskega in sploh slovanskega naroda. Kmali so zasloveli njegovi letniki, in res imajo v sebi toliko zanimivega blaga, da bodo sloveli vedno in sicer tem bolj, čim bolj jih bodo poznali. Brez njih bi od ljudstev, ki so pred XII. vekom po severnih deželah stanovale, malo ali skoraj nič ne vedili. Prepisovali so Nestorove letnike pozneje mnogi pa tudi mnogotero. Česar niso umeli, so po svoje, po tedanji govorici, spreminjali. Naj starši znana prepisatev je knjiga lavrencijeva (codex laurentianus), ki jo je napravil mnih Lavrenci l. 1377 za vélikega kneza Demetrija, sina Konstantinovega. V našem stoletji jih je dal na svetlo Schlözer l. 1802 – 8 v Göttingen-u; v Moskvi Timkovski l. 1824; v Petrogradu Pogodin l. 1844, in znanstvena družba l. 1846. Vidi se že iz tega, da so Rusje čislali jeli Nestora, očeta svoje zgodovine.

In res, imeniten je Nestor za Slovence sploh in za nas Slovence posebej.

Za Slovence sploh, ker je a) prvi letopisec ali zgodovinar; b) ker je prvi slovenski zgodovinar; c) ker je ohranil nam vsim tolikanj zanimivo povest o prihodu ss. Cirila in Metoda med Slovence; d) ker pravi, da so Sloveni poprej se imenovali Norici (Норици) po prvem ali Ilirici (Илюрици) po drugem berilu in so bili po tem takem prvotni stanovavci po teh krajih (Норикъ – Илюрикъ).

Za Slovence posebej, ker je a) ravno Slovenec prvi našel v Moskvi Nestorovo letopisje, pokazal Rusom ter razglasil

njegovo vrednost po zahodnjih krajih. Bil je to slavni baron Žiga Herberstein, rojen v Vipavi l. 1486. V državnih opravilih je bil v Moskvi l. 1517 in 1526, in še le iz njegovih popisovanj (*Commentarii de rebus Moscoviticis*) so zahodnji narodi nekoliko bolj spoznali vzhodnje Ruse; in b) ravno Slovenec je, kateri je sedanji čas jel vednostno preiskovati Nestorovo letopisanje ter v prvotni obliki njegovo ceno razglaševati po naših krajih. In to je slavni dr. Fr. Miklosich, kateri je že l. 1860 dal na svetlo prvo knjigo (*Chronica Nestoris — textum russo-slovenicum*) in hoče še dati drugo z latinsko prestavo in slovarjem (*versionem latinam — glossarium*) s potrebnimi opombami vred. Vidi se iz tega, da imamo tudi Slovenci nekaj zaslug za Nestora, prvega slovenskega letopisca ali očeta slovenske zgodovine.¹⁾

Torej mislim vstreči Slovencem, da o tisučnici pridam spominski knjigi v čast ss. Cirila in Metoda povest o njunem prihodu med Slovene, kakor jo je nam zaznamnjel Nestor, rusko-slovenski letopisec, po Miklošičevi pisatvi pg. 13—14:

XX. СЛОВѢНОМЪ ЖИВОУЩЕМЪ КРЕЩЕНОМЪ, КНЯЗИ ИХЪ, РАСТИСЛАВЪ И СВЯТОПОЛКЪ И КОЦЕЛЪ, ПОСЛАША КЪ ЦѢСАРЮ МИХАИЛОУ, ГЛАГОЛЮЩЕ: ЗЕМЛЯ НАША КРЕЩЕНА, А НѢСТЬ ОУ НАСЪ ОУЧИТЕЛЯ, ИЖЕ БЪИ НЪИ НАКАЗАЛА И ПООУЧИЛА НАСЪ И ПРОТОЛКОВАЛА СВЯТЪНА КНИГЪ, НЕ РАЗОУМѢЕМЪ БО НИ ГРЕЧЬСКОУ ЯЗЫКОУ НИ ЛАТИНЬСКОУ, ОНИ БО НЪИ ИНАКО ОУЧАТЬ, А ДРОУЗИИ ИНАКО, ТѢМЪЖЕ НЕ РАЗОУМѢЕМЪ КНИЖНАГО ОБРАЗА НИ СИЛЪ ИХЪ: ДА ПОСЛАТЪЕ НЪИ ОУЧИТЕЛЯ, ИЖЕ НЪИ МОГОУТЬ СКАЗАТИ КНИЖНАЯ СЛОВЕСА И РАЗОУМЪ ИХЪ. СЕ СЛЪШАВЪ ЦѢСАРЬ МИХАИЛЪ СЪЗВА ФИЛОСОФЪ ВЪСЯ, И СКАЗА ИМЪ РѢЧИ ВЪСЯ СЛОВѢНЬСКЪИХЪ КНЯЗЪ. И РѢША ФИЛОСОФИ: НѢСТЬ МОУЖЬ ВЪ СЕЛОУНИ, ИМЕНЕМЪ ЛЬВЪ, И СОУТЬ ОУ НЕГО СЪИНОВЕ РАЗОУМИВИ ЯЗЫКОУ СЛОВѢНЬСКОУ, ХЪИТРА ДВА СЪИНА ОУ НЕГО И ФИЛОСОФА. СЕ СЛЪШАВЪ ЦѢСАРЬ ПОСЛА ПО НИА ВЪ СЕЛОУНЬ КЪ ЛЬВОВИ, ГЛАГОЛА: ПОСЛИ КЪ НАМЪ ВЪ СКОРѢ СЪИНА СВОЯ, МЕФОДИЯ И КОСТЯНТИНА. СЕ СЛЪШАВЪ ЛЬВЪ ВЪ СКОРѢ ПОСЛА Я, И ПРИДОСТА КЪ ЦѢСАРЕВИ, И РЕЧЕ ИМА: СЕ, ПРИСЛАЛА СЯ КЪ МЪНѢ СЛОВѢНСКАЯ ЗЕМЛЯ, ПРОСТАЦИ ОУЧИТЕЛЯ СЕБѢ, ИЖЕ БЪИ МОГЛА ИМЪ ПРОТОЛКОВАТИ СВЯТЪНА КНИГЪ, СЕГО БО ЖЕЛАЮТЬ. И ОУМОЛЕНА ВЪСТА ЦѢСАРЕМЪ. И ПОСЛА Я ВЪ СЛОВѢНЬСКОЮ ЗЕМЛЮ КЪ РА-

¹⁾ Cf. Kopitar Gramm. der Slav. Sp., Mitth. d. hist. Verein., Miklosich Chronica Nestoris. Vindob. 1860. Prolegomena.

стиславоу и Свѣтополкоу и Коцелови. сима же пришьдзшема
 начаста сзставляти писмена азкоуковнаѣ словѣньскѣ, и
 прѣложиста апостола и єуангеліє. и ради кѣша Словѣни,
 іако сзѣшаша величїѣ божиѣ своимъ ѣззїкомъ. по семь же
 прѣложиста псалтїрь и охтонкѣ и прочаѣ книгѣ. нѣции же
 начаша хоулити словѣньскѣѣ книгѣ, глаголюще: іако не до-
 стоить никотороу же ѣззїкоу имѣти коукевѣ своихъ развѣ
 Юврѣи и Грекѣ и Латинѣ, по Пилатовоу писанию, іеже на
 крестѣ господни написа. се же сзѣшавѣ папѣжѣ римьскѣи
 похоули тѣхѣ, иже рѣпзцїють на книгѣ словѣньскѣѣ, рекзї:
 да сѣѣ исполнить книжьное слово, іако възсхвалѣть Бога въси
 ѣззїци; дроугое же: въси възглаголють ѣззїкѣ различнѣими
 величїѣ божиѣ, іакоже дасть имѣ Свѣтѣи Доухѣ отвѣща-
 вати. да аще кѣто хоулитъ словѣньскоу грамату, да коу-
 деть отѣлоученѣ отѣ церкѣве, донѣде сѣѣ исправитъ; ти бо
 соуѣтъ волци, а не овьца, іаже достоить отѣ плода знати,
 хранили сѣѣ ихѣ. взї же, чада божиѣ, послоушаите оучениѣ,
 и не отринѣте наказаниѣ церкѣвнѣаго, іакоже взї наказалѣ
 Меодии, оучитель вашѣ. Костѣнтинѣ же възвративѣ сѣѣ
 възспѣть иде оучитѣ колгарьскаго ѣззїка, а Меодии оста
 вѣ Моравѣ. по семь же Коцелѣ кнѣзь постави Меодииѣ
 епискоупѣ вѣ Панонїи на столѣ свѣтаго Янѣдроника апо-
 стола, єдино҃го отѣ .о., оученика свѣтаго апостола Павѣла.
 Меодии же посади два попа скорописьца зѣло, и прѣложи
 въсѣѣ книгѣ исполнѣ отѣ гречьска ѣззїка вѣ словѣньскѣ
 шестию мѣсѣцѣ, начьнѣ отѣ марта мѣсѣца, до двою де-
 сѣѣтоу и шести днѣ октѣвбра мѣсѣца. оконьчавѣ же до-
 стоиноу хвалоу и славоу Богоу въздасть, дающеу такоу
 клагодѣ епискоупоу Меодию, настольникоу Янѣдрониковоу.
 тѣмъ же словѣньскоу ѣззїкоу оучитель єсть Янѣдроникѣ апо-
 стола, Моравѣ бо доходилѣ: и апостола Павѣла оучилѣ тоу,
 тоу бо єсть Ілюрикѣ, єго же доходилѣ апостола Павѣла, тоу
 бо кѣша Словѣни первѣїє. тѣмъ же словѣньскоу ѣззїкоу оучи-
 тель єсть Павѣла, отѣ него же ѣззїка и мѣї єсѣме, Роусѣ,
 тѣмъ же и намѣ Роусї оучитель єсть Павѣла апостола, по
 неже оучилѣ єсть ѣззїкѣ словѣньскѣ, и поставилѣ єсть епи-
 скоупѣ и намѣстѣника по сѣкѣ Янѣдроника словѣньскоу ѣззї-
 коу. а словѣньскѣ ѣззїкѣ и роусьскѣи єдинѣ, отѣ Варѣагѣ
 бо прозѣкаша сѣѣ Роусїю, а первѣїє кѣша Словѣне; аїє и
 Полѣанѣ зѣвахоу сѣѣ, нѣ словѣньска рѣчь кѣ: Полѣами же про-
 зѣкаша сѣѣ, за неже вѣ поли сѣдѣахоу, а ѣззїкѣ словѣньскѣи
 имѣ єдинѣ.

Jezik vseslovanski.

Hej, mili bratje! kak bi blo veselo,
Ko bi zedin'li se kar vsi Slovani
V en govor, pis enak po vsaki strani:
Tak pleme vsako bi vse druge umelo!

Al ktero nej bi se narečje vzelo
V podlago tej zedimbi blagrovani?
In ktero njih li bode skupni mani
Sladčice svojstva darovat' hotelo?

Slovenca edinega le tujstvo mika;
Slovanov družih nikdo ne predade
Od svojstva trohice za vse zaklade.

Če mar vam vseslovanskega jezika,
Le pot naj krajo in glajo nastopite:
Pis naj prostej' pa glas naj slaj' zvolite!

Pis naj prostěji.

Cirilica je očitno preokorna,
Za pis in branje težka, prezamudna;
Glagolica je prezavita, uporna,
Obojna preodročna, preodljudna.

Latinica pa — kak je prosta, lična, —
Kak jasna, hitropisna, laskobravna,
Glasovom tud slovanskih ust prilična
Po skladbi Gajevi, ter vsa pripravana.

Nej služ'ite prvi dvé v bliš učenosti,
V jezikoslovne ključe, preiskave,
Pa staroverstvu v branibor zmotnjave;

Za pis pak občinstva vsakdanji, prosti,
Ki ročnosti zedinja vkusa mike,
Ga ni nad čerkopis latinske oblike.

Glas naj slaji.

Staroslovenščina hčerí je narodila
Že celo množico tje sem po daljnem sveti;
Podobnost sesterska se jim ne da prezreti,
Al vsaka tud razlik se bode ponosila.

Naj sličnejá rodnici pa je hčerka mila,
Ki tuje in rodotaj jo hoč'ta kar zatreti;
In vender slava se ji le ne dáde vzeti:
De prava v knjigi se po sveti je vozila.

Nej sester tudi so že mnoge bolj bogate;
Čisteje pa kervi, zdraveje ni nobena,
Redneje rasti, gerla slaj'ga ne tud ena.

Razumnost, gibčnost nje — sestrice že poznate;
Njo tedaj v občeno si zastopnico zvolite:
Novoslovenščino — v latinici — sprejmite!

M. Hladnik.

KAZALO.

	Stran.
Predgovor J. Harn	I
V god ss. Cirila in Metoda	1
Cirilnu Metodu (pesem)	3
Ss. Cirilu in Metodu (pesem) J. Bile	4

A.

Začetki keršanstva na Slovenskem P. Kicingar	5
I. Pri prvotnih stanovavcih	6
II. Pri novih slovenskih naselnikih	15
Iz cerkvene zgodovine krajske zemlje P. Kicingar	30
1. Škofje nekdanje Emone	30
2. Krajski naddiakoni v srednjih časih	36
Ljubljanske škofije vstanovitev in mnoge dosedanje spremembe A. Lesar	40
I. Vstanovitev	40
II. Spremembe	44
O prvem stolnem mestu Metodovem D. Trstenjak	49
Sv. Klemen rimski papež med Sloveni L. Jeron	59
Razkolništvo izhodnje cerkve v svojem začetku, razvitku in današnjem stanju L. Vovčina	74
Verski razločki med staroversko ali pravoslavno in edino pravo rimsko-katoliško cerkvijo A. Čebaček	145
Dve vojski J. Harn	230
A. Bratovšina ss. Cirila in Metoda	231
B. Bratovšina ss. Hermagora in Fortunata	235
Dvoje kristjanskih vojakov E. J. Kovačič	238
Triglav Balkanu (pesem) H. Lohrič	243

B.

Poezija v keršanstvu (pesem) A. Peiški	244
Sveto pismo in slovensko slovstvo J. Harn	245
Staroslovenščina. Predgovor L. Hrovat	254
A. Slovenščina obredni jezik	257
B. Glagolica in Cirilica	264
C. Knjige (Codices)	282
Nestor rusko-slovenski letopisec J. Harn	290
Jezik vseslovanski — Pis naj prosteji — Glas naj slaji (pesem)	293

H. Kladnič

Popravki:

Stran	20	versta	15	in	21	beri	Salavaru..	namesti	Zalavaru..
„	31	in	40	„	14	in	10	„	381 namesti 391
„	148	„			9	„	1274	„	1279
„	158	„			2	za	besedama in Sina	dostavi:	ker je poslan od Sina kakor od Očeta
„	159	„			6	beri	(† 379)	namesti	(† 339)
„	159	„			20	„	(† 407)	„	(† 397)
„	152	„			3	„	kteri	„	ter
„	164	„			12	za	besedo (implicite)	dostavi:	, s tim ni nikakor vera pokažena.
„	173	„			15	beri	po pismu sv.	namesti	po pismu na sv.
„	175	„			34	„	Flaviana	namesti	Floriana
„	188	„			2	„	bogstva	„	bogastva
„	188	„			16	„	od izvoljenih	„	izvoljenih
„	192	„			17	„	ne spušeni nam.	nesp...	ne spušena nam. nesp...
„	198	„			17	„	neopresnih	„	opresnih
„	200	„			33	„	ali pa je to	„	ali pa to
„	208	„			35	„	pri-	„	to

